

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

YÜZ TEMEL ESERDE DİNİ ve AHLAKİ DEĞERLER

Hazırlayan:

Ayşe İnan Kılıç

Danışman

Prof. Dr. Mustafa Köylü

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2009

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

YÜZ TEMEL ESERDE DİNİ ve AHLAKİ DEĞERLER

Hazırlayan:

Ayşe İnan Kılıç

Danışman

Prof. Dr. Mustafa Köylü

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2009

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın konusunun seçiminden, sonlandırıldığı ana kadar hoşgörü ve ilgisiyle beni cesaretlendiren, yapıcı eleştiri ve fikirleriyle beni yönlendiren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mustafa Köylü'ye, anket sonuçları hakkında bana yardımcı olan Prof. Dr. Mevlüt Kaya'ya, edebiyat eserlerinin incelenmesi konusunda değerli bilgilerinden yararlandığım Doç. Dr. şaban Sağlık'a, kıymetli tecrübelerini cömertçe paylaşan Araştırma Görevlisi arkadaşım İbrahim Turan'a, bu çalışmaya doğrudan ya da dolaylı katkıda bulunan herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyor, çalışmamızın faydalı olmasını diliyorum.

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya,
kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

03.08.2009

Ayşe İNAN KILIÇ

ÖNSÖZ

Hızla gelişen ve değişen dünyada, kitaplar önemini hala korumaktadır. Televizyon ve internet gibi teknolojik aletlerin insanı yoran gürültüsüne inat, kitaplar bir o kadar sakin, huzur verici ve eğitici dir. Kültür yozlaşmasının ivme kazandığı günümüzde, çocuklara dini ve ahlaki değerleri kazandırabilmek oldukça güçleşmiştir. Bu durumun farkında olan eğitimciler ve ebeveynler, çocukları kitapla buluşturmanın formüllerini ararken, öte yandan kitapların içerisindeki değerleri de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Zira diğer alanlarda görülen yozlaşma ve maddi çıkar kaygısı, kitap sektöründe de yaşanmaktadır. Yayınevleri arasındaki rekabetin oluşturduğu olumsuz durum, daha fazla sayıda ve daha ucuza kitap çoğaltma yarışını tetiklemiştir. Bunun sonucu olarak da, piyasaya çocuklar için zararlı olabilecek pek çok sayıda kitap sürülmüştür.

İşte bu sebeple bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerine tavsiye edilen, Yüz Temel Eserden on tanesinin incelenmesi hedeflenmiştir. Anket yoluyla belirlenen bu on eser, pek çok yayınevi tarafından basılmıştır. İncelemeye alınan yayınevleri tamamen tesadüfi yöntemle seçilmiştir. Bu kitapların okur tarafından en çok satın alınan ve farklı yayınevleri tarafından basılmış olması tek tercih sebebi olmuştur. Çeviri yoluyla klasiklerimiz arasına katılan Batı klasikleri de yayınevlerinden kaynaklanan bu farklılıktan etkilenmiştir. Çocukların eserlerin orijinallerini değil de, çevirilerini okudukları göz önünde tutularak, araştırılan dini ve ahlaki değerler, sadece ait oldukları yayınevlerinin tercümeleriyle sınırlı tutulmuştur.

ÖZ

İnan Kılıç, Ayşe. “Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler”, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Köylü)

Bu araştırmanın temel amacı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerine yönelik olarak tavsiye edilen Yüz Temel Eser kitap serisinden, on tanesinin dini ve ahlaki değerler bakımından incelenmesidir. İncelenen bu on eser, Samsun ili içerisinde yer alan rast gele seçilmiş altı ilköğretimde okuyan toplam 373 öğrenciye uygulanan anket sonucuna göre belirlenmiştir. Dini ve ahlaki değerler açısından incelenen eserlerde, dini değerler olarak din olgusu, Tanrı, peygamber, ahiret ve melek inancı, dua, yemin, ölüm, şükür, batıl inançlar, dini terim ve semboller gibi dini değerler tespit edilirken, ahlaki değerler olarak da hem olumlu hem de olumsuz bazı ahlaki nitelikler; örneğin adalet, cesaret, sadakat, vefa, vs. ile yalan söylemek, aldatmak, çalmak, kibir ve bencillik gibi konular tespit edilmiştir.

Batı Klasikleri ile Türk klasikleri karşılaştırıldığında, Batı Klasiklerinin Hıristiyanlık dinine ait sembol ve değerleri, sıklıkla işlediği görülürken, Türk Klasiklerinin de İslam Dini ve İslami değerlerle ilgilendiği görülmüştür. Ancak bununla beraber, iki klasik arasında dini ve ahlaki değerler açısından bazı farklıklar da görülmüştür. Örneğin, Batı Klasiklerinde sevgi, dostluk, yardımseverlik, adalet, şefkat ve merhamet gibi olumlu değerlere daha çok ağırlık verilirken, Türk eserlerinde saygı, sorumluluk, cesaret ve cömertlik gibi konulara daha çok ağırlık verilmiştir. Bununla birlikte genel olarak her iki grup eserde de olumlu değerler övülmüş, kötü olanlar ise eleştirilmiştir. Eserlerin çoğunda yer alan dini ve ahlaki değerlerin günümüz çocukları için yeterli olmadığı tespit edilmiş ve yazılacak çocuk kitaplarının onların dini ve ahlaki gelişim seviyeleri ile dil gelişimine uygun bir şekilde yazılması tavsiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüz Temel Eser, dini değer, ahlaki değer, din eğitimi, ilköğretim.

ABSTRACT

İNAN KILIÇ, Ayşe. “Religious and Moral Values in the 100 Basic Works”, Master Thesis, Advisor: Prof. Dr. Mustafa Köylü)

The main purpose of this study is to investigate ten works from 100 Basic Works suggested by the Ministry of National Education to the primary school students in terms of religious and moral values. These ten books were chosen by 373 students attended on six primary schools in Samsun chosen by random technique. These books were examined from two points of views: religious and moral values. While religious values include the items of the phenomenon of religion, the faith of God, prophet, hereafter and angel, prayer, oath, death, gratitude, false faiths and some religious terms and symbols, moral values include both positive and negative ethical terms such as justice, courage, fidelity, faithful, hardworking, generosity, etc, and lying, deception, stealing, arrogance, and selfishness etc.

When the Western Classical works were compared with Turkish Classical works it was seen that while the Western classical books gave place for the values and symbols of Christianity, and gave great importance on Christian religion and values, Turkish classical books dealt with Islamic religion and Islamic values. However, there are also some differences in these two classical works in terms of religious and moral values. While Christian classical works mostly deal with love, friendship, benevolent, justice, mercy and compassion, Turkish classical works include the following topics respect, responsibility, courage and generosity. However, while both of these classical commend positive moral values, they criticize negative moral values.

It is also found that the religious and moral values taken place in both Turkish and Western classical works are not appropriate for our today’s children. It is suggested that these kinds of books should be written in accordance with the moral and religious developments of children and their linguistic levels.

Key Words: 100 Basic Works, religious values, moral values, religious education, primary school.

KISALTMALAR

A.Ö.F.	: Açık Öğretim Fakültesi
A.Ü.E.B.F.	: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
A.Ü.S.B.E	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ç.Ü.İ.F.	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
İSAM	: TDV İslam Araştırmaları Merkezi
M.E.B	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
M.Ü.S.B.E.	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
O.M.Ü.S.B.E.	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.Ü.	: Selçuk Üniversitesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
ÖZ.....	İİİ
ABSTRACT	İV
KISALTMALAR	V
İÇİNDEKİLER	VI

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
B. Problem Durumu	6
C. Temel Kavramlar	8
D. İlgili Yayın ve Araştırmalar	9
E. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	10
F. Metodoloji.....	10
1. Bilgi Toplama Araçları	10
2. Evren	11
3. Örneklem.....	11
4. Verilerin Çözümü ve Analizi	12

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

A. DİNİ VE AHLAKİ DEĞER KAVRAMI	13
B. ÇOCUKLUK DÖNEMİ DİNİ VE AHLAKİ GELİŞİM.....	18
1- Dini Gelişim.....	18
2- Ahlaki Gelişim.....	24

C. EDEBİYAT ESERLERİNİN ÇOCUKLARIN HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	28

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

A. ÖRNEKLEMİ OLUŞTURAN ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN İSTATİSTİKSEL BİLGİLER	47
B. İNCELENEN ESERLERİN ÖZETLERİ.....	56
C. İNCELENEN ESERLERDEKİ DİNİ DEĞERLER	64
1. Din Olgusu	64
2. Tanrı İnancı	67
3. Peygamber İnancı.....	79
4. Melek- Şeytan	81
5. Ahiret İnancı.....	85
6. Dua- Beddua.....	89
7. Yemin.....	96
8. Ölüm.....	99
9. Şükür	103
10. Diğer Dini Terimler ve Dini Semboller	106
11. Batıl İnançlar	123
D. İNCELENEN ESERLERDEKİ AHLAKİ DEĞERLER	125
1. Olumlu Ahlaki Değerler.....	126
1.1. Adalet	126
1.2. Cesaret.....	130
1.3. Sadakat-Vefa	134
1.4. Saygılı Olmak	142
1.5. Sevgi.....	145
1.6. Cömertlik	150
1.7. Doğruluk- Dürüstlük	154
1.8. Sorumluluk Bilinci.....	156

1.9. Şefkat-Merhamet.....	159
1.10. Yardımseverlik.....	165
1.11. Çalışkanlık	171
1.12. Diğergamlık.....	173
1.13. Dostluk	175
1.14. Fedakarlık.....	177
1.15. İzzet-Onur	179
1.16. Alçakgönüllülük.....	184
1.17. Açık sözlülük	185
1.18. Ümit var olmak	186
1.19. Öğüt.....	188
1. 20. Sabır	191
2. OLUMSUZ AHLAKİ DEĞERLER	192
2.1. Aldatmak	192
2.2. Yalan	194
2.3. Hırsızlık.....	196
2.4. Kibir	199
2.5. Korkaklık	202
2.6. Kıskançlık	204
2.7. Tamahkârlık	205
2. 8. Başkalarına Özenme.....	208
2. 9. Bencilik	210
2.10. Dedikodu	211
2.11. Dış Görünüşe Göre Değer Biçmek	212
2.12. Gösteriş Yapmak.....	213

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. SONUÇ	216
B. ÖNERİLER	220

KAYNAKÇA	225
EK. ANKET FORMU.....	233
ÖZGEÇMİŞ.....	236

BÖLÜM I

GİRİŞ

Giderek sekülerleşen dünyada adeta bir değerler erozyonu yaşanmaktadır. Çocuklar ve gençler, yeniliklere daha açık olduklarından, her türlü değişiklikten daha çabuk etkilenmektedirler. Bu etkilenmede televizyonun ve arkadaş grubunun da payı oldukça büyüktür. Yapılan araştırmalar gençlerin değerler sisteminin hızla değiştiğini göstermektedir (Armağan 2004: 126). Adları her ne kadar farklı kolsa da bencillik, çıkarıcılık, sorumsuzluk ve israf özellikle gençler arasında yeni yüzyılın gözde değerleri olarak boy göstermektedir. Günümüzde insan hakları beyannamesinin temel değerlerinden olan özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi manevi değerler bile, tüketim mantığıyla yorumlanmaktadır (Atabek 2003: 29). Öyle ki özgürlük, kişinin her istediğini özgürce yapabilmesi ve hiç sorumluluk hissetmeden bireysel yaşayabilmesi; eşitlik, herkesin aynı şeylere sahip olması ve bu uğurda her şeyin mubah görülmesi, kardeşlik ise; çıkar birlikteliği olarak algılanmaktadır. Yani temel değerler bile, tüketim mantığı çerçevesinde anlamlandırılmaktadır.

Günümüzde başta aile olmak üzere çevreden etkilenen çocuklar, tüketerek değer kazanmayı öğrenmektedir. İdolleştirilen çizgi film kahramanları giyim, kırtasiye ve oyuncak sektörü başta olmak üzere, hemen her alanda tüketim objesi olarak kullanılmaktadır. Kim barbili ya da örümcek adamlı bir eşyaya sahipse, arkadaşlarının yanında daha itibarlı bir yere sahip olmaktadır. Böylece çocuklar, küçük yaştan itibaren marka tutkusunun, gösterişin ve maddi değerlerin esiri olmaktadır. Bu yüzden çocuklarla aileler arasında, özellikle ergenlik döneminde, bu döneme has özelliklerin de etkisiyle istekler konusunda anlaşmazlıklar çıkabilmektedir. Bitmez tükenmez isteklerle ve tatmin olmayan duygularla, gençler ne istediğini bilemez hale gelmektedirler. Bunun sonucu olarak da gençler kimi zaman evden kaçma, çeteye üye olma ve kötü alışkanlıklar edinme gibi kendini doyurma yollarına başvurarak, çevrenin tehlikelerine daha açık hale gelebilmektedirler.

Ahlaki değerleri erozyona uğratan en önemli araçlardan biri şüphesiz kitle iletişim araçlarıdır. Özellikle televizyon ve internet, çocuklara sunduğu güzel imkânlardan ziyade, onların zamanlarını ve duygularını istismar eden zararlı bir makine haline gelmiştir. Sanatçıların sanatsal yanlarından çok, özel yaşamlarının deşifre edildiği programlar, güçlü ve eli silahlı kahramanların boy gösterdiği şiddet filmleri, ahlaksızlığı teşvik eden internet siteleri, çocukların ve gençlerin ahlaki gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Artık çocuklar, çocukluğa ait his ve duyguları bile çocukça yaşayamamaktadırlar. Erken yaşta yetişkinlerin dünyasına ait kavramları öğrenerek, zihinlerini ve enerjilerini israf etmektedirler. Oysa uzmanlar, çocukların ruh hayatında olan bir içgüdüünün kendisi için elverişli zamandan önce uyanması halinde, çocukların kendilerinde derin bunalımlar yaratacağı konusunda açıklama yapmaktadırlar (Rene 1968: 21). İnternetin zararlı sitelerinden çocukları korumak için aileler tarafından çeşitli şifreler kullanılsa da, eğer çocuğa birtakım değerler verilmemişse bunun fazla bir anlamı olmamaktadır. Öte yandan çok erken yaşta ve her istediğini kolaylıkla elde eden çocuklar, artık hiçbir şeyden tatmin olmayan, mutlu olamayan insanlar yığını oluşturumaktadırlar. Görüldüğü gibi gelecek nesilleri oluşturan bugünün çocukları, eskiye oranla çevrenin olumsuz etkisine daha fazla maruz kalmaktadırlar. Çocuklarının hangi mağazadan giyineceğini, hangi okula gidip hangi mesleği seçeceğini fazlasıyla önemseyen aileler, çocuklarının manevi dünyasını oluşturmada ne yazık ki yeteri kadar hassasiyet gösterememektedirler. Oysaki çocukları ihmal etmek demek, gelecek nesilleri ihmal etmek demektir. Bu nedenle çocukların manevi değerlerle yetiştirilmesi milletlerin bekası için gereklidir. Bu bağlamda; gençlerin milli ve ahlaki değerler dünyasını oluşturmada yetişkinlere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Toplumları kaynaştıran, birlik ve bütünlüğü sağlayan milli kültürün en temel yapıtaşları din ve dildir (Bolay 2006: 270). Bu iki önemli unsurun toplumun ilerideki temsilcileri olan çocuklara aktarılması eğitim amaçlarının başında olmalıdır. Bu amaçların yaygın bir şekilde gerçekleştirilebilmesinin en önemli yollarından biri de çocuk ve gençlerin kitap okuma alışkanlıklarını desteklemek ve geliştirmektir. Zira kitaplar, değer aktarımında yetişkinlere yardımcı olabilecek en iyi kaynaklardandır (Mehmedoğlu 2004: 67). Kitaplar sayesinde hem kültürün öğelerinden olan dil

işlevsellik kazanmakta, hem de değerler sistemi genç kuşaklara kolaylıkla aktarılmaktadır.

Eğitimde kitapların rolü tartışılmaz ancak, her kitap için de iyi bir eğiticidir denemez. Kitapların da sahip olması gereken birtakım nitelikleri vardır. Bu nitelikten yoksun kitaplar yararlı olmak bir yana zararlı bile olabilirler. Bu durum özellikle çocuklar için daha büyük bir önem arz etmektedir. Bilinçsiz ve önyargılarla hazırlanan kitaplar, çocukların kişilik ve değer yargılarını olumsuz olarak etkiler (Ural 1989: 536). Çünkü henüz zihinsel gelişimlerinin tamamlanmamış olması sebebiyle eleştirel bakış açısına sahip olmayan çocuklar, her okuduklarına kolaylıkla inanırlar. Bu yüzden, çocukları zararlı kitaplardan korumak ve faydalı eserlere yönlendirmek için, kitabın çocuğun yaşına, kavrayış düzeyine, ilgi ve ihtiyaçlarının uygunluğuna, eğitsel özelliklerine titizlikle dikkat etmek gerekir. Aynı durum tercüme eserler için biraz daha hassasiyet gösterilmesi gereken bir durumdur. Çünkü bu eserlerde dini ve kültürel farklılıklar söz konusudur.

Günümüzde her ne kadar, çocuk edebiyatının var olması konusunda fikir birliğine varılamamışsa da, pratik olarak çocuk edebiyatı ürünleri verilmeye çoktan başlanmıştır. Ancak çocuk edebiyatının da birtakım ilke ve özellikleri vardır. Bu ilkelerden en önemlisi, çocuğa görelilik ilkesidir. Çocuğa görelilik, çocuğun büyüme ve gelişimini, çocuğun psikolojisini, sözcük ve kavram bilgisini, algılama düzeyini dikkate alma demektir (Doğan, Tosun 2002: 47, Öcal 1991: 98). Çocuklar için yazmak, yetişkinler için yazmaktan daha zordur (Atatuğ 1987: 51). Zira çocukların sözcük dağarcığı sınırlı, kavramları ise oluşum sürecindedir (Şirin 1994: 102). Çocuklar duyuş, düşünüş ve davranış olarak yetişkinlerden oldukça farklı olduklarından, onların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap veren, kavrama kapasitelerini çok zorlamayan yazın türlerinin gerekliliği zorunludur. Ancak bu çocuklara yönelik çok basit eserlerin verilmesi anlamına da gelmez. Kısaca çocuk edebiyatı, çocukların gelişim özelliklerini dikkate alarak, onların dil gelişimine ve karakter gelişimine katkı sağlayacak bir özellikte olmalıdır.

A. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

İnsanoğlu yaratılışı gereği sürekli bir arayış içinde ve daima daha iyisini bulma peşinde koşturmaktadır. Buna paralel olarak da insanlık tarihi, baş döndürücü bir hızla gelişmektedir. Bir yanda hayatı kolaylaştıran teknoloji alanındaki gelişmeler, diğer yanda bilişim dünyasındaki gelişmeler artarak devam etmektedir. Tüm bu yenilikler, insanoğlunun ortaklaşa ürettiği maddi kültürün birer parçasıdır. Her ne kadar bu maddi olanaklar, insanların hayatını kolaylaştırırsa da, kalabalıklarda giderek yalnızlaşan insanı mutlu etmeye yetmemektedir. Ürettikçe tüketen, tükettikçe yeniden üreten insanoğlu, manevi dünyasındaki eksikliği, maddi nesnelere doldurma yanılığını artık biraz da olsa fark etmiş durumdadır. Her türlü değerin tüketildiği günümüzde, insanı en üst düzeyde erdemli hale getirmeyi hedefleyen dini ve ahlaki değerlerin yeniden gözden geçirilip insanlık yararına sunulması gerekmektedir. Zira adalet, barış, doğruluk ve paylaşma gibi evrensel ahlaki değerler bile güçlüye göre farklı, zayıfa göre farklı olarak algılanabilmektedir. Küçük bir köy olarak kabul edilen dünyamızda, barışın ve huzurun temini için insanlık tarihinin ortak mirası olan manevi değerlerin gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir.

Gerek maddi gerekse manevi değerlerin aktarımındaki en önemli vasıtalarından birisi de hiç şüphesiz eğitimidir. Eğitim devam eden bir süreç olarak insan hayatının her aşaması için önemlidir. Ancak doğumdan itibaren ilk altı yaş çok daha önemlidir. Çünkü çocuk bu çağda, kişiliğinin temelini oluşturan fiziksel, bilişsel, duygusal, toplumsal özelliklerin en hızlı geliştiği süreçten geçmektedir (Başaran 1996: 54). Okul öncesi dönem olarak adlandırılan bu dönemde, ailenin verdiği eğitim büyük önem taşır. Hiçbir hayat tecrübesi olmayan çocuklar konuşmayı, oturmayı, kalkmayı, sevmeyi, kendini ifade etmeyi aileden öğrendikleri gibi, insanlar için vazgeçilmez olan dini ve ahlaki değerleri de aileden öğrenir (Köylü 2009:124-125). Çocuklar ebeveyni tarafından övülen davranışlarını tekrarlayarak pekiştirirken, yerilen davranışları da terk eder. Böylece hangi davranışı yapıp yapmayacağını öğrenir. Yine çocuklar taklitçi olduklarından çevresinde gördüğü davranışları da taklit ederler (Küçükkaragöz 2004:103). Bu yüzden, başta aile olmak üzere çocuğun eğitimiyle ilgilenen yetişkinlere büyük görev düşmektedir. “Ağaç yaşken eğilir” diyen atalarımız, küçük yaştaki eğitimin önemine dikkat çekmiştir. Her ebeveyn sahip

olduğu dini ve ahlaki değerleri çocuklarına öğretmeyi hem hak, hem de bir görev olarak addeder. Bu yüzden çocuklar için küçük yaşlardan itibaren ‐aile terbiyesi‐ diye isimlendirilen bir eğitim süreci başlar. Anne babasının değer yargılarını benimseyerek büyüyen çocuklar, topluma daha rahat adapte olurlar.

Hem zaman açısından hem de etki açısından en az aile kadar önemli olan bir diğer eğitim kurumu da okuldur. Okulda çocuklar artık ailesinden ziyade öğretmen ve arkadaşlarından etkilenmeye başlar. Çünkü okul dönemindeki çocuklar, gelişim aşamalarına paralel olarak, öğretmen ve arkadaşlarını model olarak alırlar. Yine bu dönemde okuma yazmayı öğrenen çocuklar, yeni bir dünyayı keşfederler. Bu ise kitapların büyüü dünyasıdır. Kitaplar, hem çocuğun yaşadığı sınırlı hayat tecrübesini zenginleştirip hayal dünyasını geliştirir, hem de kelime dağarcığını artırarak algılama ve yorum yeteneğini güçlendirir. Ayrıca onların merak duygularını bilgi yoluyla tatmin ederken, bir yandan da onları eğitir.

Ancak gerek çocukluk gerekse gençlik ve yetişkinlik döneminde, okunan kitaplardan gereği gibi faydalanabilmek için, hem okunan kitapların bireylerin gelişimsel düzeylerine uygun olması, hem de içeriğinin içinde yaşadığı toplumun dini ve kültürel değerlerine uyması gerekir. Bu hususta özellikle çocukluk dönemi kitaplarına çok daha dikkat edilmesi gerekir. Zira her bulduğunu okuyan, henüz eleştiri yeteneği kazanamadığı için de her okuduğuna inanan çocukları burada ciddi bir tehlike beklemektedir. O da kolay inanırlığa sahip olan (Yavuz 1987: 120) ve çevresindeki yetişkinlere inanma eğiliminde olan çocuklara yanlış bilgilerin ya da kötü modellerin sunulmasıdır. İşte burada çocuklar için eğitimin vazgeçilmez kaynaklarından biri olan edebiyat eserlerinin, içeriği ve özellikleri büyük önem arz etmektedir. Yine bu kitapların çocuğun yaşına uygunluğu, sunduğu karakterlerin niteliği, toplumsal yapımızla ve milli değerlerimizle örtüşürlüğü araştırılması gereken diğer özelliklerdendir. Bu nitelikler çocuklarını iyi yetiştirmek isteyen her anne-baba ile eğitimcinin göz ardı edemeyeceği bir gerçektir.

İşte son derece önemli olan bu durumu dikkate alan Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu, çocukların hem okuma, anlama becerilerine katkı sağlamak, hem de milli değerlerimizi çocuğa aşlamak gayesiyle, ilköğretime yönelik olarak ‐Yüz

Temel Eser” adlı kitap serisini tavsiye etmiştir. Bu araştırmada, Samsun ilinde farklı sosyoekonomik bölgelerde okuyan öğrencilerden örnekleme yoluyla seçilen çocukların en çok sevdiği ve okuduğu on kitap, dini ve ahlaki değerler açısından incelenecektir. Araştırmanın temel amacı, seçilen bu kitapları, iğerdiği dini ve ahlaki değerler açısından analiz ederek, araştırmaya katılan çocukların kitaplar hakkındaki görüşlerini tespit edip, daha faydalı eserlerin ortaya ııkmasına yardımcı olmaktadır.

B. PROBLEM DURUMU

Bilindiği gibi eğitimin temel amacı, çocukların fiziksel, bilişsel ve psikososyal açıdan gelişmelerine yardımcı olmaktadır (Yavuz 1991: 6- 7). Bu amacı geręekleřtirebilmek için eğitim bilimleri, pedagoji ve psikoloji işbirliği içerisinde yeni ıalışmalar ortaya koymaktadır. Ebeveynler ve eğitimciler sorumlu oldukları çocukları daha iyi yetiştirebilmek ve böylece gelecek nesillere daha olumlu katkıda bulunabilmek için, bu tür ıalışmalardan istifade etmek durumundadırlar.

Eğitimin en temel öğgelerinden birisi de yetişen genç kuşaklara milli ve dini değerleri aktarmaktır (Türk Milli Eğitimin Temel Amaçları Madde: 2). Zira dini ve ahlaki değerler, bir milletin millet olmasındaki en büyük etkenlerden biridir. Asırlar boyunca Türk milletini ortak değerlerde birleştirerek huzura, barışa ve istikrara kavuşturmada büyük etkisi olan bu değerlerin, iyice özümsenmesi ve her türlü istismardan korunması gerekmektedir (Ergin 2000: 43- 46). Aksi takdirde ahlaki ve dini ıöküş yaşayan bir milletin, varlığını devam ettirebilmesi mümkün değildir.

İşte bu sebeple bugünle yarın arasında köprü olan çocuklara, dini ve ahlaki değerleri öğretebilmek çok önemlidir. Yazının ve dolayısıyla kitapların yaygın olmadığı zamanlarda bu görevi sözlü gelenek üstlenmişken, günümüzde onların yerini kitaplar ve diğer teknolojik aletler almıştır. Çocukları bilgisayarların ve televizyonların o sihirli dünyasından uzaklaştırıp kitaplarla buluşturmak ayrı bir problem, buluşturulan kitabın çocuğu doğru yönlendirebilecek nitelikte olması ise düşünümesi gereken başka bir problemdir. Burada ailelerin ve öğretmenlerin çocuğa rehberlik edip doğru kitabın okunmasını sağlamaları gerekmektedir. Yoksa bazı ailelerin dediği gibi, “okusun da ne okursa okusun” mantığı çocuklara fayda yerine zarar verebilmektedir.

Zira piyasada maddi kazanç kaygısıyla yazılmış binlerce kitap vardır. Bunlardan bazıları yanlış bilgiler, argo ifadeler, hurafeler ve kolaycılığa iten inançlar içerirken, bazıları da gerek sunduğu kahramanlarının özellikleri, gerekse içerdiği mesajlar itibarıyla milli, ahlaki ve dini değerlerimize ters düşmektedir. Diğer bazıları ise, özü itibarıyla doğru olmasına karşın, çocuğun yaşına ve gelişim dönemine uymadığı için, ya çocukları yanlış yönlendirmekte ya da kendisinden beklenen olumlu katkıyı sunamamaktadır.

Bu sebeplerden dolayı kitapların, içeriğine ve çocukların gelişim dönemine uygun olup olmamasına göre seçilmesi büyük önem taşır. İşte bu durumu dikkate alan Milli Eğitim Bakanlığı, hem çocukların okuma alışkanlıklarını desteklemek, hem de gelişimlerine yardımcı olmak amacıyla, ilköğretim öğrencilerine yönelik olarak “Yüz Temel Eser” adlı kitap serisini tavsiye etmektedir. Ancak kamuoyunda ve medyada bu eserler hakkında zaman zaman çeşitli tenkitler gündeme gelmektedir.(<http://ceviribilim.com>). Araştırmamızın temel problemini, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından tavsiye edilen bu kitaplardan bazılarının dini ve ahlaki motifler bakımından incelenmesi oluşturmaktadır.

Alt Problemler

Yukarıda ifade edilen temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından öğrencilere yönelik olarak sunulan Yüz Temel Eserden en fazla okunan ve sevilen eserler hangileridir?
2. Okunan eserlerle ilgili olarak öğrencilerin olumlu ya da olumsuz duygu ve düşünceleri nelerdir?
3. İncelenen eserlerde yer alan dini değerler nelerdir?
4. İncelenen eserlerde yer alan ahlaki değerler nelerdir?

5. Batı Klasikleri ile Türk Klasikleri arasında dini ve ahlaki değer bakımından farklılıklar var mıdır?

C. TEMEL KAVRAMLAR

Aşağıda araştırmanın temel kavramlarının tanımları verilecektir.

Yüz Temel Eser: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu, 04. 08. 2005 tarihinde yayınladığı bir genelgeyle, çocukların okuma alışkanlıklarını desteklemek, dil ve millet arasındaki ilişkiyi kavratarak manevi kültüre sahip çıkmayı aşılacak amacıyla, 70 tanesi Türk, 30 tanesi de Dünya klasiklerinden olmak üzere toplam 100 eserden oluşan bir kitap listesi hazırlamıştır. Hazırlanan bu listeye “Yüz Temel Eser” adı verilmiştir.

Dini Değer: Dini tutum ve davranışları kapsayan her türlü söz ve eylemlere dini değer denmektedir. İncelenecek eserlerin yazarlarının farklı dini inançlara mensup olması, dini değer olarak sınıflandırılan özelliklerin de farklı olmasına neden olmuştur. Örneğin Hıristiyanlık'ta haç, kilise ve misyonerlik gibi kavramlar dini değer ifade ederken, İslam'da ise namaz, Kuran, Hz. Muhammed gibi kavramlar dini değer taşımaktadır.

Ahlaki Değer: Ahlaki tutum ve davranışları kapsayan her türlü söz ve fiiller bu grupta incelenmiştir. Temel değer olarak adlandırılan doğruluk, iyilik, adalet ve barış gibi kavramlar birer ahlaki değerdir.

İçerik Çözümlemesi: Kitap, dergi, makale gibi ürünlerin içeriklerinin belirli ölçütler çerçevesinde sınıflandırılıp, sayısallaştırılarak sistemli bilgiye dönüştürülmesine “içerik çözümlemesi” denir (Karasar 2007: 184).

D. İLGİLİ YAYIN ve ARAŞTIRMALAR

Bu araştırmanın özünü, edebi eserlerin içerik çözümlemesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu konuda daha önceden yazılmış benzer kitap ve tezlerden istifade edilmiştir. Araştırmamızla ilgili yapılan araştırmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

KAPLAN (1979), “Hikâye Tahlilleri” isimli eserinde yazar, Tanzimat’tan 1978 yılına kadar meydana getirilen Türk Hikâyelerinden bazılarını (38 tanesini) incelemiştir. Her yazarın sadece bir eseri incelemeye alınmıştır. İncelenen eserler, kitapta aynen verildiğinden bu eser aynı zamanda bir antoloji mahiyetindedir. Yazar bir edebi eserin ancak önyargısız, saygılı, bilinçli ve aktif bir şekilde okununca gereği gibi değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Yazar bir bakıma bu eserde, bir hikâyenin nasıl tahlil edileceğini göstermektedir.

ÖZTÜRK (1991), “Batı Klasiklerinde Temel Değerler” adlı çalışmada yazar, 1000 öğrenci üzerinde yapılan anket sonucuna göre, en çok sevilen ve en çok okunan 5 tane batı klasiğini incelemiştir. İlk önce bu eserler ve yazarları hakkında özet bilgi verilmiştir. İlk bölümde bu eserlerde yer alan dini değerler incelenmiş, ikinci bölümde; aile bağı, yardımseverlik, eğitim- bilgi, çalışkanlık gibi sosyal değerler tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde aile özlemi, başka hayata özlem, arkadaş özlemi; dördüncü bölümde ise, tabiat, hayvan ve insan sevgisi temalarının işlendiğini tespit etmiştir. Sonuç olarak yazar, Batı klasiği olmuş ve pek çok dillere çevrilmiş olan bu eserlerin edebi yönü yüksek, tiplerin ustalıkla canlandırıldığı ancak, Batı’nın dini ve sosyal değerlerini yansıtan eserler olduğunu tespit etmiştir.

GÖZEN (1995), “Çocuk Hikâyelerinde Dini Motiflerin Eğitim Açısından İncelenmesi” adlı araştırmasında Ömer Seyfettin’in seçme hikâyelerinden bazılarını incelemiştir. İlk bölümde hikâyelerde yer alan dini motifler tespit edilerek sınıflandırılmış, ikinci bölümde ise milli motifler sınıflandırılmıştır. Sonuç bölümünde ise yazar, Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde dini ve milli değerlerin bol miktarda kullanıldığını, özellikle tarihi hikâyelerinde, kahramanların aynı zamanda dini inancı ve yaşantısı sağlam kişiler olarak sunulduğunu tespitinde bulunmuştur.

ÇOBAN (1996), “Dini Konulu Çocuk Kitaplarının Yapısal ve Eğitsel Nitelikleri Açısından Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında rast gele seçtiği yedi dini konulu çocuk kitabında yer alan hikâyeleri yapısal ve eğitsel açıdan çocuğa uygun olup olmadığını, bu kitapların Milli Eğitim’in temel hedeflerini gerçekleştirilmesine ne derece katkı sağladığını araştırmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde araştırmacı çocuğun gelişim özellikleri, Dünyada ve Türkiye’de çocuk edebiyatının tarihsel gelişimine kısaca yer vermiştir. İkinci bölümde, seçilen hikâye kitapları yapısal ve eğitsel özellikleri bakımından incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, bu eserlerin yapısal ve eğitsel açıdan çocuğa fayda sağlamak bir yana, zarar verebileceğini vurgulamıştır.

E. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın konusunu oluşturan kitaplar, ilköğretimin 6. 7. ve 8. sınıflarında okuyan öğrencilerin, anket yoluyla belirledikleri, en çok sevdikleri ve okudukları on eser ile sınırlıdır. Ayrıca bu eserlerin pek çok yayınevinde yayımlanmış çeşitleri olduğundan, araştırma kapsamımız sadece incelediğimiz eserlerin yayınevleri ile sınırlıdır.

Kitapların içerik çözümlemesi, bazı dini ve temel ahlaki değerler ile sınırlıdır. Kitaplar hakkındaki görüşler ise, 2007- 2008 öğretim yılında Samsun ili içerisinde yer alan farklı sosyoekonomik düzeye sahip altı okuldaki, 373 öğrencinin görüşleri ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma sonuçları genellenirken, bu sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

F. METODOLOJİ

1. Bilgi Toplama Araçları

Araştırmamızın teorik çerçevesini oluşturan çocukların dini ve ahlaki gelişim özellikleri kapsamlı bir literatür taraması sonucu oluşturulmuştur. Bu bölüm başta Din Eğitimi ve Din Psikolojisi başta olmak üzere Genel Psikoloji ve Eğitim Psikolojisi alanlarının temel eserlerinden istifade edilerek hazırlanmıştır. Araştırmanın bel kemiğini oluşturan eserlerin belirlenmesi ve belirlenen bu eserler hakkında öğrencilerin görüşlerini alabilmek amacıyla, Samsun ili içerisinde yer alan

farklı sosyoekonomik düzeydeki altı okul seçilmiştir. Daha sonra bu okullarda Türkçe öğretmenliği yapan uzman öğretmenlerin görüşlerinden de istifade edilerek, bir anket hazırlanmıştır. Bu anket, örnekleme yoluyla seçilen okullarda 2007- 2008 öğretim yılı içinde ilköğretimin 2. kademesinde okuyan 373 öğrenciye uygulanmıştır. Bu anket sonucuna göre en çok sevilen ve okunan on eser olarak belirlenen kitaplar, özellikle farklı yayınevlerinden olmasına özen gösterilerek rasgele seçilmiş ve araştırmacı tarafından okunmuştur. Bu arada değerlerle ilgili olarak konunun uzmanlarınca yazılmış eserlerden geniş bir alan araştırması yapılarak, araştırılacak temel kriterler belirlenmiştir. Daha sonra bu eserler titizlikle incelenerek, içerisinde yer alan dini ve ahlaki değerler tespit edilmiştir. Yine anket sonuçlarına göre, öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevapları genel bir sınıflandırma yapıp, beklenti ve değerlendirmeleri doğrultusunda yorumlarda bulunulmuştur.

Böylece bu araştırmada, anket sonucuna göre belirlenen eserlerin içerik çözümlemesinden elde edilen veriler ile öğrencilerin açık uçlu sorulara verdiği cevaplardan elde edilen veriler, bilgi toplama aracı olarak kullanılmıştır.

2. Evren

Araştırmanın evrenini, öğrenciler ve eserler açısından olmak üzere iki kategori oluşturmaktadır. İlk olarak öğrenci açısından araştırmanın evrenini, 2007- 2008 öğretim yılında Samsun ili ve ilçeleri içerisinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 6 resmi ilköğretim okulunun, 6. 7. ve 8. sınıflarında öğrenim gören toplam 934 öğrenci oluşturmaktadır. İncelenen eserler açısından evren ise, ilköğretime yönelik Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen Yüz Temel Eser oluşturmaktadır.

3. Örneklem

Araştırmanın örneklemini öğrenci açısından; Samsun ili içerisinde yer alan farklı sosyoekonomik düzeye sahip, 6 ilköğretim okulunun (Taflan Yalı İlköğretim Okulu, Kalkanca İlköğretim Okulu, 75.Yıl İlköğretim Okulu, Adnan Kahveci İlköğretim Okulu, Tekel İsmail Çolak İlköğretim Okulu, Cumhuriyet İlköğretim Okulu) 6. 7. ve 8. sınıflarında okuyan ve tesadüfî yöntemle seçilen 373 öğrenci oluşturmaktadır.

İncelenen eserlerin örneklemini ise, MEB tavsiyeli Yüz Temel Eser içerisinde söz konusu öğrencilerin belirlediği şu on eser oluşturmaktadır: (Nasreddin Hoca Hikâyeleri, Keloğlan Masalları, Karagöz ile Hacivat, Falaka, Yalnız Efe, Dede Korkut Hikâyeleri, Heidi, 80 Günde Dünya Gezisi, Pollyanna, La Fontaine'den Seçmeler)

4. Verilerin Çözümü Ve Analizi

Bu araştırmanın verileri, yukarıda da belirtildiği gibi, anket yoluyla öğrencilerin belirlediği on eserin incelenmesiyle bu öğrencilerin değerlendirmelerinden elde edilmiştir. Bu veriler iki açıdan incelenmiştir: İlk olarak, anket sonuçlarından elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) istatistiksel paket programı yardımıyla yaş, cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre frekans dağılımları tablolandırılarak gösterilmiş ve bu tablolar, araştırmacı tarafından yorumlanmıştır. Yine öğrencilerin tercih ettiği kitaplarla, yaş, cinsiyet ve sınıf gibi bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığı ki kare testi yapılarak araştırılmıştır. Ayrıca örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin değerlendirmelerinden hareketle, öğrenci açısından eserlerin analizi yapılmıştır. 373 öğrencinin anket sonuçları tek tek incelenmiş ve kitaplar hakkındaki düşünceleri çokluk sırasına göre yazılmıştır. Araştırmanın

İkinci olarak da, eserler dini ve ahlaki değerler esas alınarak içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Burada tespit edilen temel değerler, dini ve ahlaki değerler olmak üzere iki başlık altında gruplandırılmıştır. İncelemeler eserlerden alıntılar yapılmak suretiyle, yorumlanmıştır.

Araştırmanın son bölümünde, yukarıda belirtilen iki veriden hareketle, daha faydalı ve nitelikli eserlerin oluşturulabilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

A. DİNİ ve AHLAKİ DEĞER KAVRAMI

Değerin sözlük anlamı, bir şeyin değdiği karşılık, ya da bir şeyin önemini belirleyen soyut ölçüdür (T.D.K. 1983). Değer duygusu, doğuştan değildir. Sonradan toplumsal yaşayışla kazanılır. Ancak insanın doğuştan sahip olduğu, fakat belli bir olgunlukta ortaya çıkan ahlaki yargı gücü ya da vicdan, değer duygusu için sağlam bir temel oluşturur. Ancak vicdanın güvenilir olması için de bilgi ve eğitimle desteklenmesi gerekmektedir (Soykan 2007: 52).

İnsan hangi nesne ya da objeyle ilişki kurarsa, onu mutlaka kendisiyle ilgili bir dünyaya yerleştirir ve ona bir değer alanı oluşturur. Dolayısıyla insan sürekli değer üreten ve onlarla etkileşim halinde olan bir varlıktır (Bolay 2007: 60). İnsan yaratılmış nesnel dünya ve nesnel dünyada yarattığı kültür dünyasında, hem nesne hem de özne konumundadır. Bu yönüyle insan diğer canlılardan ayrılır. Her ne kadar fiziksel farklılıklar göz önünde olsa da insanlık denince akla gelen, biyolojik birtakım özelliklerle donatılmış milyarlarca insan değil, insanın değerler dünyasıdır (Poyraz 2007: 85, Tozlu, Topsakal 2007: 180).

Değerler, teknolojiden bilime, inançtan ideolojiye, hukuktan ekonomiye kadar toplumun tüm alanlarını kapsar. Sevgi, saygı, dürüstlük, güvenilirlik, barış gibi kavramlar, değer olarak adlandırıldığı gibi bilim, sanat ve felsefeye de “değer” denmektedir (Tepe 2002: 349). Değerlerin bilgi ve inanç olmak üzere iki temeli vardır. Sanat, ahlak ve din değerlerinde inanç temelinin etkisi yüksektir (Bolay 2007: 62).

Toplum içinde yaşayan geleneksel ve modern, her insanın bağlı olduğu bir takım değerler vardır (Toku 2002:101). Değerler evrensel olmalarına rağmen, değer yargıları çoğunlukla tikel ve görecelidir. Değerler kendi başlarına bir değer olup

evrensel özellikleri vardır. Örneğin iyi ve kötü değeri evrenseldir. İyiyi temel değer olarak gören Platon, Aristoteles, Kant gibi filozoflar da “iyi”nin ne olduğunu söylememiş, ancak nelerin iyi olduklarını ifade edebilmişlerdir (Tepe 2002: 348). Aynı şekilde mesela saygılı olmak, her yerde kabul gören ahlaki bir değer iken; saygının gösteriliş şekli her toplumda hatta aynı toplumda bile farklı olabilir. Yeryüzünde durağan bir toplum olmadığına göre, pratikte de böyle herkesin uyabileceği genel geçer bir takım değer yargılarından bahsedilemez.

İyi, kötü, yapılması gereken, kaçınılması gereken olguları ifade eden değer yargıları, değerlerden farklıdır ve değerlerle karıştırılmaması gerekir. Olgular ve olaylar, insan iradesi ve etkisi olmaksızın bağımsız olarak var olan fiziki, tarihi, dini, sosyal ve ekonomik gerçeklerdir. Bu olgu ve olaylarla ilgili verilen hükümler ise değer yargılarını oluşturur. Olgular ve olaylar tek başına bir değer taşımazlar. Onu değerli ya da değersiz kılan, onunla ilişki kuran, onu yorumlayan kişi ya da bakış açılarıdır. Bir olgu eşzamanlı olarak birden çok değer taşıyabilir. Örneğin bir cami bir kültür ögesi olması itibarıyla tarihi, ibadet yeri olması sebebiyle dini, sanat eseri olması sebebiyle estetik, maddi özellikleri sebebiyle de ekonomik bir değer taşır (Erdem 2003: 36).

Değerler genel olarak 5 kategoride incelenir (Özlem 2002: 284). Bunlar da; 1) Hazcı (hedonist) değerler 2) Bilgi değeri(doğru- yanlış) 3) Ahlaki değer(iyi- kötü) 4) Estetik değer(güzel- çirkin) 5) Dini değer(sevap- günah)

Biz burada sadece araştırmamıza konu olan dini ve ahlaki değerleri inceleyeceğiz.

Dini Değerler: Dinin tanımı konusu çok karmaşık ve çok geniş bir konudur. Her bilim dalı kendi perspektifinden konuyu açıklamaya çalıştığından ortaya yüzlerce din tanımı çıkmış bulunmaktadır. Kelimenin etimolojik olarak kökenine inildiğinde Arapçadaki “din” ile Batı dillerindeki “religion” kelimelerinin aynı anlama sahip olmadıkları görülmektedir. Arapçadaki din terimi genel anlamda inanma ve bağlanma, özel anlamda ise İslam’ı ifade ederken, religion ise daha dar bir anlamda kalıp, Hıristiyanlığı ifade etmektedir (Okumuş 2003: 53- 55).

Din, en genel anlamıyla” insan - Allah ilişkisi” olarak tarif edilebilir (Bilgin 1998: 4). Her ne kadar dinlerin adları, özellikleri ve tanımları farklı olsa da, bütün dinlerin üç ortak özelliği vardır. Bunlar iman, ibadet ve ahlaktır (Sezen 1988: 13). Bir de dinin, biri objektif, diğeri sübjektif olmak üzere iki boyutu vardır. Objektif boyut, kutsallığına inanılan bir takım eylemlerin belli aralıklarla tekrarlanması olup ayin, yortu, bayram gibi dış görünüşle ilgili bütün davranışları kapsar. Bu, dinin toplumsal yönüne işaret eder. Sübjektif boyut ise bireyin iç dünyasının gizli halini ifade eder (Taplamacıoğlu 1967: 41) Bu ise kişinin aşkın varlıkla ilgili kurduğu özel iletişim yani bireysel tecrübedir.

Dini değer; herhangi bir dine ait terim, ritüel, iman esasları ve sembollerden oluşur. Dünya üzerinde pek çok din bulunduğuna göre pek çok da dini değer vardır. Dini değerlerin insan hayatındaki önemi asla göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Dini değerler ilk insanlardan günümüze kadar, hem fert hem de toplum olarak insanları etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olmuştur (Uysal 2007: 215). Bireysel açıdan dini değerlerin etkisi şöyle özetlenebilir: Din; insanın en basit fizyolojik ihtiyaçlarından olan yeme- içme, üreme, giyinme ve barınma ihtiyacının karşılanmasında söz sahibidir. Dinin manevi etkisi onun inanma, bağlanma ve sığınma ihtiyaçlarına cevap verir. Hayatta karşılaşılan zorluklara karşı dayanma ve mücadele etme gücü sağlar. Sosyal bir varlık olan insanın aile hayatı, çalışma hayatı, eğlence hayatı, toplumsal rol ve statüleri üzerinde dinin etkisi vardır. Yine din, insanın ölüm ve ötesi hakkındaki korku ve endişelerine tatmin edici cevaplar sunar. Kısaca dini değerler, insanlara hayatı anlamlandırma ve böylece yaşam tarzlarını oluşturma hususunda etkin olarak dayanak sağlar (Kılavuz 2007: 243).

Toplumsal açıdan meseleye baktığımızda din, sosyal hayatın önemli bir bölümünü oluşturan, toplumu en fazla, en güçlü ve en derinden etkileyen kültürel bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır (Okumuş 2003: 52). Bir dinin zihniyeti hukuk, sanat, iktisat, eğitim gibi kültürü oluşturan unsurların tümünü kuşatıcı ve yönlendirici bir etkiye sahiptir. Özgürlük, vatan ve millet olma bilinci ve mücadele ruhunu besleyen milli değerler, dini değerlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda dini değerler bir anlamda kültürün içinde ve merkezindeyken, diğer yönüyle onun üzerinde bir konuma sahiptir (Sezen 1988: 35). Yanlış yorumlara kaymadığı ve çarpıtılmadığı

sürece dini değerlerin, bireyi ve toplumu daima iyiye, güzele, gelişmeye ve yükseltmeye teşvik ettiği söylenebilir. Bununla birlikte insanların, dini algılayışlarındaki farklılıklar sebebiyle din, çatışmaların, ayrılıkların sebebi olarak da gösterilebilir. Dinin çoğunlukta olan olumlu işlevlerinden bazıları; zihniyet kazandırma, bütünleştirme, organizasyon, sosyalleştirme ve sosyal kontrol, yapılandırma ve düzenleme, kimlik kazandırma, kültürü koruma ve aktarma, değerler hiyerarşisi sağlama ve meşrulaştırma (Okumuş 2003: 68- 80).

Görüldüğü gibi din, insanın Allah'a inanarak kendisine, toplumuna, hatta tüm varlıklara karşı sorumluluk hassasiyeti kazanmasına vesile olan temel bir olgudur (Türer 2007: 23). Tüm bu sebepler göz önüne alındığında, dini değerlerin korunması ve aktarılması gerekliliği ortaya çıkar. İnsanın ve insanlığın ihtiyaçları gerçekçi bir biçimde ele alındığında, psikolojik ve sosyolojik açıdan dini değerlerin önemi daha da netleşmektedir.

Ahlaki Değerler: Ahlakın pek çok tanımı vardır. Örneğin, ahlak; insanların iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi özellikleri ve bu özelliklerden kaynaklanan istemli davranışlarının bütünüdür (Çağırıcı 1989: 5). Ahlak, kişilerin toplumsal hayattaki ilişkilerine göre şekillenen davranışları kapsayan bir kavramdır (Güngör 1995: 12). Ahlak, insanın iyi ve doğru davranışlarının tümüdür.

Yukarıdaki ahlak tanımları daha çok kişilerde davranışlara neden olan bireysel ahlaka vurgu yapmaktadır. Bir de kişiler arası hukuku düzenleyen toplumsal ahlak tanımları vardır. Örneğin ahlak; toplumu ayakta tutan temel değerler sistemidir (Güngör 1995: 46). Ahlak insanların kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen kurallar bütünüdür (Öymen 1975: 11). Yine ahlak, ilk zaman insanlarından bu yana, birlikte yaşamak zorunda olan insanların rahat, huzurlu, karmaşasız bir şekilde yaşamaları için kendi beşeri tecrübelerinden oluşturdukları yazılı olmayan kanunlardır. Bu bağlamda ahlak, insanları kaynaştırmada ve sosyal hayatın devamında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu sebeple insanlık değeri de ahlakilikle doğru orantılı görülmektedir (Erdem 2003: 29).

Ahlak, pratik ve teorik olmak üzere iki kısımda incelenir. Teorik ahlak; insanın kendisinden başlayarak tüm varlıklara karşı davranma şeklini inceler. Pratik ahlak ise ahlaki değerleri benimsemek ve eyleme dönüştürmektir (Öymen 1975: 20- 25).

Bütün ilahi dinlerin geliş amacı da ahlaki temellendirmek ve yapılandırmak olmuştur. Bu yüzden peygamberler ahlaki öğreten ve hayatında bizzat yaşayarak model olan örnek insanlardır (Erdem 2003: 31).

İslam dininde ahlak çok önemli bir yer tutar. Hatta İslam'ın tüm emir ve yasaklarının ahlak kapsamı içinde ele alındığı söylenebilir (Okumuş 2003: 2). İslam'da iman-ibadet ve ahlak ilişkisine bakıldığında karşılıklı bir etkileşim görülür. İmana engel olan büyülenme ve kendini yeterli görme ahlaksızlıktır. Yine inanca itici kuvvet olan şey bilgi değil, ahlaki değer duygusudur (Özsoy, Güler 2005: 388). Kur'an'da insanın Allah'a karşı ahlaki sorumluluğu "iman", Allah'ı merkeze alarak diğer insanlara karşı olan ahlaki sorumluluğu ise "Salih amel" kavramlarıyla ifade edilir. Kur'an insanın yaratılış olarak iyiyi görebilecek donanımda olduğunu, ancak kendinden ya da çevresinden gelen etkiler sebebiyle kötüye meyledebilecek yapıda olduğunu kabul eder. Bu yüzden Allah inananlara, sosyal hayatta duyarlı olarak çevresini ıslah etme ve ahlaki toplum oluşturma yükümlülüğü vermiştir. Bunun için de insanın bir takım ibadetlerle ve irade eğitimiyle ahlaki olgunluğa erişmesi istenmektedir. Allah, davranışların neticesini anlatarak ahlaki davranışı bireyin tercihine bırakmıştır (Fussilet: 46). Zaten insanın davranışlarından sorumlu tutulması da onun davranışlarının özgür iradeyle seçtiğini gösterir (Özsoy, Güler 2005: 373, 386).

Ahlaki değerler; iyi veya kötü olarak nitelendirilen davranışlarla ilgili değerlerdir. Yine bu değerler, herkes tarafından kabul veya redde mazhar olmuş belli bir standardı olan değerlerdir (Erdem 2003: 41- 42). Ahlaki değerler olumlu ve olumsuz olmak üzere iki grupta incelenebilir. Örneğin doğruluk, adalet, sevgi, saygı gibi değerler olumlu olarak değerlendirilirken; hırsızlık, yalancılık, kıskançlık, kin, kibir ve cimrilik de olumsuz ahlaki değer olarak sınıflandırılabilir.

B. ÇOCUKLUK DÖNEMİ DİNİ ve AHLAKİ GELİŞİM

Çocuğun doğru ve yeterli bir şekilde eğitilebilmesi için önce tanınması, yeteneklerinin bilinmesi ve gelişim aşamalarının takip edilmesi gerekmektedir. Çocuğun içinde bulunduğu dönemin gelişim özelliklerini bilmek, hem çocuğun sağlıklı gelişip gelişmediğini kontrol etme, hem de ona neler öğretilbileceği konusunda bilgi verir. Zira eğitim, öncelikli olarak eğitilecek olan bireylerin özelliklerine bağlıdır (Binbaşoğlu 1990: 18). Çocuklarla ilgili olarak bilinmesi gereken özellikler ise yaş, zekâ ve psikososyal durum gibi kişisel özelliklerdir. Her ne kadar bu özellikler kişiden kişiye göre farklılık arz etse de, psikologlar bazı ortak özellikleri göz önünde bulundurarak birtakım genellemeler yapmışlardır.

Çocukların gelişim özellikleri genel olarak üç kategoride incelenir. Bunlar: 1) Fiziksel gelişim ya da bedensel gelişim 2) Bilişsel gelişim ya da zihinsel gelişim 3) Psikososyal gelişim ya da duygusal gelişim.

Biz burada, konumuzla ilişkili olarak daha çok bilişsel gelişim ya da duygusal gelişime paralel olarak gelişen dini ve ahlaki gelişim konusunu inceleyeceğiz. Manevi değerler de denilen dini ve ahlaki değerler, duygular sayesinde yerleşir ve gelişir. Bu açıdan çocuktaki duygusal gelişim, dini gelişimi de etkiler (Ayas 2007: 27). Bu sebeple çocukluk döneminin bilişsel ve duygusal gelişim özellikleri dikkate alınarak, dini gelişim şu şekilde özetlenebilir:

1- Dini Gelişim

Çocukluk dönemi dini inancın temelini ve beslendiği kaynağı Tanrı tasavvuru oluşturduğundan, dini gelişimle ilgili olarak daha ziyade, Tanrı tasavvurunun gelişimi üzerine araştırmalar yapılmıştır (Yıldız: 2007). Tanrı tasavvuru ise, kişinin bebekliğinden itibaren zekâ, bilgi ve hayat tecrübesine bağlı olarak, Tanrı'yı zihninde biçimlendirmesi ve anlamlandırması olarak tarif edilmektedir (Peker 1993: 51). Bireylerin zihninde oluşan bu tasavvura bağlı olarak oluşan dini düşüncenin, insanda ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığı sorusu, sosyal bilimciler tarafından merak ve inceleme konusu olmuştur. Dini düşüncenin kaynağına ilişkin, bilim adamları

arasında bir fikir birliği yoktur. J.J. Rousseau'nun da aralarında bulunduğu bazı eğitimciler göre, dini duygu fitri olmayıp, sonradan kazanılan bir fenomendir. Onlara göre; nasıl ki çocuk doğduğunda ahlaki ve estetik değerlerden uzaksa, dini değerlerden de aynen öyle uzaktır. Bu yüzden erken yaşta dini duygu kazandırmak ve din eğitimi vermek gereksizdir (Köylü 2004b: 18).

Diğer görüşün savunucusu ve aynı zamanda din psikolojisinin kurucularından olan William James ise, din duygusunun fitri olduğunu, çocuklarda ve gençlerde dini sevgi, dini korku ve dini düşünce gibi kavramların doğuştan mevcut olduğunu ileri sürer (James 1902: 3-26) Yine Ronald Goldman da dini düşüncenin insanın ayrılmaz bir parçası olduğunu savunur (Goldman 1966: 4)

19. yüzyılın başlarında başlayan ve çocukların dini düşünce ve tasavvurlarını inceleyen araştırmalar üç grup altında toplanabilir. Bunlardan birincisi; tasvirî çalışmalar olup, amaç dini anlayış ve davranışların gözlemlenerek sınıflandırılmasıdır. Bu alanda yapılan ilk araştırmayı E. Barnes yapmıştır. Barnes, araştırmasının sonucunda genel olarak Tanrı'nın iyi, nazik, yaşlı ve belirsiz bir figür olarak tasvir edildiğini bulmuştur. Ayrıca Barnes, araştırmasında altı yaşından küçüklerin Tanrı hakkında kendilerine söylenen her şeyi kabul ettiklerini, yedi ile on yaş arasında bazı sorgulamalar sonucu oluşan şüphelere uygun cevaplar geliştirildiğini, on üç ile on dört yaş arasında eleştirel düşüncenin oluşmasıyla dini inancın sıkıntılı olabileceğini, on beş yaşından sonra ise soyut bir Tanrı kavramının oluşmasıyla şüphelerin bertaraf edildiğini ortaya koymuştur.

İkincisi; gelişimsel çalışmalar olup, burada dini anlayışın içeriği yaş dönemlerine göre ele alınır. Bu alandaki en önemli araştırmalar Batı ülkelerinde, Harms, Ludwig ve arkadaşları ve Elkind tarafından yapılmışken, ülkemizde ise Yavuz tarafından yapılan araştırma gösterilebilir. Harms, üç yaşından ergenlik öncesi dönemdeki çocukları kapsayan kapsamlı araştırmasının sonucunda üç çeşit dini gelişim basamağı ortaya koymuştur. İlk basamak üç altı yaş dönemini içeren perili- masalımsı dini basamak olup Tanrı, bir kral olarak bulutlarda yaşayan bir insan veya bir ejderha ya da çok büyük bir hayvan olarak tasvir edilmiştir. Yedi - on iki yaşları kapsayan gerçekçi basamakta ise Tanrı, gerçek hayattaki bir baba figürü şeklinde tasvir edilmektedir. On

iki yaş sonrası kapsayan bireysellik basamağında ise geleneksel Tanrı anlayışından, yaratıcı ve mistik bir Tanrı anlayışına dayalı tasvirler yapılmaktadır.

Üçüncü grup ise, pedagojik çalışmalar olup amacı çocukların sözel ve çizimsel ifadelerinden hareketle, onların dini anlayışlarını ortaya koymak ve uygun din eğitimi yöntemleri geliştirmektir. Bu alanda yapılan en önemli çalışma Ronald Goldman'a aittir. Goldman, araştırmasının sonucunda dini gelişimi beş safhadan oluşan üç basamak olarak tespit etmiştir. Din öncesi basamakta yer alan sezgisel dini düşünce safhası yedi sekiz yaş çocuklarını kapsar. Bu dönem çocuğu zihinsel gelişimi sebebiyle mantıklı bir dini inanişaya sahip değildir. Birinci geçiş safhasında sezgisel ile somut dini düşünce arasında geçiş aşamasıdır. Çocuk inanişaya mantıklı çözümler arar. Yarı dini düşünce basamağını ve üçüncü safhayı oluşturan kısım ise, somut işlemsel düşünce safhasıdır. Bu dönem sekiz ile on üç yaşına dek sürer. Tanrı inancı antropomorfik, dini ifadeler lâfzî olarak algılanır. Dördüncü safhayı oluşturan ikinci geçiş dönemi somut ve soyut dini düşünce arasındaki geçiş aşamasıdır. Beşinci safhada kendini gösteren dini düşünce basamağı ise soyut işlemsel düşünce basamağıdır. On üç yaşından sonra zihinsel gelişime paralel olarak bu düşünce şekli görülmeye başlar (Köylü 2004a: 18- 30).

İslam âlimlerine göre ise insanlarda inanma ihtiyacı ve din duygusu doğuştan vardır (Kaya 1998: 49). Bu durum Kuran'da "Yüzünüzü doğru bir din olan İslam'a, insanların fıtratına uygun olan dine çevirin" (Rum: 45) şeklinde geçen ifadeden de anlaşıldığı gibi her insan, inanmaya meyilli bir halde yaratılmıştır. İnsanın temel ihtiyaçlarını kabul eden hemen her akıl, bu realiteyi kabul eder. İnsan, tek başına ya da inançsız bir toplum içinde yaşasa bile, yine de aklını kullanarak Allah'ın varlığını kavrama yeteneğine sahiptir. Bu durum Kur'an'da, Hz. İbrahim'in içinde hissettiği inanma dürtüsü sonucu yaratıcıyı bulması şeklinde hikâye edilmektedir (Enam: 75-79, Öcal 1991: 66). İnsanda var olan bu inanma ihtiyacına karşılık, aynı zamanda insanın kötüye de meyilli olması eğitim zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Zaten bütün peygamberlerin gönderiliş amacı da insanı eğitmektir (Bayraklı 2002: 138).

Kur'an'ın ifadesiyle annelerinin karnından hiçbir şey bilmez olarak çıkan çocuk (Nahl: 78), önce ailesinin, daha sonra da okul ve arkadaşlarının etkisiyle birtakım dini

inanç ve tutum geliştirir. Dini tutum; kişinin dinle ilgili duygu, düşünce ve davranışlarının tümüdür (Kaya 1998: 44). Dini tutum, çevrenin etkisine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz olabilir. Doğduğu andan itibaren dinle ilgili davranışları gözlemleyen ve din dilini öğrenen çocukların dini tutumları daha olumludur. Allah, melek, cennet, ahiret, cehennem, günah, sevap gibi kelimeleri küçük yaştan itibaren duyan çocuk, anlayamasa bile bunların varlığından şüphe duymaz. Çünkü kolay inanırlık özelliğine sahip olan çocuklara göre, anne baba her şeyi bilir. Çocukların diğer bütün tutum ve davranışlarında olduğu gibi dini tutumda da aile en büyük etkidir. Bununla beraber bazı aileler, bazen bilinçsizlik, bazen de yöntem yanlışlığı sebebiyle çocukları dindar yapayım derken, aksine dinden soğutabilirler. (Hunsberger ve Brown 1984: 239- 240).

Bireyin gençlik ve yetişkinlik gibi tüm yaşantısında kendini hissettirecek olan dini inancın kökleri büyük oranda çocukluk döneminde oluşmaktadır. Çocukluk dönemi dininin temel özellikleri ise şunlardır: a) Kolay inanırlık özelliğine sahip çocuklar, samimi bir şekilde dine inanırlar. b) Bu dönemde çocuklar, ben merkezli bir dini yönelime sahiptirler. Kendilerinin sahip olduğu her şeyi Allah'ın verdiğini, Allah'ın daima kendileriyle beraber olduğunu ve her türlü ben merkezli dualarını kabul edeceğini düşünürler. c) Bu dönem, antropomorfik bir özellik taşır. Yani çocuklar Allah'ı olgun, yaşlı ve erkek bir insan şeklinde tasavvur ederler. d) Yaşam şekillerine bağlı olarak gelişen ve kendiliğinden ortaya çıkan spontane bir tecrübeye dayanır (Köylü 2004b: 138- 140).

Çocukların dini düşünce ve Allah tasavvurlarının oluşumunda pek çok faktör rol oynasa da bunlardan en önemlisi yaştır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan verilere göre, çocukluk dönemi dini gelişimi genel olarak dört evrede incelenmektedir: (Bilgin, Selçuk 1997: 74- 90)

0- 3 Yaş Dönemi (Bilinçsiz Etkilenme Çağı): Çocuk doğduğu andan itibaren hayatında Allah daima vardır. Allah razı olsun, Allah'a emanet ol, maşallah gibi kelimeler çocuğun sıklıkla duyduğu kelimelerdir. Ancak çocuk bu dönemde, dini inancın temelini oluşturan Allah kavramını duysa da henüz tam olarak kavrayamaz.

Bu yaşlarda çevresinde gördüğü dini davranışları taklit eder. Bu da onun ileriki yaşlarda dini yaşantısına kolaylık sağlar.

4- 9 Yaş Dönemi (Duygusal Öğrenme Çağı): Her ne kadar duygu, dinin tek unsuru olmasa da çocukluk döneminde öne çıkan bir unsurdur. Çocuklar özellikle bu çağda, eleştirmeksizin duygu ağırlıklı olarak dini gelişim gösterirler. Okul öncesi dönem, bütün duyguların belirmeye başladığı bir dönem olduğu için, dini eğitim açısından da çok önemlidir. Çevresinden sürekli olarak Allah'la ilgili birçok kavram ve cümle duyan çocuk, O'nun varlığından şüphe etmez. Ancak onun nasıl bir şey olduğunu, nerede ve nasıl olduğunu çok merak eder. Çocuklar özellikle üç dört yaşında Allah'la ilgili sürekli soru sorar. Okul öncesi çocuğun zihinsel kapasitesi ve yaşam tecrübesinin azlığı sebebiyle, Allah'ı büyük, yaşlı, güçlü bir insan şeklinde hayal eder. Bu yaş çocukları Allah'ı, gökyüzünde bulunan ve görülemeyen bir varlık olarak tarif eder. Allahın varlığını ve yaratıcılığını sorgulamazlar (Konuk 1994: 16, 71- 73)

Bu yaş döneminde çocuklar, somut düşünme aşamasındadır. Allah'ı insan şeklinde tasavvur etmenin özellikle yedi yaşından sonra giderek azaldığı ama tamamen kaybolmadığı gözlenmektedir (Selçuk 1991: 96). Yani sürekli bir gelişme kaydedilmektedir. Bilimsel araştırmalar yedi ile dokuz yaş arasındaki çocukların duaya büyük önem verdiğini göstermektedir (Ayas 2007: 31). Beş- yedi yaş arasında dualar daha çok kişisel maddi ihtiyaçların giderilmesine yönelik iken (Konuk 1994: 18), bu yaştaki çocukların dualarında ihtiyaç için isteme yerine, Allah'a şükran duyma duygusu ön plana çıkar. Allah'a güven duygusu içinde inanan çocuklar bu inançlarını gelişimleri ölçüsünde dışa yansıtırlar. Sürekli ileriye yönelik gelişme içinde olan bu yaş çocuklarında Allah'ın aynı anda dua eden herkesin duasını kabul edemeyeceği şeklinde sınırlı bir Allah tasavvurları vardır.

Genel olarak, Türk toplumundaki çocukların yedi yaşından itibaren inançla yakından ilgilendikleri, yedi- dokuz yaşındakilerin melek, şeytan gibi soyut varlıkların ne olduklarını, helal, haram gibi kuralların amacını sorguladıkları, dokuz- on yaşlarında soyut bir Allah kavramını anlayacak zihinsel kapasiteye ulaştıkları, on- on iki yaşından itibaren metafizik alana ilişkin sorular sordukları görülmektedir (Mehmedoğlu 2004: 71).

9- 13 Yaş Dönemi (Akılcı Öğrenme Çağı): Bu çağın en belirgin özelliklerinden olan bilgiye düşkünlük, duygusal değil zihinsel olarak tezahür eder (Bilgin, Selçuk 1997: 81- 82). Çocuklar kendilerine sunulan her bilgiyi itirazsız kabul etmez, önce akıllarıyla kavramaya çalışırlar. Ancak bir önceki dönemin özelliği olan duygusallık tamamen kaybolmuş değildir. Bu yüzden, bilginin duyguyla beslenmesi gerekmektedir.

Bu dönem çocuğunun Allah tasavvuru yetişkin bir kişinin tasavvuruna doğru yaklaşmaktadır. Bunun nedeni ise, daha önceki inancın geliştikçe çocuğu tatmin etmemesi ve çocuğun yeni bir inanç geliştirmesidir. Dünyadaki acı ve ızdıraplarla karşılaşan çocuk kendi sınırlılığı karşısında Allah'ın kudretini ve gücünü merak etmeye başlar. Bu bağlamda kötülük problemi olarak bilinen, evrendeki olumsuzlukların ve kötülüklerin varlığı, çocuklar tarafından merak konusu olmaktadır (Dam 1996: 33). Bu merak çocuk tarafından ifade edilmese bile, çocukta bazen şüphe ve tereddütler meydana getirebilir. Bazen de bunun tam tersi olarak daha güçlü bir Allah inancı geliştirmelerine neden olabilir (Köylü 2004b: 142- 143)

Ergenlik öncesinde dinin duygusal boyutu ön plandayken, bu dönemde artık zihinsel boyut öne çıkar. Ergenlik döneminin genel özelliği olan şüphecilik, dini gelişimde de kendini gösterir. Ergen, hayat tecrübesine paralel olarak karşılaştığı farklı inanış ve görüşlerin etkisiyle, kendi inancını sorgular hale gelir (Özgür 1979: 388). Zihinsel süreçlerin de olgunlaşması, ergeni daha önce bağlandığı her şeyi sorgulamaya götürür. Ergenlerde dine karşı alınan olumsuz tavrın sebeplerinden biri de, yetişkinlerin dini ileri sürerek yaptıkları eleştirilerdir (Ayas 2007: 34). Ergenler bağımsız olma isteğiyle, hem ailelere hem de onların inanışlarına karşı olumsuz tavırlar geliştirebilirler. Zaten bu dönemde ailelerin davranışları çok kuralcı bulunur.

Çocuğun ilk on iki yılında yapılacak dini eğitim bireyin ileriki yaşamında dine bakışını etkileyeceğinden çok önemlidir (Mehmedoğlu 2004: 134). On iki yaşından sonra Allah'ın her yerde oluşuna dair zihinsel kavrayış geliştirebilir, ölüm ötesi hayatı idrak edebilirler (Wolpe 1993: 191-192). Bu döneme özgü sorgulamalarla ilahi adalet kavramı çok düşünülür. Cin, büyü, fal gibi konulara merak arttığından doğru bilgilendirme çok önemlidir. Bu dönemde ergenler adalet, barış, yoksulluk gibi

toplumsal sorunlara ilgi duyarlar. Bu düşüncelere bağlı olarak merak, acıma ve isyan duyguları gelişebilir (Mehmedoğlu 2004: 80- 86).

13- 24 Yaş Dönemi (Bilinçli Öğrenme Çağı): Her ne kadar ergenliğe daha erken yaşlarda girilse de, bilinçli olarak çocukça düşüncelerin bırakıldığı yaş, on üç olarak farz edilmektedir. Bu dönemin bilgi edinme süreci daha çok eleştirip irdeleme şeklindedir. “Neden” ve “niçin” soruları en çok kullandıkları kavramlardır. Din dilini güzel kavrarlar. Kelimelerin soyut anlamlarını anlayabilir, manevi alanı algılayabilirler. Bu yaş grubunun Allah tasavvuru, yetişkinlerinkine benzer. Ancak gençler daha idealist olduklarından iyi, doğru, güzel, adalet, barış gibi değerleri ülküleştirirler. Bu açıdan dinle aralarında bir yakınlık kurabilirler. Hayatın anlamını kavramada dinden yardım isteyebilirler.

Bu dönemde karşı cinse olan eğilim, dini ve ahlaki kurullarla sınırlandırıldığından, ergen bu iki konu hakkında da düşünce geliştirir. Bu dönemin özelliklerinden olan özgürlük, şüphe, inkâr gibi duyguların da etkisiyle dine karşı bir olumsuz tavır takınabilir. Özellikle on dört ile on sekiz yaşlar arasında dini şüphe ve tereddütler artar. Dini tutum ve inancın netleşmesi on sekiz ile yirmi bir yaşlarına kadar sürer (Demir 2001: 204). Çocukluk döneminde alınan doğru dini eğitimi ergeni, vicdanına ve Yaratıcıya yöneltir. Bu konuma gelmiş gençlerin duaları ise içten ve samimidir. Önceki dönemlerde sağlıklı bir inanç geliştiren çocuklar, Allah sevgisiyle dolu, iman- inanç- ahlak sentezini ayarlayabilen kişiler haline gelirler (Ayas 2007: 32).

Yukarıdaki bilgilerin ışığında şöyle bir çıkarımda bulunulabilir: Çocukluk döneminde doğru ve uygun bir şekilde din eğitimi alan çocuklar, ileriki yaşlarda daha samimi bir dindarlık geliştirirken, din eğitimi almayan ya da yanlış bir şekilde alan çocuklar da ileride bir inanç buhranı geçirebilirler.

2- Ahlaki Gelişim

Ahlaki gelişim, bireyin sahip olduğu değer yargıları ile kültürel çevreye uyumunun gelişimidir (Binbaşoğlu 1990: 184). Ahlaki gelişim, kişilik gelişiminin önemli bir parçası olup, çocuğun çok erken yaşlardan itibaren çevre ile kurduğu ilişkilerle başlar

ve dilin kullanımıyla iyice yerleşir. Böylece toplumsallaşma sürecinde olan çocuk, iyi ve kötü kavramları hakkında bir değerler sistemi geliştirir (Başal 2004: 169).

Çocukta ahlak gelişiminin başlaması vicdanın uyanmasına bağlıdır. Vicdan gelişiminin belirtileri ise utanma ve suçluluk duygusudur. Utanma duygusu on beş ay- üç yaş arasında gelişirken, suçluluk duygusu üç- altı yaş arasında gelişir (Özeri 2004: 195).

Ahlaki gelişim teorileri, üç ana başlık altında toplanabilir. 1) Psikanalitik Teori 2) Sosyal Öğrenme Teorisi 3) Bilişsel Teori (Adams 1995: 227).

Psikanalitik Teori: Ahlaki gelişim konusunda ilk psikolojik kuramı geliştiren Sigmund Freud'dur. Freud'a göre kişilik; id, ego ve süper ego olmak üzere üç yapıdan oluşur. İd, sürekli doyum arayan, acıdan kaçan ve haz ilkesine göre çalışan bilinçdışı güdülerden oluşur. Ego, gerçeklik ilkesine göre işler. Bütün düşünme ve akıl yürütme etkinliklerini kontrol eder. Kişiliğin ahlaki değerleri benimseyen ve vicdan olarak tezahür eden yapısına da süper ego denmektedir. Süper ego çocuğun hemcinsi olan ebeveyni model alması ve yetişkinlerin değerlerini içselleştirmesi sonucu gelişir. İd, süper ego ve ego bir denge halinde bulunmalıdır (Aldridge and Box 1992: 88- 89; Çileli 1986: 15-19) Bu kurama göre kişilik ve ahlak gelişmesi ilk beş yılda tamamlanır. Beş yaş dolaylarında vicdan ortaya çıkar, altı yaşından sonra da önemli bir gelişme olmaz. Çocuk bu sürede çeşitli yasaklarla, toplumsal değerleri öğrenmiş olur.

Sosyal Öğrenme Teorisi: Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre ahlak gelişimi taklit etme yoluyla gerçekleşir. Özellikle taklidin en yoğun olduğu okul öncesi dönemde çocuk, anne- baba ve yetişkinlerden iyi ve kötü davranışları öğrenir. Genel olarak anne-babası iyi bir ahlaka sahip olan çocukların bu yolda başarılı olma şansları daha yüksektir, ancak bu durum tek başına iyi ahlaklı olmak için yeterli bir sebep değildir (Jersild 1972: 169).

Bu teoriye göre ahlaki gelişim, modelleme ve çevredekilerin davranışları onaylayıp onaylamamasına bağlı olarak şekillenir. Onaylanan davranışları tekrar eden,

onaylanmayan davranışları terk eden çocuk böylece toplumsal davranış kalıplarını öğrenmiş olur.

Erikson'a göre ise süper egonun oluştuğu üç- altı yaş döneminde çocuk, kendi istekleriyle ana- babasının istekleri arasındaki farkı görür. Ailesi tarafından onaylanmak için bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendinden istenen davranışlara yönelir. Eğer yanlış bir davranışta bulunursa suçluluk duygusu geliştirir ve kendisini cezalandırır.

Bu teoriye göre ahlaki yargılar şartlanma yoluyla, dış etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk, onay ve takdir gören davranışlarını doğru, eleştiri ve ceza gören davranışlarını da yanlış olarak değerlendirmektedir. Böylece çocuk nedenini düşünmediği halde, doğru ya da yanlış olarak etiketlediği ahlaki yargılar edinmiş olmaktadır (Çağdaş, Seçer 2002: 107)

Bilişsel Teori: Bu alanda geliştirilen ahlaki gelişimin temelini, bilişsel gelişim oluşturmaktadır. Bilişsel teorinin en önemli kuramcıları Jean Piaget ve Lawrence Kohlberg'dir. Bu kuramcılardan Piaget'e göre ahlak gelişimi, bilişsel gelişime paralel olarak gelişir. Piaget'e göre çocukta ahlak gelişimi üç aşamada gerçekleşir Bunlar:

1) Ahlak öncesi dönem: Hiçbir kuralın tanınmadığı 0- 2 yaş dönemidir.

2) Bağımlı ahlak evresi. Bu da kendi içinde ikiye ayrılır: a) Ben merkezci aşama (2- 7): İyinin ve kötünün ölçüsü anne babadır. Onların iyi dedikleri şey iyidir, kötü dedikleri şey de kötüdür. Olayların amacını, altta yatan niyetleri kavrayamazlar. Bir şey ya doğrudur ya da yanlıştır. Olayların sonucuna ve görünen kısmına göre değerlendirip niyet gibi soyut kavramları değerlendiremezler. Bu aşamadaki çocuklara göre kazayla on bardağı kıran çocuk, kızarak bir bardak kıran çocuktan daha suçludur. Mantıksal düşünce gelişmediği için çocuk tek yönlü düşünür. b) Baskı ahlakı (7- 11): Tek yanlı kabullenme ve onaylanmayı kapsayan ahlaki evredir. Okul sayesinde toplumsallaşan çocuk, kurallara uymayı öğrenir. Benmerkezci duygulardan uzaklaşır.

3) Bağımsız ahlak devresi(11 +): Bu dönemde çocuk soyut düşünebildiğinden neyin doğru neyin yanlış olduğuna kendisi karar verebilir. Olayların sebep ve sonuçlarını irdeleyebilir (Özeri 2004: 77- 80).

Piaget'e göre çocuktaki ahlaki gelişime paralel olarak adalet ve ceza konusundaki fikirlerinde de değişiklik olur. İlk başlarda çocuk kötülük yapan kişinin kefaret olarak acı çekmesini ya da aynı cezayla cezalandırılmasını düşünür. Mesela oyuncuğu kıran bir çocuğun da oyuncuğu kırılmalıdır. Bir sonraki aşama "tanzim etme adaleti" denen zararın telafi edilmesi aşamasıdır. Çocuk, oyuncuğu ya yeniden almalı ya da kendi oyuncuğuyla ödemelidir. Piaget, bu ilkel ahlak yargılarının yedi- sekiz yaşlarına kadar sürdüğünü, daha sonra yerini olgun ahlak yargılarına bıraktığını belirtir (Piaget 1965: 315- 325).

Bireyin ahlaki gelişimiyle ilgili en geniş araştırmayı ise Kohlberg yapmıştır. Araştırmalarında deneklere, içerisinde ikilem bulunan hikâyeler anlatmış ve bireylerin sorunu çözerken nasıl bir mantık yürüttüğünü anlamaya çalışmıştır. Kohlberg, bu araştırmaların sonucuna göre insanların 3 ahlaki gelişim düzeyinde olduğunu ortaya koymuştur (Arı 2003: 98- 102).

1) Gelenek öncesi düzey a) Otoriteye itaat ve ceza: Bir davranışın iyi ya da kötü oluşu o davranışın sonucuna göre değerlendirilir. Cezadan ve maddi zarardan kaçınmak için kurallara uyulur. b) Bireycilik çıkar ahlakı: Bu dönemde karşılıklı çıkar anlayışı vardır. "Benim için bir şey yaparsan, ben de senin için yaparım" düşüncesi hâkimdir.

2) Geleneksel düzey a) kişiler arası uyum ve bağlılık: Bu dönemin özelliği iyi olmak, dürüst ve güvenilir olmak, kurallara uymaktır. b)Sosyal sistemi sürdürme ve vicdan: Bu dönemdeki birey toplumun düzenini gözetir. Kurallara bu sebeple uyulmasını savunur.

3) Gelenek ötesi a) Sosyal anlaşma ve bireysel haklar: Bu dönemde toplumun üstünde bir bakış açısı vardır. Kanunlara çoğunluğun haklarını koruduğu için uyulur. Temel ahlaki kavramlar çoğunluğun fikrine ters düşse de savunulmalıdır. b) Evrensel ahlaki

ilkeler: Bu dönemde doğruluk, eşitlik gibi evrensel ilkeler hâkimdir. Ahlak kahramanlarının ulaşabildiği bir aşamadır (Selçuk 2000: 113- 115).

Her ne kadar psikologlar, farklı ahlaki gelişim modellerinden bahsetseler de, çocukluk dönemi ahlaki gelişimi her zaman diğer gelişim dönemlerindeki gibi düzenli olarak gelişmez. Örneğin on üç yaşından büyük bazı ergenlerde çocukça ahlaksızlıklar görülebilmektedir (Jersild 1972: 163). Çocuğun yapısı, çevresi, çocuğa takınılan tutum, hepsi ahlaki gelişim için ayrı ayrı öneme haizdir. Bilimsel araştırma sonuçlarına göre çocuğu dövmek, bodruma kapatmak gibi fiziksel cezaların çocuğun ahlaki ve vicdani gelişimine olumsuz etki ettiği tespit edilmiştir (Başal 2004: 185).

Görüldüğü gibi ahlaki gelişim, kişilik gelişiminin önemli bir parçası olup, çeşitli etmenlere bağlı olarak devam etmektedir. Kişinin bireysel ve toplumsal düzeyde uyumlu, tutarlı ve huzurlu ilişkiler kurabilmesi için ahlaki gelişiminin ihmal edilmemesi gerekmektedir. Bu durumun önemini fark eden araştırmacılar, bireyin tüm yaşantısını etkileyecek olan ahlaki tutumlarının büyük çoğunluğunun erken yaşlarda oluştuğunu söylemektedirler. Çocukların gerek yaş, gerekse zihinsel olarak hangi ahlaki düzeyde olduğunu bilmek, ahlak eğitimi açısından da önemli bir durumdur.

C. EDEBİYAT ESERLERİNİN ÇOCUKLARIN HAYATINDAKİ YERİ ve ÖNEMİ

Edebiyat; duygu, düşünce hayal ve izlenimlerin yazılı ya da sözlü olarak etkili bir şekilde anlatılmasıdır (Kavcar 1999: 123). Tarih öncesi dönemde yazı olmadığından mitolojiler, destanlar ve dinsel öyküler dini törenlerde, ölüm ve düğün törenlerinde, hasat mevsimlerinde sözlü olarak aktarılmıştır. İlkçağa Kelile ve Dimne ile Hintlilerin önemli destanı Ramayana damgasını vurmuştur. Yazılı eserlerde ise Ortaçağda Bin bir Gece Masalları; Yeniçağda Montaigne'nin Denemeleri, La Fontaine, Robinson Crusoe; Yakınçağda Andersen Masalları önemli edebi eserlerdendir. Türklerin önemli yazılı eserleri, Göktürklerden kalma Orhun Yazıtları ve Uygurlar döneminde Yusuf Has Hacip tarafından yazılan Kutadgu Bilig'dir. Yine bu dönemde oluşturulan Oğuz Destanı, Yaratılış ve Türeyiş Destanı, Manas Destanı, Ergenekon Destanı ve

Dede Korkut Hikâyeleri önemli sözlü edebiyat ürünlerindedir. Türklerin İslam'ı kabulünden sonra oluşturulan Köroğlu, Karacaoğlu, Yunus Emre ve Dadaloğlu şiiirleri ile Keloğlu masalları halk tarafından aktarılmaya devam etmiştir. Yazılı tür olarak Kutadgu Bilig, Divan-ü Lügat-üt Türk, Divan-ı Hikmet, Mesnevi örnek olarak sayılabilir.

Görüldüğü gibi ilk dönemlerden zamanımıza kadar insanlık, medeniyetlerin oluşumunda sürekli ilerlerken, kültürel gelişimini de ihmal etmemiştir. Bu noktada gerek edebi eserleri oluşturarak, gerek onları sonraki kuşaklara aktararak edebi ürünlerden faydalanmışlardır.

Aslında edebiyat ve eğitim, konuları ortak, birbiriyle etkileşim halinde olan ve birbirini tamamlayan iki farklı alandır. Aralarındaki yakın ilişki, eski zamanlardan beri süregelmektedir. Edebiyat tarihine bakıldığında, edebi eserlerin büyük bir kısmının eğitim gayesiyle yazıldığı görülür. Türk edebiyatında önemli yer tutan Yunus Emre, Mevlana, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Akif gibi mesajları kendi çağlarını aşip bu günlere kadar ulaşan sanatçılar, çoğunlukla eğitsel içerikli eserler vermişlerdir (Kavcar 1999: 2- 3).

Bununla birlikte tarihsel süreç içerisinde yukarıda bahsedilen eserlerin hiç biri çocuklara yönelik olarak yazılmamıştır. Son asırlarda sosyal bilimlerin gelişmesine paralel olarak çocuk sosyal yaşamda değer kazanınca, bu durum edebiyata da yansımıştır (Şirin 1987: 48-49, Neydim 1998 15). Bu bağlamda çocuk edebiyatı kavramı geliştirilmiş, çocuklara yönelik kitapların sayısında da hızlı bir artış olmuştur. Çocuk edebiyatı çocukların duygu, düşünce ve hayallerine yönelik olarak usta yazarlarca yazılmış ya da geleneğin oluşturduğu üstün sanatsal nitelik taşıyan sözlü ve yazılı ürünlere verilen addır (Baraz 1987: 128).

Edebiyat dinleme, okuma, konuşma ve yazma olmak üzere dört temel beceri üzerine oturmaktadır (Güleryüz 2002: 35). Dolayısıyla çocuk eserleri de bu temellerden destek alarak, aynı temelleri geliştirerek beslemektedirler. Bu faydalı alışverişin başlaması için çocuğun kitapla çok erken yaşta tanışması gerekmektedir. Zaten bir insanın kitap okuma alışkanlığı edindiği dönem, okul öncesi döneme tekabül eden

zaman dilimi olarak gösterilmektedir. Bir- üç yaş arasında çocuklar için kitap, dokunduğu, evirip çevirdiği bir oyun nesnesi iken, ileriki yaşlarda dinleme ve okuma etkinliklerinin gerçekleştirildiği iletişim aracıdır (Akbayır 2008: 4- 5). Yani edebiyat, çocuk hayatının ayrılmaz bir parçası durumundadır. Ayrıca çocuklar, okumayı öğrendikten sonra sürekli olarak edebiyat eserlerine ihtiyaç duyarlar (Oğuzkan 2001: 5). Çocuk soyut ile somut, hayal ile gerçek arasındaki ilişkiyi edebiyatla kavrar (Şirin 1994: 103). Şiirle duygulanır, fıkrayla eğlenir, hikâyeyle ibret alır, masalla hayallerini gerçekleştirir ve destanla azmi öğrenir. Böylece edebiyatla yeni bir dünyaya açılmış olur. Okuma zevki ve okuma alışkanlığı kazanan bir çocuk, hayatın tüm zorluklarıyla baş edebilecek sihirli bir iksir edinmiş demektir. İnsan olmanın inceliği ve güzelliği edebi eserlerde gizlidir. Tıpkı hayatın kendisi gibi bazı kitaplarda da gerçekle hayal, olağanla sıra dışı iç içedir. Bazen ailelerin defalarca uğraşıp da öğretemedikleri değerleri bir kitap kolaylıkla başarabilir. Nitelikli bir eser, çocuğu ve genci kırmadan, bıktırmadan, baskı kurmadan, candan bir dost edasıyla yaklaşarak, ona hayatın gizemini ya da gerçeğini sunabilir. Çocuk aradığı kahramanı, merak ettiği duyguları, öğrenmesi gerektiği bilgileri, edebi eserler aracılığıyla kolaylıkla öğrenebilir. Kısaca edebiyat, çocuğa ahlaklı ve erdemli olmayı öğretir.

Nurullah Ataç şöyle der:

...Bir toplumda ahlakın ilerlemesini düzelmesini istiyor musunuz, o toplumda edebiyat, sanat merakını uyandırmaya, geliştirmeye çalışın. Çocuklara, gençlere şiirler, hikâyeler, romanlar okutturun, onları tiyatrolara, sinemalara gönderin. O hikâyelerin, romanların, oyunların insanlarıyla tanışsınlar, onların hayatlarını, hayallerini yaşasınlar, öğrensinler. Onların içlerini, böylece gerçekteki insanları daha iyi anlarlar. Çocuğunuz büyüyünce ne olacaksa olsun, küçükken siz ona edebiyatı sevdirmeye bakın, ilim, bilgi sonradan gelecektir, önce insanlığını kurmak, hayalini işletmek gerekir...(2008: 267).

Sonuç olarak çocuk ve gençlik edebiyatı, çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasından, eleştirel bakış açısı kazanmasına, sanat zevki oluşturmasından bireysel ve kültürel kimliğinin kazanılmasına kadar, kendisi de geçiş evresinde olan çocuğa bir geçiş sağılar (Dilidüzgün 2003: 23). Çocuklar için yazılan edebi eserlerden masal yaratıcı

gücü, şiir güzel kavramını duyumsamayı, hikâye anlatım yeteneğini, roman serüven duygusunu geliştirir. Fantastik metinler hayal gücünün gelişmesine, tiyatro ise göze kulağa ve akla aynı anda hitap ederek, çocukların yeteneklerini keşfetmesine yardımcı olur (Akbayır 2008: 3). Dolayısıyla çocuklar için her edebi türün farklı bir işlevi ve önemi vardır.

Bilindiği gibi çocuk edebiyatının pek çok türü vardır. Destan, şiir, masal, hikâye ve fabl, biyografi, tekerleme bunlardan bazılarıdır. Ancak burada biz sadece araştırmaya konu olan kitapların türleri hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

Destan: Milletlerin oluşumunda yiğitçe ve olağanüstü olayları hikâye eden uzun manzumelere destan denir. Milletlerin hayalleri ile inançlarının bir tezahürü olan destanlar, bir devrin ansiklopedisi hüviyetinde olup çocukların eğitiminde kullanılabilir en güzel araçlardandır.

Bir toplumun millet olma sürecindeki mücadele, azim, kararlılık ve kahramanlık hikâyeleri temiz duygu ve adilane bir şekilde anlatıldığı sürece çocuklar için faydalıdır (Baymur, Demiray 1961: 86- 87).

Masal: Gerçekdışı ve olağanüstü kahraman ve olaylardan oluşan sözlü edebiyat türüdür. Masallarda insanlar ve hayvanlar ile peri, dev, gulyabani gibi hayali kahramanlar bir arada yaşarlar (Kabaklı 2006: 111- 112). Masalların kökenini bulmak çok güç olup, insanlığın ortak kültür mirası olarak kabul edilmektedir.

Okul öncesi çocukların okula hazır hale gelmesi, dinleme alışkanlığını kazanmasında masalların ya da masalımsı şeylerin etkisi büyüktür (Oğuzkan 2001: 26). Çocuğu herhangi bir konuda bilinçlendirmek isterken, çocuğun ruhsal ve düşünce yapısına zarar vermeden yaklaşmak gerekir. Hissettirme yoluyla kavratmak en etkili yöntemdir (Dayıoğlu 1987: 18).

Masallarda korku unsuru kahramanların varlığı ve masalların aşırı ders verici olması sebebiyle zararlı olduğu savunulmaktadır. Ancak bilinçli bir seçimle çocuğun düş gücünü geliştiren, iyilerle kötülerin mücadelesinde kendini masal kahramanıyla

özdeşleştirip zafer kazanan erdem sahibi kişi olmasına imkân tanıyan masallardan yararlanmak gerekir. Zengin bir kültür taşıyıcısı olan nitelikli masallar, çocuğun, hayatın sosyal yanını tanımaya, kendini tanımaya, özgüven duymasına ve böylece ruhsal gelişimine olanak sağlar (Dilidüzgün 2003: 25- 30).

Masal yaşı okulöncesi dönem ve ilköğretim 1. 2. ve 3. sınıfı kapsayan üç- dokuz yaşlarıdır. Dokuz- on iki gerçeklere yönelme çağı olup, yaşanmış ya da yaşanabilir özellikte olmalıdır. On iki yaşından sonraki dönem serüven çağıdır ve yaratıcılığın en yüksek olduğu dönemdir. Soyut düşünme çağında okuma alışkanlığının yoğunlaşması gerekir. Bu bağlamda klasiklerin okunması faydalıdır (Güleryüz 2002: 178- 181).

Fabl (Öykünce): Genellikle bitki ve hayvan kahramanları olan, başında ya da sonunda ahlaki bir ders bulunan, insanların hatalarını düzeltmeye çalışan manzum ya da düzyazı şeklinde yazılan hikâyelerdir (Özdemir 1990: 113). Aslında fabllar öykü ile masal arasında bir tür olup, masaldan farkları ders verici yanlarının olmasıdır. Fransız sanatçı La Fontaine bu türe yerleşiklik kazandırmıştır. Türk edebiyatında ilk defa Şinasi bu yazarın “Kurtla Kuzu” adlı fablını çevirmiş ve daha sonra kendisi de özgün fabllar yazmıştır (Güleryüz 2002: 203).

Çocuk edebiyatının önemli türlerinden olan fabl, çocuklara pratik bir ahlak dersi verme gayesiyle yazılır. Soyut bir düşünceyi vermeye yarayan hayal ürünü ve hareketli olan fabl, güldürücü ve öğreticidir (Karaalioğlu 1997: 337). Fablda ruh ve gövde olmak üzere iki unsur vardır. Gövde olayları, ruh ise dersi oluşturur (Baymur, Demiray 1961: 179).

Fıkra: Bir halk edebiyatı ürünü olarak, kısa ve özlü anlatıma sahip, güldürücü, nükteli öyküdür (T.D.K. 1998: 778). Küçük hikâye biçimindeki fıkralar, çoğunlukla sözlü edebiyat ürünlerinden olup yazarları belli değildir. En belirgin özelliklerinden biri, bir ders ve öğüt verme, kısa ve öz bir görüş bildirmedir. Nükteli ve güldürücü olduklarından güldürücü küçük hikâye olarak tanımlanır (Kavcar, Oğuzkan 1999: 205). Fıkralar düşünceleri desteklemek, eleştirilere dolaylı cevap vermek, yaşama esprisi katarak onu zenginleştirmede kullanılır. Anadolu'nun Nasrettin Hoca Fıkraları,

Bektaşî Fıkraları ve Temel fıkraları gibi çok zengin fıkra kültürü vardır (Güleryüz 2002: 255).

Türk Gölge Oyunu (Karagöz): Çok eski zamanlardan beri insan hayatında varlığını sürdüren tiyatronun bir çeşidi de gölge oyunudur. On yedinci yüzyılda ortaoyunu son şeklini almış ve yine bu zamanda eser kahramanının da adı olan “Karagöz” ismini almıştır. Bir mumun ışığında perdeye yansıtılan figürler ve dekorlarla söz, def ve şarkı eşliğinde oynatılır. Oyun giriş, muhavere, fasıl ve bitiş olmak üzere dört bölümden oluşur. Girişte Hacivat, sema, gazel ve dua okuyarak perdeye gelir. Muhavere Karagöz ile Hacivat arasında geçen, yanlış anlamalara dayanan konuşmadır. Oyunun konusu ile alakası yoktur. Fasil başka kişilerin de katıldığı asıl bölümdür. Bitiş Hacivat ile Karagöz arasındaki kısa konuşmadır Genelde ramazan ayında sarayda ve halk arasında oynanan oyunun yirmi sekiz çeşidi vardır. Bu sayıya zamanla yeni oyunlar da eklenmiştir (Şengül 2001: 73).

Hikâye: Sözlük anlamı bir sözü veya haberi nakletmek, rivayet etmek olan hikâye ya da öykü, olmuş ya da olabilecek olayları, yer ve zaman vererek anlatan kısa edebiyat eseridir (Kantemir 1997: 88). Bir başka tanıma göre hikâye, yaşanmış ya da yaşanabilen olayları, olaylara karışan kişilerin ruhsal yapılarını, yer ve zaman belirterek anlatan yazılardır (Sarıca ve Gündüz 1982: 394).

Tanımında da vurgulandığı gibi hikâyenin en önemli özelliği, yaşanmış ya da yaşanabilecek olmasıdır. Yani günlük hayatta karşılaşılabilecek olaylarla örülü, gerçek ve inandırıcı olmasıdır. Gerçekte yaşanmış hikâyeler, her zaman daha ilgi çekicidir ve daha eğiticidir. Hikâyede hayat ile sanat, adeta birleşir (Kaplan 1979: 9).

Hikâye, serim, düğüm ve çözüm olmak üzere üç bölümden oluşur (Güleryüz 2002: 260). Serim bölümü hikâyede geçen kişilerin, yerin ve zamanın tanıtıldığı giriş bölümüdür. Düğüm, olayların yavaş yavaş geliştiği, problemlerin oluştuğu gelişme bölümüdür. Çözüm ise her şeyin çözüme kavuştuğu, olayların sonuçlandığı sonuç bölümüdür. Çocukların olaylar arasında bağlantı kurabilmesi ve konudan uzaklaşmaması için hikâyedeki bu bölümler sırası oldukça önemlidir.

Hikâyenin eğitim amacıyla kullanılması çok eskilere dayanır. Kutsal kitaplarda ders verme amaçlı hikâyeler bulunur. Yine atalarımız, eskiden beri hikâyeleri eğitim amaçlı olarak kullanmıştır (Zengin, Zengin 2007: 57). İnsanların bir konu hakkında mesaj vermek istediklerinde hikâyelere başvurduğu görülür. Çünkü hikâyeler kolay anlaşılır ve kolay hazmedilir. Aklı ve duyguları harekete geçirerek, zevkle düşündürür. Mesajı kısa ve özdür, uzun süre akılda kalır.

Konu çocukların eğitimi olunca, hikâye daha da bir önem kazanır. Çünkü onları sıkmadan, kırmadan, ruhuna zarar vermeden eğitmek çok zor bir görevdir. İşte bu güç işi kolay ve zevkli hale getiren araçlardan belki de en önemlisi hikâyelerdir. Hikâye, çocukları bir yandan eğlendirirken, bir yandan da hayata hazırlar. Hikâye sanatının en önemli özelliklerinden biri tıpkı ilim ve felsefe gibi olayların ardındaki sebepleri ortaya çıkarmaktır (Kaplan 1979: 117). Çocukların gelişim özelliklerine göre uyarlanmış hikâyeler, düzgün konuşmayı sağlayıp, kelime haznesini zenginleştirerek dil gelişimine, anlama, akıl yürütme, sentez yapma, soyutlama, eleştirme gibi yetenekleri artırarak bilişsel gelişime, duyguları tanıma, empati yapma, temel değerleri özümseyip davranışa dönüştürme yoluyla da duygusal ve ahlak gelişimine katkı sağlar (Tuncer, Yardımcı 2000: 17)

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz edebi eserlerinin, çocuklar açısından önemini şu başlıklar altında toplayabiliriz. **1) Dil gelişimine katkısı; 2) Zihinsel gelişime katkısı; 3) Duygusal ve ahlaki gelişime katkısı.** Şimdi bunları kısaca özetleyelim.

1. Dil gelişimine katkısı: Dil, insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmek için sözcüklerle ya da işaretlerle oluşturdukları bir anlaşma aracıdır (T.D.K. 1988: 374). Dil, insanları birbirine bağlar, onları gelişigüzel bir toplum olmaktan kurtarır, sevgi ve saygı asgari müştereklerinde toplayarak tek millet yapar (Kantemir 1997: 7).

Çocuk anadilini yetiştiği ailede öğrenir ve ömür boyu onu kullanır. Zira konuşma, anlatma, sınıflama, soyutlama, analiz ve sentez yapma, problem çözme gibi bütün zihinsel faaliyetler anadille gerçekleştirilir (Tuncer, Yardımcı 2000: 30). O halde çocukların anadilini ne kadar iyi kullanmaları sağlanıp zenginleştirilirse, zihinsel, sosyal ve duygusal kapasiteleri de o kadar çok gelişir. Bu bağlamda dil gelişiminde

kitap okumanın önemi daha da öne çıkar. Yaş grupları göz önüne alındığında kitapların dil gelişimine katkısını şu şekilde özetleyebiliriz.

0- 2 Yaş Dönemi: İlk yaşlar, konuşma ve anadilin yerleşmesi açısından önemlidir. Çocuk bu dönemde, çoğu şeyi anlayabilir, fakat ifade edemez. Bir iki sayfadan oluşan renkli kartona basılmış, bebeğin çevresinde gördüğü eşyaları tanıtan kitaplar, çocuğun kitapla tanışması adına faydalı olabilir. Çocukla ilgilenen kişi, bir yandan eliyle nesnelere gösterirken bir yandan da isimlerini telaffuz ederse, çocuğun eşyaları kavramasına ve telaffuzunun düzgün olmasına yardımcı olmuş olur. Bu dönemde söylenen tekrarlar ve çocuğa okunan basit olayları içeren hikâyeler ya da masallar dil gelişimi açısından fayda sağlar.

3- 6 Yaş Dönemi: Bu dönem, dilin çok hızlı geliştiği, merakın ve konuşma isteğinin yoğun olduğu bir dönemdir. Çocuklar hikâye ve masal dinlemeye ve anlatmaya bayılırlar. Okuma bilmediklerinden, kitaplar yetişkinler tarafından okunur ya da anlatılır. O yüzden yetişkinler kitapları düzgün bir şekilde okumaya özen göstermeli, jest ve mimikleri de kullanarak okuduklarını cazip hale getirmelidir. Sevdiği hikâyeyi sevdiği kişilerden dinleyen çocuk, farkında olmadan anadilin cümle yapısını öğrenir. Edatları, bağlaçları yerli yerinde kullanmayı öğrenir. Merakla dinlediği kitaplarda, bildiği kelimelerin arasında bilmediği kelimelerin anlamlarını da kavrayarak kelime hazinesi gelişir. Renkli olarak basılmış, çocuğun tanıdığı, bildiği hayvan ve nesnelere içeren hikâye ve masal kitapları çocukların daha çok hoşuna gider (Nas 2002: 48-49). Bu dönem için yapılmış bol resimli, büyük yazılı kitaplar çocuğun resme bakarak, hikâye oluşturması yönünden faydalıdır. Okunan hikâye ve masallar hakkında çocuğa soru sormak ve çocuğu konuşturmak, çocuğun dil gelişimine ve ifade yeteneğine katkı sağlar.

7- 11 Yaş Dönemi: Okumayı öğrenen çocuk artık kitapların muhteşem dünyasına kendi adımını atar. Çocuğun ilgi alanına göre seçilmiş zevkli eserler sözcük dağarcığını geliştirir. Çocuk, kitaplarda geçen atasözlerini, deyimleri yerli yerinde kullanmayı öğrenir. Eşanlımlı, zıt anlamlı kelimeleri, bildiği kelimelerin anlamından hareketle bilmediği yeni kelimeleri de dağarcığına ekler. Dilin düzgün kullanılması

düşünce gelişimine doğrudan katkı sağlar. Ayrıca okul başarısını ve sosyal yaşantıyı da olumlu yönde etkiler.

11 Yaş ve Üstü: Artık soyut düşünme basamağına adım atan çocuğun kitapları farklılaşır. Kitapların değişerek gelişmesi kişinin de giderek gelişmesine neden olur. Çocuğun düşünme biçimine paralel olarak kullandığı dil de soyut kavramlar içerir. Dil düşünce üretmeye yardım ettiğinden, dilin zenginliği düşüncenin de zenginliğine işaret eder (Başaran 1996:109). Çocuk okuduklarını sentezleyerek yeni fikirler üretebilir.

2. Zihinsel Gelişime Katkısı: Zihinsel gelişim, anlama, akıl yürütme, analiz ve sentez yapma, eleştirel düşünme, problem çözme, kıyaslama gibi doğrudan zekâ ile ilişkili faaliyetlerin tümünü kapsar. (Yavuz 1991: 64, Bacanlı 2005: 58- 82). İnsan, doğuştan getirdiği yetenekleri işleyerek doruk noktaya çıkarabilir. Mesela normal zekâdaki bir insan, iyi bir eğitimle en verimli hale gelirken, çok zeki bir insan da eksik bir eğitim ya da olumsuz çevre koşullarıyla çok verimsiz bir hale gelebilir. İnsan doğumdan itibaren çevrenin etkisiyle zihinsel açıdan sürekli olarak gelişmektedir. Belli dönemlerdeki zihinsel gelişim özelliklerini bilmek, kitap okuma veya okutma açısından da önem taşımaktadır.

0- 2 Yaş Dönemi: Bu dönem çocuğu çoğu şeyi anlar. Üç yaşına doğru günlük konuşmaları anlayacak kadar sözcük öğrenmiştir (Başaran 1996: 101). Bu dönemde onlara okunan küçük hikâyecikler, dinleme ve anlama yeteneklerini güçlendirir. Anlama bir süre sonra anladığını ifade etmeye dönüşür. Hikâyedeki resimler gösterilerek, bu neymiş, bu kimmiş gibi cevabı kısa olan sorular sorulabilir. Bu sayede çocuğun çabuk dağılan dikkati toplanarak anlamasına yardımcı olunur.

3- 6 Yaş Dönemi: Bu dönem hayal kurmanın ve soru sormanın altın çağıdır. Kitaplar yetişkinler tarafından okunurken, gerekirse görsel araç gereçlerden de istifade edilebilir (Tuncer, Yardımcı 2000: 123). Çocuklarda animizm görüldüğünden hayvanlar ve cansız eşyalar konuşturulabilir. Yine iki üç yaşlarından sonra muhakeme yeteneği geliştiğinden sence neden böyle olmuş? Sen olsaydın ne yapardın? tarzında çocuğu düşünmeye sevk eden sorular sorulabilir. Hikâyenin sonunda hikâyeyi bir kez

de çocuğun anlatması istenebilir. Anlatılanlar sonuna dek dinlenip, “öyle mi” “sonra” gibi sözlerle anlattıklarının değerli olduğu hissettirilmelidir. Saçma ve olağandışı dahi olsa, anlattıkları üzerinde konuşup yorum yapmaya teşvik edilmelidir.

Okulöncesi basamağın sonlarına doğru çocuklar hem güldürüden hoşlanırlar, hem de yetişkinler kadar espriden anlarlar (Başaran 1996:104). Bu yüzden kitaplarda zekâyı canlı kılan güldürü unsuruna da yer verilmelidir.

7- 11 Yaş dönemi: Çocukların somut düşünebildikleri bir dönemdir. Bu yüzden kitaplardaki olay ve nesnelerin somut olması, soyut kavramların ise somutlaştırılarak verilmesi gerekir. Günümüzde televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçları sayesinde çocukların kelime dağarcıkları ve yaşantıları on beş yirmi yıl öncesine göre daha zengindir (Küçükkaragöz 2004: 101). Bu gerçekten hareketle, çocukların dünyasının bir parçası haline gelen teknolojik terimler, fantastik öyküler de kitaplarda yer almalıdır. Aksi takdirde kitaplar onların beğenisine hitap edemediğinden, çocuklar televizyon ve bilgisayar oyunlarını, kitaplara tercih ederler. Bu dönem çocuğu, hem ileriye hem de geriye doğru düşünebildiğinden, kitaplar sayesinde bu özellik artırılabilir. Çocuğun eğitimiyle ilgilenen yetişkinler, çocuklardan okuduklarını anlattırdıktan sonra acaba bu olay şöyle olmasaydı sonucu nasıl olurdu? gibi sorularla muhakeme yaptırabilirler. Böylece çocuklar, sebep sonuç arasında doğru ilişki kurmayı öğrenirler.

Eğer kitap çocuğa bir başkası tarafından okunacaksa, kitabın adı ve yazarı mutlaka söylenmeli ayrıca anlaşılmayan yerler çocuğun seviyesine indirgenip anlatılmalıdır (Tuncer, Yardımcı 2000:123).

11 Yaş ve Üstü: Çocuk artık soyut düşünme aşamasına geçmiştir. Bu yüzden zihinsel yeterlik gerektiren fikir kitaplarına ilgi artar. Analiz, sentez ve her türlü problem hakkında çözüm üretebilme, eleştirel düşünebilme özelliklerini destekleyip geliştiren kitaplar okunmalıdır. Doğru karar verebilme yetisini geliştiren, doğru ile yanlışı ayırabilecek zihinsel yeterliliğe ulaştıran eserler tercih edilmelidir. Bu dönemde çocuk, okuduğu kitabı seçebilecek ve eleştirebilecek kapasiteye yükselebilmektedir.

Çocuklarda okuma zevkini uyandırmak isteyen yetişkinler, onları kuru kuru okumaya değil, fikirleri eleştirmeye ve okuduklarını etüt etmeye alıştırmalıdır. Çocukluktan çıkmakta olan genç, okuyacağı kitabı kendi isteğine göre seçerse zekâsı daha üretken hale gelir (Safa 1976: 42).

Çocukların doğasında, bilmece ve bulmaca gibi zihinsel aktivite gerektiren şeylerden hoşlanma özellikleri vardır. Yani çocuklar keşfetmeyi ve araştırmayı sever. Bu yüzden onlar için hazırlanan eserler, çocuktaki bu bulma ve keşfetme duygusuna cevap verebilmelidir (Yazıcı 1994: 106).

3- Duygusal ve Ahlaki Gelişime Katkısı: Her türlü eğitimde olduğu gibi duygu ve ahlak eğitiminde de doğru seçilen kitapların katkısı inkâr edilemez bir gerçekliktir. Özellikle konu çocuklarsa; okunması ve anlaşılması en rahat tür olan hikâyeler akla gelir. Ancak okunan kitapların duygusal ve ahlaki gelişime katkı sağlayabilmesi için, kitap kahramanlarının fiziksel ve psikolojik özellikleri anlaşılır ve güçlü olarak tasvir edilmesi gerekir. Ayrıca çocuk kitapları öğüt verici tarzda olmaktan ziyade, vermek istediği mesajı sezdirmesi gerekir. Çocuk, okuduğu kitabı değerlendirerek, sunulan değerlerden kendisi seçerek alabilmelidir (Güleryüz 2002: 166- 169).

Stanley Hauerwas'ın aşağıdaki sözleri ahlak eğitimi ile hikâye arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir:

Ahlak prensipleri ahlaki var oluşumuz için kendi başlarına yeterli olmadıkları gibi, ahlaki bakımdan önemli prensipler üretmeyen hikâyeler de yeterli değildir. Hikâyesiz prensipler sapkın yorumlara maruz kalır; prensipsiz hikâyelerin ise, hikâyenin ifade ettiği genel yönlendirmeye uyumlu eylemler ve pratikleri somut bir biçimde belirlemesi imkânsızdır (1981: 89)

0- 2 Yaş Dönemi: Çocuğa okuma yazma öğretiminden önce okuma eğitimi verilmelidir (Dökmen 1994: 95). Kitap sevgisi küçük yaşlarda kazanılır. Bu yüzden bebeklikten itibaren çocuk kitaba dokunabilmeli, onun kokusunu, rengini ve ağırlığını hissedebilmelidir. Aileler okuyarak, kitaba değer vererek çocuğa örnek olmalıdır.

2- 6 Yaş Dönemi: Okul öncesi dönem çocuğunun iyi davranışlarının sebebi, anne babası iyi dediği içindir (Çankırlı 2006: 63). Soyut düşünemediği için sebep ve niyet aramaz. Dolayısıyla çocuğun ahlaki davranışlarının temelini aile oluşturur. Bu dönemde aile, kardeş sevgisi, yardımlaşma, temiz olma, paylaşma ile ilgili küçük hikâyeler anlatılmalıdır. Bu yaş grubunda hikâyelere merak vardır. Aile, arkadaş, beslenme, temizlik ve yardım gibi çocuğun günlük ihtiyaçlarına paralel olarak işlenen konularda hikâyeler ve masallar seçilmelidir (Tuncer, Yardımcı 2000: 41). Kendi cinsiyetlerine uygun, kolaylıkla özdeşim kurabileceği kahramanları olan zevkli kitaplar okunmalıdır. Kıskançlık, bencillik, hırçınlık, kendini beğenmişlik gibi duyguların kötü olduğu mesajı kitaplar yoluyla öğretilir. Cinler, cadılar, periler, devler gibi korku unsuru kahramanlar, ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği için, bu dönem hikâyelerinde bulunmamalıdır (Tuncer, Yardımcı 2000: 57). İyi ile kötü kavramları ve bunların mücadelesi, kurt kuzu gibi hayvan hikâyeleri ve fabllarla verilebilir. Gücsüz ve iyi taraf, her zaman kazanan taraf olmalıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi, okul öncesi dönemde cansız varlıklara canlı muamelesinin yapıldığı görülür. Buradan hareketle güneş, yağmur, toprak, bitkiler, insana fayda sağlayan hayvanlar hikâyelerde konuşturularak görevlerini anlatabilir. Dünyadaki güzellikler, hayvanlar, çiçekler hayatın en güzel yanı olup, insana düşenin teşekkür etmek ve sorumluluklarını yerine getirmek olduğu düşüncesi verilebilir. Egoantrik olan bu dönem çocuğuna, kendisini merkeze alan hikâye ve masallar anlatılabilir.

6- 11 Yaş Dönemi: Okul dönemi çocukları okulla beraber sosyalleştikçe, kurallara uymaya ve başkalarını düşünmeye başlar. Arkadaşlık, dostluk, vefakârlık ve fedakârlık konularının işlendiği eserler bu duyguların önemini vurgulamak açısından faydalıdır. Bu dönem çocukları özdeşim yapacakları modelleri çevreden ya da kitaplardan seçtikleri için cesaretli komutanların, azimli insanların yaşam öyküleri sunulabilir. Tüm bu hikâye kahramanlarını da örnek alarak çocuk, kendisinde güçlü bir ahlak duygusu geliştirebilir.

Hikâye kahramanları, anne, baba, öğretmen, vatan sevgisi, insan sevgisi gibi konuları içselleştirmiş kişilerden oluşmalıdır. Altı yedi yaşlarında çocukların hayvanlara karşı

özel bir ilgi duyduğu gözlenir (Bilgili 2005: 112). O yüzden bu yaşlarda hayvanları konu alan kitaplar tercih edilebilir. Bu dönemde çocuklar hemcinslerine yakınlık duyduklarından arkadaşlık, dostluk, vefa, fedakârlık, paylaşma gibi konular seçilebilir. Kızlar daha duygusal olduklarından prensli, aşklı, aile konulu, kız karakterli kitaplardan hoşlanırken erkekler macera, kahramanlık, cesaretle ilgili olanlardan hoşlanır (Tuncer, Yardımcı 2000: 13).

Okul çocuğu görev ve sorumluluk duygusunu daha iyi kavrar. Okul başarısının öğretmeninin verdiği ödevleri yerine getirerek kazanılması örneğinden hareketle, insanın sorumlulukları anlatılabilir. Zaman kavramını doğru olarak algılayabilen bu çocuklara, her iki şekilde davranışın getirdiği sonuçlar tartışılabilir.

11 Yaş ve Üstü: Bu yaş grubundaki çocuklar, kitaplardaki kahraman tipler, film yıldızları, şarkıcılar gibi olmak ve yaşamak isterler (Atatug 1987: 52). Bu yüzden kitap kahramanlarının özellikleri ve idealize ettikleri karakterler çok önemlidir. Bu dönem çocuğu üzerinde akran grubunun etkisi göz önüne alınarak, kendi yaş grubundaki kahramanın diliyle yazılmış hikâye ve romanlarda bu yaş çocuğu kendini ve duygularını tanıyabilir. Ergen içinde biriken fiziksel enerjiyi zihinsel enerjiye dönüştürerek rahatlayabilir. Soyut konularda okumalar yaparak kişiliğini ve dünya görüşünü şekillendirebilir. Metafizik konuları kavrayabildiği için dünyayı anlamlandırma ve sorunlarla baş edebilme yeteneği kazanır. Gençler özeleştirici yapabilecek ahlaki olgunluğa kitaplar sayesinde ulaşabilir. Genç ile okuduğu kitaplar üzerinde tartışma ve yorum yapmak, doğru düşünce geliştirme ve yorumlama açısından fayda sağlar. Soyut düşünebilen çocuklara, sorumsuz ve bilinçsiz kişilerin ve toplumların sonlarının anlatıldığı gerçek olaylar içeren kitaplar okutulur, onlarda doğru bir sorumluluk bilincinin geliştirilmesine yardımcı olunabilir.

Yukarıda açıklanan bilgilerden hareketle edebiyat eserlerinin genelde insana özelde de çocuklara sağladığı faydalar şöyle sıralanabilir: (Nas 2002: 18- 22).

1. Okulöncesinde çocukların dil, düşünme ve hayal gücünün gelişimine, okuma isteği duymasına katkıda bulunur.
2. Çeşitli din, dil ve kültürdeki insanları tanımaya ve yakınlık duymasına vesile olur.

3. Bireye duyarlılık kazandırarak, duygu eğitimine katkı sağlar.
4. Yalnızlıktan, bencillik ve sığılıktan kurtarır.
5. İnsanı her yönüyle insana tanıtır.
6. Üzüntülerden sıyrılıp yaşama sevinci kazandırır.
7. Eğlendirir, hoş vakit geçirir.
8. Düş gücünü geliştirir.
9. Yaşama anlam katar, bireyin iç dünyasını zenginleştirir.
10. Empati duygusunu geliştirir.
11. Estetik zevki geliştirir.
12. Anlama, dinleme, anlatma, yazma becerisi geliştirir.
13. Sözcük dağarcığını ve düşünme gücünü geliştirir.

Görüldüğü gibi kitap, çocukların hayatında önemli bir işleve sahiptir. Kitapları sevmek ve okuma alışkanlığı kazanmak, çok küçük yaşlarda edinilen bir kazanımdır. Bu yüzden çocukların, bebeklikten başlayarak kitaplarla tanışması ve kitapların havasını teneffüs etmesi gerekmektedir. Bu noktada aile ve okula önemli görevler düşmektedir.

100 TEMEL ESERİN GENEL TANITIMI ve ÖZELLİKLERİ

Türk Milli Eğitiminin genel amaçları içerisinde yer alan amaçlardan biri de; “her ferdi beden, zihin, ahlak, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir kişilikte, özgür ve bilimsel düşünce yapısında, insan haklarına saygılı, yapıcı, yaratıcı, üretken kişiler olarak yetiştirmektir (M.E. B. 1995: Madde 2)”. Bu amaç doğrultusunda, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu 04. 08. 2005 tarihinde bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgede çocukların okuma alışkanlıklarını desteklemek, dil ve millet arasındaki ilişkiyi kavratarak manevi kültüre sahip çıkmayı aşılacak amacıyla, Türk ve Dünya Klasiklerinden oluşan bir kitap listesi verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tavsiye ettiği bu Türk ve Dünya Klasikleri ile ilgili olarak şu ifadeler yer vermiştir (www.meb.gov.tr):

...Kültür, okuma yolu ile özellikle klasik hâle gelmiş eserleri tekrar tekrar okuma yoluyla, kazanılır. Bu nedenle Bakanlığımızca her türdeki okulda, öğrencilerin kitap okuma alışkanlığı kazanması amacıyla, çocukluk ve ilk gençlik dönemi edebiyatı üzerine uzman kişilerin yaptığı araştırmalar sonucu belirlenmiş eser isimleri esas alınarak 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için bir liste oluşturulmuştur.

Orta öğretim kurumlarındaki bütün öğrencilerin Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin rehberliğinde okuyup inceleyeceği 100 Temel Eser belirlenmiş, 19.08.2004 tarihinde bir Genelge ile kamuoyuna sunulmuş ve Genelgenin sonunda ilköğretim okulları için de böyle bir eserler listesinin hazırlanıp yayımlanacağı duyurulmuştur. Bu eserlerin belli bir program ve metot çerçevesinde okunup işlenmesi öğrencilere dil bilinci, Türkçe ve kültür açısından önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Bu eserler, öğrencileri dilimizin, edebiyatımızın klasik hâle gelmiş örnekleriyle tanıştıracak, onlardaki dil ve muhteva zenginliğini kavramalarını sağlayacak, böylece günümüzde gelinen noktayı görmelerini temin edecek, onlarda edebiyat ve kültür tarihi fikrini oluşturacaktır. Dil ve millet varlığı arasındaki bağı da anlamalarını sağlayacak, sosyal ve kültürel değişimleri görmelerine yardımcı olacaktır.”

Genelgede üzerinde durulan konu uzmanların görüşlerinden istifade edilerek hazırlanan bu eserlerin amacı, çocukların dil, kültür ve tarih bilincini oluşturmalarına yardımcı olmaktır.

Çok farklı yayınevleri tarafından yayımlanan bu eserlerin ve yazarlarının listesi şöyledir:

TÜRK EDEBİYATI

1. Dede Korkut Hikâyeleri (İlköğretim İçin Uyarlama)
2. Mevlana'nın Mesnevisinden Seçme Hikâyeler (İlköğretim Çocukları İçin Seçme Hikâyeler)
3. Karagöz ile Hacivat (İlköğretim İçin Seçme Hikayeler)
4. Vatan Yahut Silistre (Namık Kemal)
5. Ömer'in Çocukluğu (Muallim Naci)
6. Gulyabani (Hüseyin Rahmi Gürpınar)
7. Şermin (Tevfik Fikret)
8. Altın Işık (Ziya Gökalp)
9. Yalnız Efe (Ömer Seyrettin)
10. Çocuk Şiirleri (İbrahim Alaaddin Gövsa)
11. Hep O Şarkı (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)
12. Peri Kızı ile Çoban Hikayesi (Orhan Seyfi Orhon)
13. Uluç Reis (Halikarnas Balıkcısı-Cevat Şakir Kabaağaçlı)
14. Damla Damla (Ruşen Eşref Üneydın)
15. Bağrıyanık Ömer (Mahmut Yesari)
16. Domaniç Dağlarının Yolcusu (Şukufe Nihal)
17. Evvel Zaman İçinde (Eflatun Cem Güney)
18. Cumhuriyet Öncesi Yazarlardan Çocuklara Hikayeler (Mehmet Seyda)
19. Gururlu Peri (Mehmet Seyda)
20. Akın (Faruk Nafiz Çamlıbel)
21. Havaya Uçan At (Peyami Safa)
22. Benim Küçük Dostlarım (Halide Nusret Zorlutuna)
23. Sevdalı Bulut (Nazım Hikmet)

24. Kuklacı (Kemalettin Tuğcu)
25. Yer Altında Bir Şehir (Kemalettin Tuğcu)
26. Arif Nihat Asya'dan Seçme Şiirler (Arif Nihat Asya)
27. Sait Faik Abasıyanık'tan Seçme Hikayeler (Sait Faik Abasıyanık)
28. Koçyiğit Köroğlu (Ahmet Kutsi Tecer)
29. Az Gittik Uz Gittik (Pertev Naili Boratav)
30. Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi (Cemal Süreya)
31. Çocuklara Şiirler (Vehbi Cem Aşkun)
32. 87 Oğuz (Rakım Çalapala)
33. Yonca Kız (Kemal Bilbaşar)
34. Bitmeyen Gece (Mithat Enç)
35. Halime Kaptan (Rıfat Ilgaz)
36. Gümüş Kanat (Cahit Uçuk)
37. Vatan Toprağı (Mükerrem Kamil Su)
38. Barbaros Hayrettin Geliyor (Feridun Fazıl Tülbentçi)
39. Eşref Saati (Şevket Rado)
40. Nasreddin Hoca Hikayeleri (Orhan Veli)
41. İnci'nin Maceraları (Orhan Kemal)
42. Allı ile Fırfırı (Oğuz Tansel)
43. Tiryaki Sözleri (Cenap Şahabettin)
44. Keloğlan Masalları (Tahir Alangu)
45. Billur Köşk Masalları (Tahir Alangu)
46. Osmancık (Tarık Buğra)
47. Balım Kız Dalım Oğul (Ceyhun Atuf Kansu)
48. Falaka (Ahmet Rasim)
49. Bir Gemi Yelken Açtı (Ali Mümtaz Arolat)
50. Üç Minik Serçem (Necati Cumalı)
51. Memleket Şiirleri Antolojisi (Osman Atilla)
52. Ülkemin Efsaneleri (İbrahim Zeki Burdurlu)
53. Anılarda Öyküler (İbrahim Zeki Burdurlu)
54. Aldı Sözü Anadolu (Mehmet Önder)
55. Göl Çocukları (İbrahim Örs)

56. Miskinler Tekkesi (Reşat Nuri Güntekin)
57. Tanrı Misafiri (Reşat Nuri Güntekin)
58. Ötleğen Kuşu (Halil Karagöz)
59. Arılar Ordusu (Bekir Yıldız)
60. Yankılı Kayalar (Yılmaz Boyunağa)
61. Yürekdede ile Padişah (Cahit Zarifoğlu)
62. Serçe Kuş (Cahit Zarifoğlu)
63. Bir Küçük Osmancık Vardı (Hasan Nail Canat)
64. Tekerlemeler
65. Türkçede Deyimler
66. Türk Atasözlerinden Seçmeler
67. Türk Bilmecelerinden Seçmeler
68. Türk Ninnilerinden Seçmeler
69. Türkülerden Seçmeler
70. Türk Manilerinden Seçmeler

DÜNYA EDEBİYATI

71. Küçük Prens (A. de Exupery)
72. Şeker Portakalı (Jose Mauro de Vasconcelos)
73. Oliver Twist (Charles Dickens)
74. Alice Harikalar Ülkesinde (Lewis Carrol)
75. Gülliver'in Gezileri (Swift)
76. Define Adası (Robert Louis Stevenson)
77. Robin Hood (Howard Pyle)
78. Tom Sawyer (Mark Twain)
79. Ezop Masalları
80. Andersen Masalları I-II
81. Üç Silahşörler (Alexander Dumas)
82. La Fontaine'den Seçmeler (La Fontaine)
83. Pinokyo (Carlo Collodi)
84. 80 Günde Devr-i Alem (Jules Verne)

85. İnci (John Steinbeck)
86. Beyaz Yele (Rene Guillot)
87. Peter Pan (James Matthew Barrie)
88. Uçan Sınıf (Erich Kastner)
89. Yağmur Yağdıran Kedi (Marcel Ayme)
90. Ölümsüz Aile (Natalie Babbitt)
91. Yaşlı Adam ve Deniz (Ernest Hemingway)
92. Mutlu Prens (Oscar Wilde)
93. Şamatalı Köy (Astrid Lindgren)
94. Momo (Michael Ende)
95. Heidi (Johanna Styri)
96. İnsan Ne ile Yaşar (Leo Tolstoy)
97. Sol Ayağım (Christy Brown)
98. Hikayeler (Anton Çehov)
99. Değirmenimden Mektuplar (Alfonse Daudet)
100. Pollyanna (Elaanor Porter)

Yukarıdaki listede de görüldüğü gibi, tavsiye edilen eserlerin yetmiş tanesini Türk, geriye kalan otuz tanesi de Batı Klasiklerinden Türkçeye çevrilen eserler oluşturmaktadır. Bu eserler şiir, hikâye, fıkra, fabl, masal ve destan gibi çok geniş bir Edebiyat türü yelpazesinden oluşmaktadır.

BÖLÜM III

BULGULAR ve YORUM

Bu bölüm üç başlık altında incelenmiştir. İlk bölümde, örneklem grubunu oluşturan öğrencilere ait istatistiksel bilgiler ve bu öğrencilerin eserler hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde, öğrenciler tarafından en çok okunan on eser okunma sırasına göre kısaca özetlenmiştir. Üçüncü bölümde ise, bu on eser içerisinde yer alan dini ve ahlaki değerler tek tek tasnif edilerek yorumlanmıştır.

A. ÖRNEKLEMİ OLUŞTURAN ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN İSTATİSTİKSEL BİLGİLER

Bu bölümde örneklem grubunu oluşturan 373 öğrenci üzerinde yapılan anket sonuçlarının Spss programı ile analizine yer verilmiştir. İlk önce bağımsız değişkenlerin frekans dağılımları gösterilerek, hücrelerdeki sayı verileri (N) ile satır yüzdeleri ise (%) ile gösterilmiştir. Daha sonra ise bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi bulmak için ki kare (X^2) testi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçları gösteren tabloda ise serbestlik derecesi (s.d.), önemlilik düzeyi ise (p) ile gösterilmiştir.

Tablo 1: Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf	N	%
6	138	37,0
7	136	36,5
8	99	26,5
Toplam	373	100,0

Yapılan frekans ve yüzde dağılımına bakıldığında, örnekleme giren öğrencilerin % 37' sinin altıncı sınıf, % 36,5' inin yedinci sınıf ve % 26,5'inin de sekizinci sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kız	178	47,7
Erkek	195	52,3
Toplam	373	100,0

Tabloda verilen frekans ve yüzde dağılımına göre örnekleme oluşturan öğrencilerin % 47,7'sini kız öğrenciler, % 52,3'ünü ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 3: Örnekleme Oluşturan Öğrencileri Etkileyen Kitapların Özelliklerinin Frekans Dağılımı

N/%	Konu	Kahraman özellikleri	Dil-Anlatım	Anafikir	Toplam
N	197	104	26	43	370
%	52,8	27,9	7,0	11,5	99,2

Tablo 3'e göre öğrencileri kitapların en çok etkileyen yönü % 52,5'lik oranla konusu olmuştur. Daha sonra % 27,9'luk oranla kahramanların özellikleri, % 11,5'lik oranla ana fikri, % 7,0'lık oranla dil ve anlatım özellikleri olmuştur.

Tablo 4: Yüz Temel Eserin Duygu ve Davranışları Değiştirmeye Yönelik Frekans Dağılımı

N/ %	Evet	Hayır/Biraz	Toplam
N	231	135	366
%	61,9	36,2	98,1

Tablo 4'e, göre öğrencilerin % 61,9'u okudukları eserlerin duygu ve davranışları üzerinde olumlu değişikliklere neden olduğunu düşündükleri, % 36,2'sinin ise herhangi bir etkisinin olmadığını düşündükleri görülmektedir.

Tablo 5: Öğrencilerin Okudukları Eserlerde Beğenmedikleri Yönlerin Olup Olmadığının Frekans Dağılımı

N/ %	Evet	Hayır	Toplam
N	215	151	366
%	57.6	40.5	98.1

Tablo 5'te öğrencilerin okudukları eserlerle ilgili eleştirilerinin olup olmadığını frekans sonuçları gösterilmektedir. Bu sonuca göre öğrencilerin % 57,6'sı okudukları bu eserlerde beğenmedikleri yönlerin olduğunu, % 40,5'i ise herhangi bir eleştirilerinin olmadığını düşünmektedir.

Tablo 6: Sınıf ile Kitap Okumayı Sevme Arasındaki İlişki

Sınıf	N/ %	Evet	Hayır	Biraz	Toplam
6	N	115	0	23	138
	%	83.3	0,0	16.7	100.0
7	N	104	1	31	136
	%	76.5	0,7	22,8	100.0
8	N	49	2	48	99
	%	49.5	2,0	48,5	100.0
Toplam	N	268	3	102	373
	%	71.8	0,8	27,8	100.0

$X^2 = 35,72$

s.d =4

p= 0,000

P < 0,001 önemli

Sınıf düzeyi ile kitap okumayı sevme arasında yapılan ki kare analiz sonucuna bakıldığında bu iki değişken arasında yüksek düzeyde bir manidarlık olduğu görülmektedir. Tabloya göre, sınıf düzeyinin artmasıyla kitap okumayı sevme arasında ters bir orantı görülmektedir. 6. sınıfların % 83,3'ü, 7. sınıfların % 76,5'i, 8. sınıfların ise % 49,5'i kitap okumayı sevdiklerini belirtmişlerdir.

Bu sonuca göre, öğrencilerin yaşları arttıkça kitap okumayı daha az seviyorlar, şeklinde bir önerme söylenebilir. Son zamanlarda tüketim furçasının yaygınlaşması ile televizyon, internet ve cep telefonu gibi kitle iletişim aletlerinin, çocuklara daha cazip gelmesi bu hususta etkili olmuş olabilir. Yine çocukların lise giriş sınavlarına hazırlanmaları sebebiyle kitap okumaya fırsat bulamayabilirler. Ayrıca giderek ergenlik dönemine yaklaşan bu dönem çocuklarının ilgilerinin farklı yönlere kayması da bunda etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 7: Cinsiyet ile Kitap Okumayı Sevme Arasındaki İlişki

Cinsiyet	N/%	Evet	Hayır	Biraz	Toplam
Kız	N	151	0	27	178
	%	84.8	0,0	15.2	100.0
Erkek	N	117	3	75	195
	%	60.0	0,5	38,3	100.0
Toplam	N	268	3	102	373
	%	71.8	0,8	27,3	100.0

$$X^2 = 29,18$$

$$s.d=2$$

$$p= 0,000$$

$$P < 0,001 \text{ önemli}$$

Tablo 7'de cinsiyet ile kitap okumayı sevme arasındaki ilişkiyi bulmak için yapılan ki kare testi sonucuna göre, bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kızların % 84,5'i evet seçeneğini işaretlerken, erkeklerin ise % 60'ı bu seçeneği işaretlemişlerdir.

Bu sonuca göre kızlar erkeklerden daha çok kitap okumayı sevmektedirler, denebilir. Bu dönem çocukları ergenlik dönemine yeni girdiklerinden kızlarda ortaya çıkan duygusal değişim onları kitap okumaya sevk edebilir. Erkekler ise bitmeyen enerjilerini eğlence, spor, oyun gibi daha farklı yerlerde kullanabilirler.

Tablo 8: Sınıf ile Okunan Kitap Türü Arasındaki İlişki

Sınıf	N/ %	Macera	Tarihi	Duygusal	Eğlence	Toplam
6	N	85	10	21	21	137
	%	62.0	7.3	15.3	15.3	100.0
7	N	80	10	25	21	136
	%	58.8	7.4	18.4	15.4	100.0
8	N	58	8	19	14	99
	%	58.6	8.1	19.2	14.1	100.0
Toplam	N	223	28	65	56	372
	%	59.9	7.5	17.5	15.1	100.0

$\chi^2 = 0,882$ s.d= 6 p= 0,990 P \square 0,05 önemsiz

Tablo 8’de sınıf düzeyi ile okunan kitap türleri arasındaki ilişkiyi bulmak için yapılan ki kare testi sonucuna göre sınıf ile okunan kitap türü arasında farklılaşmanın önemsiz olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre 6. sınıfların % 62,0’ının, 7. sınıfların % 58,8’inin, 8. sınıfların ise % 58,6’sının macera türü kitapları tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 9: Cinsiyet ile Okunan Kitap Türü Arasındaki İlişki

Cinsiyet	N/%	Macera	Tarihi	Duygusal	Eğlence	Toplam
Kız	N	90	6	53	29	178
	%	50.6	3.4	29.8	16.3	100.0
Erkek	N	133	22	12	27	194
	%	68.6	11.3	6.2	13.9	100.0
Toplam	N	223	28	65	56	372
	%	59.9	7.5	17.5	15.1	100.0

$\chi^2 = 42,75$ s.d= 3 p= 0,00 P \square 0,001 önemli

Tablo 9’da cinsiyet ile okunan kitap türleri arasındaki ilişki ki kare testi sonucuna göre belirlenmiştir. Bu sonuca göre iki değişken arasında önemli bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Tabloya göre, öğrencilerin tümünün en çok macera türü kitap okudukları görülmektedir. Erkek öğrencilerin % 68, 6’sı, kız

öğrencilerin ise % 50'si macera kitabı okumaktadır. İkinci tercih olarak kızlar % 29,8 oranında duygusal eserleri tercih ederken, erkekler 13,9'luk bir oranda eğlence kitaplarını tercih etmektedirler.

On iki- on beş yaş arası kız ve erkek öğrencilerin okudukları kitapların türleri arasında bir farklılığın olduğunu, bu alanda yapılan diğer çalışmalar da desteklemektedir (Akbayır 2008: 10). Erkek öğrencilerin yapı itibarıyla daha maceraperest, kızların ise daha duygusal olmaları sebebiyle bu durum okudukları kitaplara da yansımaktadır.

Tablo 10: Örneklemi oluşturan Öğrencilerin Okudukları Kitapların Okunma Oranı

	Eser adı	N	%
1	Nasrettin Hoca Hikâyeleri	269	72,1
2	Keloğlan Masalları	245	65,7
3	Karagöz ile Hacivat	236	63,3
4	Falaka	202	54,2
5	Yalnız Efe	195	52,3
6	80 Günde Dünya Gezisi	195	52,3
7	Heidi	194	52,0
8	La Fontaineden Seçmeler	182	48,8
9	Dede Korkut Hikâyeleri	180	48,3
10	Pollyanna	148	39,7

Tablo 10’da öğrencilerin en çok okudukları on eser görülmektedir. Bu eserler okunma oranına göre çoktan aza doğru bir sıralama ile verilmektedir. Buna göre en çok okunan eserler şu şekilde sıralanmaktadır: % 72,1’lik oran ile Nasreddin Hoca Hikâyeleri, % 65,7 ile Keloğlan Masalları, % 63,3 ile Karagöz ile Hacivat, % 54,2 ile Falaka, % 52,3 ile Yalnız Efe ve 80 Günde Dünya Gezisi, % 52,0 ile Heidi, % 48,8 ile La Fontaine’den Seçmeler, % 48,3 ile Dede Korkut Hikâyeleri, % 39,7 ile Pollyanna. Tablodaki verilere göre öğrencilerin severek okudukları eserler, daha çok mizah unsuru taşıyan Türk Klasiklerinden oluşmaktadır. Bu durum öğrencilerin yaşına bağlı olarak espri zevklerinin gelişmekte olmasından ve son zamanlarda kitle iletişim araçlarının daha çok komik öğelere ağırlık vermesinden kaynaklanmış olabilir. Ayrıca dil ve kültür mirasının oluşmasında öğrencilere yardımcı olmaya çalışan, okullardaki Türkçe dersi öğretmenlerinin teşvik ve tavsiyesi de bu kitaplara yönelme hususunda etkili olmuş olabilir.

Öğrencilerini okudukları eserlerle ilgili olarak daha detaylı bilgiye sahip olabilmek için ankette birkaç tane de açık uçlu soru sorulmuştur. Bu sorulardan bir tanesi de “Yüz Temel eseri kendiniz için faydalı buluyor musunuz? Eğer cevabınız “evet” ise nedenlerini yazar mısınız?” şeklinde idi. Verilen cevapta yer alan nedenler tek tek okunarak, öğrenciler tarafından en fazla yazılan nedenler, çokluk sırasına göre şöyle tasnif yapılmıştır.

“Daha hızlı okuyorum ve daha iyi anlıyorum. Kompozisyon yazmamda faydası oluyor.” “Bilmediğim değişik kelimeleri öğreniyorum.” “Daha iyi konuşabiliyorum.” “Hayal gücümü ve konuşmamı geliştirdi.” “Karşımdaki insanlarla artık daha iyi konuşabiliyorum.” “Sınavlarda paragraf sorularını daha iyi anlayabiliyorum.”

“Saygılı sevgili daha hoşgörülü bir çocuk oldum”. “Yardıma muhtaç arkadaşlarıma yardım etmeye başladım.” “Mesela, Pollyanna hayata daha iyimser bakmamı sağladı.” “İnsanlara olan bakış açım değişti.”

“Kardeşimin değerini anladım. Başkalarını anlamaya başladım.” “Benden büyüklere ve hayvanlara karşı daha anlayışlı oldum.” “Kitaplardan esinlenerek arkadaşlara daha fazla espri yapmaya başladım.” “Arkadaşlarıma ve herkese karşı daha saygılı olmamı sağlıyor.” “Bu kitapları okuyunca arkadaşlarıma karşı daha sevgiyle yaklaşmak istiyorum.” “Sürekli olgun davranmaya başladım.”

“Başıma benzer bir şey gelse o kahramanın yaptığını yapıyorum.” “Örneğin bir kişi kötülük yapınca başına kötü bir şey geliyor. Biz de kötülük yapmıyoruz.” “Bazen kararsız kaldığım zaman, kitaplardan aklımda kalan bilgileri uyguluyorum.” “Kendim de kahramanlar gibi davranmaya başladım.” “İçinde öğüt alabileceğimiz çok güzel şeyler var.” “Kendimi kahramanların yerine koyarım. Sanki ben yapıyormuşum gibi heyecanlanır, ağlar, gülerim.” “Bazı davranışları kendime örnek alıyorum.” “Bazı kitapların ana fikri hayatımı ilgilendiriyor.” “Kitaplardaki olaylara kendimi koyuyorum ve böylece kendimi değiştirdim.”

“Bilgi sahibi oluyorum.” “Bizlere bilmediğimiz şeyleri öğretiyor.” “Bilgili olmamı sağlıyor, yeni bilgiler öğreniyorum.” “Kitapta geçen bilmediğim kelimelerin anlamlarını hemen araştırıyorum.” “Genel kültürümüzü geliştirir.” “Eskiden neler yapıldığını öğreniyoruz. Bu da bizi bilgilendiriyor.”

“Bunaldıysam beni eğlendiriyor.” “Çok güzel ve eğlenceliler.” “Okumak çok eğlenceli oluyor. Okudukça devamını merak ediyorum. İnsanın canının sıkılmasını engelliyor.” “Çok komik olduğu için seviyorum.”

“Mesela 3. sınıfta iken çok saldırgandım. Herkes benden nefret ederdi. 100 Temel Eser’i okuduktan sonra bu davranışlarımdan vazgeçtim.” “Örneğin, iletişimim kötü olduğundan kavga çıkıyordu. Artık düzeldi.” “Davranışlarımda daha kibar, daha nazik olmaya başladım.” “Okuduğum bazı eserler kendi yaptığım yanlışlarımı düzeltmemeye yardımcı oluyor.” “Kendime çeki düzen verdim.” “Arkadaşlarıma iyi davranmıyordum. Okuduğum kitaplar bana yardım etti.” “Eskiden saygısızdım. Şimdi çok dürüst ve saygılı davranmaya gayret ediyorum.” “Kötü olan davranışlarımı düzelttim.” “Çok fazla küfür etmiyorum.”

Yukarıda verilen açıklamalar sonucu, Yüz Temel Eser çocuklarda şu faydaları sağlamaktadır:

1. Bu eserler çocukların okuma, anlama ve ifade yeteneğini güçlendirmektedir.
2. Çocukların empati, hoşgörü, iyimserlik, duyarlı olma, sabırlı olma, canlılara karşı sevgi ve saygı duyma ve akıllı hareket etme gibi duygularını geliştirmektedir.
3. Yüz Temel Eserdeki işlenen konular ders verici olup aynı durumu yaşayan öğrencilere model olmaktadır.
4. Eserler öğrencileri bilgilendirmektedir.
5. Eserler öğrencilere eğlenceli ve hoş vakit geçirtmektedir.

6. Çocuklarda küfrü terk etmek, dürüst olmaya çalışmak, kavga etmemek, muhtaç kişilere yardım etmek, kaba ve saldırgan tutumları bırakıp yerine kibar ve nazik bir tutum geliştirmek gibi davranışların gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Öğrencilere sorulan bir diğer açık uçlu soru “Yüz Temel Eserle ilgili herhangi bir eleştiri ya da beğenmediğiniz bir husus var mı? Cevabınız “evet” ise yazar mısınız?” şeklinde idi. Verilen cevaplar tek tek okunarak en çok eleştirilen husus birinci sıraya alınmak suretiyle çokluk sırasına göre bir tasnif yapılmıştır. Verilen cevaplar şöyledir:

“Bazı hikâyeler çok uzun oluyor. Bu yüzden de sıkıcı.” “Okuduğumuz bazı yerler çok sıkıcı olabiliyor.” “Çok sıkıcı olunca okuma gereği duymuyorum.” “Daha akıcı, maceralı ve resimli olsun.” “En başta kendilerini tantırken sıkıcı oluyor.”

“Çok fazla yabancı kelime kullanılıyor.” “Bazı kitaplardaki yer isimleri ve özel isimler yabancı olunca hem okuyamıyorum hem de karıştırıyorum.” “Bazen anlamadığım yabancı şeyler yazıyorlar.” “Osmanlıca, eski kelimeler geçiyor.”

“Bazı yerlerini saçma buluyorum.” “Çok fazla olağanüstü olay var. Buralar saçma geliyor.” “Aşırı abartılı oluyor.” “Bazılarını çok abartıyorlar o kitapları okumak istemiyorum.”

“İçinde ayıp şeyler yazıyor.” “Bazılarında terbiyesiz, kötü küfürler var.” “Bazılarında cinsellik oluyor.” “Bazılarında argo kullanılıyor ve hiç hoş olmuyor.”

“Konular daha açık, daha anlaşılır olmalı.” “Bazı cümleler çok uzun olduğundan, anlamam için iki defa okumak zorunda kalıyorum.” “Okuyorum, okuyorum bir türlü anlamıyorum.” Devrik cümleler ve anlatım bozuklukları. Bazılarında çok imla hatası var.”

“Dış kapağı ilgi çekici değil. Biraz da resim olmalı.” “Görsel açıdan hiç zengin değil.”

“Dayak ve şiddete karşıyım.” “Bazı yerlerde dayak var. Bunu sevmiyorum.”

Yukarıdaki açıklamalar sonucu Yüz Temel Eser ile ilgili olarak şu eleştirileri sayabiliriz:

1. Bazı eserler kavga, dayak ve şiddet konularını içermektedir.

2. Eserler, çok sıkıcı bir üslupla yazılmıştır.
3. Çok fazla yabancı ve anlaşılmayan kelime kullanılmaktadır.
4. Bazı yerlerde saçma denecek kadar abartıya ve olağanüstü olaylar yer verilmektedir.
5. Bazı eserlerde argo, küfür ve cinsellik içeren ifadelere yer verilmektedir.
6. Bazı eserlerde yer alan cümleler, anlaşılmayacak kadar kapalı, uzun ve karmaşıktır.
7. Eserler konuyu destekleyen görsel materyalden yoksundur.
8. Eserlerde bulunan yazım ve imla hataları öğrencilerin dikkatini dağıtmaktadır.

B. İNCELENEN ESERLERİN ÖZETLERİ

Bu bölümde tablo 7'ye göre örneklem grubu tarafından en çok okunan eserden en az okunan esere doğru bir sıra izlenerek, kitapların özetleri verilecektir. Daha sonra da eserlerin içerdiği dini ve ahlaki değerler tek tek tespit edilerek, bir sınıflandırma yapılacaktır.

1. Nasreddin Hoca Hikâyeleri

İncelenen eserde Nasreddin Hoca'nın en çok bilinen ve sevilen fıkraları bir araya toplanmıştır. Yaşamış bir halk kahramanı olan Nasreddin Hoca'nın din adamı kimliği, halk içindeki saygınlığı, dini konulara karşı olan tutumları, bağınaz insanlara olan eleştirisi, olumlu ve olumsuz ahlaki davranışlar karşısındaki tutumları, övgü ya da yergileri insanları gülümsetecek tarzda yansıtılmaktadır. Özellikle de ilköğretim çocuklarının mizah duygusuna hitap eden bu fıkralar, gülerken düşündürülen bir mahiyete sahiptir. Nasreddin Hoca, fıkralarında başkarakter olmakla birlikte hanımı ve kendisiyle bütünleşen eşeği ile beraber anılmaktadır. Hanımı onu aileye, eşeği ise topluma bağlayan bir köprü vazifesi görmektedir.

2. Keloğlan Masalları

Halk kahramanı olan Keloğlan'ın anlatıldığı masallarda, İslam kültüründe yaşıyan insanların sınıf ayrılığı olmaksızın bir arada yaşıyışı konu edilmektedir. Bu masallardaki vurgu insanların sahip oldukları değerin soyda, makamda, güçte değil, zekâ ve kabiliyette olduğudur. Saf kalpli, cahil, fakir ama, iyi niyetli Keloğlan, aklını ve iyi niyetini değerlendirerek güzel başarılar elde etmektedir. Bu eserin içerisinde de konu ve içerik olarak birbirinden bağımsız altı tane masal yer almaktadır.

3. Karagöz İle Hacivat

Türk mizah geleneğinin bir yansıması olan gölge oyunu, Hacivat ile Karagöz karakterlerinde simgeleşmiştir. Karagöz, kaba saba sözleri ve cahil ve bilgisiz oluşuyla halkı temsil etmektedir. Hacivat ise okumuş, görgülü, kibar tiplmesiyle aydın kesimi temsil etmektedir. Karagöz ile Hacivat arasında cereyan eden tatlı sürtüşme, halk ile aydın arasındaki uçurumdan kaynaklanan çatışmayı ifade etmektedir. Eser ilk başta gölge oyunu, Karagöz oyunu ve oyundaki karakterler hakkında kısa bilgi vermektedir. Eserde Aşçılık, Ferhat ile Şirin, Sahte Hasta ve Salıncak isimli dört tane oyun yer almaktadır. Her oyun giriş, söyleşi, fasıl ve bitiş olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır. Eser tıpkı tiyatro gibi, karşılıklı konuşmaların yazılmasıyla oluşmuştur. Her oyun kendi içinde bir konuyu işlemektedir. Karagözde mizah unsuru, konuşma dilidir. Ayrıca perdeye gelişlerde okunan kafiyeli şiirler ve musikiler okuyucuya aktarılmaktadır.

4. Falaka

Ahmet Rasim'in acısıyla tatlısıyla geçen gerçek yaşam öyküsünün çocukluk kesitinden alınmış küçük bir hatıradır. Ahmet Rasim, babası olmadığından evde annesi, sütninesi ve bakıcısı Dilfeza olmak üzere kadınların eğitiminde büyüyen ve üzerine düşülen bir çocuktur. Okula başlama yaşına geldiğinde annesi tarafından o dönemin eğitim kurumu olan mektebe verilir. Mektebe başlama olayı "amin alayı" adı verilen tüm mahallenin katıldığı ve sokak sokak gezildiği törenlerle, dualarla, ilahilerle, hediyelerle tam bir kutlama havasında yapılır. Ancak o zamanlarda mektep

hocalarından ve özellikle falaka dayağından daha okula başlamadan öğrenilmiş müthiş bir korku vardır. Ahmet ilk gittiği mektepteki hocayı sever ama yardımcısı olan kalfadan yediği şiddetli bir tokatla rahatsızlanarak okula bir hafta ara verir. Sofulardan Kırkçeşme'ye taşındıktan sonra evlerinin yakınındaki mektebe başlar. Buradaki hocayı da çok sever. Okulda arkadaşlarıyla çeşitli oyunlar oynamaktan mutludur ama, onun akli hep sokaktaki çocuklarda ve oyunlarda kalır. Evde her hareketine ve oynamasına karıştıkları için mekteple ev arasında sıkışıp kalır. Mahallelerinde çıkan bir yangından sonra tekrar taşınırlar. Burada üçüncü kez mektebe başlar. Artık Kur'an okumayı epey öğrenmiştir. Kısa bir süre sonra halası ve eniştesinin himayesi altında olmak üzere ailesiyle konağın avlusunda bulunan halasına ait eve taşınırlar. Eniştesi, Rasim için haftanın belirli günlerinde eve gelip yazı ve Arapça öğreten özel hoca tutar. Yakup Hoca adındaki bu hoca temiz, yumuşak huylu ve iyi kalplidir. Rasim, aynı zamanda da Hafızpaşa Mektebine gitmeye başlar. Daha gittiği ilk gün kapı aralığından gördüğü falaka manzarası yüzünden eve kaçar ve korkudan düşüp bayılır. Okula gitmemek için ne kadar dil dökse de çok korktuğu eniştesi buna razı olmaz. Bir hafta sonra tekrar mektebe gitmeye başlar. Sözü geçen biri olan eniştesinin tembihleri sayesinde Hafız İsmail Efendiden hiç falaka yemez ama, ilk gün gördüğü manzara ve diğer çocukların yediği dayaklar onda büyük bir korku yaratır. Bir müddet sonra eniştesi aniden hastalanarak ölür. Himayesiz kalan Rasim, yetimler mektebi olan Darüşşafakaya kaydedilir. Yatılı olan mektebin müdürü, çok sert olduğundan herkes ondan korkar. Buranın eğitimi de yemek, izin ve hapis cezası gibi çeşit çeşit cezalarla gerçekleştirilmektedir. Ama falaka dayağı ve sövme yoktur. Ahmet Rasim'e en ağır gelen ise, annesinden uzak oluşudur.

5. Yalnız Efe

Gençliğini önce medreselerde daha sonra da asker olarak savaşlarda geçirmiş olan Yörük Hoca yetmiş yaşlarındadır ve kızı Kezban'la beraber Anadolu'nun bir köyünde yaşar. Yörük Hoca köylünün maddi manevi her türlü yardımına koşan, onları bilinçlendirmeye çalışan, köylüler tarafından sevilen itibarlı bir kişidir. O sıralarda savaş üstüne savaşa giren Anadolu'da eşkıyalık, zulüm, yağmacılık, açlık almış başını gider. Yörük Hoca'nın yaşadığı civarda Eseoğlu adında bir tefeci

borcunu ödeyemeyen köylülerin topraklarına el koyar. Toprak sahiplerini de boğaz tokluğuna, kendi topraklarında köle gibi çalıştırır. Hükümetle arası iyi olduğu için, civar köydeki herkesin silahlarını zaptiyelere toplattırır. Böylece kendi zorbalığına karşı koyacak güçleri ortadan kaldırır. Mora, Sırp, Karadağ, Yemen, Arabistan gibi pek çok yerde üst üste çıkan savaflara her ailenin gençleri gider ve bir daha geri dönemezler. Yörük Hoca, Kezban'ın erkek olmadığına çok üzülür ve bu gizlediği duygusundan Kezban da haberdardır. Bir sabah Yörük Hoca üç yıl önce Eseoğlu'na verdiği borcu almak için erkenden evden çıkar. Ancak gece yarısı Kezban'a vurulduğu haberi ulaşır. Babası gibi heybetli, cesaretli ve gözü pek olan Kezban, çiftliğin saf çobanından katilin kimliğini, vurdurtanın da Eseoğlu olduğunu öğrenir. Hükümete gidip durumu anlatır ve katillerin cezalandırılmasını ister. Ancak bu işe aldırılmaz. Kezban'ın tüm çabaları boşuna gittiği gibi, sarhoş bir zaptiye tarafından da dövülür. Kezban bir zaman ortalarda görünmez olur. Herkes onun İzmir taraflarında bir akrabasının yanına gittiğini zanneder. Bir müddet sonra sarhoş zaptiye vurulur, daha sonra katilin kendisi de öldürülür. Birkaç hafta sonra Eseoğlu, yatağında öldürülmüş olarak bulunur. O zamandan sonra civarda eline silah alıp halka zulmeden ne kadar yabancı varsa tek tek vurulmaya başlar. Hatta yabancılar oraları terk edip yurtlarına döner. Bu işi yapan Efe'nin kim olduğu bilinemez. Bu Efe, diğer Anadolu Efeleri gibi yanına uşak ve yardımcı almadığından halk ona "Yalnız Efe" lakabını verir. Yalnız Efe kimseye kendini göstermez, sadece kadınlara yüzünü gösterir. Tam on beş yıl boyunca mazlumun, yetimin, fakirin yanında olur. Ondan korkusuna kimse kimseye haksızlık etmez. Kimse ondan şikâyetçi olmaz. O sırada Söke taraflarında ortaya bir Rum eşkıyası çıkar. Hükümet bu haydutu yakalamak için bir tabur düzenler. Haydutu yakalayamayan askerler eli boş dönmek için, Yalnız Efe'yi tutuklamaya çalışır. Yalnız Efe'yi uçurumla biten bir geçitte sıkıştırırlar. Askerlere derdini anlatamayan Yalnız Efe, orada sır olup kaybolur. Yalnız Efe'nin vurulduğunu düşünen askerler, ağacın dibinde onun silahıyla, seccadesi ve namaz örtüsünden başka bir şey bulamazlar.

6. 80 Günde Dünya Gezisi

Çok zengin ve çok titiz bir İngiliz olan Bay Fogg, Reform- Club of London'un en sadık üyelerinden biridir. Bir gün kulüp arkadaşlarıyla tüm dünyayı sadece 80 günde

dolaşabileceğine dair yüklü bir para üzerine bahse girer. 2 Ekim’de çıkan yolculuğun 21 Aralık günü tamamlanması gerekmektedir. Bay Fogg işe yeni aldığı uşağı Passeportout ile hiç vakit kaybetmeden ilk trene atlar ve dünya turuna başlar. Gazetelere yansıyan bu ilginç olayı, bütün İngiltere öğrenir. İngiltere’de tam da bu sıralarda çok büyük bir banka soygunu yapılmıştır. Dedektif Fix, bu hırsızın Bay Fogg olduğuna, dünya turunun da bir oyun olduğuna inanmaktadır. Bu yüzden Bay Fogg hakkında tutuklama isteğinde bulunur. Cevap gelinceye kadar Bay Fogg’u kaybetmemek için onu takip eder ve böylece o da dünya turuna katılmış olur. Bay Fogg bir gemi, bir tren derken yolculuğa ara vermeksizin devam eder. Dedektif ise Bay Fogg’un uşağı ile dostluk kurup, sahibi hakkında bilgi sızdırmaktadır. Bir yandan şüpheliyi takip etmekte bir yandan da tutuklama emrini beklemektedir. Yolculukta başlarından pek çok macera geçer. Ama yolda çıkabilecek aksaklıkları hesaba katarak planlı hareket eden Fogg, her soruna mutlaka akıllıca bir çözüm bulur. Hindistan topraklarında geçerken tren yolunun tamamlanmaması sebebiyle ormanlık araziden yollarına devam etmek zorunda kalırlar. Bu esnada adetleri gereği öldürülmek üzere olan Aouda isimli genç ve güzel İngiliz kadını kurtarırlar ve yolcuğa o da katılır. Bu arada Fix onları bir yerde hapsedirmenin yollarını arar. En sonunda Londra’ya varmaya 6 saat kala tutuklama emrinin çıkması üzerine dedektif Fix, Bay Fogg’u tutuklar. İki saatlik tutukluluktan sonra gerçek hırsızın yakalanması haberiyle Bay Fogg serbest kalır. Mister Fogg, Londra’ya giden ilk trene atlar ama, beş dakika gecikmeyle son durağa varır. Bahsi kaybetmesiyle üzerine iddiaya girdiği bankadaki tüm parasını da kaybetmiş olur. Ancak Aouda, onu yalnız bırakmaz ve evlenmeye karar verirler. Passeportout, efendisinin hesaba katmadığı boylam farkından doğan bir günlük zaman kazancının müjdesiyle gelir. Hemen bir taksiye atlayan Mister Fogg, her zamanki gibi tam dakik olarak kulübe varır. Böylece kaybedildiği zannedilen iddia kazanılmış olur.

7. Heidi

Küçük yaşta yetim kalan Heidi’yi Dete Teyzesi büyükbabasının yanına getirip bırakır. Dağların tepesinde küçük bir kulübede yaşayan büyükbabayı herkes asık suratlı, huysuz bir ihtiyar olarak tanır. Heidi hayat dolu, neşeli, akıllı, tatlı dilli ve sevimli bir kızdır. Onun gelişiyse büyükbabanın davranışları değişmeye başlar. Heidi,

yaşadığı doğal güzellikleri, hayvanları, büyükbabasını, kasabadaki insanları çok sever. Hayvan çobanı Peter ve ailesiyle dost olur. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra Dete Teyze Heidi'yi Frankfurt'ta tekerlekli sandalyede yaşayan bir kıza arkadaşlık etmesi için yanında götürür. Heidi hasta olan Klara ile çok iyi arkadaş olur. Birbirlerini çok severler. Heidi Klara'ya yaşadığı yerleri, hayvanları, insanları anlatır. Klara da bu yerlere hayran olur. Ancak Heidi yaşadığı yeri çok özler. Uyurgezerlik hastalığına yakalanır ve günden güne zayıflar. Seseman ailesinin aile doktoru Klara'nın babasına Heidi'nin geri gitmesi gerektiğini söyler. Klara, çok üzülse de arkadaşının iyiliği için buna razı olur. Heidi, büyükbabasına kavuştuğunda her şey eskiden olduğu gibi mutlu devam eder. Büyükbaba yeniden çok iyi olur ve herkese yardım eder. Bu arada okula devam eden Heidi, Klara ile mektuplaşmayı sürdürür. Yazın önce doktor gelip Heidi'yi ziyaret eder. Ardından da Klara ile büyükannesi gelir. Oraları çok seven Klara, orada birkaç hafta kalmaya karar verir. Peter, Heidi'yi kıskandığı için, Klara'nın tekerlekli sandalyesini kırar. Bunun üzerine Heidi'nin desteği ve cesaretlendirmesiyle Klara, yavaş yavaş yürümeye başlar. Alp dağlarına gelerek sürpriz yapan Klara'nın babası, asıl sürprizle kendisi karşılaşır. Kızının yürümesi onu çok mutlu eder. Klara ve Heidi, ertesi yıl tekrar buluşmak üzere vedalaşırlar. Bu arada ailesini kaybeden doktor, tüm mirasını Heidi'ye bırakır. Ve büyükbabanın kasabada kış için kiraladığı evde Heidi ile beraber yaşamaya başlar.

8. La Fontaine'den Seçmeler

Bu kitap, pek çok yazar tarafından çevirisi yapılmış olan fablların derlenmesiyle oluşmuştur. Kitabın içeriği, şiir şeklinde yazılmış, kahramanları hayvanlar olan, masalımsı otuz küçük hikâyeden oluşmaktadır. Her hikâyenin amacı ahlaki bir ders vermektir. Bu sebeple ya şiirin giriş kısmında ya da en sonunda verilmek istenen mesaj, açık bir şekilde dile getirilmektedir. Hikâyeler komik ve düşündürücü oluşuyla dikkat çekmektedir. Her ne kadar çocuklar için yazılmamış olsa da, çocuklar tarafından zevkle okunmaktadır.

9. Dede Korkut Hikâyeleri

Dede Korkut, Türklerin Oğuz boyundan olan, Hz. Muhammed'in hayır duasını aldığı varsayılan ve Oğuzlara İslamiyet'i öğreten bilge kişidir. Bu kişi dede sıfatıyla eskiyi ve tecrübeyi temsil etmektedir. Ulu kişi kültürünün temsilcisi olan Dede Korkut, cesur, güçlü, kuvvetli, ok atan ve kılıç kuşanan bir kişi olmasının yanında aynı zamanda duası makbul, her sorunu çözebilen, gelecekte haber veren bir kişidir. Yani Dede Korkut maddi ve manevi gücün keşiştiği alperen tipinin Türk kültüründeki ilk temsilcisidir (Eliuz 1999: 148). Dede Korkut Hikâyelerinin hem anlatıcısı hem de destanlaşmasını sağlayan kişi Dede Korkut'tur. Dede Korkut Hikâyeleri, birbiriyle ilişkili fakat birbirinden ayrı toplam on iki hikâyeden oluşur. Hikâyelerin ortak özellikleri, Oğuzların yaşam tarzları, aile yapısı, gelenekleri ve değerleri hakkında bilgi vermesi ve kahramanların ideal olmasıdır. Kısaca bu efsanevi hikâyeye, Türk Milletinin oluşumunun edebi üslupla ifadesidir.

10. Pollyanna

Pollyanna, küçük yaşta annesini kaybetmiş ve papaz olan babasıyla yaşayan sevgi dolu, cıvıl cıvıl bir kız çocuğudur. Bir müddet sonra babasını da kaybeden Pollyanna'ya Yardım sevenler Derneği el uzatır. Pollyanna'nın hayattaki tek akrabası olan Polly Teyzesi onu bir görev bilinciyle yanına alır. Polly Teyze, 40 yaşlarında, titiz, soğukkanlı, kuralcı ve sevgisiz yaşayan bir kadındır. Ailesinin karşı çıkmasına rağmen, evlendikleri için Pollyanna'nın annesini ve babasını asla affetmemektedir. Ancak Pollyanna, etrafına yaydığı pozitif enerji ve yaşama sevinciyle herkesi etkileyecek yapıda bir çocuktur. Teyzesinin duygusuz davranışlarına bile tüm doğallığıyla karşılık vermektedir. Çünkü Pollyanna, babasının ona öğrettiği "sevinme oyununu" oynamaktadır. Bu oyunun kuralı, karşılaşılan her türlü kötü olayda sevinilecek bir yan bulunmasıdır. Pollyanna bu oyunu yalnız kendisi oynamakla kalmaz, çevresindeki en yakınlarından başlayarak tüm kasabaya öğretir. Yalnız, babasının adını anmasını yasaklayan Polly Teyze'si hariç. Bu arada insanlardan uzak bir tepede yalnız başına yaşayan John Pendleton'un yolda kaza geçirmesi ve Pollyanna'nın ona yardım etmesi sonucu dostlukları artar. Bu adam yıllar önce annesini sevmiş ama kavuşamadığı için hayata küsmüştür. Pollyanna'nın kim

olduğunu öğrenince, ona daha çok bağlanır ve yanında kalması için ısrar eder. Ancak Pollyanna, teyzesinin kendisine çok iyiliği olduğunu bu yüzden onu bırakamayacağını söyler. Küçük kızın sevgi dolu kalbine karşı koyamayan teyzesi de artık Pollyanna'ya karşı sevgi beslemektedir. Hatta onun için asla yapmayacağı şeyleri bile yapmaktadır. Bu arada Pollyanna, Pendleton'u tedavi eden Doktor Chilton'la da çok iyi dost olmuştur ve doktor onu, "tüm dertlere ilaç" şeklinde tarif etmektedir. Doktor Chilton, aynı zamanda Polly Teyze'nin çıkan dedikodular sebebiyle ayrıldığı eski sevgilisidir. Bir gün Pollyanna bir trafik kazası geçirir. Polly Teyze'nin tedavi için gösterdiği tüm çabalara rağmen doktorlar, Pollyanna'nın artık yürüyemeyeceğini söylerler. Kapıdan konuşulanları duyan küçük kız şok geçirir. Artık sevinme oyununu da oynayamaz ve bunun için ayrıca üzülür. Pollyanna'nın başına gelenleri tüm kasaba büyük bir üzüntüyle karşılar. Küçük kızın yaşama sevinci verdiği, hayatlarına mutluluk kattığı herkes, tek tek gelerek hayatlarında meydana gelen değişiklikleri Pollyanna'ya ileterek biraz da olsa sevinmesini sağlamaya çalışırlar. Küçük kız gerçekten de, başkalarının hayatlarında meydana gelen mutlu olaylarla mutlu olur. Pollyanna en çok da bir yere yerleştirmeye çalıştığı yoksul çocuk Jimmy'nin, John Pendleton tarafından evlat edinilmesine sevinir. İlk şoku atlaman Pollyanna, kendisini bir kez de çok sevdiği Doktor Chilton'un muayene etmesini ister. Ancak teyzesi, doktorla aralarındaki kırgınlıktan dolayı bunu kabul etmez. Jimmy, Polly Teyze'yi ikna eder ve Doktor Chilton uzaklarda olan bir arkadaşının bu konuda onlara yardımcı olabileceği müjdesini verir. Bu arada Pollyanna sayesinde doktor ile teyzesi arasındaki yıllarca süren gurur savaşı da sona erer ve ikisi evlenmeye karar verirler. Buna çok sevinen Pollyanna, tedavi için hemen uzaklardaki doktora gider. Uzun bir tedavi sonucunda Pollyanna, artık birkaç adım atabilmektedir. Teyzesine yazdığı mektupta yeniden yürüyebilmenin zevkini tattığı için ne kadar mutlu olduğunu ve başına gelen kazaya bile sevindiğini yazmaktadır. Bu ise küçük kızın her şeye iyi tarafından bakabilme özelliğini yeniden kazandığını göstermektedir.

Araştırmaya konu olan bu on eser fıkra, masal, hikâye, fabl ve tiyatro gibi çok farklı türlerden oluşmaktadır.

C. İNCELENEN ESERLERDEKİ DİNİ DEĞERLER

1. Din Olgusu

Her ne kadar her toplumda ve kültürde dini ifade eden kelimeler farklı da olsa, hepsinin içerdiği ortak anlam “yol, inanç, adet ve kulluk” olarak ifade edilebilir. Bütün bu kelimeler, insanoğlunun içinden kaynaklanan, fakat kendisini davranışlarda ve düşüncelerde açığa çıkaran evrensel bir olguyu işaret eder (Tümer 1994. 314).

İslam inancına göre dinin kaynağı Allah'tır. Tek kaynaktan gelen ve insanlar tarafından değişikliğe uğratılmayan her din haklıdır. İlk insan aynı zamanda ilk peygamber olup, tüm hak dinlerin esasını olan tevhit inancını benimsetmeye çabalamıştır. Aslında Kur'an'a göre her insan bu inancı kabullenecek zihni ve ruhi kapasiteye uygun olarak yaratılmıştır (Rum: 30). Fakat insanlar, zamanla tarihi ve sosyolojik sebeplerle doğa ya da insan kaynaklı dinlere inanmışlardır. İlk toplumlar da bile çaresizlik, korku, yalnızlık gibi çeşitli unsurlar, insanların kutsal bir varlığa inanma ihtiyacını desteklemiştir. Bu ihtiyacı karşılamak isteyen insanlar, çeşitli dinler etrafında toplanmışlardır.

Din olgusu, kişilerin ruhi ve ahlaki gelişimine olumlu katkı sağlamaktadır. Hayat mücadelesi içerisinde sürekli sıkıntı ve üzüntülerle boğuşan, metafizik hakkında merakları ve endişeleri olan, hayatın anlamını kavramaya çalışan insanın tüm bu ihtiyaçlarını doyurucu olarak karşılayan temel unsur dindir (Peker 1998: 21). Din insanın bağlanma ve inanma ihtiyacını karşılayarak huzuru temin eder. Genel olarak her din barışı, sevgiyi, saygıyı ve iyiliği emreder. Bütün bu değerler, inanan kişilerin hem bireysel hem de toplumsal gelişimlerini destekler.

İncelenen eserlerin bir kısmı Batı klasikleri bir kısmı da Türk klasiklerinden oluştuğu için, eserlerde iki farklı din olgusu yer almaktadır. Örneğin İslam'a yeni girmiş olan Oğuz Türklerinin hikâyelerinin anlatıldığı Dede Korkut kitabında İslam ve diğerlerini oluşturan iki çeşit din olgusu vardır. Bunlardan ilki, yeni kabul ettikleri İslam dini olup, diğeri ise İslam'ın dışındaki kalan öteki dinlerdir. Bu eserde İslam'ın dışındaki diğer dinler arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın “kötü” nitelendirilmesi

yapılmakta, müntesiplerine de “din düşmanı” ya da “kâfir” denmektedir. Dede Korkut Hikayelerinde yer alan aşağıdaki örnek bu durumu ifade etmektedir.

“Yedi bin kişi, kaftanın ardı yırtmaçlı, yarımından kara saçlı sası dinli, din düşmanı, alaca atlı kafir bindi, ılgar etti.” (Öztürk 2007: 20)

“Bre kötü dinli kâfir.” (Öztürk 2007: 55)

İslam dininin mensuplarına “Müslüman” denir. Eserde bu ibare birkaç yerde kullanılmıştır.

“Müslümanlar yardımcısı olsun.” (Öztürk 2007: 40)

İslami literatürde “ihtida” olarak bilinen, kişinin kendi dinini bırakıp İslam dinini kabul etmesi olayına Dede Korkut Kitabında da rastlanır. “Kâfir” olarak tanınan bir komutan, Beğil’in oğlu tarafından yenilince bu yenilginin dininden kaynaklandığını düşünür. Bu yüzden o da Müslüman olmanın ilk şartı olan Kelime-i Şahadet getirir ve İslam dinine girer.

“Yiğit aman sizin dine ne derler, dinine girdim, dedi. Parmak kaldırdı şahadet getirdi Müslüman oldu.” (Öztürk 2007: 129)

Dede Korkut’ta Kelime-i Şahadet’in Arapça söylenişi bir yerde geçmektedir. Bu sözün etkisi, olağandışı olayları olabilir hale getirecek kadar büyük gösterilmektedir.

“Basat’ın diline bu geldi, la ilahe illallah, Muhammed’ün Rasullullah, dedi. Hemen kümbet yarıldı, yedi yerden kapı açıldı, birinden dışarı çıktı.” (Öztürk 2007: 118)

Jules Verne de “80 Günde Dünya Gezisi” adlı kitabında din hürriyetinin önemine vurgu yapmaktadır. Kitap kahramanının dünyayı dolaşırken geçtiği yerlerden biri olan Hindistan’daki dinlere yer verir. O zamanlar İngiliz himayesinde olan Hindistan’da pek çok farklı milletin bir arada yaşamasından kaynaklanan pek çok da farklı inanç vardır. Bu farklı insanları bir arada tutmanın en önemli şartlarından biri de dinlerini özgürce yaşama fırsatının tanınmasıdır. Yazar kitabında, İngiliz

hükümetinin din özgürlüğü konusunda büyük bir hoşgörü sunduğunu, uyguladığı yaptırım gücüyle de bağlı olunan dinin serbestçe yaşanmasını sağladığını vurgulamaktadır.

“İngiliz hükümeti ülkedeki dinlerin en basit kurallarına dahi uyulmasına son derece önem veriyordu. Bu kurallara uymayanları da şiddetle cezalandırıyordu.” (Verne 2004: 47)

Yazar tek Tanrı inancına sahip Zerdüş'tlerin dini bayramına değinerek, hemen her dinde mevcut olan dini bayramların toplumu nasıl kaynaştırdığından övgüyle şöyle bahsetmektedir:

“Çeşitli milletlerin insanları, karmakarışık bir halde sokaklarda kaynaşıyordu. Avrupalılar, Asyalılar ve Hindistan'daki çeşitli kaslardan değişik ırkta insana rastlıyordu. Hindistan'ın en çalışkan, en medeni ve en zeki kavmi olan Zerdüş'tlerin o gün dini bayramıydı.” (Verne 2004: 47)

Pollyanna'nın yazarı Porter ise, Hıristiyanlık dininin kutsal kitabı olan İncil'e yer vermektedir. Pollyanna babasının bir papaz olması sebebiyle Hıristiyanlık hakkında epey bilgiye sahiptir. Pollyanna henüz küçük bir kız olmasına rağmen, İncil'in nelerden bahsettiğinden bile haberdardır. Yazar kitap kahramanının ağzıyla İncil'de geçen sözlere şu şekilde yer vermektedir:

“İncil diyor ki, kuzularla aslanlar bir araya gelecekmiş, ama daha sırası değil, vakti var. Bayan White'ın resimlerinde de ayrı ayırdılar. Resim seversiniz değil mi?” (Porter 2008: 19)

Pollyanna'nın İncil'de yazılan şeylerin gerçekleşeceğine olan inancı da tamdır.

“Olamaz! Kıyamete kadar, yani Cebrail borusunu öttürünceye kadar yatamazsınız tabii... eğer kıyamet sandığımızdan da erken koparsa, o başka. İncil' de yazdığına göre, kıyamet erken de kopabilirmiş, ama ben sanmıyorum. İncil'e inanmadığımdan değil, kıyamet dediğin taa kıyamet vakti kopmalı ki kıyamet olsun.” (Porter 2008: 92)

Görüldüğü gibi doğal olarak her yazar, kendi dini inancını ön plana çıkararak ondan övgüyle söz etmektedir. Türklerin yaşam hikâyelerinin anlatıldığı Dede Korkut'ta İslam dinine övgü varken, diğer dinlere “kötü” sıfatı verilmektedir. Aynı şekilde Batı

klasikleri içerisinde yer alan Pollyanna ve 80 Günde Dünya Gezisi kitaplarının yazarları ise Hıristiyanlık dininin tezahürlerinden övgüyle bahsetmektedirler.

2. Tanrı İnancı

İnsanlık tarihinin ortak geçmişinin en önemli olgusu tapınma ihtiyacıdır. Bu sebeple ilk dönem insanlarından günümüz modern insanına kadar devam eden bu gerçek, güçlü bir yaratıcıya olan inançtır. İnsanlar bazen çeşitli sebeplerle, Tanrı'nın yerine göksel bir cisim, bir ateş veya bir put koymuşlar ve ona tanrı diye tapınmışlardır. Bununla beraber insanlar inanma ihtiyaçlarını doğru ve tatmin edici bir şekilde ancak semavi dinlerle karşılayabilmişlerdir. Bütün semavi dinlerdeki ortak tema ise tevhit inancıdır. Yani evrenin ve her şeyin yaratıcısının tek ve biricik oluşudur. İslam, bu tevhit inancının son ve en mükemmel halidir. Kur'an'da Allah'ın tek ve benzersiz oluşunu vurgulayan pek çok ayet vardır (İhlâs, Bakara: 255)

Allah inancı bireysel olarak fertleri tek tek etkileyip geliştirdiği gibi toplum ve medeniyet olarak da geliştirmektedir. Köklü, güçlü ve sağlam bir millet olma sürecinde inanç faktörünün rolü çok büyüktür. İnancın yaşanma şekilleri her toplumda farklı da olsa, Allah'a inanma duygusu Türkler için Müslüman oluşlarından bu yana onları Türk yapan en güçlü ortak dini değer olagelmiştir. Bu durum farklı din mensuplarının edebi eserlerine de yansımıştır. Öncelikle insan olan yazarın kendi inancının izlerini eserine yansıtması düşünülemez. Türk olan bir kişinin, Türkçe konuşması ne kadar tabii ise, Allah'a inanan bir yazarın da karakterinin en önemli parçasını oluşturan inancından beslenmesi o kadar tabiidir. Türk kültür ve edebiyat eserleri incelendiğinde, Allah'ın varlığını, birliğini, yüceliğini, isim ve sıfatlarını içeren çok zengin bir literatürle karşılaşılır. (DİA 1994: 499) Yazarlar Allah inancının en basit şekliyle eserlerinde “Allah razı olsun”, “Allah rahatlık versin”, “Allah işini rast getirsin”, “Allah bilir”, “inşallah” gibi gündelik dilde sıklıkla kullanılan kelimelere yer verir. Aslında bu kelimeler ağız alışkanlığıyla söylenen sıradan kelimeler olmayıp aksine içinde derin bir Allah inancı ve Allah tasavvuru barındırmaktadır.

Allah'a iman, Allah'ın bütün üstün niteliklere sahip, bütün noksan sıfatlardan münezze olarak var ve bir olduğuna inanmaktır (İSAM 1 2000: 82). Doğru bir din için doğru iman ve doğru inanç geliştirmek gereklidir. İslam dininde Allah inancı ve Allah tasavvuru çok net ve anlaşılır durumdadır. İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'da "Esmâ-ül Hüsnâ" olarak geçen Allah'ın isimleri ve sıfatları sık sık zikredilmektedir (Haşır 22- 24, Bakara 255). Müslümanlar, bu isim ve sıfatlardan hareketle, Allah'ı o şekilde kabul eder ve öyle inanırlar. İslam'da Allah'a inanmak, imanın birinci ve en önemli şartı olup, diğer iman esasları bu temelin üzerine inşa edilmektedir.

Bazı inançlarda insanlar tanrı olarak putlara ve heykellere tapmaktadır. İslam'da şirk olarak adlandırılan puta tapıcılık, en büyük günahlardan olup Allah'ın affetmeyeceği suçlar arasında sayılır (Nisa: 48). Aslında sadece Müslümanlar değil, diğer bazı inanç müntesipleri de çok tanrıçılığı yermektedir. Örneğin, 80 Günde Dünya Gezisi kitabında Hindistan'da bir kabilenin tanrıçasının özellikleri, Jules Verne tarafından "korkunç" olarak tasvir edilmektedir. Böylelikle yazar Hindistan'da uygulanmakta olan bir dini geleneğin yanlışlığına dikkat çeker.

"En önde külahlı ve uzun elbiseli rahipler yürüyordu. Onların etrafında kadınlar, çocuklar ve erkekler matem ilahisi söyleyerek ilerliyorlardı. Daha arkada ise hörgüçlü dört öküz tarafından çekilen, iri tekerlekli bir arabanın üzerinde dört kollu, vücudu kırmızıya boyanmış korkunç bir heykel vardı. Boynuna bir kurukafa, belinin her iki yanına ise kesik iki el asılmıştı. Yere yatırılmış bir devin üzerinde ayakta dimdik duruyordu. Sir Francis Cromarty bu heykeli tanımıştı. Kısık bir sesle:

— Kali tanrıçası, diye mırıldandı. Aşk ve ölüm tanrıçası..."(Verne 2004: 57)

Yazar insanların bu tanrıçaya kurban vermek adına kendi rızalarıyla yakılmayı göze almalarını katliam şeklinde nitelendirmektedir. Bu inançlara saygı duyulacak bir dini inanç gözüyle bakmadığı gibi, bunları vahşi adet ve yağmacılık olarak görmektedir. Kitapta bu durum şu ifadelerle yer almaktadır:

"Bunlar taptıkları Kali Tanrıçası için sürekli kan döken katil ruhlu insanlardı." (Verne 2004: 50)

...Bu, insanların kendi kendilerini kurban edişleridir. Genellikle kendi istekleriyle olur. Biraz önce önümüzden geçen kadın, yarın sabah güneşin ilk ışıklarıyla diri diri yakılacak.

Phileas Fogg sakın bir sesle:

— Hindistan’da bu vahşi adetler hala devam ediyor mu? diye sordu.

Sir Francis Cromarty:

Hindistan’ın önemli bir kısmında böyle cinayetlere izin verilmiyor, diye cevap verdi. Fakat bu vahşi arazide, özellikle Bundelkund’da hala insan katliamı ve yağmacılık sürmektedir. (Verne 2004: 59)

Tek olan bir Yaratıcıya inanmak, İslami literatürde “iman” olarak isimlendirilir. İman, bir Müslüman’ın bütün söz ve davranışlarının temelini oluşturan ana unsurdur. Bu yüzden imanlı olmak çok önemsenmektedir.

Yalnız Efe eserinde Allah’a inansa bile yaşayışında bunu uygulamayan Eseoğlu’ndan “imansız” diye bahsedilmektedir. Burada iman, merhamet ve din birlikte anılmaktadır. Yani yazar bu üç özelliği birbiriyle ilişkilendirerek, birinin olduğu yerde diğerlerinin de olacağına dikkat çekmektedir. İman sahibi olan bir kişinin aynı zamanda merhametli ve dinini yaşayan bir kişi olması gerekmektedir. Gerçek iman bunu gerektirir. Ayrıca yazar bu özelliklere sahip olmayan Eseoğlu’nu yermektedir. Zira imansız, dinsiz ve merhametsiz olması o kişinin sadece kendisini ilgilendiren bir durum olmayıp, toplumsal hayatta da kötü sonuçlara yol açan bir durumdur. Halka her türlü zulmü yapan, elinde bulundurduğu güce güvenerek, insanları sömüren bu kişi imandan kaynaklanan Allah korkusuna da sahip olmadığı için durdurulamaz bir azgınlık içindedir. Dolayısıyla yazar bu hikâyede kötülük ve iman arasındaki ilişkiyi çarpıcı bir şekilde örneklendirmektedir.

“İmansız, merhametsiz, dinsiz bir faizciydi” (Seyfettin 2007: 20).

Bu durum Dede Korkut’ta da işlenmiştir. Köyü düşmandan kurtarıırken yaralanan Çoban, Kazan Bey’in kendisine haksız yere beddua etmesine içerler. Ve imanlı bir insandan bu davranışı beklemediğini şu sözlerle ima eder:

“Ne kızsarsın ağam Kazan? Yoksa göğsünde yok mudur iman?” (Öztürk 2007: 25)

Bu ifade ile imanın kişinin gönlünde yerleşen bir duygu olduğuna da işaret edilmektedir. Kişinin kalbinden kaynaklanan iman yani Allah’a olan inanç, Müslümanlar için en önemli sermayedir. İslam’da imanın makbul olması için şüpheye karışmamış, samimi, ihlâslı olması gerekir (Müminun 58- 60). Bu inancın tüm yaşamda korunması gerekli olduğu gibi ölümlük de imanlı olarak gitmek çok önemlidir. Dede korkut kitabında da ölüm anında imanın öneminden ve saf, şüphelerden uzak ve şirke bulanmamış halde olması gereğinden şöyle bahsedilir:

“En sonunda artı imandan, Kuran’dan ayırmasın” (Öztürk 2007: 34, 68, 80, 103, 121, 139, 150)

Yine Ömer Seyfettin, kişinin kendisini öldürmesinin Allah tarafından yasaklandığı için günah olduğuna, dolayısıyla inanan bir kişinin bu fiili asla işleyemeyeceğine vurgu yapar. Zira Allaha inanan insan, O’nun emir ve yasaklarına uygun hareket eder. Çünkü gerek Onun rızasını alamamaktan gerekse günahlarından dolayı cezalandırılmaktan korkar. “Allah korkusu” olarak tarif edilen bu korku dinini yaşayan Yalnız Efe’yi de bu işten alıkoyar.

— Yalnız Efe askerlerin eline düşmemek için buradan kendisini aşağı atmış olmalı dedim.

— Hâşâ! Tövbe! Diye reddetti, o Allahtan korkardı. Dini bütündü” (Seyfettin 2007: 53).

Ömer Seyfettin biraz da tarihi olaylara tanıklık eden bu eserinde, Allah inancının ne kadar etkili olduğunu şu cümleyle vurgular:

“ Allah, Allah!” Sesini duyunca Rus ordularının silahlarını atıp kaçışı...(Seyfettin 2007: 26).

Yukarıdaki ifadede yazar bir bakıma Türklerin yaptıkları mücadeleyi sırf Allah rızası için yaptıklarını ima etmektedir. Çünkü Müslüman kişinin vatanını, namusunu ve milletini düşmandan koruması dini bir yükümlülüktür. “Ölürsek şehit, kalırsak gazi” inancıyla savaşa katılan askerler, imanlarından aldıkları cesaretle düşmanla mücadele ederler. Yine bu nidaıyla, o güne dek her an yanı başında hissettikleri Yaratıcıyı yanlarında hissettiklerini ve yalnız O’ndan yardım dilediklerini pratik olarak

gösterirler. Allah'a inanmanın verdiği güçle her türlü zorlukları başaran, düşmandan sayıca az olsalar bile iman ve azim bakımından üstün olan bu insanlar, gösterdikleri kahramanlıklarla düşmanın gözüne korku salarlar.

Hem Türk hem de Batı Klasikleri eserlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak Tanrı inancından bir şekilde bahsedilmektedir. Yaratıcı ile ilgili vurgulanan özellikler ele alındığında, O'nun bir takım sıfatlarla vasıflandırıldığı görülmektedir.

Allah'ın Sıfatları: Dede Korkut kitabı, bir yönüyle adeta Türklerin yeni girdikleri İslam dinini ne kadar benimsediklerinin ispatı niteliğindedir. Bu kitapta İslam'la yeni tanışan Türklerin yaratıcıları hakkında doğru bilgilendikleri ve bu bilgiyi içselleştirdikleri görülmektedir. Eserde Allah'ın sıfatlarından olan Kerim, Kadir, Gani, Cebbar, Settar, Baki sıfatları terim olarak ifade edilirken, diğer bazıları da ölümsüz, kudret sahibi, cömert şeklinde Türkçe olarak ifade edilmektedir. Kitapta bu sıfatların sahibi olan Allah'a sığınmak, O'nu anmak, O'na secde edip yalvarmak ve O'nun büyüklüğünü dile getirmek çok önemsenmiştir.

“Allah ismi” bazı yerlerde Türkçe ifadeyle “Tanrı” olarak, bazı yerlerde ise Arapça ifadeyle “Allah-u Teala”, “Hak” ve “Rab” isimleriyle kullanılmaktadır. Türkçe ya da Arapça olan bu ifadeler, çoğu yerde O'nun sıfatlarıyla nitelenmektedir. Kitapta geçen Esmâ-ül Hüsnâ şunlardır:

“Yarabbi bu otağ kimin olsa dedi” (Öztürk 2007: 40)

“Yarenler sizi Hakk'a ısmarladım, dedi gitti.” (Öztürk 2007: 45)

“Dede Korkut, Tanrı'ya sığındı. Tanrı'nın yüce adını andı.” (Öztürk 2007: 46)

“Keremi çok Kadir Tanrı” (Öztürk 2007: 89)

“Genç delikanlı Yaradan Allah'a sığındı, ölümsüz Tanrı'yı övdü.” (Öztürk 2007: 108)

“Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin.” (Öztürk 2007: 18,80, 89, 103, 159)

“Kadir Tanrı’dan hacet diledi, yüzün yere sürdü.” (Öztürk 2007: 76)

“Sana sığındım cömertler cömerdi, Gani Tanrı medet! Dedi.” (Öztürk 2007: 97)

Karagöz ile Hacivat kitabında da “Allah” kelimesinin kendisi ve sıfatları çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Örneğin “Hay”, “Hakk”, “Hüda”, “Mevla”, “Rab”, “Rahman” ve “Cenab-ül Kibriya” Allah’ın isimlerindedir.

“Hacivat:

Of Hay Hakk!” (Yüstra 2008: 35)

“Hüda bilü...(Yüstra 2008: 45)

“Ol Cenab-ı Rabb-ül enam, şevketlü, kudretlü, kemal-i muhabbetlü Padişahımız efendimiz Hazretlerini ila yevmil kıyamerile- pita-yi ihtişam buyursun!” (Yüstra 2008: 79)

Tasavvufta Allah’ı anmak için söylenen “hu” kelimesi de kullanılmaktadır.

“Ya men hu!” (Yüstra 2008: 104)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi eserlerde yer alan Allah’ın isimleri, Kur’an’da Allah’ın isimleriyle örtüşmektedir. Tüm eserlerde geçen yaratıcının sıfatlarının değerlendirilmesi sonucu şu özelliklerde bir Tanrı tasavvuru oluşmaktadır:

a. Tanrı Tektir: Kuran’da Allah kendisini çeşitli isim ve sıfatlarla tanıtmaktadır. Bu isim ve sıfatlardan işaretle İslam’da nasıl bir Allah tasavvuru olduğu ortaya konmuştur. Allah’ın tek ve biricik oluşu İslam’ın esasıdır. Allah’a ortak koşmak olarak tarif edilen şirk, İslam’da en büyük günahlardan birisidir.

Dede Korkut’ta İslam’ın tevhit inancını destekleyen ifadeler çok sık geçmektedir.

“Tanrı birliğine yoktur şüphe.” (Öztürk 2007: 17, 76, 86)

Dede Korkut'ta yer alan aşağıdaki sözlerde putlara tapmanın Allah'a isyan olduğu bildirilir.

“Oğlan yakalandınsa Tanrına mı yalvarırsın? Senin bir Tanrın varsa benim yetmiş iki put hanem var, dedi.

Oğlan:

Ey Tanrı'ya baş kaldırmış, lanetleme! Sen putlarına yalvarırsın, ben alemleri yoktan var eden Allah'ıma sığındım, dedi.” (Öztürk 2007: 128)

Yukarıdaki son cümlede de görüldüğü gibi, bu ifadeyle her şeyi yoktan var eden Allah'ın yaratıcılık özelliği dile getirilmiştir.

Karagöz ile Hacivat eserinde de Allah'ın bir oluşuna şükran duygusu ile şöyle vurgu yapılmaktadır:

“...Rahmanın birliğine hamd-i bi- gayet!” (Yüstra 2008: 78)

b. Tanrı Soyuttur: Pollyanna'da da Tanrı inancı çeşitli şekillerde vurgulanmaktadır. Hıristiyanlıktaki Tanrı tasavvuruna ilişkin bazı ipuçları verilmektedir. Örneğin Tanrı'nın heykele sığmayacak biçimde olması, O'nun manevi yani soyut oluşuna işaret ederken, Tanrı'nın gökte oluşuyla ilgili olarak da O'nun yüce, kutsal ve görülmez bir varlık olduğuna işaret edilmektedir. Ve tartışmasız doğru olarak kabul ettikleri bu inanç sistemini, bilmeyenlere öğretme isteğinin altında bir misyonerlik anlayışı yatmaktadır.

“Demek bir Tanrı heykeli bu; Hindistan'daki çocuklar, Tanrı'nın bu heykelde olduğunu sanıyorlar, Jimmy Bean ise biliyor Tanrı'nın gökte olduğunu. Hindistan'daki çocuklara da işin doğrusunu öğretmek gerekiyor.” (Porter 2008: 106)

Yine Dede Korkut'a Allah'ın ne yerde ne gökte değil, aksine inananların kalbinde olacağından bahsedilerek, imanın kalpte olduğuna vurgu vardır. Allah'ın insanlar tarafından layıkıyla bilinemeyecek kadar yüce oluşundan bahsedilerek imanın metafizik yönüne dikkat çekilmektedir.

“Yücelerden yücesin, kimse bilmez nicesin, Görklü Tanrı! Nice cahiller seni gökte arar, yerde ister, sen hod müminler gönlündesin. Daim duran Cebbar Tanrı, Baki kalan Settar Tanrı!” (Öztürk 2007: 84, 89)

c. Tanrı Merhametlidir: Ahmet Rasim’in Falaka eserinde de karşımıza merhameti, şefkati ve acıması çok olan bir Allah tasavvuru çıkmaktadır. Yazarın yetimler mektebi olan Darüşşafaka’da annesinden uzaktayken merhamete ve şefkate en çok muhtaç olduğu bir anda dile getirdiği şu satırlar, çaresizken tek sığınağının Allah olduğu duygusunu sezdirmektedir:

“...Allah bana acımış, dualarımı kabul etmiş... Bütün gece döktüğüm gözyaşlarıma, acı çekercesine inleyişlerime, içten feryatlarıma merhamet etmiş.” (Rasim 2008: 88).

Bu satırlardan da anlaşıldığı gibi Rasim, kimsesizken Allah’a içten ve samimi duygularla dua etmiş, sıkıntısını onunla paylaşmış ve Allah’tan yardım istemiştir. Yazar tarafından burada pasif bir Yaratıcı- kul ilişkisi değil, güçlü bir iletişim kurulan dost- kul ilişkisi sunulmaktadır. Öyle bir iletişim ki, karşısındakinin sesine cevap veren, ihtiyacını gideren, onu yalnız bırakmayan yani istemeyi bilene ve isteyene duyarlı olan bir yaratıcı portresi çizilmektedir (Bakara: 186).

Bu dost Allah imajı, Heidi eserinde de görülmektedir. Heidi’nin ağzından Spyri Allah’a tıpkı bir sırdaş gibi sıkıntıların anlatılabilece ve her şeyin O’ndan beklenmesi gereğinden bahseder.

“O, her şeyi Allah’a anlatmalı ve ondan yardım dilemeli. Ulu Tanrım yakında bana yardım eder, diye düşünmeli. Unutma ki O, her zaman bizim için en iyi olanı ister.” (Spyri 2005: 83)

Yine Pollyanna eserinde de aşağıdaki ifadelerle Tanrı’nın koruyucu, esirgeyici, gözetleyici özelliği ön planda tutulmaktadır:

“Tanrı seni korusun yavrum” dedi. (Porter 2008: 96)

Dede Korkut’ta da Allah’ın yardımının ve dostluğunun kişi için önemine vurgu yapılmaktadır. Kazaya ve kadere inancı tam olan Müslümanlar her şeyi yaratandan bilirler.

“O övdüğüm yüce Tanrı dost olup yardım etsin.” (Öztürk 2007: 18)

Nasreddin Hoca'nın fıkralarında da Allah inancına sık sık yer verildiği görülmektedir. “Allah'ın rahmetinden kaçılır mı?” fıkrasında Nasreddin Hoca şiddetli yağmurdan kaçan bir dostuna oyun etmek için pencereden şöyle seslenir:

“Aman ne kadar ayıp! Senin gibi akıllı ve olgun bir adam, hiç Allah'ın rahmetinden kaçır mı?” (Temur 2008: 3)

Hoca'nın sözüne inanan adam yavaşlar ve gideceği yere varıncaya kadar sırlıslıklam olur. Hoca'nın oyununu anlayan adam, bir başka gün yağmurdan kaçan Hoca'yı görür. Pencereyi açıp, “Allah'ın rahmetinden kaçmaya utanmıyor musun?” diye seslenir. Hoca koşmaya devam ederken komşusuna şu cevabı verir:

— Ne kadar anlayışsız biriymişsin be komşu. Ben Allah'ın rahmetinden kaçmıyorum ki, sadece yeri ıslatan rahmeti çiğnemem için koşuyorum.” (Temur 2008: 3)

Bu fıkrada da görüldüğü gibi somut olan yağmur, “Allah'ın rahmeti” olarak, soyut bir değer kazanmaktadır. Yağmur, insanoğlunun her türlü yiyecek ve içecek ihtiyacının karşılanmasında temel ihtiyaçtır. Bu nimeti insanlara veren Allah, kullara merhametiyle muamelede bulunur. Bu yüzden Allah'ın bir rızkı ve bereketi olan yağmura “rahmet” gözüyle bakılır. Bu rahmeti yaratan ve gönderen “Allah” olduğundan, yağmura saygı gösterilmesi gerekmektedir. Halk içinde bu inanış öylesine yerleşmiştir ki Hoca, bu inançtan hareketle arkadaşına mantıklı görünen bir şaka yapar. Ancak mizah duygusu gelişmiş olan Nasreddin Hoca, arkadaşının dini hassasiyetini bildiğinden “rahmet”e karşı olan saygıyı dostu için yağmurdan kaçmayıp, ıslanma şeklinde ifade ederken, kendisi için yağmurlara basmamak için hızlı koşma şeklinde yorumlamaktadır.

d. Tanrı Koruyup, Gözetir: Heidi'de de Allah inancının nasıl olması gerektiği hakkında ipuçları verilmektedir. Allah'ın her zaman insanlarla beraber olan, herkesi aynı anda görebilen, kendisine içten inanan ve dua edenlerin dualarını kabul eden ve insanları koruyup gözetken bir yaratıcı oluşu şöyle anlatılmaktadır:

“Böyle düşünmen çok yanlış Heidi. Allah her zaman bizi korur. Her zaman yanımızdadır. Ona inancını kaybetmeden dua edersen sana istediklerini verir. O aynı anda herkesi görüp duyabilir.” (Spyri 2005: 64)

Allah insanlar hakkında onların yararına olacak şeyleri diler. Bu inanç Heidi’de de vurgulanmaktadır. Heidi ilk önceleri duaları hemen kabul edilmediği için dua etmekten vazgeçer. Ancak daha sonra, istediği şeyin hemen gerçekleşmemesinin daha iyi olduğunu görür. Bu durum ise onun Allah hakkındaki inancını ve iyi niyetini kuvvetlendirir. Yazar bu durumu Heidi’nin ağzından şöyle dile getirir:

— Tanrı bizim için iyi olanı biliyor. Daha önce gelseydim daha az ekmek getirecektim. Bayan Seseman doğru söylemiş. Allah her şeyi biliyor.” (Spyri 2005: 78)

Heidi’de yazar büyükannenin sözleriyle Allah’ın gizli- saklı her şeyi görebileceğini, kişilerde oluşan vicdan azabının Allah tarafından yerleştirildiğini ifade eder.

“Çünkü Allah her şeyi görür. Kötülük yapanın kalbini rahat bırakmaz.” (Spyri 2005: 109)

e. Tanrı Affedicidir: Yine Heidi’de şu satırlarla Allah’ın affedici özelliği vurgulanmaktadır:

“Şimdi gidip Tanrı’dan beni affetmesini isteyeceğim, dedi. Büyükanne:

— Buna çok sevindim o sana yardım edecektir, dedi.” (Spyri 2005: 64)

Heidi’nin büyükbabası, dua etmeyen kişileri Tanrı’nın unutacağını söylerken pişmanlığın da fayda vermeyeceğini ifade edince, Heidi hemen şu sözlerle itiraz eder:

—Tabi böyledir. Tanrıya dua etmezsen o da seni unuttur. Pişmanlık fayda etmez.

— Hayır, tabî ki eder, büyükanne söyledi.” (Spyri 2005: 78)

f. Tanrı Güçlüdür: Dede Korkut’ta Allah’ın gücüyle imkansız gibi görünen şeylerin olabileceği şöyle ifade edilir.

“Beyrek öyle yaptı, mendille gözlerini silince Allahu Teala’nın kudretiyle gözü açıldı.” (Öztürk 2007: 65)

Dede Korkut’ta çocuk sahibi olmanın sebebi olarak “Allah” gösterilmektedir. Bununla birlikte çocuk sahibi olamamanın sorumlusu olarak kendilerini görmektedirler.

“Allah-u Teala sana bir oğul vermiş, başışlasın.”” (Öztürk 2007: 40)

Bu eserde çocuğu verenin Allah olmasına olan inanç bu kadar kuvvetli olmasına rağmen, Tanrı hakkında bazı yanlış itikatlar da yok değildir. Örneğin; çocuğu olmayan kişileri Tanrı’nın hor görmesi fikri, çocuğu verenin Tanrı olması inancıyla çelişmektedir. Muhtemelen burada çocuk sahibi olamama düşüncesi, Tanrı’nın hoşuna gitmeyecek bir davranışta bulunup ceza olarak çocuksuz kalmaya bağlanmaktadır.

“Oğlu kızı olmayanı Ulu Tanrı hor görmüştür, biz de hor görürüz, belli bilsin, demişti.” (Öztürk 2007: 9)

Rüyaları yorumlamak ve onlardan anlam çıkarmak, kaynağını Kur’an’dan alan (Yusuf: 36- 37) eski Türk geleneklerinden biridir. Rüyalar ulu kişiler tarafından yorumlansa da her şeyin en iyisini ve kişinin başına ne geleceğini yalnız Allah bilir.

“...Kalanını yorabilemem. Allah yorsun, dedi.” (Öztürk 2007: 23)

Dede Korkut’ta kişiyi zor durumlardan kurtaranın Allah olduğu vurgulanır. Yine tasavvufi bir terim olan Allah dostlarının himmetinden de bahsedilmektedir.

“Hak Teala kurtardı deyip olanı biteni deyiverdi. Allah’ın yardımı, erenlerin himmeti oldu.” (Öztürk 2007: 47)

Hacivat ile Karagöz eserinde geçen şiirde Allah’ın üstün vasıfları övüldükten sonra, çaresizlik içinde istekler sıralanmıştır. Her şeye gücü yeten, kudret sahibi Rabbin yanında kulun acizliği dile getirilmiştir. Dileğin gerçekleşmesi için Allah’ın yardımı

ve ihsanı istenmektedir. Dağı delip su getirme işi bilek gücü gerektirdiği için, en güçlü olan ve gücün kaynağı olan yaratıcıdan şu mısralarla güç dilenmektedir:

“Bülbül- asa bir gül-i handan ola ya Rab bana

Ma-i maksudum gelüp rızan ola ya Rab bana

Kuvvet-ü kudret senindir ben neye kadir olam

Lutf-u ihsan kıl işim asan ola ya Rab bana

Ey Cenab-ül Kibriya bazuma kuvvet isterim

Lütf-u ihsanla senden hem inayet isterim

Gam değil bu aşk ile rencide etsem kendimi

Erişip maksuduma encam rahat isterim” (Yüsa 2008: 123)

Eski Türk geleneklerinde padişahlar, Tanrı'nın gölgesi olarak kabul edildiklerinden onlara mutlak itaat vardır. Daha sonra İslam'la tanışan Türkler yöneticilere itaat etme emri ile ilgili ayeti de referans göstererek bu geleneklerini pekiştirmişlerdir (Nisa: 59). Bu gelenekten Dede Korkut Kitabında da söz edilmektedir. Bu inanişaya göre Allah tasavvuru bir yönüyle padişaha benzetilmektedir. Tanrı'nın kulları üzerindeki hâkimiyeti, padişahların halkı üzerindeki mutlak yetkisine örneklik teşkil etmekte olup Padişaha itaat, Tanrı'ya itaatle eşdeğerde tutulmaktadır. Bu durum aşağıdaki cümlelerle ifade edilmektedir:

— Yiğidim, bey yiğidim, Padişahlar Tanrının gölgesidir. Padişahına baş kaldıranın işi rast gitmez.” (Öztürk 2007: 125)

g. Tanrı Maddi- Manevi Her Şeyin Kaynağıdır: “Karagöz ile Hacivat” eserinde de belalardan, sıkıntılardan ve çaresizlikten Allah'a sığınılmaktadır.

“Rabbim alacaklıdan muhafaza buyursun! (Yüsa 2008: 56)

“Diyelim: Bu gece işimizi Mevlam rast getire!” (Yüstra 2008: 79)

“Medet senden ey Allah’ım ne türlü afete düştüm!” (Yüstra 2008: 101)

Bu eserde kavuşmaya arzu edilen her şey, yine maddi ve manevi zenginliğin yegâne kaynağı olan Allah’tan istenilmektedir. Her türlü zenginliğe sahip olan bir kişi, asıl zenginliğin evlat olduğunu, bunu da ancak Allah’ın vereceğini dile getirir.

“Benim gibi malı ve mülkü hadde hesaba gelmez adama Cenab-ı Hak bir evlat verip de muvaffak etmezse, mal neye yarar?” (Yüstra 2008: 93)

Görüldüğü gibi gerek Türk Klasikleri gerekse Batı Klasiklerinde Tanrı inancı’na bolca yer verilmiştir. Özellikle Türk eserlerindeki Allah tasavvuru, Kuran’daki ile örtüşmektedir. Batı Klasiklerinde de özellikle tek tanrı inancına değinilmiştir. Tüm eserlerdeki Tanrı inancıyla ilgili ortak nokta, Tanrı’nın merhametinin, sevgisinin, bağışlamasının, gücünün, dostluğunun ve yaratıcı özelliğinin ön planda olmasıdır.

3. Peygamber İnancı

Peygamber, Allah’ın insanlar arasından seçtiği ve vahiy yoluyla aldığı emir ve yasakları insanlara bildirmek üzere görevlendirdiği elçilere denir (Pazarbaşı 2007: 143). İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem ile son peygamber olan Hz. Muhammed arasında pek çok peygamber gelmiştir. İslam inancına göre gelmiş geçmiş bütün peygamberlere inanmak iman esaslarından biridir (Bakara: 285).

Peygamber inancı hem Batı hem de Türk klasiklerinde yer almaktadır. Örneğin Jules Verne eserinde bilgi verme amaçlı olarak semavi dinlerin peygamberlerinden olan Hz. Süleyman’a değinmektedir:

“Özellikle şehrin etrafını çeviren surlarla, Hazreti Süleyman devrinden kalma tarihi sarnıçlara hayran kaldı.” (Verne 2004: 43)

Karagöz ile Hacivat eserinde bir yerde yine sadece Hazreti Süleyman’ın ismi geçmektedir.

“Aman efendim bu güç iş. Hazret-i Süleyman zamanında bu kadar dev, peri gelmiş, o dağın bir parçasını koparamamışlar.”(Yüstra 2008: 113)

Yalnız Efe eserinde ise İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in sözleri olarak tarif edilen “sünnet” terimi kullanılmıştır. Sünnet; Hz. Muhammed’in söz, fiil ve takrirlerinden oluşur (Koçyiğit 1998: 2). Yörük Hoca, sünneti uygulayamamanın verdiği üzüntüyü derinden hissetmektedir. Çünkü Müslümanlar için büyük önemi olan peygamberin sözlerini ve davranışlarını tatbik etmek dini bir görevdir.

“Yörük Hoca:

Sünnet bozuldu! Demişti.

Ata binmek, silah kullanmak, yüzme öğrenmek” Peygamberin emriydi” (Seyfettin 2007: 21).

Dede Korkut’ta Hz. Muhammed’in adı pek çok yerde geçmektedir. Bazı yerlerde “Muhammed” ismi ile beraber “Mustafa” ismi de zikredilmektedir. Bu eserde sadece peygamber ismi değil, peygamberlerle ilgili diğer kavramlar da kullanılmaktadır. Örneğin; Hazreti Peygamberi, hayatta Müslüman olarak gören kişilere verilen “sahabe” terimi kullanılmaktadır.

“Varıp Peygamberin yüzünü gören, gelip Oğuz’un sahabesi olan...”(Öztürk 2007: 32)

Hz. Muhammed’e selam göndermenin özel adı olan “salâvat” kelimesi kullanılmaktadır. Peygamberin adının önünde mutlaka onu öven bir sıfat bulunmaktadır. Özellikle de savaşa başlanacağı zaman yiğitler salâvat getirmektedirler.

“Adı güzel Muhammed’e salâvat getirdiler.” (Öztürk 2007: 32, 136)

“Din serveri Muhammed’e salâvat getirdiler.” (Öztürk 2007: 76)

“Atlarına binip adı görklü Muhammed’e salâvat getirdiler, kından kılıç sıyrıp tekbir getirdiler, kafire at saldılar.” (Öztürk 2007: 66, 96, 98)

Yine Allah'tan insanların günahlarını bağışlamasını dilemede peygamberin hatırı öne çıkarılmaktadır.

“Derlesin, toplasın, günahların adı görklü Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın” (Öztürk 2007: 34, 68, 80, 89, 103, 121, 129, 139, 150, 159)

Görüldüğü gibi Türk eserlerinde İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e çok fazla yer verilmektedir. Onunla ilgili sünnet, salâvat, şefaât gibi dini terimlerden bahsedilmektedir. Batı klasiklerinde ise sadece Hz. Süleyman'ın adına değinilmektedir.

4. Melek- Şeytan

İslam inancında meleklerle inanmak, imanın şartlarından biri olarak sayılmaktadır (Bakara: 285, Nisa: 136). İslam inancında melekler gözle görülmez, yemez, içmez, sürekli Allah'ı tespih eder, çok güçlü ve süratli, Allah'ın izniyle her türlü kılığa giren varlıklardır. Onlar masumdur ve asla günah işlemez (İSAM 1 2000: 93). Hatta bu özellikleri ile çocuklara benzediklerinden, çocuklara “melek” denir. İnananlar soyut olan bu varlıkları göremeseler de, onların varlığına yürekten inanır, etrafında meleklerin olmasını ister, meleklerin koruyuculuğundan hoşlanırlar.

Bu durum hem batı hem de Türk klasiklerinde dile getirilmektedir. Örneğin Falaka eserinde yazar, şu satırlarla meleklerle birlikte olmayı, Kur'an okumaya bağlamaktadır:

“...Hem okuyanın ağzı misk kokar. Çünkü her gece uykuda melekler onu öper, dedi.” (Rasim 2008: 20)

Yazara göre iyiliklerle ve güzelliklerle özdeşleştirilen meleklerin, iyilik olan her yerde bulunduğu ifade edilmektedir:

— Dizlerim ağrıyor ama ben de giderim, sevaptır. Hayırlı olacak çocukların aminlerinde melekler de bulunmuş, deyip kestirdi. (Rasim 2008: 48)

Görüldüğü gibi Rasim, bu ifadeleriyle hem Kur'an okumanın önemine hem de Kuran- melek ilişkisine değinmektedir.

Pollyanna'da ise melekler, Cennetle ilişkilendirilmiştir. Yani melekler, soyut alemin varlıkları olarak telakki edilmektedir.

“Melekler arasındaki babacığım...”(Porter 2008: 32)

Pollyanna yazarı Porter, iyiliği temsil eden melek kavramını, yine iyi bir kız olan Pollyanna için de kullanmaktadır.

“Gökyüzünden inmiş bir meleksin sen; dünyada öyle insanlar var ki...”(Porter 2008: 25).

Pollyanna, annesini ölmeden önce yeryüzü meleği, öldükten sonra ise gökyüzü meleği olarak nitelendirirken yazar bu şekilde iyilerle melekleri özdeşleştirmektedir.

“Sahi mi? Sahiden tanır mıydın annemi... Gökyüzü meleği olmadan önce, küçük bir yeryüzü meleğiymiş? (Porter 2008: 34)

Dede Korkut kitabında iki meleğin adı geçmektedir. Bunlardan birincisi ölüm meleği olan Azrail, diğeri ise Cebrail'dir. İslam inancında melekler görülmeyen nurani varlıklar olmalarına rağmen, eserde Azrail, ibret olması için onu görmek isteyen Deli Dumrul'un gözüne gösterilir. Diğeri insanların göremediği Azrail'i sadece Deli Dumrul görebilir.

“Ya Kadir Allah, birliğin varlığını hakkıyçin Azrail'i benim gözüme göster!” (Öztürk 2007: 82)

“ Deli Dumrul kırk yiğitle yiyip içip otururken, ansızın Azrail çıkageldi. Azrail'i ne çavuş gördü ne kapıcı.” (Öztürk 2007: 82)

Dede Korkut'taki melek tasavvuru, uçup giden bir kuş şeklinde sunulmaktadır.

“Azrail güvercin oldu, pencereden uçtu, gitti.” (Öztürk 2007: 83)

Kitapta ölen insanların canını Azrail'in aldığı ancak, asıl öldürenin Tanrı olduğuna vurgu yapılmaktadır.

— Bu yakışıklı yiğitlerin canını sen mi alırsın? Dedi.

— Evet, ben alırım, dedi.” (Öztürk 2007: 82)

“Azrail:

— Bre deli kavat, bana ne yalvarırsın? Ulu Tanrı'ya yalvar. Benim de elimde ne var? Ben de bir emir kuluyum dedi.” (Öztürk 2007: 83)

Kitapta ismi geçen diğer melek Cebrail'dir. Aslında Cebrail'in görevi Allah'tan aldığı emirleri peygamberlere bildirmektir. (İSAM 1 2000: 94) Dede Korkut'ta ise Allah, sevdiği bir kula güç vermek, ona yardım etmek için Cebrail'i aracı kılmaktadır.

“Hak Teala Cebrail'e buyurdu ki:

— Ya Cebrail, var şu kuluma kırk erce güç verdim, dedi.” (Öztürk 2007: 128)

İslam inancında görülmeyen ruhani varlıklar arasında iyiliği ve itaati temsil eden meleklerden başka kötülüğü ve isyanı temsil eden şeytanlar da vardır. Bir de hem iyileri hem de kötülerini bulunan cinler vardır. Cinler çeşitli şekillere girebilecek ve insanların yapamayacağı bazı işleri yapabilecek güçte yaratılmıştır(Neml: 39). Şeytan ise Kuran'da insanları kötülüğe davet eden (Fatır: 6), ateşten yaratılmış bir cin olarak (Rahman:15) tarif edilmektedir.

Keloğlan masallarında da cin ve şeytan kavramlarına yer verilmektedir. Keloğlan olağanüstü bir olayı oluşturan gücün şeytan olduğunu düşünür. Kendi kendine nakış işleyen gergefin yine kendi kendine meydana gelmesini akli almayan Keloğlan, bunu şeytanla ilişkilendirmektedir.

“Demeye kalmamış, kendi kendine nakış işleyen gergef iğne hemencecik gelivermiş önlerine! Pırl pırl bir alın iğne, pırl pırl altın bir gergef üzerinde zikzaklar çizerek nakış işlemeye başlamış.

Usta bunu kim yaptı?

Cevap alamayınca kendi sorusuna kendi karşılık vermiş:

— Kim olacak? Bu olsa olsa şeytanın işidir.” (Ezgin 2007: 51)

Kurnaz adam ise bu işi kendisine mal etmek için daha inandırıcı bir sebebe, yani cinlere bağlamaktadır. Burada cinler insanlar tarafından görülmeyen, ancak insanlara hizmet edebilen varlıklar olarak sunulmaktadır. Keloğlan bu açıklamaya itiraz edemez.

— Bir getiren olsaydı görmez miydik usta?

Adam elbette göremezdin demiş ve ardından eklemiştir:

— Hüngür hüngür ağladım, cinlerimi topladım. Benim üstün gücüm var gözlerini bağladım.” (Ezgin 2007: 52)

Yine Keloğlan masallarında yazar, ulaşılması çok çetin olan Kaf dağına cinlerin mekâmı olarak tasvir ederken dolaylı olarak cinlerin gücüne atıf yapmaktadır.

“Bu dağ Kaf dağıdır. Cinlerin dağıdır.” (Ezgin 2007: 27)

Karagöz ile Hacivat eserinde şeytana lanet okunmaktadır. Aşağıdaki satırlarda şeytan lanetli, insanlara sanki iyi şeyler yaptırmaya çalışıyormuş gibi görüldüğü için ikiyüzlü, büyüklük taslayıp Allah’a karşı geldiği için edepsiz ve saygısız olarak tasvir edilmektedir.

“Lâindir, münafıktır, bi-edeptir şeytan! Şeytana lanet, Rahman’ın birliğine hamd-i bi- gayet!” (Yüstra 2008: 78)

Yalnız Efe kitabında Ömer Seyfettin, “şeytan alasıca” anlamına gelen aşağıdaki cümleyi bir yabancıdan beddua olarak söylemektedir. Kötü bir anlam içeren bu cümleden de anlaşıldığı gibi şeytan, kötülüğü temsil etmektedir.

“Hesto diyavolo. O öldü” (Seyfettin 2007: 37).

Görüldüğü gibi eserlerde metafizik alemin varlıkları olan melekler iyiliği temsil ederken, şeytan ise kötülüğü temsil etmektedir. Türk Klasiklerinde Azrail ve Cebrail olmak üzere iki büyük meleğin isimleri özel olarak geçmektedir. Ayrıca İslam inancında var olduğu kabul edilen cinlerden de ayrıntıya girilmeden söz edilmektedir.

5. Ahiret İnancı

Terim olarak ahiret, Allah’ın emriyle İsrail’in kıyametin kopması için sura ilk üflemesiyle başlayacak olan ebedi hayata denir. İslam’da ahiret inancı iman esaslarından biridir (Nisa: 136). Ahiret inancı kıyamet, haşr, mahşer, hesap, mizan, sırat, cennet ve cehennem gibi kavramları içinde barındırır. Kıyamet, dünyanın son bulması, haşr ise yeniden diriliştir. Mahşer, yeniden dirilen insanların bir araya geldikleri yer, cennet iyi insanların gideceği sonsuzluk mekânı, cehennem ise kafirlerin cezalandırıldıkları sonsuzluk mekanı olarak bilinmektedir (İSAM 1 2000: 117- 131)

Yerli yabancı eserlerin hemen hepsinde ahiret inancına dair vurgular yer almaktadır.

Falaka eserinde Rasim, Allah’ın şefkatli ve merhametli oluşunu yalnız bu dünya için değil, ahirette de kurtuluş reçetesi olarak sunmaktadır.

“Allah, Pehlivan Hoca’ ya bol bol rahmet eylesin” (Rasim 2008: 56) ifadesiyle Rasim, Allah’ın çok sevdiği Hoca’sına acıyıp, onu bağışlamasını diler. Böylece yazar öldükten sonraki hayata ima yoluyla gönderme yaparak, ahirette de insana merhamet edecek ve onu affedecek tek yardımcının “Allah” olduğuna vurgu yapar.

Ahiret hayatının varlığından şüphe etmeyen insan, bu dünyada hakkını alamadığı şeyleri öteki dünyada, yani ahirette alacağına yürekten inanır. Ömer Seyfettin bu inanca atıfta bulunarak, hem ahiret inancını hem de herkesin hakkının karşılığını mutlaka alacağını dile getirmektedir.

“Öyleyse artık ahirette alırsın” (Seyfettin 2007: 24).

Dede Korkut kitabında kıyamet kelimesi, savaş anlamında kullanılmaktadır. Çünkü savaş alanı da tıpkı kıyamet gibi insanların kalabalık bir karmaşanın ortasında kalıp, herkesin kendi başının derdine düştüğü bir meydana benzemektedir. Yazar bu benzerliği şu şekilde dile getirmektedir:

“Kıyametin bir günü o gün oldu. Bey askerinden, asker beyinden ayrıldı.” (Öztürk 2007: 33)

“Bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu.” (Öztürk 2007: 78)

Kıyametin ne zaman kopacağı ahirete inanan bütün insanların merak ettiği soruların başında gelir. Bu soru eski zamanlarda peygamberlere sorulduğu gibi, daha sonraları da din âlimlerine sorulmuştur. Bu soru bir din adamı olan Nasreddin Hoca'ya da sorulmuştur. Köylüler bir gün Hocaya kıyametin ne zaman kopacağını sorarlar. Hoca da “hangi kıyamet” diye sorunca adamlar şaşırırlar. “Kaç kıyamet var ki hangisi diye soruyorsun Hoca?” derler. Hoca bunun üzerine şöyle der:

“İki kıyamet var; karım ölürse küçük kıyamet, ben ölürsem büyük kıyamet; siz hangisini soruyorsunuz?” (Temur 2008: 50)

Hoca bu fıkrada mizahi bir üslupla kendisi için kıyametin anlamını ifade etmektedir. Ona göre kıyamet, hayatın altüst olması anlamını taşıırken, Hoca verdiği cevapla bu sorunun gereksizliğine de vurgu yapmaktadır. Sonuçta Allah'ın vaadi mutlaka bir gün gerçekleşecektir. İnanan insanlara düşen ise, lüzumsuz endişe ve meraklarla uğraşmak yerine, kendilerine faydası dokunacak şeylerle ilgilenmek olmalıdır. Yani inananlar kıyametin ne zaman kopacağını öğrenmekten ziyade, kıyamet için nasıl bir hazırlık yapılması gerektiğini öğrenmeleri daha önemli olmalıdır.

Karagöz ile Hacivat eserinde de ahiret inancının gönülden ve şüphesiz olarak benimsendiği görülmektedir. Sevgisini yürekten hisseden Ferhat, kıyamete kadar onu seveceğine söz verir. Yazar gerçekleşeceğinden şüphesi olmayan kıyamet ve haşır

olaylarını referans göstererek hem sevgisini ebedileştirmekte hem de ahiret inancına vurgu yapmaktadır.

“Ta kıyamet haşr olunca gönlümü verdim sana.” (Yüstra 2008: 103)

Aşağıdaki satırlarda yazar bu dünyada kavuşamadığı sevgilisine, mahşerde kavuşması için Allah’a şöyle niyazda bulunmaktadır:

“Ey derigaa kaldı hasret şimdi ruz-i mahşere

Atayım kazmamı vereyim serimi;

Azrail almak dilerdi canımı; ya Rab bana mahşerde kavuştur cananımı...”(Yüstra 2008: 128)

Gerek Türk eserlerinde gerekse batı klasiklerinde ahiret inancı içerisinde en geniş yeri tutan kavram, cennet kavramıdır. Özellikle Pollyanna’da Cennet olgusuna sıkça yer verilmektedir. Dünyaya gelen insanların Cennet’ten geldiği ve ölen iyi insanların yine Cennet’e gideceği inancı vurgulanmaktadır.

“Cennet’ten gelmişti, Cennet’e gitmiş yine, zavallı kuzucuk... bir de ekmekle süt verecekmişim! O şimdi yemeğini meleklerle yiyordur.” (Porter 2008: 27)

“Ama bazen imkânsız geliyor insana... Sözüün gelişi, baban ölüp Cennet’e gittiği, sen de Yardım sevenler Derneği üyeleriyle kaldığın zaman.” (Porter 2008: 30)

Heidi’de de bir cennet kavramından bahsedilmektedir. Bu eserde cennet, iyi insanların Allah tarafından ödüllendirildiği yer olarak tarif edilmektedir.

“Çünkü Allah’ın iyi insanları cennette ödüllendirdiğini görüp mutlu oluyorlar.” (Spyri 2005: 94)

Yine Pollyanna’da önceden ölen insanların, Cennette ailelerini bekledikleri ifade edilerek cennette de tıpkı dünyadaki gibi insanların sevdikleriyle, aileleriyle birlikte bir yaşam sürecekları vurgulanmaktadır.

“Annemden sonra babam da Cennet’e gitti; annemi bulup bizi beklemek için. (Porter 2008: 94)

Pollyanna’da, Cennet’te isteklerin gerçekleşeceğine dair o kadar kesin bir inanç vardır ki, kitabın kahramanı olan küçük kız Tanrı’dan isteyeceği şeyleri bile önceden belirlemiştir. Bu durum kitapta şöyle yer almaktadır:

“Kıvrık siyah saçlara bayılırım. Cennete gidince isteyeceğim şeylerden biri de bu olacak.” (Porter 2008: 51).

“Hiç bilmiyordum bunu! Demek ummadığın insanlarda da olabilirmiş! Acaba bende de var mı? O zaman Cennet’e gidinceye kadar beklemem,” diye bağırdı; kulaklarının arkasındaki saçları yokladı merakla.”(Porter 2008: 98)

Dede Korkut Oğuznamelerin sonundaki dua kısmında sıklıkla Cennet’e atıfta bulunur. Ahiret inancının bir parçası olan cennet, ölen insanların gitmeyi istedikleri bir yer olarak çok değerlidir. Bu yüzden inanan insanlar kendileri ve sevdikleri için yaptıkları en değerli dua cennete nail olmadır.

“Ak pürçekli anan yeri Cennet olsun.” (Öztürk 2007: 18, 34, 68, 80, 159)

Yine Dede Korkut’ta, İslam inancına göre cennette var olduğuna inanılan Kevser havuzundan bahsedilir. Cennete gitmek ve bu havuzdan su içmek, Müslümanların en önemli isteklerinden biridir. Özellikle burada Hz. Muhammed’in damadı, sahabesi, ehli beyti ve İslam devletinin halifesi Hz. Ali’den bahsedilerek değerli olan Kevser’e daha da bir değer atfedilmektedir.

“Yiğitlerin aslanı Hz. Ali’nin elinden Cennette Kevser içmeyi Tanrı nasip etsin!” (Öztürk 2007: 159)

Dede Korkut’ta Allah’ın, ahirette insanlar tarafından görüleceğine dair bir inanç vardır. İslam itikadına göre “ru’yetullah” olarak ifade edilen bu inanç, Kur’an ve hadis kaynaklarına dayandırılmaktadır (Kıyame: 22- 23, Tirmizi, “Cennet”, 15). Dede Korkut tarafından yapılan duaya katılanların da bu inanç çerçevesinde Allah’ın cemalini görmesi dilenmektedir.

“Âmin diyenler Tanrı'nın yüzünü görsün!” (Öztürk 2007: 34, 68, 80, 103, 139, 150, 159)

Ahret inancının bir sonucu olan cennet ve cehennem kavramları Karagöz ile Hacivat eserinde de yer almaktadır. Aşağıdaki satırlarda yazar tarafından sevdiğinin güzelliğini anlatabilmek için güzelin temsili olan ahuların cennet sümbülü ile beslendikleri mübalağa ile anlatılmaktadır. Bu anlatım cennet'in ve cennetteki şeylerin en güzeli temsil ettiğini göstermektedir.

Nafe-i müşk-i Hutun turrene olmaz hem bu

Sümbül-i cennet eğer olsa gıda-yı ahu

Heves-i zülfin ile azm-i reh-i Çin ettim

Seni şimden gerü ey gözleri ahu ya hu (Yüstra 2008: 104)

Yine bu eserde cennete gidecek olan kişilerin bu dünyada da kötü şeyler yapmaması gereğine şöyle atıf yapılmaktadır:

— Benim gibi cennetlik hatun yalan mı söyler?

Karagöz:

— Ulan seni cehennem bile kabul etmez.” (Yüstra 2008: 127)

Görüldüğü gibi ahiret inancı hem Türk hem de Batı klasiklerinde işlenen önemli konulardan biridir. Ahiret inancı içerisinde yer alan cennet, cehennem, hesap ve ru'yetullah gibi kavramlara da yer verilmiştir. Batı Klasikleri başta olmak üzere eserlerde daha çok cennet teması işlenmiştir. Yani, Cennet'in güzelliği, iyilerin mekâm oluşu ve sonsuz hayata duyulan özlem dile getirilmiştir.

6. Dua- Beddua

Dua insanla Yaratıcı arasında en kuvvetli iletişim bağıdır. Kul kendisine karşılık veren Yaratıcıya yönelerek içten bir yakarıyla niyaz eder. Dua, inanan insanın en çok

yaptığı bir ibadet ve rahatlama yöntemidir.. Kimi mutluyken, kimi sıkıntıdayken, kimi yatarken, kimi kalkarken mutlaka dua eder. Sonuçta dua, mutlaka her inançtan insanın hayatının bir parçasını oluşturur.

Çocuk klasiklerine bakıldığında duanın çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Özellikle Dede Korkut Kitabında duanın önemi çok büyüktür. Her Oğuznameden sonra Dede Korkut bir dua eder. Bu duaların arasında, olayın içeriğine göre birkaç cümle farklılık olsa da genel olarak yakın anlamlı dualardır.

“Tanrı sana sağlık versin. Sağ kalanlar için devletini Hak artırsın! Mutluluk dileyim, Han’ım, yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelece kaba ağacın kesilmesin! Kan gibi görklü suyun kurumasın! Kanatlarının ucu kırılmasın!” (Öztürk 2007: 18)

“Ak alında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Allah’ın verdiği umudun kırılmasın!” (Öztürk 2007: 34, 103, 129, 150, 159)

“Bre yüzünüz ak olsun, ağanızın ekmeği size helal olsun, dedi” (Öztürk 2007: 57)

Dede Korkut’ta duanın adeta sihirli bir gücü vardır. Oğuz Beyleri bir istekleri olduğunda ve çocuk istediklerinde hep dua ederler.

“Soylu Oğuz Beyleri el kaldırdılar, dua ettiler” (Öztürk 2007: 40)

Eserde duanın kabul olması için, dua eden kişinin Allah yanında nazı geçen, maneviyatı yüksek bir kişi olması gereğinden bahsedilmektedir.

“Ola ki ağzı dualının bereketiyle Tanrı bize erdemli bir çocuk verir” (Öztürk 2007: 11)

“Böyle deyince soylu Oğuz Beyleri yüzlerin göğe tuttular, el kaldırıp dua eylediler. Ulu Tanrı sana bir oğul versin dediler. O zamanda Beylerin duası dua, ilenci ilenç idi. Duaları kabul olurdu.” (Öztürk 2007: 36)

Aynı durum Falaka eserinde de işlenmektedir. Her ne kadar duayı tüm insanlar gönüllerinden geldiğince yapabilse de toplum içinde dindar insanların duası daha

makbul görülür. Bu yüzden dini törenlerde hocalara dua ettirilir. Falakada Rasim bu gerçeği şu ifadelerle dile getirmektedir:

“Hoca bir dua okudu, bir âmin daha koptu”(Rasim 2008: 26).

Okula başlayacak bir öğrencinin en çok ihtiyaç duyacağı şeylerin başında zeka, algılama gücü, kolay öğrenebilme gibi şeyler gelir. Her ne kadar çocuk, bunun farkında olmasa bile, büyüklerinin dualarıyla ve telkinleriyle o da zamanla öğrenir. İşte burada da insanı yaratan, ona akıl, düşünme, idrak veren Allah’ın hatırlanması, çocuğun hem malı, malın sahibinden isteneceğini öğretme, hem de mevcut akli sebebiyle arkadaşlarının yanında kibirlenmemesi adına önemli olabilir.

— Allah akıl, fikir, zihin açıklığı versin, diyerek o da beni öptü” (Rasim 2008: 30).

Kişinin kendisi için dua etmesi kadar, başka insanlar için dua etmesi de güzeldir. Duası kabul olanların başkaları için dua etmesi hem bir şükür sayılır, hem de kişiyi bencillikten korur. Karagöz ile Hacivat’ta dua içeriklerine bakıldığında daha çok mutluluk, sevinç ve kavuşma gibi manevi değeri olan isteklerin yapıldığı görülür.

“İlahi ya Rab, biz nasıl hasretimize kavuştuk ise deryada, karada olanları da hasretine kavuştur! (Yüsra 2008: 128)

“Allah cümlemizin hanesini ferahnak eylesin, âmin!” (Yüsra 2008: 86)

Anne en sevdiği varlık olan yavrusuna dualarıyla destek olur. Anne duasının manevi tesiri çok büyüktür.

“Ben ilk hızımı yitirmeksizin annemin odasına daldım. Elini öptüm.

— Allah akıl, fikir, zihin açıklığı versin, diyerek o da beni öptü” (Rasim 2008: 30).

Karagöz ile Hacivat eserinde de Hacivat iş arayan aşçıya uygun dükkân bulurken bu talihin arkasındaki sebebi annesinin duasına bağlayarak özellikle de ana duasının önemine dikkat çekmektedir.

“Memiş Usta ananın alkıcı başında imiş. Tam zamanında geldin.” (Yüstra 2008: 47)

Yine Oğuz Beyleri de sadece kendileri için değil, başkaları için de dua ederler.

“Beyler benim için de bir dua edin, Allah Teala bana da bir kız versin, dedi. Soylu Oğuz Beyleri ellerini kaldırdılar, dua ettiler. Ulu Tanrı sana da bir kız versin dediler” (Öztürk 2007: 36)

Dua yaşayanlar için yapılabileceği gibi ölenler için de yapılabilmektedir. İslam geleneğinde ölen kişi için Allah’tan af ve bağışlanma dilenmesi, ölümlere yapılan en yaygın dua örneğidir. Halk arasında “Allah rahmet eylesin” şeklinde ifadesini bulan bu duaya hemen her kitapta rastlanmaktadır. Aslında bu dua, bir bakıma kişinin ölen kişiye karşı vefalı olmasının da bir göstergesidir.

“Allah rahmet eylesin! Dedi. Kimse kımıldayamıyordu”(Seyfettin 2007: 41)

Hocamın hayır duası gayet bereketliymiş! Allah rahmet eylesin!” (Rasim 2008: 27).

Dua, İslam inancında olduğu gibi Hıristiyanlıkta da oldukça önemli bir işleve sahiptir. Örneğin dindar bir çevrede büyüyen Pollyanna’nın uyumadan önce düzenli olarak yaptığı işlerin arasında dua da vardır.

“Soyundu, elbiselerini güzelce katlayıp kaldırdı, duasını etti, mumu söndürüp yatağa girdi.” (Porter 2008: 43)

Heidi’de de özellikle her gün dua etmenin önemi üzerinde durulur. Yazar Spyri, insanın sıkıntılı olduğu anlarda dua ederek sıkıntılarını kurtulabileceğinden bahseder.

“Heidi, üzüntülü olduğumuz zaman Allah’a dua ederiz. O da dualarımızı kabul edip bizi üzüntülerimizden kurtarır. Sen de her akşam yatmadan önce Allah’a dua et.” (Spyri 2005: 61)

Dua etmenin faydasını öğrenen Heidi bildiklerini arkadaşı Klara’ya da öğretir. Birlikte dua ederler.

“En önemlisi Klara dua etmeyi unutmamalıyız. Allah’ın bizi affetmesi için yalvarmalıyız. Her ikisi de yataklarından kalkarak dua ettiler.” (Spyri 2005: 94)

Heidi yazarı, dua sayesinde Tanrı’yla olan iletişimin sürekli olması gereğine şu sözlerle vurgu yapar:

— Tabi böyledir. Tanrı’ya dua etmezsen o da seni unuttur. Pişmanlık fayda etmez.

— Hayır, tabii ki eder, büyükanne söyledi.” (Spyri 2005: 78)

Karagöz ile Hacivat eserinde biraz alaycı bir üslupla diğer din mensuplarının da dua ettiklerinden söz edilmektedir.

“Hahambaşı(Dua eder):

A kerez, ma kerez, a kerez, ma kerez!

Yahudiler:

Hamme! (Âmin) (Yüstra 2008: 188)

Heidi’de büyüklerin birbirlerine söyledikleri dualardan bazıları şöyledir:

“Büyükbaba yaptıkların için Tanrı seni korusun.” (Spyri 2005: 79)

“Allah yardımcınız olsun...”(Spyri 2005: 36)

Duanın psikolojik ve sosyolojik önemi şüphesiz ki çok büyüktür. Ancak insan yaşamında dua gerekli olduğu halde yeterli bir fiil değildir. Aşağıdaki Nasreddin Hoca fıkrasında duanın ne anlama geldiği ifade edilmektedir:

Bir köylünün keçisi uyuz olur. Tecrübeli köylüler keçinin sahibine keçiye katran sürmesini tavsiye ederler. Ama köylü, keçiye alıp Hoca’ya getirir. “Hocam senin nefesin uyuza birebirmiş, şu keçiye bir nefes et” der. Hoca adama şu şekilde karşılık verir:

“Nefes ederim amma, hastalığın bir an evvel hayvandan kaybolmasını istersen, benim nefesime sen de biraz katran ilave et!” (Temur 2008: 12)

Fıkırada duanın nasıl olması gerektiğine dair bir işaret vardır. İslam inancına göre dua iki şekilde olur. Birincisi sözlü dua, ikincisi fiili duadır. Allah’tan bir muradı olan kişi her ikisini de yapmak durumundadır. Nasreddin Hoca da keçiye katran sürmeyererek fiili duayı gerçekleştirmeyen köylüye, eksik olan duasını tamamlamasını tavsiye etmekte, kendisi de sözlü olarak dua edeceğini ifade etmektedir.

Dua gibi beddua da insanların can sıkıcı ya da baş edemedikleri durumlarla karşılaştıkları zaman başvurduğu bir rahatlama yöntemidir. Dede Korkut Kitabında baş edilemeyen durumlarda kişi beddua ederek bir nevi durumu Allah’a şikâyet etmektedir.

“Ağzın kurusun çoban!

Dilin çürüsün çoban!

Tanrı senin alnına kara yazı yazsın, çoban!” (Öztürk 2007: 25)

Duası gibi bedduası da kabul olan Dede Korkut, halk içinde saygın bir kişiliğe sahiptir. Ancak bu özelliğini asla kötü yolda kullanmaz.

“— Çalarsan elin kurusun dedi. Ulu Tanrı’nın buyruğuyla Deli Kaçkar’ın eli yukarıda asılı kaldı. Çünkü Dede Korkut ermiş kişi idi. Dileği kabul oldu.” (Öztürk 2007: 46)

Yalnız Efedede de halka fenalık eden Eseoğlu hakkında beddua edilmektedir.

— Pekâlâ! Korkuyor emme, gine fenalık etmekten vazgeçmiyor, dedi.

— Elinde değil.

— Eli kopsun!”(Seyfettin 2007: 23)

Pollyanna'da Pollyanna'nın sakatlanmasına sebep olan şöföre beddua edildiği görülmektedir.

“Kahrolası demek yetmez! Daha beterini söyle! Allah kahretsin! Bir tanecik yavrumuzu çiğnedi!”
(Porter 2008: 132)

Karagöz ile Hacivat kitabında kişiler kızdıkları zaman kötü bir anlam içermeyen ama aynı zamanda kişinin öfkesini de gösteren bir cümle sıklıkla kullanılmaktadır. Belki de beddua yerine bu tarz rahatlama yöntemi çok daha uygun olabilir.

“Allah müstehakımı versin!” (Yüstra 2008: 73, 81, 163)

Beddua etmemekten daha da önemlisi beddua almamaktır. İslam kültüründe özellikle anne baba bedduası alanların iflah olmayacağı şeklinde bir inanç hâkimdir. Nasreddin Hoca fıkrasında da bu durum şöyle işlenmektedir:

Hocanın eşeği ölünce pazara gidip yeni bir eşek alır. Eve dönerken yolda iki hırsızdan biri, eşeğin yularını çözüp kendi başına geçirir, diğeri de eşeği alıp pazara satmaya götürür. Hoca eve varınca arkasında adamı görünce şaşırır. Adam annesinin bedduasını aldığı için eşeğe dönüştüğünü, ancak Hocanın mübarek bir insan olması sebebiyle tekrar insana dönüştüğünü anlatır. Hoca bir daha böyle haylazlık yapmamasını isteyerek adamı gönderir. Ertesi gün tekrar eşek almak için pazara giden Hoca aynı eşeği görünce gülerken eşeğin kulağına eğilip şöyle der:

“Seni gidi haylaz seni, galiba sözümü dinlemeyip, yine anneni darılttın! (Temur 2008: 26)

Bu fıkrada da annesini üzerek onun bedduasıyla eşeğe dönüştüğünü söyleyen kişiye Hoca'nın inandığı görülür. Hoca böylesine olağanüstü bir durumun bile gerçekleşmesine inanarak özellikle anne bedduasının gücüne vurgu yapmaktadır.

Dua ve karşıtı beddua masallarda da kullanılan dini bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. İyilerin mükâfatı dua, kötülerin karşılığı ise bedduadır.

Keloğlan Masallarında bazı dua ve beddua örneklerine yer verilmektedir. Aksakallı bir adam, güvercinini kurtaran Keloğlana dua etmektedir. Böylece bu eserde dua iyi insanların yine iyilik yapan insanlara sunduğu bir çeşit manevi hediye olarak sunulmaktadır. Manevi değeri olan duada dilenen istek de yine manevidir. Adam duasında Keloğlan için Allah'ın hoşnutluğunu dilemektedir. Bu dua inanan insan için çok kıymetli bir hediyedir.

“Güvercini kurtaran

Ey Keloğlan Keloğlan!

Seni de kurtarsınlar

Dilerim yoksulluktan!” (Ezgin 2007: 21)

— Allah senden hoşnut olsun, demiş. Kurtardım ak güvercinimi iki canavarın elinden!” (Ezgin 2007: 22)

Keloğlan güvercini öldürmek isteyen atmacaya beddua eder.

— Git yok olası kuş!” (Ezgin 2007: 20).

7. Yemin

İnsanlar karşıdakini inandırmak ve ikna etmek için sık sık yemine başvurur. Çoğu insan yemin etmeyi doğru söylemenin en güvenilir şekli olarak düşünür. Çünkü yeminde söylenen sözlerin doğru olduğuna Allah'ı şahit tutma vardır. Hatta bu sebepten dolayı yeminini bozanlara ceza olarak yemin kefareti vardır (Maide: 89). Yemin etme ciddi bir iş olduğu için, ancak gerekli yerlerde başvuru bir yöntemdir. Ancak yemin ibaresini işin ciddiyetini kavrayamayan bazı insanlar ve özellikle de çocuklar sıklıkla kullanmaktadır. Falaka eserinde Rasim de yemin konusunu şu satırlarla dile getirmektedir:

— Kardeşim yine veririm...

— Olmaz!

— Vallahi veririm...

— Kirletirsin.

— Billahi kirletmem!" (Rasim 2008: 37).

Bazı çocuklar yararını gördüğü bu alışkanlığı zamanla suiistimal edebilmektedir. Kendi menfaati için ya da cezadan kurtulmak için de yemin edebilmektedir. Bu durum ise, ileride yalan yanlış her şeye yemin ederek inandırıcı olmaya çalışan bir karakter ortaya çıkarabilir. Böyle bir durum aynı zamanda, Allah'ı kendi basit isteklerine alet ederek O'nu hafife almaya sebebiyet vermektedir. Yazar, bu duruma engel olmak isteyen annesinin kendisine yemin etmesini yasakladığını ifade etmektedir. Hatta bu alışkanlıktan vazgeçirmek için, çocuğunu eskilerin klasik caydırma metodu olan ağza biber sürme cezasıyla tehdit etmektedir.

— Söyle diyorum neredeydin?

— Şeydeydim...

— Yine o viranede değil mi?

— Vallahi değil...

— Sus, yemin etme... Ben sana, "Yemin etme, inan olsun, de!" diye kaç defadır tembih ediyorum... Dur, şunun ağzına biber..." (Rasim 2008: 19)

Yemin etme İslam dininde kişinin doğru söylediğinin ispatıdır. Yeminin pekiştirilmesi için kutsal kitap üzerine yemin etmek, çok eski bir gelenektir. Dede Korkut'ta Kur'an üstüne yemin etmekten şöyle söz edilmektedir:

"Aruz araya Mushaf getirdi.

— Dem, imdi and için dedi. Hep beyler mushafa el basıp and içtiler. Senin dostuna dost, düşmanına da düşmanız, dediler." (Öztürk 2007: 154)

Dede Korkut'ta yemin etme anlamında “and içmek” tabirinin yanı sıra Arapça şeklindeki “vallahi billahi” kelimesine de sıkça yer verilmektedir.

“Vallahi sultanım, bu yiğit yüzü peçeli yakışıklı yiğittir, bey oğlu bey imiş, dediler.” (Öztürk 2007: 41)

“Vallahi bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi, dedi.” (Öztürk 2007: 98)

“And iç ki bizimle yağılığa gelmeyesin.” (Öztürk 2007: 143)

“Vallahi, billahi doğru yolu görürken eğri yoldan gelmeyeyim, dedi.” (Öztürk 2007: 144)

“Beyrek and içti:

— Kılıcıma doğranayım, okuma sancılayım, yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, eğer sağlıklı varacak olursam Oğuz'a, gelip seni helalliğe almazsam dedi.” (Öztürk 2007: 54)

Eserde yeminini tutmak bey olmanın, insan olmanın gereklerinden görülmektedir.

“Melik'in kızı ile Beyrek ahdetmişti, aldı, geri döndü.” (Öztürk 2007: 67)

“Ağam başına and içmişim, dönecliğim yok, dedi.” (Öztürk 2007:135)

Karagöz ile Hacivat eserinde de yalan üzerine yemin edilemeyeceğine vurgu yapılmaktadır. Bunun bilincinde olan Karagöz, şaka olarak yalan söylese de yalanını desteklemek için yemin etmez.

“Karagöz:

Hem yalan söylemeli hem de yemin mi etmeli? “Pırasa” vesselam” (Yüstra 2008: 41)

Yalnız Efedede de yemin etme, birkaç yerde olmak üzere Arapça ifadeler şeklinde kullanılmıştır.

Muhtar yemin etti:

— Hoca inat etme vallahi vermez (Seyfettin 2007: 25).

— Sakın bu herifin burada vurulduğunu kimseye dimeyün, dedi.

— Yalan.

— Elimallah” (Seyfettin 2007: 47- 48)

“Yazın yamaçlarda hayvanlarını süren Yörükler, buraya her gece nur inerken gördüklerini yemin ederek anlatırlar.” (Seyfettin 2007: 53)

Pollyanna’da da yemin doğru söylemenin göstergesi olarak sunulmaktadır. Pollyanna’nın sözlerine inanamayan yetim çocuk şu sözlerle Pollyanna’dan yemin etmesini ister:

Jimmy Bean’ın ufacık, ince yüzü aydınlanıverdi.

“Yemin et! Sahi alır mı? Öyle bir çalışırım ki, aslan gibi kuvvetliyim!” (Porter 2008: 71)

8. Ölüm

Ölüm her insanın eninde sonunda yüzleşeceği bir gerçektir. Kur’an’ın ifadesiyle “her nefis ölümü tadacaktır” şeklinde haber verilen ölümü, takdir eden Allah’tır. (Enbiya:35, Hicr: 23). İnsan, doğum ile ölüm arasındaki zaman diliminde, ölüm gerçeğinin bilinciyle yaşar.

Ömer Seyfettin Yalnız Efe’de ölüm olgusuna herkesin er ya da geç mutlaka tadacağı bir gerçek olarak değinir. Ölüm belirli yaşta, belirli sırayla gerçekleşmez. Kitapta “ecel” kelimesiyle kastedilen ölüm hakkında bilinen tek gerçek, herkesin başına gelecek olmasıdır.

“Ecel yaşa bakmaz oğul! Sayısı sırası yoktur. Ben öleceğim de o dünyaya kazık mı diyecek? (Seyfettin 2007: 24)

Ölüm herkesin mutlaka karşılaşacağı bir gerçek olarak, Dede Korkut Kitabında da işlenen konular arasındadır. Dünyanın geçici bir konak yeri olduğu, dünyaya gelen

herkesin er geç öleceği, dünyada kimsenin baki kalmayacağı gerçeğine şu dizelerle vurgu yapılmaktadır:

“Onlar da bu dünyaya geldi geçti;

Kervan gibi konu göçtü

Onları da ecel aldı, yer gizledi;

Fani dünya kime kaldı? (Öztürk 2007: 18, 68, 79, 103,150, 159)

Hayatın her safhasında olduğu gibi ölüm anında da kişiler Allah’ın merhametine ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden Müslümanlar, ölecek olan kişiye Kur’an okurlar. Falakada bu görevi yeni Kur’an okumayı öğrenen Ahmet Rasim’e verirler. Ölüm her ne kadar korkutucu gelse de, çocukların yaşantılarında tecrübe ettikleri bir gerçektir. Etraflarındaki insanların ölüme yükledikleri anlamı çocuklar da öğrenir. Böylece çocuklar ölüm gerçeğiyle yüzleşmeyi öğrenirler.

— Bağıra bağıra oku, diyordu. Ben titreyerek okuyordum. Beş on satırdan sonraydı ki Ali Çavuş kalktı. Bir de eniştemin yüzüne baktım ki gözleri kapanmış. Ağız açık, başı sağ tarafa sarkmış. Mushaf elimden düştü, kapının yanına kadar fırladım. Son derece korkmuş olarak kendimi dışarı attım.” (Rasim 2008: 84).

İnanan insanlara göre kişi öldükten sonra ruhlar âlemine gider. Geride kalanlar artık ölünün ondan sonraki yaşantısı hakkında bilgi sahibi olamasalar da, Allah’ın onu affetmesi için dua ve niyazda bulunurlar. Ölen kişi için Allah’ın rahmetini dilemek, öte âlemde Allah’ın ona acımasını ve merhamet etmesini istemek, Allah hakkında “Rahim” sıfatıyla muamelede bulunacağına olan iyi niyeti ve temenniye göstermektedir.

“Ulu Tanrı Beyrek’e rahmet kılsın.” (Öztürk 2007: 159)

Pollyanna ise ölümle, daha çok küçük yaşta önce annesini ardından da babasını kaybederek tanışır. Ölen insanların Cennet’e gitmesi ve ailelerini orada beklemesi

fikri Pollyanna'yı teselli etse de ailesine duyduğu özlem yüzünden ölüme pek kolay alışmamıştır. Ölen insanların başka bir âlemde Tanrı ve meleklerle olması, geride kalanların ise yalnız kalması küçük kız için pek de adaletli görünmemektedir. Hatta bu duygu ile zaman zaman kendini cezalandırılmış gibi hisseden küçük kız ölümü, kabullenmekte güçlük çektiğini şöyle ifade etmektedir:

“Evet... Babam Cennet'e gitti, annemle ötekilerin yanına. Buna sevinmem gerektiğini söylemişti. Ama kırmızı elbiseyle bile kolay olmadı bu; çünkü... çünkü onu çok aradım; annemle ötekilerin yanında Tanrı vardı, melekler vardı, benimse Yardım Sevenler Derneğinden başka kimsem yoktu.” (Porter 2008: 17)

“Ben iyi bir insan değilim, Nancy... Çok kötüyüm,” diye hıçkırdı. “Tanrı'yla meleklerin babama benden daha çok ihtiyaçları olduğunu kabul edemiyorum.” (Porter 2008: 23)

Her olayda oynadığı sevinme oyununu, bir tek ölüm söz konusu olduğunda oynayamadığını söylerken, ölümün soğuk, üzücü ve acı veren bir gerçek olduğuna vurgu yapar.

“Bazı durumlarda bu oyunu oynamak pek doğru değil galiba. Ölüm de bunlardan biri. Ölümün nesine sevinilir?” (Porter 2008: 85)

Yine de ölümden sonra hayatta kalanlar için hayat devam etmektedir. Yaşamda, hala bakmasını bilenler için lezzet alınacak, sevicek pek çok taraf vardır. Pollyanna çok sevdiği anne ve babasının ölümünden sonra bile hayata pozitif bakabilmekte, çevresinde sevecek insanları bulabilmektedir:

“...Annem Cennet meleği olmaya gitti ya, şimdi dünyanın en iyi kadını Polly Teyze'm” dedi Pollyanna.” (Porter 2008: 71)

Dede Korkut'ta da hayatın kaynağı Allah olduğu gibi ölümün kaynağı da Allah olarak gösterilmektedir. Ad koyma merasimlerinin çok önemli olduğu o dönemlerde bu işi Oğuzların manevi ve bilge kişisi Dede Korkut yapmaktadır. Ad koymayı kendisi yaparken yaşı verenin Allah olduğuna yani ölümün zamanının yaratıcının takdirine bağlı olduğuna dikkat çeker.

“...adını ben verdim yaşını Allah versin” dedi. (Öztürk 2007: 12, 40)

“Allah buyruğuyla o yiğit öldü.” (Öztürk 2007: 81)

Ölüm, Allahın koyduğu kanunlardan olup, insana düşen olgunlukla bunu kabullenmektir. Ölümü yaratanın Allah olduğunu bilmek, insanları sakinleştirir. Zira her şeyi yoktan yaratan Allah, mülkünde dilediğince tasarruf etme hakkına sahiptir. Bu inanç, eserde şu şekilde ifade edilmektedir:

“...Tanrı verdi, Tanrı aldı, neyleyeyim gelip kara yası seninle birlikte tutayım, dedi.” (Öztürk 2007: 74)

Her ne kadar ölüm, Allah’ın bir takdiri olsa ve insan bunu kabullense de yine de üzülmemek, ağlamamak mümkün değildir. Oğuz Beyleri bile ölen yakınlarının ardından hıçkırma hıçkırma ağlarlar.

“Sen sağol Han’ım, Beyrek Hakka ulaştı, benim kanımı Aruz’a komasın, dedi. Kazan bu haberi işitti, mendilini eline alıp hüngür hüngür ağladı. Divanda hıçkırarak ağladı. Hep orada olan beyler ağlaştılar.” (Öztürk 2007: 156)

İnanan insan için ölüm, ahiret hayatının başlangıcıdır. Yörük Hoca ölümden, güvey olmak gibi mutluluk veren bir olay şeklinde bahseder. Gerçekten de Allah’ı bir yar gibi sevenler ölümü bir düğün, kefeni de bir düğün elbisesi olarak telakki ederler (Yakıt 1989: 93). Onlar ölmenin bir son olmadığına, ahiret hayatının sonsuzluğa açılan bir kapı olduğuna yürekten inandıklarından, ölümden korkmazlar. Aksine ölümü sevgiliye kavuşturan bir vesile olarak gördüklerinden, onu heyecanla ve aşkla karşılarlar.

“Evlenmek bana gerekmez. Ben artık orda güvey gireceğim! diye caminin bahçesindeki sık servili küçük mezarlığı işaret ederdi.” (Seyfettin 2007: 13)

Dışardan bakanlar için ölüm uyku gibi görünse de kendisi soğuktur. Yörük Hoca’nın kızı, ölmüş babasına dokunamaz.

“İki yüksek gübre yığınının arasında uyuyor gibi uzanmış olan babasını gördü. Sağ kolu görünmez bir kametle lanet ediyor gibi yukarı doğru uzanmıştı. Kezban babasının ölüsüne dik dik baktı. Başucuna geçti oturdu. Elini sürmeye çekiniyordu.” (Seyfettin 2007: 40)

Ölen kişinin kimliği, karakteri ve ölüm şekli ölenin değeri açısından önemlidir. Yalnız Efe’de hayattayken sevilen, sayılan Yörük Hoca ölünce de büyük saygıyla karşılanır. Yine haksızlıkla mücadele uğruna öldürüldüğü için, dini açıdan manevi şehit hükmündedir. Yörük Hoca’nın arkadaşı kutsal değeri olan bu ölüye dokunmaya, hatta yarasından öpmeye hiç çekinmez.

“Hacı Durmuş eğildi. Ölünün alnından, tam yaranın üzerinden öptü.” (Seyfettin 2007: 42)

Ölen kişilerin dünyadan giderken kendilerini teselli eden tek şey, geride bıraktıkları çocuklarıdır. Dede Korkut’ta bunun vurgusu sıkça yapılmaktadır. Kitaba göre kendi saltanatlarını, soylarını, adlarını yaşatacak bir evlattan yoksun olanlar için ölüm, daha zor gelmektedir.

“Oğulda nasibim yok, kardeş kaderim yok. Allah Teala beni lanetlemiştir. Beyler, tacım tahtım için ağlarım. Bir gün düşüp öleceğim, yerimde yurdumda kimsem kalmayacak.” dedi (Öztürk 2007: 35).

9. Şükür

Şükür, insanın sahip olduğu maddi ve manevi her nimetin farkında olması, nankörlük etmeyip bunları yaratan Allah’a minnettar olmasıdır. Mutluluk duyulan bir olaydan dolayı ya da sıkıntı veren bir durumdan kurtulmaktan dolayı şükretmek insanı nankör olmaktan kurtaran, her şeyin sebebi olan Allah’ı hatırlamayı sağlayan dini bir duygudur. Kuran’ın pek çok ayetinde az şükreden insanoğlunun bu davranışı yerilmekte ve şükretmenin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Müminun: 78, Zümer: 66, Bakara: 172)

Çocuk klasiklerinde dini bir değer olan şükürün de yer aldığı görülmektedir. Şükür kelimesinin Arapça karşılığı olan “hamd” kelimesi “hamdolsun, elhamdülillah”

şeklinde halk arasında çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin Karagöz ile Hacivat eserinde şükür ifadesi Türkçe ve Arapça şekliyle yer almaktadır.

“Bi Hamdi lillah kuruldu perdemiz bu ali divana” (Yüstra 2008: 77, 102).

“Çok şükür olsun Hüda’ya, gelip kavuştuk” (Yüstra 2008: 102).

Dede Korkut’ta da “hamd” kelimesine yer verilmektedir.

“Tanrıya hamd olsun benim oğlancığım büyük er olmuş, dedi” (Öztürk 2007:147).

Burada Allah’a şükretmek yiğitlerin özelliklerinden biri olarak gösterilmektedir. Oğuz Beyleri kendilerine verilen maddi ve manevi nimetler için şükretmeyi asla ihmal etmezler.

“Beyrek aşağı baktı kendisini yeryüzünde gördü, Allah’a şükür etti, yola düştü” (Öztürk 2007: 54).

Şükür, Oğuzların sadece dillerinde kalmaz. Oğuz beylerinin sevindikleri ve mutlu oldukları durumlarda köle azat ettikleri görülmektedir. Köleleri özgürlüğüne kavuşturmak bir anlamda da şükür ifade etmektedir.

“Kırk baş köle, kırk cariye oğlu Uruz başına azat edildi.” (Öztürk 2007: 34)

“Kadir Allah’a çok şükürler eylediler. Attan, deveden, koyundan, sığırdan kurbanlar edip nice kul, karavaş azat eylediler” (Öztürk 2007: 65).

“Beyrek, otuz dokuz yiğidin üzerine geldi, onları sağ ve esen buldu, Allah’a şükür eyledi.” (Öztürk 2007: 67)

Pollyanna’da da Tanrı’ya şükretmek önemsenmiştir.

“Tanrı’ya şükürler olsun bana bu günleri de gösterdi” (Porter 2008: 10).

Nasreddin Hoca fıkralarında ise şükür, biraz mizahi bir yaklaşımla şöyle işlenmektedir:

Nasreddin Hoca bir gün bir sepet ayvayla Timurlenk'i ziyarete gider. Yolda karşılaştığı arkadaşı ona Timurlenk'in incir sevdiğini bu yüzden Timurlenk'e ayva yerine incir götürmesini tavsiye eder. Arkadaşının sözünü dinleyen Hoca, Timurlenk'e bir sepet incir götürür. O sabah huysuzluğu üzerinde olan Timurlenk, Hocanın getirdiği incirleri birer birer Hoca'nın suratına fırlatır. Olgun incirleri suratına yiyen Hoca, yüksek sesle durmadan şükreder. Bu duruma bir anlam veremeyen Timurlenk, merakla bunun sebebini sorar. Nasreddin Hoca gülerek şöyle söyler:

“Ben devletlime ayva getiriyordum. Yolda bir arkadaşımın tavsiyesiyle, ayva yerine şu incirleri getirdim. Ya onu dinlemeyerek devletlime ayvaları getirseydim, yüzüm gözüm ne hale gelirdi? İşte bunu düşünerek Allah'ıma şükrediyorum” (Temur 2008: 48).

Halktan biri olan Hoca, herkesin üstesinden gelemeyeceği durumlarla karşılaştığında verebileceği tepkiyi yarı şaka yarı ciddi bir üslupla ifade etmektedir. Hoca, dönemin sözü geçen ve kötü karakterli yöneticisini temsil eden Timur karşısında acizdir. Ancak onun en büyük silahı dilidir. Bazı durumlarda dili, etkin bir şekilde kullanarak zarar görmeden kurtulmak akıllıca bir davranış olabilir. Hoca burada şükretmeyi, fiziki ve ruhi sağlığı açısından başvurabileceği bir yöntem olarak sunmaktadır.

Keloğlan Masallarında da çok zengin olan ağanın sofrada yediği nimetler için şükretmemesi eleştirilmektedir. Küçümsedikleri için sofralarına almadıkları Keloğlan, ağanın şükrettiğine hiç şahit olmaz. Şükürsüzlüğün beslendiği kaynak, bencillik ve kibirdir. Zira nimeti paylaşmamak, insanlara ikram etmeyip bencillik yapmak nimeti asıl vereni unutmak demektir. Bu bakış açısı eserde şu şekilde işlenmektedir:

“Bir günden bir güne ne düğünde ne bayramda ağa ile sofraya oturmaz. Aşırı saygısından mı böyle davranır? Hayır! Köse, karısı ve güzel kıızıyla yemeğini Keloğlan kırdı bayırda iken yemiş de ondan. Keloğlan onların sofrada yemek yediklerini, ağızlarını silip Allah'a şükrettiklerini hiç görmemiş” (Ezgin 2007: 57).

La Fontaine Masallarında yer alan “Tavşanlarla Kurbağalar” hikâyesinde her şeyden korkarak yaşayan tavşanlar, bu hayata daha fazla katlanamayacaklarını düşünerek bir

gün gölde intihar etmeye karar verirler. Hep birlikte göle yaklaştıkları sırada, orada güneşlenmekte olan kurbağalar, tavşanların ayak seslerini duyunca korkudan göle atarlar. Bu durumu fark eden akıllı bir tavşan “bizden daha korkaklar da varmış” diyerek tavşanları bu işten vazgeçtirir.

Bu hikâyede yazar dünyada her zaman daha kötü durumda insanların olabileceğini akıldan çıkarmadan, şükrederek yaşamının önemine dikkat çekmektedir. Aşağıdaki dizelerle yazar, ne varlığa sevinmenin ne de yokluğa yerinmenin doğru olmadığını, önemli olanın denge içinde şükür bilinciyle yaşamak olduğunu dile getirir.

“Bu öğüt çok güzel ve yerindedir,

Her aklın değeri eserindedir.

Ne malın, mülkünle kurumlan öğün,

Ne de bir şeyciğim yok diye döğün.

Şikayet etme hiç sakın halinden,

Allah, şükredenın tutar elinden.” (La Fontaine 2008: 88)

10. Diğer Dini Terimler ve Dini Semboller

Bir dine ait ifade, kavram, ritüel, simge ve işaretler, o dinle ilgili dini terim ve sembolleri oluştururlar. Her dinin kendine has bir din dili ve dini sembolleri vardır. Örneğin namaz, Kur’an, hadis, haram, zekât, cami, seccade v.s. gibi kavramlar İslam dinine ait iken; papaz, teslis, kilise, vaftiz, haç, İncil v.s. gibi kavramlar da Hıristiyanlık dinine ait terim ve sembollerdir. İnsanların gündelik yaşantısında önemli bir yer tutan bu terim ve semboller, kişilerin hangi görüşte ve inanışta olduğunun ipuçlarını verir. İnsanların karşısındaki insanlarla empati yapabilmesi ya da en azından doğru bir iletişim kurabilmesi için, kişinin dinlerin kendilerine has terimlerine ve sembollerine vakıf olması gerekmektedir.

İncelenen eserlerde çok fazla dini terim ve dini sembollerle karşılaşmaktadır. Hem Batı Klasiklerinde hem de Türk eserlerinde yer alan en önemli dini kavram din adamıdır. Din adamı sınıfının, halkın dini bilgileri öğrenmedeki işlevi çok önemlidir. Dini sevdirmede ya da dinden nefret ettirmede dini temsil eden bu grubun etkisine çocuk klasiklerinde sıkça değinilmektedir.

Örneğin Falaka yazarı Ahmet Rasim’in kitabı yazma sebeplerinden biri de, çocuklara başta Kuran okumak olmak üzere dini bilgileri öğreten o dönemin “hoca” olarak nitelendirildiği mektep hocalarını eleştirmektir. O dönemde hoca ile öğrenci arasında korkuya dayalı bir iletişim vardır. Çocuk korktuğu için dersine çalışır, korktuğu için sessizce ders dinler, korktuğu için saygı duyar. Öyle ki bu korku olağan bir şeymiş gibi görülür ve aileler tarafından da eğitimin ön şartı olarak telakki edilir. Bu yüzden okula getirdikleri çocukları hocaya teslim ederken “Hoca Efendi eti senin, kemiği benim” derler. Okula başlamadan önce öğrenilen bu korkuyu, Ahmet Rasim şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Çocuklar sadece kendi okullarındaki hocalardan korkmazdı. Başka okulların hocalarından da korkardı. Bana öyle geliyor ki okulların kalfasından hizmetlisine, en akıllı öğrencisinden en yaramazına herkes hocalarından korkardı.” (Rasim 2008: 13)

Çocuk haliyle Rasim, yeni tanıştığı mektep hoca’sının elini öperken bile onun yumuşak olan ellerinin nasıl sert sopa vurduğunu düşünmektedir.

“...Bana da emretti:

— Hoca Efendinin elini öp!

Öptüm. Yumuşak bir el, ama sopa vuruşu pek sert...”(Rasim 2008: 77)

Yazar, ailesi sık sık taşındığı için sürekli okul değiştirmek zorunda kalır. Böylece farklı hocaları tanıma fırsatı da bulur. Tarafsız bir bakış açısıyla iki farklı din adamı portresi çizilmektedir. Bunlardan ilki, çocukluk döneminin kâbusu haline gelen, eğitimi sadece dayakla sağlamaya çalışan, şiddet yanlısı hoca tiplmesidir. Yazarın şiddetle eleştirdiği de bu karakterdir. Gerçekten de İslam’ın ilk eğitimcisi olan Hz.

Peygamberin hiç kimseye el kaldırmadığı İslam geleneğinde, maalesef bu tür hocaların mevcut olduğu bilinmektedir. Çocuğu eğitmek amacıyla onun ilgi, ihtiyaç ve duygularını hiçe sayan bu yaklaşım, sevgi dolu bir Allah tasavvuru yerine, cezalandırıcı Allah tasavvuru oluşturarak, çocukları okuldan ve hocadan soğutmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bu durumu Rasim şu ifadelerle dile getirmektedir

“Ben altmış yaşını geçiyorum. Elli dört yıl önce yani altı yedi yaşında falakaya yıkarak ayak parmaklarımı morartıncaya kadar döven Hafız Paşa Mektebi Hocası Hafız İsmail Efendi’ye bir fatiha okumak aklıma bile gelmemiştir.” (Rasim 2008: 96).

Rasim’in eserinde ortaya konan bir diğer hoca karakteri ise mütevazı, merhametli, sevgi dolu, bilgili bir insandır.

— Hoca Efendiyi görüyor musun?

Baktım, odanın etrafındaki minderlerden birine diz çökmüş beyaz sarıklı, gri cübbeli, yüzü sevimli biri oturuyor” ...(Rasim 2008: 69).

İçinin güzelliği dışına yansımış, temiz, kibar, şefkatli olan hocayı şu sözlerle tarif eder:

“Kendisinde öyle dövücü, sövücü surat yoktu. Elleri tertemiz tırnaksız, sözleri hafif yumuşak, bakışları merhametliydi. “(Rasim 2008: 70).

“Ben bu hafta zarfında yumuşak ve iyi huylu Yakup Hocadan “ “Nasara, yansuru”dan “Fezake Mansur”a kadar anlamlarıyla birlikte Arapça okudum.” (Rasim 2008: 76).

Yine hocalara yardımcı olan kalfalar da zamanın gözde eğitim aracı olan şiddetle çocukları eğitmeye çalışır. Hatta bazı mekteplerde bu işi yalnızca kalfalar yapar.

— Hoca hiç dövmez. Kalfa döver, kulak çeker, tırnaklar... Bak benim kulağımın arkasına! Baktım ki hep tırnak yarası...”(Rasim 2008: 44).

Bu ifadelerden öyle anlaşılıyor ki ya hoca ya da kalfa mekteplerde dayak yöntemini bol bol kullanmaktadır.

“Bu mekteplerde benim gördüğüm bir terslik vardı. Hoca yumuşak olursa kalfa, kalfa yumuşak olursa hoca sert oluyordu.” (Rasim 2008: 82).

Rasim, çocukluk döneminde büyük izler bırakan bu iki hoca arasında ayırım yapabilmiştir. Her ne kadar dayak yediği hocaları hayırla yâd edemese de sevdiği, değer verdiği hocalarına büyük bir vefa duygusu ve saygıyla dualarını göndermektedir.

“Allah, Pehlivan Hoca’ ya bol bol rahmet eylesin.” (Rasim 2008: 56).

Yalnız Efe eserinde ise biri köyün camii imamı, diğeri ise Yörük Hoca olmak üzere iki çeşit din adamı figürü çizilmektedir. Her iki din adamı da güzel özelliklere sahip, örnek alınabilecek karakterlerdir. İkisinin ortak özelliği bilgili, halkla bütünleşmiş ve halk tarafından sevilen ve sayılan kişiler olmalarıdır. Her ikisi de sadece dindar kimlikleriyle değil, köylünün maddi ve manevi her türlü sorunuyla ilgilenen, onları aydınlatan, sorunlarına çözümler bulmaya çalışan, halkın içinde olan ve halktan biri olma vasıflarıyla ön plandadır.

“Bu bütün köyün kendilerindenmiş gibi sevdikleri Yörük Hocaydı”(Seyfettin 2007: 12).

“Misafirlerin içinde köyün imamı da vardı. Bu az görmüş, fakat çok bilmiş bir adamdı. Köyden olmadığı halde Yörük Hoca gibi yerleşmişti.” (Seyfettin 2007: 17)

Yörük Hoca yalnız dini bir takım ibadetleri yerine getiren bir insan değildir. O aynı zamanda evinde bulundurduğu kitapları halka da okur. Yörük Hoca’nın memleketin gidişatıyla ilgili gerçekleri bilişinde, çözüm hakkında sunduğu fikirlerinde, dünyaya olan zengin bakış açısında bu kitapların katkısı olsa gerektir.

“Burada elli, altmış kadar pembe kaplı sarı kâğıtlı kitap vardı. Köylülere yalnız camide mevlit okumaz, bazı geceler evinde toplananlara bu kitapları da dinletirdi” (Seyfettin 2007: 14).

Kitapların kalpleri ve zihinleri temizleyen etkisine işaret eden köylülerin de bu kitaplardan istifade ettiği anlaşılmaktadır.

“Keşki hoca bize, biraz kitap okuyuvereydin! Konuştuk, zehirlendik! Dedi” (Seyfettin 2007: 27).

Batı Klasikleri arasında yer alan Pollyanna’da ise din adamı imajı oldukça idealdir. Az bir maaşla geçimini sürdüren Pollyanna’nın babası, miras olarak sadece kitap bırakacak kadar kültürlü, maneviyatı maddeye tercih edecek kadar tokgözlü, inandığı değerler için mücadele eden, gönlü sevgiyle dolu bir insandır. Pollyanna’nın babası rolünde böyle bir karakterin çizilmesi çok çarpıcıdır. Çünkü Pollyanna’ya yaşama sevgisi aşıl原因an, her olayda sevinilecek bir yan bulup daima gülümsemeyi öğreten, kısacası Pollyanna’yı Pollyanna yapan, bir papaz olan babasıdır.

“Kızından başka geride sadece birkaç kitap bıraktı; sizin de bildiğiniz gibi, küçük bir misyoner kilisesinin papazıydı, çok küçük bir maaşı vardı.” (Porter 2008: 7)

“...Papazın ise gençlik ülküleriyle, coşkunluğuyla dolu dipdiri bir kafası, sevgiyle dolu bir kalbi vardı.” (Porter 2008: 8)

Heidi de ise şefkatli, merhametli, başkalarını düşünen, hassas ruhlu, halkla sosyal ilişkileri iyi olan bir din adamı portresi sunulmaktadır.

“Rahibin gözleri dolmuştu:

— Kiliseye gelmen beni de sevindirdi. Buraya gelme kararından dolayı pişman olmayacaksın. Kapım sana hep açık.” (Spyri 2005: 79)

80 Günde Dünya Gezisi eserinde ise üç farklı inancın din adamı için de rahip ifadesi kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi Hindistan’daki bir grubun kutsal mekanı olan pagodlardaki rahiplerdir. Bu rahipler, İngilizlerin ve ayakta kalabilen herkesin içeri girmesinin yasak olduğu pagodlara giren Passepartout’u tekme tokat döven rahiplerdir. Bu rahipler, konuşmaya gerek duymadan kaba kuvvete başvuran, itici ve hoşgörüsüz insanlar olarak tanıtılmaktadır.

“Fakat çok geçmeden üç rahibin saldırısına uğrayarak yere yuvarlandı. Rahipler Passepartout’yu yere yatırarak ayakkabı ve çoraplarını çıkartıp dövmeğe başladılar.”(Verne 2004: 48)

İkincisi ise Kali kabilesinin temsilcileri olan rahiplerdir. Kocasını ölen kadını kocasıyla birlikte canlı canlı yakma geleneğinin uygulayıcıları olan bu rahipler, kötü bir şekilde tasvir edilir.

“Ardından tapınağın kapıları ardına kadar açıldı. Mister Fogg’la arkadaşları, rahiplerin sürüklemeye çalıştıkları genç kadını gördüler. Kendisine içirilen uyuşturucu içkilerin verdiği sarhoşluğa rağmen, zavallı kadının çaresizce çırpındığı, kaçmaya uğraştığı anlaşılıyordu.” (Verne 2004: 66)

“Bunlar taptıkları Kali Tanrıçası için sürekli kan döken katil ruhlu insanlardı.” (Verne 2004: 50)

Üçüncüsü ise Hıristiyan’ların din adamı olan rahiptir. Bu din adamı, insanların kendi evine gidecekleri kadar halkla iç içe, yine onların nikâhını kıyacak kadar toplumsal bir önemi ve görevi olan, saygın ve kibar bir kişi olarak tasvir edilmektedir.

“Uşak pazartesi günü efendisiyle Prenses Aouda’nın nikâhını kıymasını rica edecekti.” (Verne 2004: 157)

Eserlerde bir takım dini terimler de kullanılmaktadır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu zamanında ortaya çıkan orta oyununun bir devamı niteliğindeki Karagöz ile Hacivat eserinde, Osmanlı toplumunun bazı dini ve örfi değerlerinin yer aldığı görülmektedir. Kadın kılığına giren Karagöz, hilesi ortaya çıkmasını diye yüzünü göstermeme gerekçesini dini bir terim olan “namahrem” maskesi altına gizler. İslam’da namahrem, kadın ve erkek için kişinin nikah düşmeyen birinci derece akrabalarının dışındaki yabancı olanlara verilen addır. İslam dininin yaşandığı farklı toplumlarda namahrem kabul edilen kişilerle ilişkiler farklı şekilde tezahür etmektedir. Osmanlı toplumunda da genellikle kadınlar yabancı erkeklere yüzlerini göstermezler. Sokağa çıktıkları zaman çarşaf ve peçe gibi kıyafetlerle kendilerini gizlerler. Bu durum eserde şu şekilde yer almaktadır:

“Karagöz:

Aaa! Ayol, namahremim. Kadın kısmı sokakta yüzünü açar mı?”(Yüstra 2008: 72).

Yine fıkhi bir terim olan “farz” ise, Allah’ın insanlardan kesinlikle yapmalarını istediği emirlerdir (Şaban 2001: 237). Farzların yapıldığında sevap, yapılmadığında günah kazandıran özelliği sebebiyle yaptırım gücü fazladır. Yani Müslüman kişi için farz, hayatının olmazsa olmaz bir parçasıdır. Hacivat’ın sahnede okuduğu şiirin bir kısmında adaletli padişahlarının mutluluğu için dua etmek, o toplumdaki insanlar için farz sayılmaktadır.

“Zehi sultan-i Zişan sahibi lutfu adalet kim

Duayı devleti şahanesi farz oldu insana” (Yüstra 2008: 78).

Yalnız Efe’de de dini terim ve sembollerin çok işlendiği görülmektedir. Köyün sevdiği ve itibar ettiği Yörük Hoca manevi kazanç olan sevap hazinesini artırmak için köylülerin maddi- manevi her türlü ihtiyacına koşar. Hiçbir dünyevi beklenti içinde olmayan Yörük Hoca ahirete inanan bir kişi olarak sevabın değerini iyi bilir.

“Köyün fakirlerine, dullarına, öksüzlerine yardım eder, herkesin ölüsüne kendi sevabı için mevlit okurdu”(Seyfettin 2007: 13).

Ahmet Rasim de, dini değerlerle ilgili olayları sevap olarak görmektedir. Bu inancını ise şu satırlarla yansıtmaktadır:

— Dizlerim ağrıyor ama ben de giderim, sevaptır. Hayırlı olacak çocukları âminlerinde melekler de bulunmuş, deyip kestirdi” (Rasim 2008: 48).

Aynı eserde İslam dininin öngördüğü ibadetlerden özellikle namaz başta olmak üzere ibadet çeşitlerine yer verilmiştir. Yazar ibadetlerden bahsederken hayatın gayet normal bir parçasından bahseder gibidir. Öyle ki ibadetler, günlük işlerin başlamasından önce başlar ve yaşam ona göre tanzim edilir. İbadetler dünyevi işlere engel olmayıp, aksine işlerin düzene konmasında da etkilidir. Aşağıda verildiği gibi namazın habercisi olan ezan okunur okunmaz bahsedilen kişi hemen namaz kılmanın

ön şartı olan abdeste başlar. Burada ibadetin geciktirilmeden büyük bir titizlikle yerine getirildiği görülmektedir.

“Yatsı ezanı okundu. Fatma Molla abdeste kalktı”(Seyfettin 2007: 33).

“Bizim evde, sabah ezanıyla birlikte birer birer uyananların önce ayak sesleri ve fısıltıları daha sonra da aşağı kattaki yüz yıkanan, abdest alınan musluğun şırıltıları işitilirdi.” (Rasim 2008: 49)

“Sabahleyin namazdan önce kalkılır, abdest alınır, güzelce süslenmiş camide namaz kılınır, yemekhaneye inilir, kahvaltı edilirdi.” (Rasim 2008: 86).

Dede Korkut Kitabında da ibadet olarak namazdan bahsedilir. Namazın şartlarından olan abdest ve secdeye yer verildikten sonra iki rekatlık bir namazdan bahsedilmektedir. Özellikle bu namazın savaştan az önce kılınması, manevi güç toplama ve Allah’tan yardım dileme amaçlı olduğunu göstermektedir.

“Arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere koydular, iki rekât namaz kıldılar” (Öztürk 2007: 32, 66, 76, 78).

Yine çocukların da ibadete aktif olarak katılması, onların çocukluk döneminin unutulmaz hatıralarından olmasının yanında, ileriki yaşantısında onların daha kolay ibadet alışkanlığı kazanmasına yardımcı olabilecek unsurlardandır. İşte bu gerçeği Rasim şu ifadelerle dile getirmektedir:

“İşte o haftanın cumasıydı ki eniştem, beni giydirmelerini emrederek Ali Çavuş’la birlikte Fatih Camiine namaza götürdü. Namazdan sonra meydandaki kahvelerin birinde oturduk.” (Rasim 2008: 76).

Aşağıdaki dörtlükte yer alan rüku ve kıyam namazın şartlarından olup, namaz kılan kişilerin hareketlerini ifade eder. Arapça olarak ifade edilen selam verme ve alma şekli, gündelik dilde hemen herkesin bildiği ve sıklıkla kullandığı bir selamlaşma şeklidir. Allah’tan esenlik ve güvenlik dileme anlamını içeren selam, İslam’da insanların arasında muhabbeti ve iletişimi artıran bir vesile olarak önemli yer teşkil etmektedir.

“Ne senden rükû

Ne benden Kıyam

Selamün Aleyküm

Aleyküm Selam” (Seyfettin 2007: 15).

Yalnız Efe, eserde dindar kişiliğiyle sunulmaktadır. İbadetlerin bir takım şekil ve kuralları vardır. Ömer Seyfettin bazen bu ayrıntılara da yer vermiştir. Mesela İslam’ın şartlarından olan namaz dini bir terimken, namaz kılarken kullanılan seccade ve namaz örtüsü, dini birer semboldür.

“İşte bu çamın dibinde Yalnız Efe’nin martiniyle, geyik postu seccadesinden, yeşil namaz bezinden başka bir şey bulamazlar” (Seyfettin 2007: 53).

Ömer Seyfettin sadece ibadetin değil, aynı zamanda ibadet edilen yerlerin de kutsal olduğunu ima eder.

“— Burada tütün içilmez! Dedi. Sordum:

— Niçin? Namazgâh mı burası?”(Seyfettin 2007: 8)

Yalnız Efe dindar bir kişi olduğu gibi halkın da dini değerlere önem vermesini istemektedir. Bu yüzden Müslümanlar için ayrı bir anlamı olan Ramazanın ve bu ayda topluca kılınan teravih namazının aksamaması için camilerin bakımını gerekirse zorla yaptırmaktadır.

“Camiye bakmayan köye haber gönderir: “Gelecek Ramazan’a kadar mescitlerini tamir etmezlerse samanlıklarını yakarım” dermiş” (Seyfettin 2007: 52).

Batı Klasiklerinde yer alan dini terim ve sembollerin başında kilise gelmektedir. Kilise; Hristiyanların, mescit ise Müslümanların ibadet ettikleri yerlerdir. Ezan; namaza davet için okunan çağrı, hutbe; Cuma namazından önce okunan vaaz, namaz

ise İslam'ın şartlarındandır. Dede Korkut'ta kilise, cami ve namaz gibi farklı dinlere ait semboller işlenmektedir:

“Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescitler yaptılar. Keşişlerini öldürdüler; ezanlar okuttular, yüce Tanrı'nın adına hutbe okuttular, namaz kıldılar” (Öztürk 2007: 67).

“Kaleyi aldılar, kilisesini alıp mescit yaptılar” (Öztürk 2007: 150).

Heidi'de de Hıristiyanlığın kutsal mekânı olan kiliseden bahsedilmektedir. Heidi büyükbabasıyla beraber temiz giysiler giyerek kiliseye ibadet etmeye gider.

“Kilise çanlarının sesi geliyordu. Büyükbaba içeri girdi:

— Heidi, kalk, güzel bir elbise giy, kiliseye gidiyoruz.

Ayin bitince kiliseden çıkanlar şaşkınlıkla onlara bakıyordu. Büyükbaba çoktan rahibin evine varmıştı” (Spyri 2005: 79).

Pazar günleri kiliseye gitmek dini bir görevdir. Pollyanna da kiliseye gitmeyi ihmal etmez.

“Pazar sabahları, genelde kiliseye giderdi Pollyanna” (Porter 2008: 118).

Yazar kiliseyi sadece bir ibadet mekânı olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir kurum olarak da göstermektedir.

“Pollyanna, Yardım Sevenler Derneği'nin evden aşağı yukarı bir kilometre öteki kilisede toplandığını biliyordu” (Porter 2008: 76).

“Biraz piyano çalmayı öğrendim. Bayan Gray öğretti, kendisi kilisede çalar” (Porter 2008: 38).

Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an, inananlar için çok değerlidir. Bu yüzden Kur'an okumayı öğrenmek, hatta ezberlemek kutsal bir vazifedir. Aileler çocuklarına Kur'an öğretmeyi bir görev ve onur sayar. Falaka'da Kur'an'ın öğretildiği yer olan mektepler anlatıldığı için, Kur'an kelimesi ya doğrudan “Kur'an-ı Kerim” adıyla ya

da “Mushaf” adıyla zikredilmektedir. Ayrıca Kuran harflerinin öğretildiği cüzlerden de bahsedilmektedir.

“Başğa elifba cüzümü açtı. Hoca bir besmele çektikten sonra tırnakları gül gibi temiz iki parmağıyla tuttuğu kalemi koyarak , “Elif” dedi” (Rasim 2008: 26)

“Sonra sonra benzerlerini görüp anladım ki o sarışın çocuk Kuran-ı Kerimi ezberlemeye çalışıyormuş!” (Rasim 2008: 32).

Falaka eserinde din dilinin fazlasıyla kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu kelimeler gündelik dilde sık sık konuşulan kelimelerden oluşmaktadır. Örneğin hafız, amin, besmele kelimeleri çocukların pratikte çok sık duydukları ve kullandıkları kelimelerdendir.

“Kalfa ile birlikte iki yeni hafız da diz çöktü. Hafızın biri bıraktı, diğeri aldı. Aşır okudular (Rasim 2008: 43).”

— Yarın âminimiz var... Yeni elbiseleri olanlar giysinler. Ders yok. Cüzleri, cüz keselerini getirmeyin, âminden sonra paydos”(Rasim 2008: 47).

“Yine ilahici başı bir “Kad feteha “diye bağırdı. Hoca ellerini kaldırdı. Şeyh Efendi duasını okudu. Bir biri üstüne üç kez amin diye bağırdık, döndük” (Rasim 2008: 51).

Yukarıda kullanılan dini terimlere baktığımızda bir kısmının bugün de hala sıklıkla kullanılan kelimelerden olduğunu görmekteyiz. Bir kısmı ise daha ziyade din eğitimi almış kişilerin anlayabileceği türden kavramlardan oluşmaktadır.

Allah’ın adını anmak ve O’na sığınmak anlamındaki İslami literatürde “besmele” olarak bilinen kelimeyi Müslümanlar, yerken, içerken kısaca her işe başlarken kullanırlar.

— Minderi al da şöyle yanına gel, dedi. Gittim. Kalınca yontulmuş, eğrice kesilmiş bir kalemi besmeleyle hokkaya batırdı” (Rasim 2008: 71).

Müslümanların yaşamlarında en çok kullandıkları kelimelerden bir tanesi de “maşallah” kelimesidir. Çok beğenilen kişiler ya da nesnelere karşısında, nazar değmesi istenilmeyen durumlarda insanlar sıklıkla bu kelimeyi kullanır. Bu kelimenin haset eden kişilerin kötü bakışlarından koruduğuna inanılır. Karagöz ile Hacivat eserinde buna örnek verilmiştir.

“Birinci kata çıkıp “maşallah peh peh! İkinci kata çıkıp “maşallah peh peh!” üçüncü kata çıkıp “maşallah peh peh”, dördüncü kata çıkıp “maşallah peh peh”, beşinci kata çıkıp “maşallah peh peh”...” (Yüstra 2008: 99)

Dede Korkut'ta da pek çok dini değer taşıyan terim kullanılmaktadır. Örneğin seccade, namaz kılmaya yarayan örtüdür. Her Oğuznamenin başında yerlere serilen çeşitli nitelikteki seccadelerden bahsedilmektedir:

“Bin yerde ipek halı seccadeler döşenmişti” (Öztürk 2007: 9, 35, 69, 105, 123).

Yine Dede Korkut Kitabında sadaka kavramı birkaç yerde geçmektedir. Sadaka, Allah rızası için ihtiyacı olanlara maddi yardım etmektir. İslam inancında sadakanın insanı belalardan koruduğuna inanılır. Bu inanç Dede Korkut kitabında şöyle belirtilmektedir:

“Karabaşın sadakası yiğit, bana yardım, dedi.”

“Ağazın başı gözü sadakası, köhne kaftanınız varsa giyeyim...”(Öztürk 2007: 58)

Yine Deli Dumrul, Allah'a dua ederken O'nun rızası için yapacaklarını şöyle sıralar:

“Ulu yollar üzerine, imaretler yapayım senin için! Aç görsem doyurayım senin için! Yalıncağ görsem donatayım senin için! Alırsan ikimizin canını birlikte al, korsan ikimizin canını birlikte koy!” (Öztürk 2007: 89)

Hz. Peygamber'in “Kim yoldaki bir taşı kaldırırsa sadakadır” hadisine atıf vardır:

“Bre çobanlar bir kişi yerde bir taş bulsa yabana atar, siz bu yolda bu taşı yığar, hem ağlarsınız, sebep nedir dedi?” (Öztürk 2007: 56)

“Helalleşmek” kelimesi dini anlam ifade eden bir terimdir. Birbiri üzerinde hakkı olan insanların birbirlerine haklarını helal etmeleri anlamında olup, İslam’da kul hakkının önemini ifade eder.

“Babasının elini öptü, helalleşti, hoşça kalın, dedi” (Öztürk 2007: 115).

İslam’da kurban; yaratıcıya şükür mahiyetinde sunulan temsili bir hediyedir. İbadet maksadıyla Kurban Bayramı zamanında kesilen kurbanın haricinde, bir murada erişince ya da bir sıkıntıdan kurtulunca kesilen kurban da vardır. Bunda amaç Allah’a şükretmek ve kesilen kurbanı yoksullara dağıtarak O’na daha çok yakınlaşmaktır. Karagöz ile Hacivat eserinde de şükür kurbanına örnekler yer almaktadır.

“ O saat pederine müjdeciler gider, müjdelerler, kurbanlar kesilir, fukaraya bağışlar yapılır” (Yüstra 2008: 96).

“Çok cefa çekmiş Şirin çarşafa bürünüp, kırk tane cariye yanında, kimi sağında kimi solunda, köşkün kapısına kadar Keşmir şalını omzuna alıp tıpış tıpış yürüyerek iki tarafına göz süzerek dört bir yana baka baka köşkün kapısına gelip sağ ayağını atar atmaz kurbanlar kesilir” (Yüstra 2008: 98).

Dede Korkut’ta evlenmek sosyal ve ahlaki bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Türk geleneği olarak evlenecek kız, büyüklerinden “kız isteme merasimi” ile istenmektedir. Bu merasimde ise, “Allah’ın emri, Peygamberin kavli” şeklinde kalıplaşan bir cümle ile evliliğe dini bir değer katılmaktadır. Yine evlenecek kişilerin nikâhının kıyılması, birbirlerini “helal” olarak adlandırmaları dini inançların örfe yansımalarına örnek teşkil etmektedir.

“Tanrının buyruğuyla, Peygamberin kavliyle, aydan arı, günden görklü kız kardeşin Banı Çiçek’i, Bamsı Beyrek’e dilemeye gelmişim, dedi” (Öztürk 2007: 45).

Müslümanlar için dünyadaki her işte olduğu gibi evlilik işinde de Allah’ın rızasını gözetmek esastır. O yüzden kız isteme merasimlerinde öncelikle Allah’ın emri,

Peygamberin sözü aracı kılınır. Yalnız Efe’de dini yaşayışı olmayan, halka zulüm yapan, nikâhı ve evlenmeyi kötü emelleri için kullanan Eseoğlu bile inandırıcı olması için bu ifade şeklini şöyle kullanmaktadır:

— Bu zavallı adamın hatırı için onu, Allah’ın emri, Peygamber’in kavliyle almak isterim...(Seyfettin 2007: 44)

Birbirlerine yabancı iki kişinin “nikâh” çatısı altında birbirlerine helal olmaları ve her şeyi paylaşmaları evliliğin önemini ortaya koyar.

“Kazan helalini tanımadı” (Öztürk 2007: 76).

Nasreddin Hoca fıkralarında da mizahi bir anlatımla dini terimlere atıf yapılmaktadır. Nasreddin Hoca bir gün Akşehir dışında bir handa konaklar. Han öylesine viranedir ki tahtalardan gelen gıcırtilar yüzünden Hoca’nın gözüne bir türlü uyku girmez. Hemen hancının yanına gider ve bir an önce hanı tamire başlaması gerektiğini söyler. Hancı gayet sakin bir şekilde “sen din adamısın hocam, ağaçların Allah’ı tespih ettiklerini daha iyi bilirsin, duyduğun sesler tahtaların tespih sesleridir” der. Hancının laf anlamayacağını anlayan Hoca şöyle cevap verir:

—Haklısın, haklısın, işte ben de tavanın bir gün tespih çekmeyi yeterli bulmayıp secdeye kapanmasından korkuyorum...” (Temur 2008: 21)

Yalnız Efe’de yer alan, dini terimlerden biri de “Fatıha” kelimesidir. Kuran’ın en başında yer alan, beş vakit namazın her rekâtında okunan ve özellikle de ölen kişilerin ardından okunan herkes tarafından bilinen bir suredir.

— Ne oldu ki? Diye soruyorlar, cenazeyi görünce bir cevap bekliyorlar, fatihacıklarını okuyup geçiyorlardı”(Seyfettin 2007: 42).

Şehit kelimesi dini değeri olan bir kelimedir. İslam dininde şehit, Allah yolunda ölen ya da öldürülenlere verilen özel bir isimdir. Şehitlik, manevi değeri yüksek olan ve sıradan bir ölüye yapılan işlemlerin yapılmadığı özel bir durumdur. Normalde İslam

dinine göre cenaze, gömmeden önce yıkanır ve kefenlenir. Şehit ise yıkanmadan ve üzerindeki kıyafetleri değiştirilmeden gömülür.

“...Gömmeyi ikindiye bıraktılar. Cenazeyi yıkamak için eve götürmek istiyorlardı. İmam:

— Olmaz! Dedi.

Niçin der gibi yüzüne baktılar.

—Yörük Hoca şehittir! Diye haykırdı. Şehit yıkanmaz. Şehidin esvabı üzerinden soyulmaz” (Seyfettin 2007: 42).

Dede Korkut'ta da şehit kelimesi çok geçmektedir.

“Eylik Koca oğlu Sarı Kumlaş, Kazan Bey'in evi yolunda şehit oldu” (Öztürk 2007: 20).

“Beş yüz Oğuz yiğitleri şehit oldu” (Öztürk 2007: 33, 73,79).

Yine İslam dininde cenazeler, bir takım dini işlemlerin yapılmasından ve cenaze namazının kılınmasından sonra toprağa gömülür.

“İkinci namazından sonra bu şehit, mezarlığına götürüldü” (Seyfettin 2007: 42).

Kelime-i Şahadet İslam'ın şartlarından ilkidir. İslam'a giren bir kişinin söylemesi gereken ilk kelimedir. Kelime-i Şahadet olarak bilinen, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul edip dille tasdik etme, Müslümanlar için son derece önemlidir. Özellikle ölmeden önce kişinin bu kelimeyi söylemesi imanlı gitmesinin göstergesi olarak kabul edilir. Bu sayede kişinin Allah tarafından bağışlanacağı umulur.

“Kendini değiştirmeye gelen arkadaşını görünce, şehadet getirmeye başlamış, yürüyememiş, hemen oracıkta ölmüştü”(Seyfettin 2007: 26).

İslam inancında Hızır, kulun bunaldığı, sıkıştığı anlarda Allah tarafından gönderilen bir yardımcıdır. Dede Korkut Kitabında da Hızır, Boğaç'a yaralı ve yalnız olduğu bir

sırada görünür. Boğaç'a derdinin dermanını söyleyerek onu ferahlatır ve ortadan kaybolur.

“Oğlan orada yıkıldığı vakit boz atlı Hızır oğlana göründü, üç kez yarasını eliyle sıgadı. ‘Sana bu yaradan ölüm yoktur; dağ çiçeği ananın sütüyle senin yarana merhemdir’ dedi, kayboldu.” (Öztürk 2007: 16)

Keloğlan Masallarında da Hızır inancına yer verilmektedir. Keloğlan'a görünen ve dileklerini yerine getiren aksakallı ihtiyar kişi “Hızır” olarak tanıtılmaktadır. Masallarda olağanüstü güçleri genellikle periler temsil ederken, burada dini bir değer olan Hızır inancından yararlanılmıştır.

“Kul sıkılmayınca Hızır yetişmezmiş” derler. Nitekim o anda, Keloğlanın dağda rastladığı ak pak sakallı adam çıkagelmiş. (Ezgin 2007: 29)

Mehdinin kelime anlamı “kurtarıcı” olup pek çok dinde farklı şekillerde tezahür etmektedir (Sarıkcıoğlu 1997: 9). İnsanları içlerinde buldukları sıkıntıdan kurtaracağına inanılan Mehdi inancı, Müslümanlar için de bazen onları çabalamadan hazırcılığa iten bir anlayış şekline dönüşmüştür. Yalnız Efe'de Ömer Seyfettin, hiçbir çaba göstermeden yalnızca Allah tarafından gönderilmesi beklenen “Mehdi” anlayışını eleştirmektedir.

“Bir Mehdi çıksa diyenlere gülerdi. Anadolu, Rumeli karmakarıştı. Bir değil, bin Mehdi az gelirdi” (Seyfettin 2007: 13).

Dini terimler içerisinde ele alınan bir diğer konu ise dini yasaklardır. Her dinin bir takım emirleri olduğu gibi bazı yasakları da vardır. İnanan insanlar bu emir ve yasakları yerine getirmek durumundadır. Aksi halde günah işlemiş olurlar.

Türk klasiklerinde İslam dini tarafından yasaklanan fiillere değinilmektedir. Örneğin Yalnız Efe'de İslam'a göre haram olan içki içme işinin, kötü bir karaktere sahip olan ve kötü insanlarla arkadaşlık yapan bir kişi tarafından yapılması, sarhoş olmanın da kötü bir davranış olduğunu dolaylı olarak ima etmektedir.

“O vakit nerden geldiği, nereli olduğu belli olmayan sarhoş bir zaptiye mülazımı varmış. Eseoğlu’nun ahbabıymış” (Seyfettin 2007: 50).

Dede Korkut eserinde ise, yeni İslam’a girmiş olan Oğuzların önceki dinlerinden kalma olan ancak İslam’ın yasakladığı bazı adetlerini devam ettirdikleri görülmektedir. Eserin birçok yerinde şaraptan, kadehten, sarhoş olmaktan, meyhaneden söz edilmektedir. Şarap içen Oğuz Beyleri’nin bu işi gönül rızasıyla yaptıkları anlaşılmaktadır.

“İçip içip Ulaş oğlu Salur Kazan’ın başına, içtiği şarabın keskinliği vurdu” (Öztürk 2007: 19).

Yalnızca üzüntüsünden dolayı kadehi yere fırlatır.

“Bu kez oğlan şarap içerken içmez oldu. Altın kadehi elinden yere çaldı” (Öztürk 2007: 38).

“Ağzı büyük şarap küpleri ortalığa salınmıştı... Kâfir kızları al şarabı ayakla Oğuz Beylerine gezdirirlerdi. Her birinin elinden Ulaş oğlu Salur Kazan içmişti” (Öztürk 2007: 69).

Batı Klasiklerinden olan 80 Günde Dünya Gezisi adlı eserde ise içki, içilmesinde herhangi bir sakınca olmayan, normal bir içecek olarak tanıtılmaktadır.

“Kurtarıcıları ilk önce ona birkaç yudum likör ikram ettiler” (Verne 2004: 71).

— Küçük bir kadeh cin içmez misiniz? diye sordu.

— Rangoon’da karşılaşmamızın şerefine memnuniyetle bir kadeh içkinizi içebilirim” (Verne 2004: 82).

Yine içki likör, cin, şarap gibi isimlerle pek çok yerde kullanılarak, dostluk kurmanın araçlarından biri olarak gösterilmektedir.

“Sivil polis, Mister Fogg’un uşağıyla samimiyeti artırmaya çalışıyordu. Bu nedenle, Mongolia’nın barında ona içki ikram ediyordu” (Verne 2004: 42).

İslam'a göre haram olan bir diğerk fiil de domuz eti yemektir. (Nahl: 115). Dede Korkut eserinde Beyrek, kendisine zorla domuz etini yediren düşmanlarına karşı öfkelerini şöyle dile getirir:

“Kara domuz etinden yahni yedirdin, dayanamadım” (Öztürk 2007: 55).

Yukarıda da görüldüğü gibi İslam'a yeni girmiş olan Oğuzların İslam dininin bazı emir ve yasaklarını uygulama konusunda noksanlıkları vardır. Domuz etinin haram oluşu kitapta vurgulanmakta iken, içki içmenin yasak oluşuna dair herhangi bir atıf olmadığı gibi aksine Oğuz beylerinden bazılarının içkiyi herhangi bir içecek gibi içtikleri görülmektedir.

11. Batıl İnançlar

Hemen hemen bütün inanç sistemlerine, halk tarafından sonradan uydurulmuş bir takım batıl inançlar karışmış durumdadır. Bu batıl inançlar bazen gerçek dinin de ötesinde bir önem taşırlar. Bu daha ziyade cehaletten ya da kötü niyetli insanların dini istismar etmesinden kaynaklanmaktadır.

İslam dinine karıştırılmış batıl inançlardan bir tanesi kurşun dökme âdetidir. Buna inanan insanlar hastalandıklarında ya da kendilerini kötü hissettiklerinde doktora gitmek yerine kurşun döktüren birine gitmeyi tercih ederler. Üstelik bunu dinin bir gereği olarak algılar ve inanmayanlara inançsız gözüyle bakarlar. Karagöz ile Hacivat eserinde, bu kurşun dökme âdetinin eleştirildiği görülmektedir.

“Karagöz:

Komşu kurşuncu Tayyibe'ye de gösterdim. Onun gözü kesmedi, anlayamadı.

Hacivat:

Kurşuncu kadın tabii hastalıktan anlamaz. Malumatlı bir doktora muayene olmalıydın” (Yüstra 2008: 141).

Yine halk içinde itibar bulan bir batıl inanç da “muska” adı altında çoğunun ne olduğu anlaşılmayan bir takım yazılardır. İslam’da dua ile şifa dilemenin yerini daha ziyade maddi çıkar amaçlı, insanların dini duygularını istismar eden muskacılar almıştır. Üstelik bu muskalar tıslımlı bir iksir gibi gösterilmekte olup, her dileği gerçekleştireceğine inanılır.

“Muska yirmi dört saat suda dursun; sonra yarısını sen iç, yarısını nikahlı karına içir, muradın hâsıl olur, der ve hemen gözden kaybolur” (Yüstra 2008: 95).

Ömer Seyfettin de günümüzde bile inanılan baykuş öten yerde kötü bir olayın olacağı inancını eserinde şöyle işlemiştir:

“Birden dışarıda pek yakından bir baykuş kahkahası aksetti. Kedi, gözlerini açtı. Hasta, ihtiyar kadın, genç kız bakiştılar.

Fatma Molla:

— Üç gecedir bu uğursuz musallat oldu. Tepemizde ötüp duruyor dedi” (Seyfettin 2007: 33).

Sonuç olarak; gerek Batı klasiklerinde gerekse Türk klasiklerinde dini değerlerin sıklıkla işlendiği görülmektedir. Bu değerler tanrı inancı, peygamber ve ahiret inancı, melek tasavvuru, ölüm, şükür, dua, din adamı, tövbe, dini terim ve semboller olarak sınıflandırılabilir. Dede Korkut eseri başta olmak üzere diğer Türk Klasiklerinde konu edilen Allah inancı ve O’nun sıfatları Kur’an ile örtüşmektedir.

Batı klasiklerinde ise Hıristiyanlık dininin değerleri ve sembollerine yer verilmektedir. Bu eserler içinde özellikle Pollyanna’nın bir papazın kızı oluşu ve dini inancının kuvvetli oluşu dikkat çekicidir. Yine Heidi’nin sevgi dolu kalbi ile Tanrı’ya olan bağlılığı ideal karakter olarak sunulmaktadır. 80 Günde Dünya Turu çeviri eserinde, pek fazla dini değere yer verilmediği görülmektedir. La Fontaine Masalları’nda ise daha çok, ahlaki değerler işlenmektedir. Fakat aynı kitabın farklı yayınevlerince basılan çevirilerinde dini değerlere yer verildiği görülmektedir. (bkz. Elips yay. 2007)

Eserlerde yer alan dini değerler, çocukların din dilini geliştirmekle birlikte onları dine karşı olumlu ya da olumsuz olarak yönlendirici etkiye de sahiptir. Bu yüzden işlenen dini değerlerin doğru bilgiye dayanması, yanlış ve hurafelerden arındırılmış olması çok önemlidir. Çok farklı kültürlerin ve inançların bir arada yaşadığı günümüz dünyasının çocukları, kendi dini değerlerini iyice özümseyerek diğer dinlere karşı da hoşgörülü olabilmeyi öğrenmek durumundadır. Aksi takdirde hangi inancın peşinden gideceğini bilmeyen, silik şahsiyetli, inandığı değerleri savunamayan aşağılık kompleksine sahip ya da tam tersi bağnaz, hoşgörüsüz, batıl inançlardan beslenen şekilci ve katı kuralcı bireyler olarak yetişebilirler. Bunu önlemek için de çocukların yetişmesinde önemli bir işleve sahip olan kitaplardaki dini değerlerin, çocukların gelişim özelliklerine uygun olması, çocuğun dini inancını doğru bir şekilde desteklemesi ve olumlu yönde katkıda bulunması gerekmektedir.

D. İNCELENEN ESERLERDEKİ AHLAKİ DEĞERLER

Din ve ahlak, tarih boyunca birbiriyle bağlantılıdır ve ayrı düşünülemez. Dinin bireyden istediği yaşam tarzı ahlaklı yaşamdır. Özellikle İslam dini, güzel ahlakı dinin merkezine koyar. İman ve ibadetlerin nihai hedefi ise insanı ahlaki yönden geliştirmektir (Türer 2008: 30). Hatta Hz. Muhammed (sav) “Sizin iman yönünden en kamil olanınız ahlakça en iyi olanınızdır” derken güzel ahlakın zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Allah’a inanan bir Müslüman, İslam’ın öngördüğü ahlak kurallarına uymak durumundadır. Yani hem niyet hem de fiil olarak güzelden ve iyiden yana olmalıdır.

Ahlak bireyin kendisine, diğer canlılara ve Yaratıcıya karşı olan tutumlarının bütünüdür. Dolayısıyla kişinin, her türlü söz ve davranışı olumlu ya da olumsuz bir ahlakın yansımasıdır. Güzel söz ve fiiller olumlu ahlak, kötü söz ve fiiller de olumsuz ahlak olarak değerlendirilebilir.

Şimdi eserlerde işlenen olumlu ve olumsuz ahlaki değerleri inceleyeceğiz.

1. Olumlu Ahlaki Değerler

Eserlerde genel olarak tespit edilen olumlu ahlaki değerler şunlardır: Açık sözlülük, adalet, affedici olmak, alçakgönüllülük, cesaret, cömertlik, çalışkanlık, diğerkâmlık, doğruluk, dostluk, fedakârlık, izzet, öğüt, sabır, sadakat, saygılı olmak, sevgi, sorumluluk sahibi olmak, şefkat, tokgözlülük, ümit var olmak ve yardımseverliktir.

1.1. Adalet

Adalet; hak edenin hakkını ne fazla ne de eksik vermek olarak tarif edilebilir. Adaletin zıttı zulüm ve taşkınlıktır (Türer 2007: 45). Adalet olan yerde huzur, barış, güven ve esenlik vardır. Adaletin olmadığı yerde ise karmaşa, savaş, haksızlık ve düşmanlık vardır. İslam, adalet kavramına dolayısıyla adil olmaya büyük önem vermektedir. (Enbiya: 47; Araf: 159, 181; Yunus: 54, 55; Zümer: 69) Hatta Esmâ-i Hüsnâ hadisinde Allah'ın sıfatlarından biri de adalet sahibi anlamına gelen "adl"dır (Tirmizi, "Da'avat", 83).

Adalet sadece belirli din ve kültürlerin ürünü değil, aksine evrensel bir değerdir. Dünyanın her yerinde ve her zamanda adalet aranan ve övülen bir olgu olmuştur. Bu yüzden gerek Batı klasiklerinde, gerekse Türk klasiklerinde adalet kavramıyla karşılaşmak mümkündür. Örneğin Yalnız Efe eserinin yazarı Ömer Seyfettin'e göre; ülkede bir zamanlar kimsenin kimseye haksızlık etmemesinin sebebi, insanların birbirlerine duydukları saygı ve sevgidir. İnsanlar bu saygı ve sevginin zedelenmesinden korktukları için birbirlerine adaletli davranırlar.

"Bizim zamanımızda kimse kimseye haksızlık edemezdi. Herkes birbirinden çekinirdi" (Seyfettin 2007: 19).

Ancak daha sonra ülkede baş gösteren savaşlar, açlık ve yağmacılık gibi sebeplerle insanlar birbirlerinin haklarına riayet etmez hale gelirler. Eserde yerilen kötü ahlaki özelliklerden biri olarak işlenen haksızlığın pek çok çeşidi vardır. Bu kötü özelliklerin tümü birer ateşe benzetilerek, ülkeyi nasıl yaktığı şöyle tasvir edilmektedir:

“Eşkîyalık, zulüm, hakaret, hırsızlık, açlık, yağmacılık, alevsiz bir yangın gibi bu bin senelik ana yurdunu tutuşturuyordu” (Seyfettin 2007: 13).

Yazar zalim olan Eseoğlu'nun olumsuz ahlaki özelliklerinden bahsederken herkese haksızlık yaptığını ve eziyet ettiğini abartılı olarak şöyle anlatır:

“Kasabada bile canını yakmadığı, yuvasının bir direğini olsun yıkmadığı adam yoktu.” (Seyfettin 2007: 20)

Adaletin olmadığı yerde zulüm, haksızlık ve terör hüküm sürer. Bu eserde de tam böyle bir ortamın içinde bulunan Anadolu'nun durumundan bahsedilmektedir. Memleketin içinde bulunduğu duruma fazlasıyla üzülen Yörük Hoca ve arkadaşları, durumu düzeltmenin yollarını araştırmakta ve kara kara düşünmektedirler. Sadece kendi buldukları ortamı değil, civar köyleri de kurtarmak ve adaleti sağlamak arzusundadırlar.

“Fenalıkların önüne geçmek, bozulan cihanı düzeltmek lazımdı. Fakat nasıl?” (Seyfettin 2007: 13)

Çözüm olarak da her köy, kasaba ya da şehirden sözüyle, kuvvetiyle adaleti sağlayacak bir adamın çıkması ve mücadele edebilecek bir parça gücü olanların hiçbir haksızlığa sessiz kalmayıp, zulme rıza göstermemeleri önerilmektedir. Yani yazara göre her adaletli kişi kendi çevresindeki düzeni sağlarsa, tüm dünya barış, huzur ve adalete kavuşmuş olur.

“Her memleketten bir adam çıksa... Ne rüşvet kalır, ne zulüm kalır, ne fesat kalır!” (Seyfettin 2007: 27).

Kasabadaki adalet mekanizması o kadar kötü bir hale gelmiştir ki, suçluyu insanlar bulup, adalete teslim etmek isteseler bile bunu başaramazlar. Zira adaleti sağlamakla yükümlü olan hükümet bile rüşvet alır, adam kayırır ve güçlüden yanadır. Böylesi bir yerde can, mal ve namus güvenliği olmadığı gibi, halkın hükümete olan güveni de zedelenmiştir. Böyle olunca da insanlar haksızlıklara kendi yöntemleriyle karşı koyarlar. Yalnız Efe'nin dağlara çıkış amacının en önemli sebebi de budur.

“Kezban, babasını kimin vurduğunu anlayınca kasabaya gelir. Hükümete koşar.” Babamı vuran filandır tutun! Der. Aldıran olmaz. Kız yine köye döner.” (Seyfettin 2007: 50)

Haksızlığın bu kadar yaygınlaşmasının sebebi olarak da insanların her türlü tavrı sineye çekmeleri ve mücadele etmemeleri gösterilmektedir.

“Bu bizim her şeye eyvallah deyip boyun eğmemizdendir! Fakat eli ayağı tutanlar hiçbir haksızlığa razı olmamalıydı” (Seyfettin 2007: 27)

Dede Korkut’ eserinde de adalet önemli bir değer olarak sunulmakta, hak etmediği makama kavuşanlar eleştirilmektedir. Hak etmediği bir yerlere gelen Beğrek Bey’den şu şekilde tuttuğu yerin hakkını ödemesi istenmektedir:

“Bre Uşun Koca oğlu, oturan beylerin her biri oturduğu yeri kılıcının ekmeğiyle almıştır. Bre sen baş mı kestir? Kan mı döktün? Aç mı doyurdun? Yalncak mı donattın? Dedi.” (Öztürk 2007: 131)

Nasreddin Hoca fıkralarında adalet kavramı büyük yer tutmaktadır. Kendisi de bir kadı olan Nasreddin Hoca’nın en çok önem verdiği ahlaki değerlerden biri adalettir. Bu durum, gerek özel yaşamında gerekse kadılık yaptığı sosyal yaşantısında sıklıkla görülmektedir.

Akşehir’de kadılık yaptığı günlerde Nasreddin Hoca’nın önüne bir dava gelir. Davaya göre yoksul adamın biri, eline aldığı kuru bir ekmeği aşçı dükkânının önünde kaynayan et yemeğinin buharına tutarak yer. Bu durumu gören dükkân sahibi, yoksul adamı kaptığı gibi hemen Hoca’ya getirir. Aşçı durumu anlatarak adamdan tirit yemeğinin parasını ister. Nasrettin Hoca cebinden birkaç akçe çıkararak avucunda sallar. Adama çıkan sesi duyup duymadığını sorar. Aşçı “duydum” deyince Nasreddin Hoca taşı gediğine koyar:

“Yemeğin buharını yemenin ücreti, ancak paranın sesini duymaktır. Hakkını al da, durma git.” (Temur 2008: 30)

Yukarıdaki fıkrada da görüldüğü gibi Hoca, haksız da olsa davacıları davasından dolayı geri çevirmez. Aksine saçma bile olsa davayı adil bir şekilde çözmeyin

yöntemini uygular. Hoca bu şekilde haksızlık yapılmasına sebebiyet vermediği gibi herhangi bir itiraza da mahal bırakmaz.

La Fontaine Masallarında da adaletin önemine vurgu yapılmaktadır. Kurt ile Kuzu hikâyesinde, aynı ırmakta kurt yukardan, kuzu aşağıdan su içer. Kurt, kuzuyu yemeye karar verdiği için suyu bulandırdığı bahanesini ileri sürer. Kuzu “ben ırmağın alt tarafındayım suyu bulandırmam mümkün değil” derse de, bu sefer başka bir bahane göstererek kuzuyu yer.

Yazar bu hikâyesinde doğanın bir kanunu olan, her zaman güçlülerin zayıfları ezmesini eleştirmektedir. Kinaye yoluyla insanların da aynı şekilde davrandığını söyleyerek aslında her zaman güçlüünün aynı zamanda da haklı olmaması idealine şu sözlerle vurgu yapmaktadır:

“İnsanlara ders işte

Hayattaki her işte

Asıl sebep saklıdır

Güçlü olan haklıdır.” (La Fontaine 2008: 68)

Arılar hikâyesinde ise eşekarıları, balarılarının kovanına dalarak onları peteklerini çalmakla suçlarlar. Bu iftiraya şaşırın balarıları ile eşekarıları arasında günlerce süren çetin bir dövüş başlar. Sorunu çözemeyince en sonunda mahkemeye giderler. Hâkim olan yabanarısı, şikâyetleri dinledikten sonra her iki grubun arılarını kırlara gönderir. Hangi taraf, topladıkları bal özleriyle hâkimin önünde balların aynısından yaparsa, haklı olan o taraf olacaktır. Bu kararı duyan balarıları, hemen kırlara koşarken, hile yapan eşekarıları ise hemen oradan kaçarlar.

Bu hikâyede de hile ile ballara el koymaya çalışan hilekâr eşekarılarının şahsında haksızlık ve hile yapan kişiler eleştirilmektedir. Hâkim, çok mantıklı ve itiraz edilemeyecek bir çözüm yoluyla haksızlığı engelleyip, adaleti sağlamış olur. Böylece

haksız taraf eli boş dönerken, haklı taraf hakkını kazanmış olmaktadır. Yazar adaleti sağlayan bu hikâyedeki kararı şu ifadelerle takdir etmektedir:

“Ne güzel bir karardı,

Haksızlara zarardı.

Oğlu, kızı, karısı,

Arkasına takıldı.” (La Fontaine 2008: 17)

Eserlerde görüldüğü gibi hem Türk hem de Batı Klasiklerinde adalet, olumlu ahlaki değerlerden biri olarak övgüyle işlenen bir değerdir.

1.2. Cesaret

Cesaret, tehlikeyi korkusuzca karşılama anlamında olup, en büyük ahlaki erdemlerden biri sayılmaktadır (Hançerlioğlu 1992: 274). Cesur kişiler haksızlıkla mücadele eder, savaş zamanı düşmanla savaşır, doğru bildiği yolda sonuna kadar ilerler ve yeni girişimlerden asla korkmaz. Bu özellikler sebebiyle cesaret, her zaman övülen ve aranan bir nitelik olmuştur. Cesaret fiziksel güçle doğru orantılı bir durum değil, aksine kalple ilgili bir durumdur. Bu sebeple cesur kişilere aynı zamanda “yürekli” de denmektedir.

Eserlerin çoğunda cesaret, övülen bir ahlaki davranışken, cesaretin zıttı olan korkaklık istenmeyen ve yerilen bir durumdur.

Türk Klasiklerinden Dede Korkut Hikâyeleri eseri, baştan sona yiğitlik destanlarıyla doludur. Gaziler ve veliler, yiğitliğin doruk noktasındaki kişiler olarak bilinmektedir. Bu kişilerin Türk Milletinin oluşumunda tarihi bir yer tutması bu kişilerin önemini daha da artırmaktadır. Millet olma sürecindeki Türk boyları, iç ve dış düşmanlarla mücadele etmek durumundadır. Bu yüzden çocuklar özellikle de bey çocukları, küçük yaştan itibaren iyi bir savaşçı, iyi bir devlet başkanı olacak nitelikte yetiştirilmektedir. Bu sebeple vatanlarını savunacak olan beylerde olması gereken

yiğitlik övülen ve aranan bir ahlaki değer olarak sunulmaktadır. Hatta bu yiğitler çoğu yerde insanüstü güce sahip kişiler olarak anlatılmaktadır.

“Oğlan boğanın alnından yumruğunu giderdi, yolundan savuldu. Boğa ayaküstünde duramadı, düştü tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağına el vurdu, boğanın başını kesti” (Öztürk 2007: 12).

“ Karacuk Çoban Kâfirin üç yüzünü sapan taşıyla yere serdi. İki kardeşine ok değdi şehit oldu. Çobanın taşı tükendi, koyun demez, keçi demez, sapanın ayasına kor, atar, kafiri yıkar. Kâfirin gözü korktu.” (Öztürk 2007: 22).

Oğuzlar gündelik dilde birbirlerine “yiğit” ismiyle hitap etmektedirler. Bu yiğitliğin göstergesi olarak av avlamak, boğa ve aslan gibi güçlü hayvanlarla boğuşmak, ata binmek, ok ve kılıç kullanmak, düşman öldürmek gibi fiiller gösterilmektedir. Böyle bir toplumda yalnızca erkekler değil, aynı zamanda kızlar da yiğitlik sergilemektedirler.

“— Bre yiğit benim atımı kimsenin geçtiği yok. Okumu kimsenin geçtiği yok. Şimdi bey yiğit, gel seninle güreş turalım, dedi.” (Öztürk 2007: 42)

Cesaret, Jules Verne'nin de en çok değer verdiği özelliklerin başında yer almaktadır. Hatta eserin kahramanı Bay Fogg, bu cesareti ile dünya turuna çıkmayı göze alır. Yine bu cesareti sayesinde yolculuk esnasında karşılaştığı tüm olumsuzlukların üstesinden gelir.

Mesela töreleri gereği kurban edilmek üzere olan bir kadını rahiplerin elinden büyük bir cesaret göstererek kurtarır.

“Cesaretle yapılan kaçırma işi başarıyla sonuçlanmıştı.”(Verne 2004: 69)

Yolculuk esnasında trene saldıran Kızılderililer, trenin hızını kontrol edilemez hale getirirler. Eğer tren hemen yavaşlatılmazsa büyük bir kaza yaşanacak ve insanlar ölecektir. Bay Fogg düşünmeden treni durdurmak için atılır. Eserde bu olayın geçtiği bölüm şöyle anlatılmaktadır:

“— Beş dakikaya kadar tren durmazsa hepimiz mahvoluruz diye bağırdı.

Mister Fogg:

— Tren mutlaka duracak! diye cevap verdi.

Passepartout, hemen vagonun dışarı fırladı ve:

— Bu benim işim! diye bağırdı.“(Verne 2004: 132).

Yalnız Efe’de de cesaret, övülen ahlaki bir özellik olup, eserin kahramanı olan Yalnız Efe ile bütünleşmiştir. Yalnız Efe bir kız olmasına rağmen, cesur yüreğiyle kimsenin karşı koyamadığı Eseoğlu ve onun gibilerin üstesinden gelir. Cesaret daha ziyade erkeklerle birlikte anılırken, Yalnız Efe’nin bir kız olmasına rağmen erkeklerde bulunmayan bir cesarete sahip olması ilginçtir. Daha köyde babasıyla yaşarken bile korkusuz ve cesurdur. Bu durum şöyle anlatılmaktadır:

— Ben gidiyorum, dedi.

— Nereye?

— Babamın ölüsüne!

— Şimdi gece. Yarın bütün köylü gidecek.

— Ben duramam!

— Ben de geleyim!

— İstemez!” (Seyfettin 2007: 35)

Yalnız Efe adaleti sağlamayan görevlilere korkmadan şöyle kafa tutar:

“Kız korkmaz. Zaptiyelerin yanında ona. “İşte bunlar da şahit olsun, sen bugün babamı vuramı tutmazsan ben seni öldüreceğim” der.” (Seyfettin 2007: 50)

Cesaret, Hacivat ile Karagöz eserinde övülen ahlaki değerlerden olup, korkak olmak eleştirilmektedir. Karagöz korkak gibi görünse de giriştiği pek çok iş onun aslında cesaretle olduğunu göstermektedir.

Karagöz:

Vazgeç ayağımı öpeyim, ben yapamam!

Hanım:

Haydi, haydi bu kadar korkak olma! Gel benimle beraber! (Yüstra 2008: 68)

Keloğlan Masallarında da cesaret çok önemli bir niteliktir. Çoğunlukla masal kahramanları bu cesaretleriyle imkânsız işleri yapıp, olağanüstü zorlukların üstesinden gelmektedir. Keloğlan da çoğu masalda cesaretiyle ön plana çıkar. Cesaretinin mükâfatını da hem maddi hem de manevi olarak fazlasıyla alır.

“Keloğlanın bu cesareti padişahın kulağına gitmiş. Padişah da kendisine bir kese altın göndermiş.”
(Ezgin 2007: 80)

Keloğlan yanlarında üç yıl çalıştırdıktan sonra parasını vermeyen köselerden hakkını tek tek almayı başarır.

— Sen burada bekle demiş. Büyük amcanla görülecek bir hesabım var. Ondan da derleyeceğim küçük bir yemiş...”(Ezgin 2007: 63)

Yine incisini kendisi için saklamaya söz verip de geri vermeyen adamdan incisini almayı başarır. Kendisini çocuk görüp kandırmaya çalışan adam Keloğlan'ı aldatamaz.

“Bey çok korkmuş Keloğlanla çil horozdan.

— Kusura bakma sırma saçlı oğlum demiş. Senden aldığım inciye kızım evlenirken boynuna takmıştım. Onu yerine sana iki altın vereyim. Güle güle harca.

Keloğlan:

— Olmaz demiş. Benim incim en azından yüz altın ederdi.” (Ezgin 2007: 74)

Görüldüğü gibi cesaret Türk ve Batı Klasiklerinde övülen ahlaki değerlerden biri olarak işlenmektedir.

1.3. Sadakat-Vefa

Sadakat; bir şeye ya da bir kimseye içten bağıllık anlamına gelir (Hançerlioğlu 1993: 12) Türkçede vefa ile sadakat kelimeleri yakın anlamlı olup, bazen birbirinin yerine de kullanılabilir. Vefa, eserlerin hemen hepsinde övülen ahlaki değerlerden biridir. Yapılan iyiliğe vefa, eşe dosta, göreve, yöneticiye ve Yaratıcıya vefa, bu ahlaki değerlerin çeşitleri arasında yer alır.

Türk Klasiklerinden özellikle Dede Korkut eserinde pek çok sadakat örneklerine rastlanmaktadır. Öncelikle boylar halinde yaşıyan Oğuzlarda, her boy kendi beyine itaat etmekle sorumludur. Ölüm pahasına da olsa baştaki beye isyan etmek, ona vefasızlık etmek asla söz konusu olamaz. Çünkü eserde yöneticiye itaat vefanın da bir gereği olduğundan ahlaki değer olarak sunulmaktadır.

“Vallahi ben Kazan’ın uğruna başımı koymuşum, ben Han Kazan’dan dönmem, istersen yüz parça et, dedi.” (Öztürk 2007: 156)

Yine göreve sadakatle bağlı olup, kendilerine verilen görevi yerine getirmek için çabalayan bezirgânlar, emanetleri yerine ulaştırmak için kendilerini düşmandan kurtaran Beyrek’e bile istediklerini vermezler.

“Bre bezirgânlar çok mu istedim, dedi. Bezirgânlar;

— Neye çok olsun, ama bizim beyimizin bir oğlu var. Bu üç nesneyi ona götürmemiz gerek idi, dediler.” (Öztürk 2007: 38)

Babasının arkadaşlarına vefasız davranan Boğaçhan onların kıskançlık duygularının kabarmasına neden olur. Yaptığı bu yanlışın bedelini ise babası tarafından yaralanmakla öder.

“Oğlan tahta çıktı, babasının kırk yiğidini anmaz oldu.” (Öztürk 2007: 12)

Kazan Bey savaş esnasında oğlunu saklanması için koyduğu yerde bulamaz. Buna çok öfkelenen Kazan Bey, oğlunun kendisine ihanet edip kaçtığını düşünür. Bu yüzden Kazan Bey, diğer insanlara da ibret olması için oğluna sadakatsizliğinin cezasını vermeyi planlar.

“Beyler Tanrı bize bir uğursuz oğul vermiş! Varayım onu anasının elinden alayım, kılıçla paralayım, altı bölük edeyim, altı yolun ayırtına bırakayım, bir daha kimse ıssız yerde arkadaşını koyup kaçmasını dedi.” (Öztürk 2007: 74)

Dede Korkut kitabında anlatılan beylerden Bamsı Beyrek’in vefa örnekleri çoktur. Tutsak olan arkadaşlarını kurtarma sözü veren Beyrek, yayı görünce arkadaşlarını hatırlar.

“Beyrek yayını gördüğünde yoldaşlarını andı, ağladı.” (Öztürk 2007: 59)

Beyrek on altı yıldır hasret kaldığı nişanlısına sonunda kavuşur. Ama kurtulunca hapiste birlikte olduğu dostlarını unutmaz. Vefa gereği ilk önce gidip, onları kurtarır.

“Han’ım Kazan, yoldaşlarımı çıkarmayınca hisarı almayınca murada ermem, dedi.” (Öztürk 2007: 60)

Yine Beyrek, kendi eşinin boyu tarafından beyi Kazan’ı bırakıp kendi yanlarına geçme teklifini reddeder. Bu yüzden yıllardır birlikte yaşadığı kişiye karşı olan sadakati sebebiyle öldürülür.

“Beyrek:

Vallahi ben Kazan’a asi olmam, diye and içti.” (Öztürk 2007: 155)

Beyreğin bu kararı aşağıdaki sözlerden de anlaşıldığı gibi, yediği ekmeğe ihanet etmemek olarak değerlendirilmekte ve övülmektedir:

“Beyrek ekmeğini çiğnemedi, onlara katılmadı.” (Öztürk 2007: 156)

Vefaya karşılık vefayla karşılık vermek gerekir. Aynı eserde Bey’ine karşı vefalı davranarak, pek çok zorlukla savaşan ve yaptıklarına karşılık haksızlığa uğradığını düşünen çoban, Salur Kazan’a şöyle sitem eder:

“Üç yüz kâfir öldürdüm, savaş ettim, semiz ve zayıf bir koyunu senin kapında kâfirlere vermedim. Üç yerimden yaralandım, karabaşım bunaldı, yalnız kaldım, suçum bu mudur? (Öztürk 2007: 25)

Yine düşman askerlerinin çokluğuna rağmen Kazan’ın adamları, uyuyan beyleri Kazan’ı bırakıp kaçmazlar. Hatta vefasızlık etmektense, bu yolda şehit olmayı tercih ederler. Bu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

“Kazanın beyleri baktılar, gördüler ki yağı geliyor;

— Kazanı bırakır gidersek evinde bizi kovalar, iyisi mi burada kırılalım, dediler. Kâfiri karşıladılar, savaş ettiler. Kâfirler Kazan’ın yolunda yirmi beş beyini şehit ettiler.” (Öztürk 2007: 142)

Dede Korkut’ta vefa, yiğitlerde olduğu gibi kadınlarda da övülen bir değerdir. Onaltı yıl tutsak olan Beyrek’in nişanlısı Banı Çiçek, nişan yüzüğünü hala parmağından çıkarmamıştır.

“Gümüş gibi ak bileğini açtı, elini çıkardı. Beyreğin geçirdiği altın yüzük parmağında göründü. Beyrek yüzüğü görünce tanıdı.” (Öztürk 2007: 63)

Yine Deli Dumrul’un eşi, kocasının ölümünden sonra tekrar evlenmeyi asla düşünmez. Kadının bu vefası şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Senden sonra bir yiğidi, sevip varsam, birlikte yatsam, ala yılan olup beni soksun!” (Öztürk 2007: 88)

Nasreddin Hoca Fıkralarında da vefa önemli bir ahlaki değerdir. Hoca'nın Konya'lı bir arkadaşı vardır. Ticaretle uğraşan bu adam sık sık Akşehir'e gelir, Hocada misafir olup gider. Her seferinde de "Hocam Konya'ya yolun düşerse mutlaka beklerim" der. Nasreddin Hoca'nın gerçekten de bir gün Konya'da işi çıkar. Gidince arkadaşında kalmak üzere arkadaşının evini arayıp bulur. Tam kapıyı çalacağı sırada camda arkadaşının başını görür. Adamın karısı, kocasının evde olmadığını, bir iş için başka şehre gittiğini söyler. Bu cevaba çok şaşırın Hoca, bir pencereye bir de kadının yüzüne bakarken şu cevabı verir:

"Kocana benden selam söyle, bir daha evden ayrılırken sakın başını pencerede unutmasın!" (Temur 2008: 32)

Bu fıkrada arkadaşı olan Hoca'ya vefalı davranmayan adam eleştirilmektedir. Hoca her seferinde onu misafir etmesine rağmen, adam bir kereliğine bile Hoca'yı kabul etmek istemez. Nasreddin Hoca da yapılan bu vefasızlığın farkında olduğunu belirtmek ve adama iyi bir ders vermek için adama, "başını evde unutmaması" tavsiyesinde bulunur.

Karagöz ile Hacivat eserinde de vefasızlık istenmeyen bir durumdur. Özellikle de sevgililer arasındaki vefasızlık asla tasvip görmez. Eserin Ferhad ile Şirin'in anlatıldığı bir bölümünde Şirin, kendisinin vefasız olmadığından bahseder. Kıyamete kadar Ferhat'a vefa göstereceğini şu dizelerle dile getirir:

Sanma Ferhat'ım beni bi-vefa

Şekerlenmiş tatlı diller senindir.

Sen gibi efendime canım feda etsem gerek

Nev-civanım var iken ben kimi sevsem gerek

Ta kıyamet haşr olunca gönlümü verdim sana

Sen dururken busemi ben kimlere versem gerek

Al efendim! Buse de senin, Şirin de senin! (Yüstra 2008: 102- 103)

Keloğlan Masallarında da vefa ve yapılan iyiliğe minnettar olmak güzel bir özellik olarak vurgulanmaktadır. Zira minnet duygusu, vefa ve şükür duygusunu beraberinde getirir.

“Hemen kızın ayağına kapanarak, “Aman sultanım, beni kurtardın” demiş... Anası ile dadısı gelip oğlanı bu durumdan kurtardığı için sevinçten ağlıyorlarmış”. (Ezgin 2007: 15)

Oğlanın anne ve dadısındaki bu minnet duygusu ömür boyu sürer. Yani kendilerine iyilik yapan kimsenin iyiliğini asla unutmadan yaşarlar.

“Oğlan ve kız, annesi ve dadı ölünceye kadar hep bir arada mutlu bir şekilde yaşamışlar. “(Ezgin 2007: 16)

Keloğlanın kendisi de minnet duygusuna sahiptir. Çok istediği şeyleri elde etmesine sebep olan güvercine bile şükran duyar.

“Keloğlan gönül borcu duyarak ak güvercine katırını koştura koştura varmış köyüne.” (Ezgin 2007: 24)

Çok acıktığı bir sırada sihirli mendil tarafından gönderilen yemekleri hemen yemeye başlayan Keloğlan, bir yandan da şükran duygusu duymaktadır.

“Kimsenin bir şey demediğini görünce de büyük bir iştahla atıştırmaya koyulmuş. Bu yemekleri gönderen iyi yürekli kimseye teşekkür etmeyi de unutmamış. Az da olsa dünyada iyi yürekli ve acıyan insanların var olduğunu düşünmüş.” (Ezgin 2007: 47)

Pollyanna’da vefakârlık, övülen bir ahlaki değer olarak vurgulanmaktadır. Yapılan iyiliklerin unutulmaması ve şükran duygusuyla anılması, insana yakışan güzel bir vasıftır.

Pollyanna, annesi ölünce babasıyla beraber kendisine destek olan Yardım Sevenler Derneğini sık sık hatırlar.

“Polly Teyze, sabırsızca sözünü kesti onun, “Tamam tamam” dedi. “Ne zaman konuşsak hep Yardım Sevenler Derneğinden söz açıyorsun!”

Neşeyle “Evet efendim” diye cevap verdi Pollyanna. “Öyle yapıyorum galiba. Ama beni onlar büyüttü, hem...”(Porter 2008: 87)

Pollyanna, daha sonra yanında yaşadığı teyzesine karşı daima vefalı olacağını vurgular. Yazar şu sözlerle kahramanının ağzından akraba olanların birbirlerine vefasızlık etmemesi gerektiğine vurgu yapar:

“Ah Polly Teyze, hiç nankör olabilir miyim ben... Hele size karşı. Sizi seviyorum... Yardım Sevenlerden biri bile değilsiniz; teyzesiniz!” (Porter 2008: 39)

Pollyanna, teyzesini bırakıp kendisiyle yaşamayı teklif eden Pendleton’un isteğini geri çevirmesinin sebebini şöyle anlatır:

“Bay Pendleton gidip onunla oturmamı istedi; ama Polly Teyze’yi bırakamam tabii... Bana öyle iyi davrandı ki!” (Porter 2008: 119).

Pollyanna hayatının yoğunlaşmasından sonra da eski arkadaşlarını asla unutmaz. Onları arar, sorar ve onlarla vakit geçirir.

“Hayatındaki bu yeniliğe rağmen, eski dostlarını unutmadı Pollyanna. Doğru artık eskisi kadar vakit ayıramıyordu onlara; ama bütün boş vakitlerini de onlara veriyordu.” (Porter 2008: 115)

La Fontaine Masallarında da vefalı olmak övülmektedir. “Karınca ile Güvercin” hikâyesinde bir güvercin derede su içerken, bir saman çöpünün üstünde dere boyunca sürüklenen bir karınca görür. Karınca güvercinden kendisini kurtarması için yalvarır. İyi kalpli güvercin gagasıyla karıncayı kurtarır. Bir müddet sonra bir avcı bu güvercini vurmak için tüfeğini doğrultup nişan alır. Ancak tam tetiğe basacakken dizini güvercinin sudan kurtardığı karınca ısırır. Avcı bu acıyla tetiğe basamaz ve güvercin uçup gider (La Fontaine 2008: 60).

Yazar burada ahlaki bir değer olan vefanın önemini hikâye etmektedir. La Fontaine bu hikâyede iyi kalpli olan güvercinin yaptığı iyiliğin karşılıksız kalmamasını anlatır. Karınca hayatını kurtaran güvercine vefa göstererek o da kuşun hayatını kurtarır.

“Ormanla Oduncu” hikâyesinde oduncunun biri baltasının sapını kaybeder. Oduncu bir daha ağaçlarını kesmemek şartıyla ormandan baltasına sap olması için bir dal ister. Orman adamın sözüne inanarak dalından verir. Oduncu ise baltasının sapını yeniler yenilemez hemen en güzel ağaçları budamaya başlar. Orman yaptığı iyilikten dolayı pişman olur.

Yazar bu hikâyede iyiliğe karşı yapılan nankörlüğü şu ifadelerle eleştirmektedir:

“Böyledir işte bizim dünyalılar:

Gördükleri iyiliği

İyilik edene karşı kullanırlar.” (La Fontaine 2008: 76)

Heidi’de vefanın karşıtı olan nankörlük eleştirilmekte iken vefa duygusu övülmektedir. Kişinin kendisine iyilik yapan bir kişiye nankörlük yapması utanılacak bir durum olarak gösterilmektedir.

“Bunları söylemeye utanmıyor musun? Mösyö Seseman sayesinde iyi bir muamale gördün. Buna rağmen nankörlük yapıp buradan kaçmak istiyorsun!” (Spyri 2005: 50)

Bay Seseman, kızının iyileşmesine vesile olan Heidi ve büyükbabaya olan vefa duygusunu nasıl ifade edeceğini bilemez.

“Çocuğumu iyileştirerek bana da hayat verdiniz. Şimdi size olan minnettarlığımı nasıl ispat edeyim? Söyleyin ne yapabilirim? (Spyri 2005: 110)

Yapılan iyiliğe karşı minnettar olmak, insani bir duygudur. Şükran duygusu kişide vefa, iyilikleri fark edebilme ve alçakgönüllü olma gibi güzel hasletleri de bünyesinde barındırır. 80 Günde Dünya Gezisi eserinde vefa, övülen ahlaki özelliklerden biri

olarak gösterilmektedir. Eserin kahramanı Bay Fogg'un ölümden kurtardığı kadın, hem sözle hem de beden diliyle minnettarlığını şöyle ifade eder:

“ Prens Aouda, kurtarıcılara teşekkür etti ve sevinç gözyaşları döktü.”(Verne 2004: 71)

“Hayatımı kurtarmakla zaten size karşı minnet borcum sonsuzdur...”(Verne 2004: 153)

Aynı eserde gerek uşakta gerekse efendisinde vefa duygusu çok önemli bir ahlaki değer olarak sunulmaktadır. Uşak hizmetinde bulunduğu, yardımını ve dostluğunu gördüğü Mister Fogg aleyhinde herhangi bir şey yapmayı şu sözlerle ihanet olarak saymaktadır.

— Mösyö Fix, söyledikleriniz doğru olsa bile ona ihanet edemem... O kadar iyi kalpli ve cömert bir insanı arkadan vuramam...”(Verne 2004: 99)

Aynı şekilde Mister Fogg da kendisine hizmet eden, hayatı pahasına trendeki insanları kurtaran uşağını vahşilerin elinden kurtarmayı bir vefa olarak görür. Phileas Fogg kendi hayatlarını kurtaran kişiye vefa borcu olarak, tek başına da olsa yardıma koşar:

“Phileas Fogg soğuk bir tavırla:

— Öyleyse ben tek başıma giderim. Burada herkes hayatını ona borçludur. Vahşiler tarafından göz göre göre öldürülmesine dayanamam...”(Verne 2004: 134)

Vefa çeşitlerinden bir diğeri de hatıraya karşı duyulan vefadır. Bu eğer ölmüş bir kişinin hatırası ise onu unutmamak ve onu daima hatırlamak daha da bir anlamlıdır. 80 Günde Dünya Gezisi adlı eserde Passepartout da açlıktan ölmek üzere olmasına rağmen, manevi değeri olan hediye saklamayı tercih eder. Eserde bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Ertesi gün midesi açlıktan kazınan Passepartout, en kısa zamanda bir şeyler bulup yemeye karar verdi. Üzerinde satılacak eşya olarak sadece dede yadigârı saati vardı. Fakat onu satmaktansa açlıktan ölmeye razıydı.” (Verne 2004: 118)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi her iki grup eserde de vefa ya da sadakat övülmektedir. Vefa örnekleri ise Türk eserlerinde daha ziyade yöneticiye, göreve ve eşe gösterilmekteyken, Batı Klasiklerinde ise bireysel olarak yapılan iyiliklere, göreve ve hatıraya vefa çeşitleri örneklendirilmektedir.

1.4. Saygılı Olmak

Saygı, sosyal hayatın olmazsa olmazlarından olan ahlaki bir değerdir. Saygılı olma; insana, insan olduğu için değer vermenin adıdır. Dolayısıyla insana saygı duymak, bir nevi Allah'a saygı göstermek demektir.

Saygı gösterilmesi gereken kişilerin başında ebeveynler gelir. Örneğin Dede Korkut'ta kişinin ana babası, en değerli varlık olarak sunulmaktadır. Kazan Bey ilk önce esir olarak götürülen annesini geri vermelerini ister. Annesini alınca savaşmaksızın geri dönüp gideceğini söyler. Bu sözüyle annesini karısından daha ön planda tuttuğunu ima eder. Bu husus eserde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Karacuk Çoban, anamı kâfirden dileyeyim at ayağı altında kalmasın dedi.” (Öztürk 2007: 28)

“Kırk ince belli kızla Burla Hatun'u götürdün,

Sana esir olsun!

Kocamış anamı götürdün,

Bre kâfir, anamı ver bana

Savaşmadan, vuruşmadan döneyim.” (Öztürk 2007: 29)

Dede Korkut'ta ana babaya saygı da, çok değinilen ahlaki bir değer olarak yer almaktadır. Ebeveyne duyulan saygı, aşağıda olduğu gibi sözlerden de anlaşılmaktadır:

“Karabaşım kurban olsun babam sana.” (Öztürk 2007: 71)

“—‘Evet öyle. Evet, aksakallı aziz baba, benim de istediğim odur’ dedi.” (Öztürk 2007: 42)

Ayrıca bu saygının bir ifadesi olarak el öpmek ve diz çökmek gibi beden hareketleri de yapılmaktadır.

“Oğlanı donattılar. Atasıyla, anasıyla geldi, görüştü, ellerini öptü.” (Öztürk 2007: 127)

“İleri çıktı, diz çöktü, babasına çağırıp söyledi.” (Öztürk 2007: 70)

Ana babaya olan bu saygı sadece şekilden ibaret olmayıp, çocuklar aynı zamanda onların sözlerini de itiraz etmeksizin yerine getirirler. Dirse Han’ın oğlu, kendisini öldürmeye kasteden babasını, annesinin isteği üzerine düşmandan kurtarır.

“Oğlan anasının sözünü kırmadı.” (Öztürk 2007: 17)

“Uruz babasının sözünü kırmadı... O zamanlar oğullar ataya karşı gelmez, oğul atasözünü iki eylemezdi. İki eylese o oğlu kabul etmezlerdi.” (Öztürk 2007: 72)

Anne babasından uzakta nice zorlu imtihanları aşmış sevdiği kızı alan Kanturalı, kurulan düğün derneğe öfkelenip, hemen anne babasının yanına dönmek ve onlarla görüşmek ister.

“Yer gibi kertileyim; toprak gibi savrulayım; kılıcıma doğranayım; okuma sancılayım... Bey babamın, kadın anamın yüzün görmeden bu gerdeğe girersem, dedi.” (Öztürk 2007: 99)

Yine sadece kişinin kendi anne babası değil eşinin anne babasına da değer vermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Beyrek’in yaşadığını öğrenen Banı Çiçek, ilk önce Beyrek’in ana babasına müjde vermeye gider.

“Hemen Banı Çiçek sıçradı, bir ata bindi. Beyreğin atasına, anasına muştuluğa sürdü, gitti.” (Öztürk 2007: 65)

Keloğlan masallarında Keloğlan, çoğunlukla annesiyle birlikte yaşar. Bazen annesini kızdırsa da genellikle onu mutlu etmeye ve ona hizmet etmeye çalışır.

“Gelip anasına .”Ana padişah bir hamam yaptırmış, her kim gidip yıkanırsa iyi oluyormuş. Haydi, seni de götürüyüm, senin de hastalığın iyi olur belki demiş.” (Ezgin 2007: 8)

Keloğlan, yürüyemeyecek kadar hasta ve yaşlı olan annesini memnuniyetle sırtında taşır.

Keloğlan; “ilahi ana söylediğin laf mı? Ben ne güne duruyorum hadi bakim, ben seni sırtıma alıp götürürüm diyerek anasını sırtına alıp yola çıkmış.” (Ezgin 2007: 8)

Saygının bir çeşidi olan büyüklere saygı göstermek, hemen her eserde yer alan ahlaki bir değerdir. Örneğin Ömer Seyfettin’de yaşça büyük olanlara karşı saygı duymak ve onların sözlerine itibar etmek, takdir edilen ahlaki davranışlardan sayılmaktadır.

“En ihtiyarları Hacı Durmuş, Yörük Hoca’nın yanına oturdu. Birbirlerini Sivastopal’dan tanyorlardı. Hocayı yirmi sene evvel bu köyde yerleşmeye razı eden bu arkadaşığıydı. (Seyfettin 2007: 15)

Dede Korkut’ta da büyüklere saygı göstermek ahlaki bir davranış olarak görülmektedir. Saygının bir ifadesi olarak da büyüklerin elini öpme âdeti yaygındır. Herhangi bir sebeple büyüğün eli önce öpülmezse bu durum şöyle yerilmektedir:

“Yüzlerini yere koyup yürüdüler, o yiğidin elini öptüler. Bunlar böyle edince Bay Büre Bey öfkeleni. Bezirgânlara: “Bre kavat oğlu kavatlar ata dururken oğul elini mi öperler, dedi. ” (Öztürk 2007: 39)

Falaka eserinin yazarına göre, saygı gösterilmesi gereken en önemli kişilerden biri de hocalardır. Ahmet Rasim bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

Eniştem ayağa kalktı:

— Buyurun Hafız İsmail Efendi, diye karşıladı. Benim eniştem biri gelince ayağa kalksın... Görülmüş şey değil...”(Rasim 2008: 77).

Hocalara duyulan saygının nişanesi, önünde diz çökmek ve elini öpmek olarak görülmektedir.

“Geldiğimden beri görmediğim ince sarıklı, sarışın yüzlü, benden herhalde beş altı yaş büyük bir çocuk, yerinden fırlayarak, Hoca Efendi’nin önüne gitti. Elini öptü diz çöktü.” (Rasim 2008: 32).

Yine Rasim, eniştesinden hocaları kapıya kadar geçirmenin bir saygı olduğunu öğrenir.

— İnsan hocasını ta kapının önüne kadar götürmez mi? Sonra hoca adama ne der? (Rasim 2008: 72)

Birbirine saygı göstermesi gereken kişiler arasında eşler de önemli yer tutar. Bir ailenin sağlam ve sağlıklı devam edebilmesi için sevgi ve saygı mutlaka gereklidir. Falaka eserinde Ahmet Rasim, halk içinde saygın bir konumu olan eniştesinin, halasına yani eşine duyduğu saygıyı çok çarpıcı bir şekilde ifade eder. Yazar adeta bir erkeğin, dışarıdaki itibarından ziyade kibar, centilmen ve eşine saygılı oluşuyla görgülü olunacağını vurgulamaktadır.

“Halam karşısına gelir gelmez, eniştem yerinden kalkar, halamın kolundan tutar, onu oturtur, görgü kurallarına son derece bağlı hareket ederdi. Her sözüne ‘Hanımefendi’ diye başlar, halama çok saygı gösterirdi.” (Rasim 2008: 68).

Görüldüğü özellikle Türk Klasiklerinde saygı çok önemli ahlaki değerlerden biri olarak işlenmektedir. Bu eserlerde saygı öncelikle anne babaya, hocaya, büyüklere ve eşlere karşı gösterilmektedir.

1.5. Sevgi

Başta insanlar olmak üzere yaratılan her şeyin sevgiye ihtiyacı vardır. Eserlerde en çok işlenen sevgi türü genel olarak insan sevgisidir. İnsan sevgisinin içinde aile sevgisi ayrı bir öneme sahiptir. Birbirlerini seven aile bireyleri her türlü fedakârlığa katlanır, zorlukların üstesinden daha kolay gelir ve mutlulukları daha iyi paylaşırlar.

Yine eşlerin birbirine sevgi duyması, dertlerin ve sırların paylaşılması yani hayatın paylaşılması demektir. Bu paylaşımın olması ise, eşler arasındaki karşılıklı saygı, sevgi ve güvenin olmasını zorunlu kılar. Bu durum Dede Korkut eserinde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kişi koynunda yatan helaline sırrını demez mi olur? Nedir halin? Dedi.” (Öztürk 2007: 126)

Oğuzlarda aile bağları çok kuvvetlidir. Ana babalar çocuklarına karşı sevgi ve şefkat beslerken, çocuklar da atalarına karşı saygı ve sevgi beslemektedir. Karşılıklı sevginin olduğu ailede mutlu çocuklar, mutlu insanlar olarak yetişirler. Kardeşlerin birbirlerine düşkünlüğü, ailelerin çocuklarına sevgisi şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“Kalkıp iki kardeş kucaklaşıp sarılarak görüştüler. Eğrek, küçük kardeşinin boynunu öptü. Seğrek de ağasının elini öptü.” (Öztürk, 2007: 138)

Beylerin çocuklarına olan sevgilerini sözle ve eylemle dile getirdikleri görülmektedir.

“Koca Bey, oğullarına karşı geldi. Atından indi, oğlanlarıyla sarıldı, kucaklaştı, görüştü. Hoş musunuz, esen misiniz oğullar? Dedi.” (Öztürk 2007: 139)

Çocuklara sevgi gösterilmesi çok önemlidir. Çünkü çevresindeki insanları model olarak büyüyen çocuk, sevgi görürse sevmeyi öğrenir. Anne baba sevgisinin sağladığı eğitimin yerini, hiçbir eğitim aracı tutamaz. Çocuklar özellikle annenin sevgisine muhtaçtır.

Ahmet Rasim’in annesi de oğlunu çok seven, sevgisini gösteren, sevgi dolu bir kadındır. Rasim de annesine büyük bir sevgiyle bağlıdır. Hatta o kadar ki yurttan kaldığı dönemlerde annesinin özlemiyle tutuşur. Annesi onu ziyarete geldiğinde bayram çocuğu gibi mutlu olur ve kendisinin annesinden bir parça olduğunu şu sözlerle ifade eder:

“...O bana yavrum ben ona anne diyordum. Ne farkı var? Ben annemden başka neyim ki! Ben oyum o da ben! Hademe dayanamamış, bu manzarayı görür görmez kendini dışarı atmış. Biraz sonra heyecanımızı yatıştırdık. Beni öptü, okşadı.”(Rasim 2008: 88)

Ahmet Rasim her ne kadar yetim olsa da annesi ve çevresindeki diğer yakınları sayesinde sevgiyle dolu bir çocukluk geçirir. Rasim küçük olmasına rağmen kendisine gösterilen bu sevginin farkındadır ve çok mutludur.

“Ciciannem beni evladı gibi severdi. Horozum diye okşar, öperdi. Konakta kaldıkça koynunda yatırır, para verir, bana pek büyük iyiliklerde bulunurdu. Görür görmez, ‘Gel bakayım horozum’ dedi, kollarını açtı. Koştum, elini öpmeyi unutmamakla birlikte kendimi, kollarının arasına bıraktım.” (Rasim 2008: 24)

“Büyük halam beni çok severdi.” (Rasim 2008: 67)

Yine yazarın çok çekindiği eniştesi bile Rasim’i çok sever, okşar ve sevindirir. Rasim, okşanarak ve öpülerek sevilmenin yanında, kendisine harçlık verilmesini ve bayramlık kıyafet alınmasını sevginin emaresi olarak görmektedir.

“Beni parmakları son derece kalın elleriyle sever, okşardı. ‘Ne istersen alayım’ derdi. Hatta yanından çıkarken avuçlarımı çeyrek altınlar bulunan çil paralarla doldururdu. Her bayram, bayramlığımı bohça ile yollardı.” (Rasim 2008: 68)

Çocukluk döneminde sevgisiz kalmak, kötü muamele görmek, ileride çocukları kindar, sevgisiz ve sert bir insan yapmaktadır. Rasim, yaşlandığı halde babasını affedemeyen ve babasına sevgi besleyemeyen bir adamın ibretlik sözlerini şöyle ifade eder:

“Seksenlik bir ihtiyar bana bir gün dedi ki:

— Ben babamı hiç sevmezdim, bana daima sert davranışlarda bulunurdu...”(Rasim 2008: 96).

Keloğlan Masallarında da kişinin kendi çocuğuna sevgi göstermesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

“Kız da ‘Haydi oradan yalnız pencereden bakıp gidiyorsun bir kere içeri girip de çocuğunu sevmiyorsun’ demiş. Oğlan ‘aç pencereyi’ deyince kız pencereyi açmış. Oğlan silkinerek adam kılığına girmiş. Çocuğunu sevip okşamış ve karısıyla hoşbeş ederken vakit iyice geçmiş. (Ezgin 2007: 15)

Batı Klasiklerinde de sevgi konusu önemli yer tutmaktadır. İnsan sevgisinin içinde değerlendirilen aile ve arkadaş sevgisi özellikle işlenmektedir. Heidi eserinde Seseman ailesi de sevgi temelli ailelerden biridir.

“Klara babasını görünce çok sevindi. Baba kız hasretle öpüştiler.” (Spyri 2005: 53)

Yine eserin kahramanı olan küçük kız Heidi, sevgi dolu bir kızdır. Birlikte olduğu insanlara bu sevgi dolu kalbiyle sevgi aşılar. Bu özelliği sayesinde insanlara yaşama sevinci katar. İlk önce büyükbabasını, sonra Peter’in büyükannesini daha sonra Klara’yı bu sevgisiyle hayata tutundurur.

“Küçük kız içeri girince koşarak gitti, büyükannenin boynuna sarıldı.” (Spyri 2005: 34)

“Heidi koştu. Eski dostuna sarıldı. Doktor bu kadar sıcak bir karşılama beklemiyordu. Bir baba sevgisiyle kızın elinden tuttu.” (Spyri 2005: 82)

Aynı şekilde Pollyanna’da da engin bir insan sevgisi vardır. O bu özelliğiyle en yakınındaki kişiden hiç tanımadıklarına kadar herkese sevgi beslemektedir.

“Pollyanna alışkanlıkla, teyzesinin yanına gidip onu sevgiyle kucakladı.” (Porter 2008: 31)

“Dolaşmak, sokakları, evleri görme, insanları seyretmek de güzel. İnsanları çok severim. Sen sevmez misin Nancy? (Porter 2008: 46)

“Biliyorum aksi bir adam gibi görünüyor, ama aslında hiç de öyle değil. Belki siz de bu yüzden hoşlanmıyorsunuz ondan. Ama sizin gönderdiğinizizi söylemem. “Ben getirdim” derim. Seviyorum onu. Yemek götürmek istiyorum.” (Porter 2008: 88)

Doktor da Heidi’yi kızı gibi sever ve onunla birlikte yaşamak ister.

— Hasta olursam ve yalnız kalırsam, o zaman gelip benimle kalır mısın? Heidi üzülmüştü:

— Evet! Evet! Tabi gelirim. Seni büyükbabam kadar seviyorum.” (Spyri 2005: 84)

Sevgi gösterilen bir diğer canlı ise hayvanlardır. Özellikle Dede Korkut’ta hayvan sevgisine sık sık yer verildiği görülmektedir. Savaşta, düğünde, avda ve yolculukta sürekli hayvanlarla içli dışlı yaşayan Oğuzların yaşamında hayvanlar, özellikle de atlar çok önemlidir. Atlar savaşlarda yiğitlerin yardımcısı ve koruyucusu, diğer zamanlarda da arkadaşı ve dostudurlar. Atsız yiğit, yiğitsiz at adeta düşünülemez.

Aralarındaki bu ilişki sebebiyle yiğitler, atlarına sadık bir dost gibi muamelede bulunur, onları kucaklayıp öperler. On altı yıl esir kalan Beyrek'in atına olan sevgisi şöyle anlatılmaktadır:

“Boz aygır da Beyreği görüp tanıdı, iki ayağının üzerine kalktı, kişnedi. At başını yukarı kaldırdı, Beyreğe geldi. Beyrek atın göğsünü kucakladı, iki gözlerinden öptü, sıçradı, bindi.” (Öztürk 2007: 55)

Porter'in kahramanı Pollyanna, insanlara olduğu gibi hayvanlara karşı da çok büyük bir sevgi besler. Onların çaresiz ve kimsesiz oluşundan dolayı hayvanlara acır. Hatta katı kuralları olan teyzesini bile hayvanları eve alma konusunda ikna eder.

“İçime doğmuştu. Küçük bir kedi yavrusunu sokakta bırakamazdınız, beni bile aldınız eve. Bayan Ford izin verip vermeyeceğinizi sordu.”Mutlaka verir” dedim. Benim hiç olmazsa Yardım Sevenler Derneğim vardı, bu kedi yavrusunun hiç kimsesi yok. Sizin de öyle düşüneceğinizi biliyordum.” (Porter 2008: 67)

“Ertesi gün bir köpek geldi eve; hayvancağız, kediden daha da pis, daha da kimsesizdi; Polyanna herkese acıyan bir kadın olarak görüyordu teyzesini.” (Porter 2008: 68)

Heidi de hayvanlara karşı olan sevgisiyle dikkat çeker. Peter'le birlikte büyükbabasının keçilerini her gün otlatmaya götürür. Hem kırlarda hem de evde onları sürekli sever.

“Küçük kız, kuzuyu şefkatle kendine doğru çekerek:

“Zavallı şinopli! Bir daha böyle ağlama anlıyor musun? Ben her gün seninle geleceğim, seni hiç yalnız bırakmayacağım! Diye söylendi.” (Spyri 2005: 23)

“Küçük kız eski arkadaşlarını tekrar görmenin mutluluğuyla çılgına dönmüştü. Keçiler de onu tanımışlardı.” (Spyri 2005: 76)

Heidi, hayvanlara vurmak isteyen arkadaşının bu davranışına da engel olur.

“Çok kızmıştı, değneğini yerden aldı ve vurmak istedi. Fakat Heidi ona engel oldu.” (Spyri 2005: 24)

Bir diğerk sevgi çeşidi de doğa sevgisidir. Özellikle Heidi’de bu konu çok işlenmektedir.

“Her şey onu cezp ediyordu, oradan oraya koşuyor, sığıyor, bu muhteşem güzellik karşısında ne yapacağını şaşırıyordu.” (Spyri 2005: 19)

Heidi dağlara tırmanırken arkasına dönüp güzelliklere bakıyordu. Akşam güneşi yamaçlara ayrı bir güzellik katıyordu. Heidi uzaklardaki karlı dağlara bakıp mutluluk gözyaşları döküyordu.” (Spyri 2005: 75)

Görüldüğü gibi Türk Klasiklerinde çocuk, anne baba, aile, hayvan sevgisi önemli yer tutmaktadır. Batı Klasiklerinde de genel olarak insanların tümüne, hayvanlara ve doğaya duyulan sevgiden bahsedilmektedir.

1.6. Cömertlik

Cömertlik de olumlu ahlaki değerlerin başında gelir. Cömert kişi, başkalarını düşünen, bencil olmayan, paylaşmayı bilen ve karşısındaki insanları anlayabilen insan demektir. Özellikle hem zengin hem de cömert olmak, kişinin paranın esiri olmayıp, manevi değerlere önem verdiğini gösterir. Paylaşmanın verdiği mutluluk ve huzur duygusunun benzerini, maddi zenginliğin sağladığı en lüks yaşantı bile sağlayamaz.

Cömertliğin çeşitli şekilleri vardır. Bunların başında da misafirlere ikram etmek gelir. Misafirlere ikram etme geleneği, hem İslam dininden beslenen, hem de Türk toplumunun karakteristik özelliğinden kaynaklanan bir olgudur. Bu yüzden Türk Klasiklerinde, misafire ikram şeklinde tezahür eden cömertlik konusuna sıkça değinilmektedir. Anadolu insanı sadece eşe dosta değil, “Tanrı misafiri” denilen tanınmadık kişilere dahi evinin kapılarını açar. Öyle ki onlar için misafirlerle içilecek olan bir acı kahve bile çok önemlidir. “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır” şeklindeki Türk atasözü misafire ikramın, vefaya dönüşebileceğini vurgulamaktadır. Yalnız Efe eserinde Ömer Seyfettin, cömertliğin bu çeşidine yer vermektedir.

— Şimdi kahve yapma, dedi, misafirlerle içirim.” (Seyfettin 2007: 14)

Yine misafirleri yalnız bırakmamak ve onları kapıya kadar yolcu etmek, misafire verilen değerin ve saygının bir göstergesi olarak sunulmaktadır.

“Evde yalnız olduğu için ihtiyar misafirlerin yanından ayrılmazdı.” (Seyfettin 2007: 18)

“Kezban, Yörük Hoca dış çite kadar misafirleri teşyi ettiler.” (Seyfettin 2007: 27)

Dede Korkut'ta da cömertlik övülen ahlaki değerlerden biridir.

“...almı açık cömert erenler dinlesin, dedi.” (Öztürk 2007: 90)

Oğuz Beylerinin başı olan Bayındır Han, tüm Oğuz Bey'lerini yılda bir kez konuk eder ve onlara ikramda bulunur. Bu toplantılarda yeme, içme ve sohbet şenliği yapılır.

“Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kez toy edip Oğuz Beylerine konuklardı. Gene toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırılmıştı.” (Öztürk 2007: 9)

“Soylu Oğuz Beylerini hep okudular, odalarına getirdiler, ağır konuk eylediler. Geldiler, yediler, içtiler, söz açtılar, danışık ettiler.” (Öztürk 2007: 44)

Bamsı Beyrek, avından bir parça isteyerek kendisini sınavan Banı Çiçek'e avın tamamını verir. Böylece beylerin ayırt edici özelliği olan cömertliğin gösterildiği bölüm hikâyede şu şekilde geçmektedir:

— Hey bey yiğit bize de bu geyikten pay ver dedi. Beyrek:

— Bre dadı, ben avcı değilim, bey oğlu beyim, hepsi size, dedi.” (Öztürk 2007: 40)

Karagöz ile Hacivat eserinde de gelen misafiri bereketli kabul etmek, rahat ettirmek ve misafire ikram etmek övülen davranışlardandır. Şirin'in evine misafir olarak giden Hacivat'a yapılacak ikramlar şöyle anlatılmaktadır:

“Kızım, Hacivat'a bir nargile doldurun, bir de sade kahve, biraz da tatlı getirin.” (Yüstra 2008: 109)

Nasreddin Hoca fıkralarında da bu özellik takdir edilmektedir. Nasreddin Hoca çok misafirperver bir insandır. Evine gelen misafirlere imkânı ölçüsünde ikram etmeyi sever. Hatta bazen evinde hiçbir şey olmadığı anlarda bile eve misafir getirir. “Yağ Pirinç Olsaydı fıkrasında, Hoca bir gün eve dönerken yolda dostlarına rastlar. Onları eve çorba içmeye davet eder. Misafirleri misafir odasına alan Hoca, karısından birkaç tas çorba ister. Hocanın karısı da evde ne yağ ne de pirinç olmadığı için çorba olmadığını söyler. Bunun üzerine Hoca eline boş tasları alıp dostlarının yanına gelir ve şöyle der:

— Dostlar, ayıplamayın. Eğer evde yağ, pirinç olsaydı, size şu tas ile çorba çıkaracaktım.” (Temur 2008: 59)

Yukarıdaki fıkrada da görüldüğü gibi, eğer şartlar elverseydi misafirlerine çorba ikram edecekti. Ama evde yağ ve pirinç olmadığından bunu yapamaz. Ancak yine de misafirlerin kalbini hoşnut ederek, en büyük ikramı yapmayı ihmal etmez.

Keloğlan Masallarında ise Keloğlan, fakir ama gönlü zengin bir karakterdir. Gece vakti, hiç tanımadığı bir adamı misafir olarak kabul eder. Annesinin hasta olması sebebiyle misafiri gereği gibi ağırlayamamaktan dolayı çok üzülür. Bu durum eserde şöyle geçmektedir:

“Bir gece kapı vurulmuş:

— Kim o? Bir ses:

— Tanrı misafiri! demiş.

Keloğlan kapıyı açmış. Eşikte, sırtında aba, elinde sopa, yaşlı bir adamın durduğunu görmüş. Gözleri bilgelere özgü ışıltıyla parlıyormuş. Keloğlan onu içeriye almış. Kim olduğunu sormuş. Adam ‘gezginim’ demiş. Delikanlı sıkıla sıkıla:

— Kusura bakma ağam, demiş. Seni yaraşır biçimde ağırlayamıyorum. Çünkü anam çok hasta! (Ezgin 2007: 26)

80 Günde Dünya Gezisi eserinde Jules Verne, kahramanını cömert bir kişi olarak tanıtmaktadır.

“Visitte eline geçen parayı asla cebine atmaz, fakirlere dağıtır.” (Verne 2004: 7)

Eserin kahramanı Mister Fogg alışveriş durumunda bile daima cömertçe davranmaktadır.

“Mister Fogg rehberin ücretini ödedikten sonra:

— Bize cesaret ve sadakatle hizmet ettin, dedi. Hizmetinin ücretini ödedim. Fakat sadakat ve cesaretinin karşılığını vermedim. Fili sana hediye ediyorum. Şu andan itibaren Kiuni sana ait.

Rehberin gözleri parladı ve çekingen bir tavrıyla:

— Verdiğiniz hediye büyük bir servet, diye bağırıldı.

Phileas Fogg:

— Kabul etmeni istiyorum, diye ısrar etti. Bütün bunların hepsini verdikten sonra bile sana borçlu kaldığımı biliyorum...”(Verne 2004: 70)

Ancak bu cömertlik saçıp savurma anlamında değil, gereken yerlerde yapılan bir cömertliktir.

“Phileas Fogg tabii ki zengindi, fakat bu serveti nasıl elde ettiğini sadece kendisi biliyordu. Müsrif olmamakla beraber, cimri de değildi. (Verne 2004: 6)

Yine Heidi’yi kızı gibi seven doktor cömertçe tüm mirasını Heidi’ye bırakır.

“Aziz arkadaşım! Heidi’nin masraflarını ve ona gösterilen itinaı ben de paylaşmak istiyorum ve öldüğüm zaman bütün mirasımı ona bırakmak istiyorum.” (Spyri 2005: 112)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi cömertlik hem Türk hem de Batı Klasiklerinde takdir edilen olumlu ahlaki özellik olarak gösterilmektedir.

1.7. Doğruluk- Dürüstlük

İncelenen eserlerde doğruluk ya da dürüstlük övülen bir değerken, bunun zıttı olan yalan ve iftira yerilen kötü davranışlardandır. Doğruluk, kişinin sözünde ve davranışlarında görülmelidir. Sözü ile fiilleri arasında uygunluk olmayan kişilerden doğru ya da dürüst olarak bahsedilemez.

Dürüstlüğün en önemli ilkelerinden biri sözünde durmaktır. Dede Korkut'ta Oğuz Beylerinin verdikleri sözde durdukları görülür. Zira sözden dönmek erdemli olmanın ve yiğit olmanın gereklerindedir. Şu ifadelerle doğruluk, Oğuz Beylerinin bir özelliği olarak sunulmaktadır:

“Oğuz Beyleri içinde yalan yoktu. İnanıp gömleği görünce beyler, hüngür hüngür ağlaştılar, zarlıklar ettiler.” (Öztürk 2007: 52)

Keloğlan Masalında padişahın kızının, Keloğlan'a verdiği sözü tutmasından memnuniyetle bahsedilmektedir.

Kız, “Aman şu hamamı sana veririm, beni o saraya götür” demiş. Hamamı keloğlana vermiş. (Ezgin 2007: 11)

Heidi eserinde de sözünde durmanın güzel bir davranış olduğu belirtilir.

“Ertesi gün ihtiyar adam sözünü tuttu.” (Spyri 2005: 34)

“Peter kabul etti ve sözünü tuttu.” (Spyri 2005: 87)

Bir kişinin yaptıkları söyledikleriyle çelişmiyorsa, yani dürüstse o kişi aynı zamanda güvenilir bir insandır. Güvenilir insan gerek özel yaşamında, gerekse resmi işlerinde bu özelliğe zarar getirmeyecek davranışlar sergiler. 80 Günde Dünya Gezisi eserinin yazarı Jules Verne'nin seçtiği kahraman olan Mister Fogg da çevresindekiler tarafından gayet dürüst ve güvenilir bir kişi olarak tanınmaktadır.

— Geriye döndüğümde pasaportumun üzerindeki kayıtlardan, seyahati söz verdiğim şekilde tamamladığımı kontrol edebilirsiniz.

Gauthier Raip nazik bir dille:

— Böyle bir şeye gerek yok Mister Fogg, diye cevap verdi. Centilmenlik şerefinize güveniyoruz.” (Verne 2004: 24)

“...Efendim dünyanın en namuslu ve dürüst insanıdır.” (Verne 2004: 96)

Bu eserde yalnızca kahraman değil, diğer karakterlerin de sözlerinde durmaya önem verdikleri görülmektedir.

“John Bunsby:

— Bana güvenebilirsiniz, diye cevap verdi. Rüzgâr müsait olduğu sürece, verdiğim sözü yerine getirebileceğime eminim.” (Verne 2004: 107)

Karagöz ile Hacivat'ta da dürüstlük övülen ahlaki değerlerden biridir. Bir oyunda Karagöz, karısına kendisinin evde olmadığını söyletmek ister. Ancak Karagöz'ün karısı doğru söyleyerek Karagöz'ün dediğini yapmaz.

“Karagöz:

Evde yoktur de!

Karagözün karısı:

Hacivat Çelebi evde ama “Evde yoktur de” diyor. (Yüstra 2008: 122)

Görüldüğü gibi doğruluk ve dürüstlük, olumlu ahlaki özellik olup sözde ve fiillerde ortaya konan bir olgudur. Doğruluk aynı zamanda güvenilir olmanın, aldatmamanın, haksızlık yapmamanın da bir garantisi sayılmaktadır.

1.8. Sorumluluk Bilinci

Dünyadaki her canlının yapmak zorunda olduğu bir görev ve sorumluluğu vardır. Özellikle insanoğlu kendisine düşen görevleri elinden geldiğince eksiksiz ve iyi niyetle yerine getirmek durumundadır. Aksi halde, karmaşanın ve haksızlıkların meydana gelmesi kaçınılmazdır. İnsanın gerek kendisine karşı, gerekse toplumdaki rol ve statüsüne göre diğer insanlara karşı sorumluluğunun bilincinde olması güzel bir ahlaki tutumdur. Böyle insanlar ahlaklı insan olarak tanınır ve çevrelerince sevilirler.

İnsanın gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde çok çeşitli sorumlulukları vardır. Sorumluluk duyulması gereken durumlardan biri kişinin iş ve meslek yaşamındaki vazifeleridir. Meslek ahlakı açısından zayıf olmak bir eksikliklerdir. Bu zafiyette olan kişiler, bulunduğu yerin ve görevin hakkını veremezler. Jules Verne, bu durumu görevini yapmakta olan bir memurun ağzından şöyle dile getirir:

“Bu adamın pasaportunu imzalamayacağınızı sanıyorum...”

— Eğer pasaportu düzgünse, imzalamamaya hakkım yoktur.

— Fakat Londra’dan tutuklama emri gelinceye kadar adamı burada tutmam lazım...

Konsolos soğuk bir dille:

— İşin bu kısmı beni ilgilendirmez, dedi. Görev ve sorumluluklarımın dışına çıkamam.” (Verne 2004: 33)

Eserde kişilerin üstlendikleri vazifeleri ne pahasına olursa olsun, yerine getirmeye çalışması övülen ahlaki bir değer olarak sunulmaktadır. Vazifeye sadakat, emanete ihanet etmemekle eşdeğerde görülmektedir. Efendisinin isteklerini yerine getirmekle sorumlu olan Passepartout, bu sorumluluğun hakkını vermek için çabalar.

“Passepartout sarhoş olmasına rağmen görevini yapmak istiyordu. Aradan üç saat geçmiş olmasına ve içtiği uyuşturucu maddelerin etkisine rağmen, gözlerini açıp ayılmaya çalışıyordu.” (Verne 2004:

Yine görevi kaleyi beklemek olan bir görevli, bu vazifesinin bilincinde hareket etmektedir.

“Kızlderililer Arkansas’tan daha uzağa kadar kaçabilirler. Bana emanet edilmiş olan kaleyi terk edemem.” (Verne 2004: 133)

Bu sorumluluklardan bir tanesi de kişinin ait olduğu ailesine karşı duyduğu akrabalık sorumluluğudur. Özellikle çok yakın akrabalar bu sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlüdürler. Eğer bu tür sorumluluklar yerine getirilmezse aile bağları giderek zayıflar, hatta kopmalar meydana gelebilir. Bu durum ise ailelerden oluşan toplumun zarar görmesi demektir.

Ahmet Rasim’in eniştesi, yetim olan ve aynı zamanda akrabası olan Ahmet Rasim’e ve ailesine yardım etmeyi bir sorumluluk olarak görmektedir. Eniştesinin bu tutumunu beğenen Rasim de böylece akraba olmanın, yardıma muhtaç kişilere el uzatmanın, imkânı olanlar için bir sorumluluk olduğu fikrini benimsemektedir. Toplumsal hayatın bir gerçeği olan yetimleri gözetmek ahlaki bir erdemdir. Yetimleri gözetmek ise öncelikle onların bakımlarını sağlamakla başlar. Daha sonra ise onların eğitilmesi ve hayata hazırlanması gerekmektedir. Ahmet Rasim, eniştesinin ağzından bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

— Siz halalık etmiyorsunuz... Yetim çocuk, bakılmak ister. İşte konağın yanındaki evimiz bomboş duruyor. Bunları kira köşelerinde süründürmek bizim şanımıza yakışır mı? Yarından tezi yok, kalkıp gidelim. Bunları buraya getirelim. Ben Rasim’ i okula verir, ayrıca hoca tutar okuturum. Üstünü başını da yaparım. Adam olup meydana çıkar da bir Fatiha okursa bahtımıza, demiş.” (Rasim 2008: 69).

Görüldüğü gibi hem akraba hem de yetim olan yakınlarla yapılacak olan yardım bir görev olarak görülmektedir. Bu yüzden de bu yardımın maddi manevi herhangi bir karşılık beklemeden yapılması gereği üzerinde durulmaktadır.

Pollyanna’da da akrabalık bağlarının kuvvetli olması gereği, kitapta üzerinde durulan konular arasındadır. Yazara göre akraba olmak, bir takım maddi yardım ve desteklerin ötesinde, aile olmanın bilincini ve güzelliğini fark edebilmektir. Hayatta teyzesinden başka akrabası olmayan Pollyanna da, teyzesinin yanına büyük

beklentiler ve hayallerle gelmiştir. Ancak teyzesinden beklediği yakınlığı ve ilgiyi bulamayınca, büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Ancak Pollyanna hemen pes etmez. Kendisini seven, isteyen pek çok kişiye rağmen, o en çok teyzesi tarafından sevmekten mutluluk duyar. Yazar bu durumu şöyle ifade eder:

“Ah Polly Teyze, hiç nankör olabilir miyim ben... Hele size karşı. Sizi seviyorum... Yardım Sevenlerden biri bile değilsiniz; teyzesiniz!” (Porter 2008: 39)

İlk zamanlarda akrabalık bağlarını önemsemeyen, yeğenine sadece görevi olduğu için bakan ve ona ilgi göstermeyen Bayan Polly, kitabın yazarı Porter tarafından şöyle eleştirilir:

“Bayan Polly Harrington, yeğenini karşılamak için ayağa kalkmadı. Nancy’yle küçük kızı oturma odasının kapısında görünce, başını kitabından kaldırıp elini uzattı; soğuk parmaklarının üstünde koca koca harflerle ‘görev’ yazılıydı sanki.” (Porter 2008: 20)

“Sarı saçlı, basma elbiseli, hasır şapkalıymış... Ne de çok şey biliyor! Ben olsam utanırım, biricik yeğenim dünyanın taa öteki ucundan kalkıp gelecek de ben başka şey bilmeyeceğim, olacak iş mi!” (Porter 2008: 13).

Çok sert ve kuralcı olan Bayan Polly, her şeye rağmen yetim kalan yeğenini yanına almayı ve onun her türlü ihtiyacını gidermeyi görev olarak addeder.

“Ama gerekli öğrenim ve eğitimden geçmeni sağlamak benim görevimdir; senin görevin de sana harcanacak emekleri nankörce harcamamaktır.” (Porter 2008: 39)

Heidi eserinde annesi ölen Heidi’ye teyzesinin bakıp büyüttüğünden bahsedilir.

“Kardeşin yetim kalan kızına annemle ben bakmaya başladık.” (Spyri 2005: 10)

Keloğlan masalında da oğlanın annesi ilk başta tanımadığı gelinini eve almaz. Ancak oğlunun eşi yani gelini olduğunu anlayınca anne olmanın sorumluluğunu yerine getirir. Gelinine ve torununa sahip çıkar.

“Anası da bunu kendi kulağıyla işitince hemen oda kapısını açarak kıza ‘vay sen benim oğlumun karısıymışsın ben bilemedim’ demiş. Onu alıp oğlanın doğduğu vakit yattığı odadaki yatağa götürmüş. Kız orada bir güzel yatmış.” (Ezgin 2007: 14)

Heidi’de Bay Seseman evine gelen küçük kızın hasta olarak gönderilmesine razı olmaz. Çünkü bu durum onun emanet olarak aldığı kıza iyi bakmadığı anlamını taşır ki Bay Seseman bunu vicdani bir sorumluluk olarak görür.

“Hayır doktor. Evime sağlıklı gelen bir çocuğu bu haliyle gönderemem. İyileşsin, o zaman göndeririz.” (Spyri 2005: 71)

Pollyanna da sorumluluk sahibi bir kızdır. Ancak her insan gibi o da zaman zaman görevini ihmal edebilmektedir. Sorumluluk sahibi olmak nasıl bir erdem ise, hata yapınca özür dilemek de öyle erdemdir. Bu yüzden o, özür dilemeyi ihmal etmez.

“Ürkek bir sesle, ‘Görevimi unuttuğum için özür dilerim Polly Teyze’ dedi. ‘Pencereleri bir daha açmam.’ (Porter 2008: 35)

Görüldüğü gibi sorumluluk sahibi olmak ahlaki bir değer olarak hem Türk hem de Batı Klasiklerinde övülen bir tutumdur. Sorumluluk duyulması gereken hususların başında ise, öncelikle aile ve akrabalıkla ilgili sorumluluklar gelmektedir.

1.9. Şefkat-Merhamet

Şefkat ya da merhamet; acıma ve sevgi duygularıyla beslenen ahlaki bir değerdir. Özellikle çocuklara karşı beslenen şefkat duygusu çok önemlidir. Eserlerde şefkat duygusunun somut örneği olan annelerin, çocuklarına karşı besledikleri bu duygudan takdirle bahsedilmektedir.

Örneğin Dede Korkut’ta ana babaların çocuklarına duydukları şefkat ve merhamet duygusuna şöyle yer verilmektedir:

“Sağına soluna göz gezdirdi, oğlancığını Uruz’u göremedi. Kara bağı sarsıldı, tüm yüreği oynadı, kara çekik gözleri kan yaş doldu.” (Öztürk 2007: 74)

Çocukların da ebeveynlerine karşı merhametli oldukları görülmektedir.

“Uruz’un şefkat damarları kaynadı. Kara çekik gözleri kan yaş doldu. Atından yere indi, atasının elini öptü. Kazan da aktarıldı yere indi, oğlunun boynunu öptü.” (Öztürk 2007: 150)

Keloğlan eserinde hayvanların yavrularına duyduğu sevgi ve merhamet duygusu da övülmektedir.

“Atmaca görüp izlemiş onu. Ak güvercin izlendiğini sezince değiştirmiş yolunu. Atmacanın yuvasının yerini öğrenmesini istemezmiş. Yavrularını yemesinden korkarmış.” (Ezgin 2007: 20)

Falaka eserinde Ahmet Rasim, merhametin önemine vurgu yapmaktadır. Sütünesinin kendisine karşı olan duygularını takdirle şöyle ifade eder:

“...O ne geçmez, ne bitip tükenmez bir şefkatti! “(Rasim 2008: 52).

Yine annesinin kendisine karşı olan disiplinle karışık şefkatli davranışlarını hayırla şöyle yad eder:

“O beni azarlar ağlatırdı. Fakat beraber ağlardık. O teselli edici annem beni incittiği halde üzüntülerime katılırdı. Beni gece koynunda ısıtarak, vurmuş ise vurduğu yerleri ovalayarak, sık sık uyandıkça okşayarak, sabahleyin yüzüme gülerek gönlümü alırdı.” (Rasim 2008: 87).

Keloğlan Masallarında padişah da kızına karşı merhamet ve şefkat beslemektedir. Hasta olan kızının bir an önce iyileşmesi için elinden gelen her şeyi yapmaktadır.

“Padişah şaşırarak kızının yanına gelmiş. ‘Aman kızım sana ne oldu çabuk hekimler hocalar çağırın’ demiş. (Ezgin 2007: 7)

Yine “Keloğlan ve Periler” masalında, Keloğlan kendi annesinin merhametsiz oluşunu üzülerken, dadısının ise merhametli oluşunu takdir ederek şöyle anlatmaktadır:

“İşte şu karşıda gördüğün konak benim anamındır, demiş. Ama anam bir parça merhametsizdir. Lakin bir dadım vardır; o herkese acır. ‘Sen git bahtiyar beyin başı için beni içeri alın, de’ diye tembihlemiş...”

“Epey bir zaman kız orada kalmış. Doğum vakti gelince doğum yapmış. Evin dadısı çok merhametli olduğundan onun her türlü ihtiyacını karşılıyormuş.” (Ezgin 2007: 13)

Keloğlan Masallarında merhametli insanların sahip oldukları yumuşak başlılık, uysallık, halim selimlik övülen ahlaki değerlerden biri olarak sunulurken, şiddet ise yerilmektedir. Keloğlan kendi hakkını vermeyen köselerle bile kızmadan, öfkelenmeden konuşur. Ne eliyle ne de diliyle şiddet içeren bir davranış sergilemez.

“Keloğlandır, kızmamış, öfkelenmemiş. Bir karşılık vermemiş elden dilden. Uysallığı bırakmamış elden. Boynunu bükmüş. Doğru aşağı köyün yolunu tutmuş.” (Ezgin 2007: 59)

Keloğlan hayvanlara, insanlara hatta kendisine zarar verenlere karşı bile acır.

“Keloğlan bir atmacanın saldırısına uğrayan yaralı güvercinden söz etmiş, sonra da:

— Eve götürüp iyi ederim diye düşündüm. Bak bakalım aradığın bu mu? Diyerek koynundan çıkardığı ak güvercini göstermiş.”(Ezgin 2007: 22)

Keloğlan atmacanın elinden kurtardığı yaralı güvercini eve götürüp iyileştirmek ister. Yaptığı bu davranışı ise iyilik olsun diye değil, merhameti sebebiyle yaptığını ifade eder. Yani acıma duygusu onun ahlakının bir parçası olduğu için Keloğlan’da merhametli davranışlar, herhangi bir şey düşünmeksizin kendiliğinden ortaya çıkar.

— Ne olmuş ki, bir güvercini atmacanın elinden kurtardım... Bu işi iyilik olsun diye yapmadım. Doğrusu çok acı mıştım ona.” (Ezgin 2007: 23)

Karagöz ile Hacivat eserinde merhamet, övülen ahlaki değerlerdendir. Hacivat karakteri merhametli, yufka yürekli bir kişi olarak sunulmaktadır. İflas eden bir kişiyle karşılaşan Hacivat şu sözlerle ona acır:

“Aşçı:

Ne olacak gün geçti, güneş geçti biz de topu atduk. Dükkâmı bırakıp melmekete kaçtuk.

Hacivat:

Vah zavallı Memiş Usta! Perişan olmuşsun.” (Yüstra 2008: 45)

Yine kendisini Şirin’in evine gönderen Ferhad’a çok acıyan Hacivat, kalbi buna dayanamasa da kızın evine gitmeye razı olur.

“Ferhat:

Şu benim dine uygun olan hakkım, Şirin’in evine git de bana bir inandırıcı, rahatlatıcı cevap getir. Kuzum Hacivat baba, ayağının altına öpeyim!

Hacivat:

Aman evladım, benim bağrım yufkadır, böyle şeye dayanamam.

Hacivat:

Peki, evladım gideyim. ” (Yüstra 2008: 108)

Batı Klasiklerinde de merhamet övülen değerlerden biri olarak sunulmaktadır. Örneğin Pollyanna’nın yetim ve öksüz oluşu, ona karşı daha merhametli davranılmasını adeta zorunlu kılmaktadır.

“Zavallıcık! Anasız babasız bir çocuk böyle bir odaya tıklır mı?” (Porter 2008: 10)

Heidi’de ise Klara’nın büyükannesi de yetim olan Heidi’ye daima merhametle ve şefkatle yaklaşır. Okuma yazma bilmeyen Heidi’ye böyle yaklaşarak onun okumayı öğrenmesine yardımcı olur. Büyükannenin bu tutumu övülür.

“ Büyük hanım ona şefkatle sarıldı.” (Spyri 2005: 91)

“Kadın Heidi’nin başını okşadıktan sonra kitaplardan birini alarak resimlerini gösterip anlatmaya başladı.” (Spyri 2005: 58)

Çevresindeki insanlar tarafından çok sert ve merhametsiz olarak bilinen Heidi'nin büyükbabası, küçük ve yetim olan torununa şefkatli davranır. Onun başına gelebilecek zararlardan ve hastalıklardan onu sürekli korumaya çalışır.

“Çocuklar karların arasından ilerlerken yukarıdan hızla gelmekte olan büyükbabayı gördüler. Yanlarına yaklaşınca getirdiği örtü ile küçük kızı sardı, kucağına aldı. Brigitte bu sahneyi görünce hayret etti. Sonra Peter'le beraber kulübeye döndüğünde gördüklerini büyükanneye anlattı. O da hayretler içinde kaldı. Çünkü Alp'lı amcanın bu kadar merhametli olacağını tahmin etmiyordu.” (Spyri 2005: 33)

“Büyükbabası üşümesin diye Heidi'nin yatağını sobanın yanına yerleştirmişti.” (Spyri 2005: 85)

“Pariste bulunan Bay Seseman da eve gelecek bu kıza evin kızı gibi davranılmasını, hiçbir haksızlık yapılmamasını istemişti.” (Spyri 2005: 47)

Bütün insanlara karşı şefkat besleyen Pollyanna, kendisinin yaşadıklarını yaşayan arkadaşının hislerini daha iyi anlar ve ona merhametle yaklaşır.

“Pollyanna içtenlikle, ‘Yazık!’ diye mırıldandı. Seni isteyen çıkmadı demek? Zavalıcık! Neler duyduğunu çok iyi anlıyorum, benim babam öldükten sonra ben de senin gibi ortada kaldım, Yardım Sevenlerin yanına sığındım...” (Porter 2008: 70)

Heidi de çok merhametli bir kızdır. Başkalarına dertleri için acır, hatta üzüntüsünden ağlar.

“Ah yavrum ben hiçbir şey göremiyorum, hiçbir şey. Ne pencere kapağını ne de başka bir şeyi dedi. Küçük kız çok üzülmüştü, gözyaşlarını tutamadı, ağlamaya başladı.” (Spyri 2005: 32)

Jules Verne'nin kahramanı Bay Fogg da merhametli bir insandır. Öldürülmek üzere olan hiç tanımadığı bir kadını, çok tehlikeli olmasına rağmen kurtarır.

— Bu kadını kurtarma fikrine ne dersiniz? Diye sordu. Sir Francis, ister istemez:

— Kurtarmak mı? diye bağırdı. Hassas kalpli bir insan olduğunuzu tahmin etmiyordum.

Phileas Fogg:

— Bazen ben de hislerime yenilirim dedi.” (Verne 2004: 61)

Hasta insanların bakıma ve ilgiye ihtiyacı vardır. Türk toplumunda hastaları ziyaret etmek önem taşır. Bu ziyaret hem hastaya moral desteği sağlar hem de ziyaretçinin Müslüman kardeşinin halini anlamasına vesile olarak, birlik ve bütünlüğe katkı sağlar. Yalnız Efe eserinde komşusunun hasta olduğunu öğrenen Yörük Hoca, hemen hastayı ziyarete gider ve yemek hazırlanıncaya kadar döneceğini söyler. Burada hasta ziyaretinin önemine ve adabına değinilmiştir. Eserde bu durum şöyle yer almaktadır:

— Tosun Dayı hasta imiş. Bütün gün yatmış. Kızı bana dedi.

— Ben de bir bakayım. Sen yemeği hazırla. Şimdi gelirim.” (Seyfettin 2007: 12)

Pollyanna da hasta ve yaşlı olanları sık sık ziyarete gider. Onlara her şeye rağmen hayatın güzel yanlarını göstererek, yaşama sevinci aşılamaaya çalışır.

“Polyanna, Bayan Snow’u bir daha görmeye gittiğinde, hasta kadını, ilk keresinde olduğu gibi, karanlık odada yatarken buldu.” (Porter 2008: 58)

Pollyanna kendisine karşı anlayışsız davranılsa bile, hoşgörülü davranarak hastaları ziyaret etmeye ısrarla devam eder.

“...bacağım kırıldığı gün. Sahi o gün için teşekkür etmedim. Bütün bu kabalıklardan sonra kalkıp beni ziyarete geliyorsun! (Porter 2008: 105)

La Fontaine Masallarında merhametsizlik eleştirilmektedir. Yazar karıncanın çalışkan ve tutumlu oluşuyla beraber, kapısına gelen Ağustos böceğini alaya alarak, geri çevirmesini merhametsizce bir davranış olarak sunarak şöyle yermektedir:

“Karınca bir yüreksiz

Yaraşır sertlikle sorar:

Aç mısınız? .Ya o kadar

Uzun, güzel günler oldu;

O günlerde ne yaptınız?

Karınca eğlenir: Beyim,

Şimdi de dans edin ne var?

“Yazın çalan kışın oynar.”(La Fontaine 2008: 13)

Pollyanna da hayvanlara karşı çok merhametlidir. Sokakta bulduğu kedi ve köpekleri bakmak için eve getirir. Hatta çok titiz ve kuralcı olan teyzesini bile ikna etmeyi başarır.

“Ertesi gün bir köpek geldi eve; hayvancağız, kediden daha da pis, daha da kimsesizdi; Polyanna herkese acıyan bir kadın olarak görüyordu teyzesini.” (Porter 2008: 68)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi hayvanlara, çocuklara, yardıma muhtaç olanlara, yetimlere, hasta ve yaşlılara karşı merhamet duymak ve onlara şefkatli davranmak hem Türk hem de Batı Klasiklerinde övülmektedir.

1.10. Yardımseverlik

Yardımseverlik olumlu ahlaki davranışlardan biridir. Eserlerde hem maddi hem manevi, hem bireysel hem toplumsal olmak üzere çok çeşitli yardım örnekleri sergilenmektedir.

Örneğin Dede Korkut'ta yardımseverlik, övülen ahlaki değerlerden biri olarak sunulmaktadır. Oğuz beyleri yoksul, kimsesiz ve borçlu olanlara yardım etmektedirler.

“...Yoksul kimsesizin umudu, düşmüş yiğidin arkası, Salur Kazan yerinden kalkmıştı.” (Öztürk 2007: 19, 69)

“...Çıplak görse giydirdi, borçluyu borcundan kurtardı; tepe gibi et yıgıdı; göl gibi kıımız sağdırdı.”
(Öztürk 2007:

Oğuz Beyleri sadece maddi yardım konusunda değil aynı zamanda manevi konularda da yardımsever olup, düşmana karşı birleşerek tek yürek ve tek bilek olurlar.

“Bu arada soylu Oğuz beyleri yetiştı, Han’ım görelim kimler yetiştı... çal kılıcın kardeş Kazan, geldim dedi. (Öztürk 2007: 31)

“Öte yanda Oğuz Beyleri işittiler ki Kazan Beyin oğlu kâfire tutsak olmuş, Kazan ardınca gitmiş. Beyler Kazan’ın ardına düştü. Bu arada Oğuz erenleri bir bir geldi.” (Öztürk 2007: 77)

“Bey yiğit sen bize erlik işledin, gel şimdi beğendiğın maldan al dediler.” (Öztürk 2007: 38)

Ömer Seyfettin de kahramanı Yalnız Efe’nin şahsında yardım kavramının içeriğini şöyle doldurmaktadır:

“Zenginlere kadınlarla haber gönderir: ‘Falan fakire yardım ediniz. Filan köprüyü yapınız, filan öksüzü evlendiriniz. Filan köye bir mektep kurunuz.’ gibi emirler verirmiş.” (Seyfettin 2007: 51)

Yalnız Efe kişisel isteklerde bulunmaz, elindeki gücü kötüye kullanarak maddi çıkar elde etmez. Bu onun ahlakına uymayan bir durumdur.

“Kimseye ağırlık olmaz, kimseyi sıkıştırılmaz, iyilikten başka bir şey yapmaz, herkesin gönlünden kopanla geçinirmiş.” (Seyfettin 2007: 52)

Karagöz ile Hacivat eserinde de yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım etmek güzel bir davranış olarak sunulmaktadır. Hacivat, dükkân arayan bir kişiye hemen yardım etmek ister.

“Hacivat:

...Elimin altında mükemmel bir aşçı dükkanı var. Eğer güzelce idare edilirse bir adamı üç beş ayda zengin eder.

Aşçı:

Aman Hacayvaz sen bilüün! Şunu bana otar, ayluğundan gorkma. Senet yap, al paraları.

Hacivat:

Para ciheti kolay. Bir kere dükkânı gör de ondan sonra kolaylaştırırız.” (Yüsa 2008: 48)

Yardımsaverlik iyi bir davranış olmasına rağmen, bu ahlaki davranışı suiistimal edenler de çıkabilir. Nasrettin Hoca'nın “Tavşanın suyunun suyu” adlı fıkrasında bu durum şöyle işlenmektedir:

Köylünün biri Hoca'ya tavşan getirir. Hoca bu köylüyü yedirir, içirir, bir güzel misafir eder. Bir hafta sonra aynı adam Hoca'ya gelince Hoca onu tanıyamaz. Adam, “ben tavşan getiren köylüyüm” der. Hoca “tavşan suyundan çorbaya buyurun” diye latife yapar. Birkaç gün sonra üç köylü çıkagelir. Kendilerini “tavşan getiren köylünün komşusuyuz” diye tanıtır. Hoca biraz sinirlenerek onlara da çorba çıkarır. Bir hafta aradan sonra birkaç kişi daha gelir. Onlar da kendilerini “tavşan getiren köylünün komşusunun komşusuyuz” diye tanıtır. Hoca bu duruma çok bozulur ama belli etmez. Yemekte önlerine bir tas su getirip koyar. Şaşkın şaşkın tasa bakarak bunun ne olduğunu soran köylülere Hoca şu cevabı verir:

— Ne olacak? Tavşanın suyunun suyudur.” (Temur 2008: 61)

Bu fıkrada; yapılan bir iyilik üzerinden menfaat sağlamaya çalışmak eleştirilmektedir. Hoca kendisine tavşan getiren kişiye güzel muamelede bulunur, onu misafir eder. Ama küçük bir iyilikten faydalanmaya çalışan köylülere tepki gösterir. Burada Hoca'nın şahsında iyiliğin karşılık beklemeden yapılmasına ve iyilik yapılan kişinin bundan dolayı istismar edilmemesi gereğine vurgu vardır.

Batı Klasiklerinde yardımsaverlik çok önemli bir değer olarak işlenmektedir. Örneğin La Fontaine masallarında yer alan “Aslan ile Fare” hikâyesinde aslanın biri yerden çıkan farenin hayatını bağışlar. Bir zaman sonra bu aslan bir ağa yakalanır. Yardım ettiği fare gelip ilmeğin birini kemirerek koparır. Böylece bütün ağ sökülür ve aslan kurtulur.

Bu hikâyede de dünyadaki her canlının birbirine muhtaç olduğu vurgulanarak kimsenin hiç kimseyi küçümsememesi gerektiğine dikkat çekilir. Canlıların dış görünüşüne göre işe yararlılığına hükmedilemez. Her canlının kendi yapısına ve konumuna göre yapabileceği iyilik mutlaka vardır. Yeter ki içindeki o iyilik yapma duygusu kaybolmasın. Yazar bu durumu şu dizelerle dile getirmektedir:

“Herkes herkese yardım etmeli,

Ben büyük, o küçük dememeli.

Aslan toprakla oynuyormuş bir gün,

Bir de bakmış pençesinde bir fare

Aslan, aslan yürekliymiş o gün,

Boşuna gitmemiş bu iyiliği.

Kimin aklına gelir

Farenin aslana iyilik edebileceği? (La Fontaine 2008: 24)

Pollyanna’da ise fakir olanlara çevre sakinlerinin yardım etmesi güzel bir davranış olarak gösterilmektedir.

“...o gün rahibin karısının koca bir tabak paça gönderdiğini çılatmıştı Polyanna’ya.” (Porter 2008: 68)”

Pollyanna’nın teyzesi de ihtiyacı olanlara yardım etmeyi görev olarak yerine getirmektedir.

“Bayan Snow yolsuldu, hastaydı, kilise üyelerindendi; kilisenin öteki üyelerinin göreviydi ona yardım etmek; Bayan Polly de görev bilmişti bunu.” (Porter 2008: 48).

Pollyanna, para biriktirip fakirlere maddi yardımda bulunan Pendleton'u bu özelliğinden dolayı iyi bir insan olarak değerlendirmektedir.

“Kendinizi sıkıntıya sokup para biriktiriyormuşsunuz. Yabancı ülkelerde harcamak için. Yardımda bulunmak için. Görüyorsunuz ya Bay Pendleton, sizin hakkınızda birçok şey öğrendim. Bunlar bile aksi bir insan olmadığınızı gösterir.” (Porter 2008: 93)

Eserde Pollyanna'nın kendisi de çok yardımsever biri olarak tanıtılmaktadır.

“Hadi çabuk olalım daha bulaşıkları yıkayacağım.” Pollyanna, ‘Ben de yardım ederim sana’. Dedi.” (Porter 2008: 28)

Aynı eserde bu yardımları sistemli olarak yapabilmesi için kurulan yardım kuruluşlarından bahsedilmektedir. Bunlardan en önemlisi Yardımsevenler Derneği'dir. Bu dernek, hem tek tek kişilere yardım etmekte hem de kilisenin ihtiyaçlarını gidermektedir.

“ ‘Evet, var’ dedi başımı sallayarak. Yepyeni bir bavulum var. Yardım Sevenler Derneği'nden aldılar... Ne güzel değil mi?” (Porter 2008: 15)

“Yardım sevenler Derneği'ne alıştım. Babamla bana hep Yardım Sevenler Derneği yardım etti.” (Porter 2008: 77)

“Yardım sevenler Derneği'nin bazı üyeleri, bana siyah bir elbiseyle şapka almak istediler; bazı üyeler de parayı kilise için kırmızı bir halıya harcamayı uygun buldular.” (Porter 2008: 16)

Pollyanna, dünyanın her yerindeki insanlara yardım edilmesini önemsemekle birlikte, yardımda önceliğin yakınlardaki kişilerde olması gerektiğini şöyle vurgulamaktadır:

“Pollyanna üzüntülü üzüntülü yürürken; ‘Uzaklardaki çocuklara yardım etmek de güzel şey’ diye iç çekti. ‘Sadece uzaklardaki çocukları düşünüyorlar... Buradakileri hiç önemsedikleri yok! Ben olsam, hiç tanımadığım kimselere rapor hazırlamak uğruna yardım etmektense, Jimmy Bean'in büyümesini kendi gözlerimle görmek isterim.’ (Porter 2008: 78)

Aynı eserde bakacak kimsesi olmayan, sokakta kalmış çocukların aileler tarafından evlat edinilmesi teşvik edilmektedir. Çünkü sokaktaki çocuklar toplumun ortak çocukları olup, onların korunması toplumun korunması anlamına gelmektedir. Zira ilgi gösterilmeyen, korunmayan her çocuk, kötü alışkanlıklara daha çabuk kapılmakta ve sonuçta potansiyel bir suçlu konumuna gelmektedir. Bu gerçeğin farkında olan yazar, kahramanı Pollyanna'nın sokakta tanıştığı Jimmy Bean'ın evlat edinilmesi için büyük çaba göstermesine önem verir. Pollyanna çabalarının sonucunda bunu başarır ve bu sonuçtan dolayı çok mutlu olur.

“Pollyanna'ya bir haberim var” dedi. ‘Ona söyler misiniz, Jimmy Bean’i gördüm... Bundan sonra oğlum olacak. Belki sevinir diye düşündüm. Öyle söyleyin. Jimmy Bean’i evlat edineceğim.’” (Porter 2008: 153)

Yardım her zaman para yardımı şeklinde olmaz. Bir insanın her hangi bir sıkıntısını gidermek, üzüntüsünü hafifletmek, işini paylaşmak da yardımdır. 80 Günde Dünya Gezisi eserinde de uşağını tek başına kurtarmaya giden Mister Fogg'un iyi niyetinden ve cesaretinden etkilenen görevli, ona yardım etmesi için askerlerini gönderir.

“Bu sözler karşısında heyecanlanan yüzbaşı:

— Hayır diye bağırdı. Yalnız başımıza gitmeyeceksiniz. Siz iyi kalpli ve cesur bir insansınız. Yanınıza en seçkin askerlerimden otuzunu vereceğim...” (Verne 2004: 134)

Heidi de insanlara yardım etmeyi sever. Onlar kendinden yardım istese de istemese de hemen yardıma koşar. Çünkü yardımseverlik onun karakterinde vardır. Heidi de kendi yaşına göre elinden gelen yardımı kimseden esirgemez.

“Heidi örtüyü yatağın üstüne sererken adama yardım etti.” (Spyri 2005: 14)

“Benden su istedi verdim. Sonra kime su götürdüğümü sordu.” (Spyri 2005: 55)

Aynı eserde, başkalarına yardım etmenin kişiyi mutlu edeceğine vurgu yapılmaktadır.

“Klara keçiyi otları verirken başkalarına yardım etmenin verdiği mutluluğu yaşadı.” (Spyri 2005: 99)

İnsan sevgisiyle dolu olan küçük kız, özellikle yaşlıları ziyaret etmeyi ve onların ihtiyaçlarını gidermeyi çok sever. Bu ziyaretler yaşlılara yaşama sevinci ve mutluluk katar.

“Heidi ona doğru ilerledi ve:

— Siz Peter’in büyükannesi değil misiz? Sizi görmeye geldim. Beni tanıdınız mı? Diye sordu.” (Spyri 2005: 31)

Heidi yaşlı kadına sadece kendisi ilgi ve sevgi göstermekle kalmaz, büyükbabasını da ona yardım etmesi konusunda teşvik eder.

“Her gün küçük kız kızakla büyükanneyi ziyarete gelirken büyükbaba da aletlerini yanına alıyor, kulübeyi en küçük detayına kadar tamir ediyordu.” (Spyri 2005: 35)

Yukarıda görüldüğü gibi yardımseverlik olumlu ahlaki değerlerden biri olarak her iki grup eserde de övülmektedir. Eserlerde maddi manevi her konuda yardım yapılabileceğinin örnekleri verilmektedir. Batı Klasiklerinde kurumsallaşmış olan yardım kuruluşlarının faaliyetlerine de değinilmektedir. Yine Batı Klasiklerinde Pollyanna ve Heidi’nin küçük yaşta olmalarına rağmen, yardımsever oluşları ve yardıma önyak oluşları çarpıcı olarak örneklendirilmektedir.

1.11. Çalışkanlık

Çalışkanlık kişinin başkalarından beklemeden her işini kendisinin yapmasıdır. Eserlerde çalışkan olmak övülmektedir. Örneğin Nasreddin Hoca Hikâyelerinde yer alan “Tanrı misafiri” fıkrasında başkalarının sırtından geçinen bir adam günlerden bir gün Nasrettin Hoca’nın kapısını çalar. Hoca, kendisini “Tanrı misafiri” olarak tanıtan ve yüzüzlüğüyle tanınan bu dilenci kılıklı adamı alarak, doğru mahallenin camisine götürür. Adamın şaşkın bakışları içinde şöyle der:

“Mademki Tanrı misafirisin... Al işte, Tanrı’nın evi... Burada istediğin kadar kalabilirsin... Ne işin var yoksul Hoca’nın evinde? (Temur 2008: 10)

Bu fıkrada da çalışmayıp sürekli insanların sırtından geçinen bir kişinin şahsında asalak yaşam eleştirilmektedir. Nasreddin Hoca, başkalarından geçinmeyi din istismarı yaparak sağlamaya çalışan kişiye dersini verirken, cevabını yine dini bir sebeple ilişkilendirerek, dini hassasiyetin kullanılmayacağını da vurgulamaktadır.

Keloğlan Masallarındaki Keloğlan karakteri, çoğunlukla çalışkan bir tip olarak tanıtılmaktadır. Keloğlan, annesinin ve kendisinin geçimini sağlamak için sırtında odun taşır, erkenden ormana gider. Bazen çiftçi, bazen de çoban olur. Babasından kalan bir mirası asla olmaz. Kendi ekmeğini çalışarak, alınının teriyle kazanır. Zorda kalsa bile asla dilenmez. Hiçbir işi beğenmezlik yapmaz ve elinden gelen her işi yapar. Bu durum eserde şöyle ifade edilmektedir:

“Çiftçi olmuş ekinleri ekmiş. Irgat olmuş hasatlarını yapmış. Çoban olmuş koyunlarını gütmüş. Bahçıvan olmuş bahçesini bellemiş. Seyis olmuş atını tımarlayıp çullamış.” (Ezgin 2007: 59)

Hiçbir iş bulamazsa ormana gidip odun keser ve geçimini bunları satarak sağlar.

Keloğlan sabahları erkenden kalkar, baltasını kapar, ipini beline dolar, dağa gidermiş. Sonra da kestiği odunları kasabaya götürüp satarmış. Eşeği olmadığı için odunları sırtında taşımış.” (Ezgin 2007: 19)

Batı Klasiklerinde de çalışkanlık olumlu ahlaki değerlerden biri olarak tanıtılmaktadır. Örneğin Pollyanna’da çalışkanlık övülürken, dilencilik utanılacak bir durum olarak sergilenmektedir. Hatta kimsesiz, yoksul küçük bir çocuk olan Jimmy Bean bile kendisine karşılıksız yardım edilmesine asla razı olmaz. Aşağıdaki satırlarda geçtiği gibi ancak çalışmasının karşılığını almak ister.

“Unutma karşılığında çalışacağımı da söyle.” Dedi Jimmy.”Dilenci değilim ben iş iştir. Kendileri Yardım Seven olsalar bile benim o çeşit yardıma ihtiyacım yok.” (Porter 2008: 86)

“Ben dilenci değilim, efendim, sizden de bir şey isteğim yok. Burada bana vereceğiniz yemekle yatağa karşılık çalışmak istiyordum. (Porter 2008: 72)

Hangi meslek olursa olsun kişi, alınının teriyle kazandığı için mutlu olmalıdır. Zira çalışmak değil tembellik ve başkalarına el açmak küçük düşürücü bir durumdur. Bu

yüzden Bayan Polly'nin yanında çalışan Nancy, alnının teriyle kazanmak için hizmetçilik yapmayı çok sevindirici bulmuştur.

“Nancy daha önce dışarıda çalışmamıştı hiç; ama hasta annesi, Nancy'den başka üç küçük çocuğuyla ansızın dul kalınca, kızcağz ailenin yükünü hafifletmek için çalışmaya başlamıştı; tepedeki büyük evin mutfağında bir iş bulunca da öyle sevinmişti ki...”(Porter 2008: 6)

La Fontaine Masallarında da yazar çalışmayıp tembellik yapmayı eleştirmektedir. “Ağustos Böceği ile Karınca” hikâyesinde tembel tembel yazı geçiren Ağustos böceği, tembelliğinin cezasını çekerek aç kalır. Yazar bu hikâyesiyle tembel durmanın kişiyi mutlaka zarara sokacağını şu ifadelerle vurgular:

“Bir gün ağustos böceği

Tembel tembel ötüp durmak

Sonucunda aç kalarak,” (La Fontaine 2008: 13)

Eserlerin çoğunda çalışkan olmak kişiyi başkalarına el açmaktan kurtaran bir davranış olarak sunulmaktadır.

1.12. Diğergamlık

Diğergâmlık kişinin, başkalarının mutluluğunu en az kendi mutluluğu kadar bazen de kendisinden daha çok düşünmesidir. Bu ahlaki özellik, kıskançlık duygusunu yenmiş, başkalarının sevinciyle sevinen, derdiyle dertlenebilen erdemli insanların niteliklerindedir.

Türk Klasiklerinden Dede Korkut'ta başkasının sevinciyle sevinme, derdiyle dertlenme övülen bir ahlaki değer olarak sunulmaktadır:

“Allah Teala Bay Büre Bey'e bir oğul, Bay Bican Bey'e de bir kız verdi. Soylu Oğuz Beyleri bunu işittiler, şad olup sevindiler.” (Öztürk 2007: 36)

Batı Klasiklerinde de işlenen bu değer, Heidi'nin karakter özelliğinde vardır. İnsanları mutlu etmek Heidi'yi daha da mutlu kılmaktadır. Heidi, kendisinin bir yatağa ihtiyacı olduğu halde parasını, yaşlı kadına ekmek alması için Peter'e verir. Kendisi sert yatakta yatarken, büyükannenin yumuşak ekmek yiyebilmesi Heidi'yi çok mutlu eder.

— Sen bana parayı vereceksin değil mi büyükbaba ve ben de her gün bir, Pazar günleri de iki ekmek alabilmesi için Peter'e vereceğim.

— Ama Heidi sana yatak almamız gerekiyor.

Heidi sonunda onu ikna edebilmişti.

— Para senindir istediğini yapabilirsin.

— Artık büyükanne bayat ekmek yemeyecek. Şimdi çok mutluyum.” (Spyri 2005: 78)

Özellikle de arkadaşı Klara'yı mutlu görmek, küçük kızı daha da mutlu etmektedir.

— Oh! Çiçeklere bakın. Kırmızı, sarı, mavi. Yürüyebilseydim onlardan toplardım.

Bunun üzerine Heidi koşarak bir demet çiçek topladı ve Klaraya verdi.” (Spyri 2005: 92)

Pollyanna'da da bu ahlaki özelliğe yer verilmektedir. Pollyanna başkalarının acılarını dindiren doktora bu işi sebebiyle çok sevinmesi gerektiğini söyler. Yazar aşağıdaki sözlerde küçük kızın diliyle başkasını mutlu etmenin, kişiyi mutlu kılacak bir durum olduğunu vurgulamak ister:

“Biliyorum, ama siz de acıları dindirmeye çalışıyorsunuz! Öyle değil mi? Buna sevinmelisiniz. Başkalarının acısını dindiren insan, sevinmez de ne yapar?” (Porter 2008: 96)

Yine Bayan Polly'nin yardımcısı olan Nancy, Pollyanna'yı o kadar çok sever ki saçma bulduğu sevinme oyununu bile sırf onu mutlu etmek için oynar. Yani küçük kızın mutluluğu Nancy için her şeyden daha önemlidir.

“Saçma sapan bir oyun oynamak... bebek beklerken koltuk değneği gelince sevinmek gibi şeyler... bu kızcağıza yardımcı olacaksa, ben de bu oyunu oynayacağım... Ne olursa olsun, oynayacağım!” (Porter 2008: 32)

Kitapta Pollyanna, sevinme oyununu öğreterek başkalarını mutlu etmek için çırpınan bir iyilik meleği gibidir. Onun bütün çabası, insanlara güzel bir bakış açısı kazandırarak, daha yaşanılır bir hayata kavuşmalarını sağlamaktır. Yazar bu durumun Pollyanna'nın yaşam felsefesi olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

“Küçük kız sevgi dolu kalbinin bütün gücüyle onların bu korkunç yalnızlıklarına son verdim, mutluluğa kavuşmalarını sağlamak istiyordu.” (Porter 2008: 111)

Görüldüğü gibi diğergâm insanların, diğer insanlardan hiçbir beklentisi olmadan onların mutluluğu için iyi niyet besleyerek çabaladıkları görülmektedir. Gerek Türk gerekse Batı Klasiklerinde övülen bu ahlaki değer evrensel olduğu söylenebilir.

1.13. Dostluk

Arkadaşlık ve dostluk kurma, her yaşta insanın ihtiyacı olan bir durumdur. Sosyal bir varlık olan insan, dertlerini ve sevinçlerini paylaşma arzusu taşır. Bu paylaşımı da en çok kendisine yakın hissettiği, kendisini anlayan dostlarıyla yapar. Yalnız Efe eserinde Yörük Hoca da yetmiş yaşında olmasına rağmen, eski arkadaşıyla bir araya gelmekten ve birlikte yaşananları yad etmekten son derece mutludur. Bu kadar uzun soluklu bir dostluğun devam etmesi karşılıklı anlayış, hoşgörü ve vefa gibi yüce değerlerin olduğunun da bir ispatı sayılabilir.

“İki arkadaş yan yana geldiler mi, her defasında:

“Hey gidi günler, hey! diye birbirlerine bakarlar, gülümserlerdi.” (Seyfettin 2007: 15)

Pollyanna ise büyük küçük herkesle arkadaşlık kurmayı sever. Evdeki hizmetçi Nancy'den, Tom Baba'ya, hasta ve huysuz Bayan Snow'dan, Doktor Chilton'a kadar

hemen herkesle dostluk kurmayı başarabilmiştir. Çevresindekilerin yaşına, mesleğine ve huylarına aldırmayan Pollyanna, insanlara insan oldukları için değer vermektedir.

“Bulmayı çok isterdim efendim ama Nanc'nin söylediğine bakılırsa buralarda pek çocuk yokmuş. Doğrusunu isterseniz, benim de pek aldırđım yok. Yaşlı insanlardan da hoşlanıyorum, hatta daha çok hoşlanıyorum bazen...”(Porter 2008: 55).

Pollyanna bir an durakladı, sonra çimenlere, çocuğun yanına oturuverdi. Gerçi Yardım sevenlere alışmıştı, arkadaş olsun da hangi yaştan olursa olsun fark etmezdi, ama zaman zaman kendi yaşında biriyle dostluk kurmayı istemişti. Şimdi bu fırsattan yararlanacaktı.” (Porter 2008: 69)

Heidi'de de dostluk ve arkadaşlık sevgisi övülen tutumlardandır.

“Çeşitli hataları olmuştur, ancak Klara onu çok seviyor ve iyi anlaşıyorlar.” (Spyri 2005: 54)

Jules Verne'nin eserinde de dostluk temasına yer verilmektedir. Bu bağlamda yolculuklarda kurulan kısa süreli dostluklara, uşakla efendisi arasındaki sağlam dostluğa, Aouda'yla Bay Fogg arasında gelişen ve evliliğe kadar varan güzel dostluğa değinilmektedir. Yine bu eserde dostluk ile iyi geçinmenin farkına da yer verilmektedir. Dostluk özel bir duygudur ve duygular ön plandadır. Fakat iyi geçinmek hususunda duygulardan ziyade birlikte yaşama bilincinin verdiği bir sorumluluk vardır. Herkes bu sorumluluğun farkında olmalıdır. İnsanlar ortak amaç paydası altında bir arada kavgasız yaşayabilir. Her insanın herkesle dost olamayacağı ama iyi geçinebileceği fikri şöyle vurgulanmaktadır:

“Fix, Passepartout'un yüzüne bakarak:

— Artık dost muyuz? diye sordu.

Passepartout:

— Dost değil, diye cevap verdi. Sadece sözlerinize sadık kaldığınız sürece müttefikiz...”(Verne 2004: 127)

Örneklerde de görüldüğü gibi dostluk ve arkadaşlık, olumlu ahlaki değerlerden biri olarak eserlerin çoğunda işlenen bir tema olmuştur.

1.14. Fedakarlık

Fedakârlık; başkalarını kendine tercih etmek anlamında olup hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olabilir. Bu ahlaki değer gerek Türk gerekse Batı Klasiklerinde övülmektedir. Örneğin, Ömer Seyfettin'in daha çok tarihi olayların işlendiği eserlerinde bu değer, övülen ahlaki özelliklerden biri olarak çok işlenmektedir. Yazara göre Türk Milleti sadece kendisi için değil, komşu ülkelerdeki kardeşlerinin kurtuluşu için bile savaflara katılır. Böylece bir nevi arkada bıraktığı çocuklarını, eşlerini ve ana babalarını, kardeş ülke insanları için feda etmiş olurlar. Bu durum insani bir erdem olarak, övgüye layık olsa da bunca fedakârlığın bedelinin zulüm olması Ömer Seyfettin'i isyan ettirmektedir.

“Sanki durmak, dinlenmek Türk'ün nasibi değildi. Bir muharebe biterken biri çıkıyordu. Ha Mora, ha Sivastopal, ha Sırp, ha Karadağ, ha Moskof...Sonra bunlar yetmiyormuş gibi bir de Arabistan!..Bu kadar fedakarlıklara karşı ya görülen zulüm?” (Seyfettin 2007: 27)

Birey olarak fedakârlık örneğini ise Yalnız Efe temsil etmektedir. Dağda bir başına yaşayan Yalnız Efe, kendi rahatından feragat ederek, hep başkalarının rahatı ve huzuru için çabalar.

“İsteddiği hep fakirler, kimsesizler, dullar, öksüzler içinmiş.” (Seyfettin 2007: 51)

Dede Korkut'ta da Bey'lerinin yolunda canını çekinmeden veren Oğuz askerleri, fedakârlığın en büyüğünü, canlarını vererek yapmaktadırlar.

“Nayibi kılıcını sıyrdı, eline aldı, “benim başım Beyreğin başına kurban olsun” dedi. Nayip yaralandı, şehit oldu.” (Öztürk 2007: 50)

Yine Deli Dumrul'un eşi, canını hiç düşünmeden eşi için feda eder. Deli Dumrul'un ana babasının canlarına kıyamayıp da yapamadığı şeyi, fedakâr eşi yapar.

“Ulu Tanrı tanık olsun! Benim canım senin canına kurban olsun! Dedi. Rızı oldu.” (Öztürk 2007: 89)

Bu davranışının karşılığı olarak Allah tarafından kendisinin ve eşinin ömrünün uzatılmasıyla ödüllendirilir.

Keloğlan Masallarında da fedakârlık övülen ahlaki değerlerden biridir. Padişah bir baba olarak, hastalığa yakalanan kızı için her türlü fedakârlığa katlanmaktadır.

“Padişah gece uykularından geçip, kızının derdine çare bulmak için ne kadar hekim, hoca varsa hepsine baktırmış artık çaresiz kalmış. Derken padişahın veziri, ‘Ey padişahım bu senin kızının hastalığına çare hekim ve hoca ile bulunmaz. Sen bir hamam yaptırılmalısın. Herkes parasız gelip orada yıkanmalı. Her gelen başına geleni söyleyip gitmeli; belki bu yolda kızının çaresi bulunur’ deyince padişah hemen emredip bir hamam yaptırmış.” (Ezgin 2007: 7)

İnsanlar genellikle sevdikleri için fedakârlık yaparlar. Çekilmeyecek sıkıntılara katlanırlar. Keloğlan da sevdikleri için fedakârlık yapan biridir. O hayattaki tek varlığı olan annesi için hiç bilmediği bir yere gitmeyi ve orada karşısına çıkabilecek tehlikeleri göze alır. Eserde yer alan bilge yaşlı, her türlü zorluğun üstesinden gelmenin tek formülünü sevgi üzerine oturtmuştur.

“Keloğlan düşünmeye koyulmuş. Adam sormuş:

— Ne düşünürsün?

— Kaf dağımı düşünürüm. Nerede bu dağ?

— Çok uzaklarda.

— Oraya varılır mı?

— Ananı seviyor musun?

Delikanlı: “Hem de pek çok!” diye karşılık verince Bilge:

— Varılır! Demiş.” (Ezgin 2007: 27)

Eserlerin çoğunda fedakârlık takdir edilen ahlaki değerlerden biri olarak yer almaktadır.

1.15. İzzet-Onur

İnsan diğer canlılar içinde izzet sahibi olan üstün bir varlıktır. Kişinin insanlık onuruna sığmayacak sözlere ve fiillere karşı kendi izzetini koruması erdemli bir davranıştır.

İnsan onuruna yakışmayacak hallerden en önemlisi ise esarettir. Ömer Seyfettin, eserinde özgürlüğün her şeyden daha değerli olduğunu vurgulamaktadır. Tutsak olmayı, “ölümden daha beter” olarak ifade etmektedir. Özgürlük insanın en temel ihtiyaçlarından biridir. Bir insanın bir başka insana köle olması, insanlık değerini düşüren bir durumdur. Özgürlüğü kısıtlı olanlar, dini açıdan bile bazı yükümlülüklerden muaftır. İnsana yakışan şerefli, haysiyetli ve özgür olarak yaşamaktır. Özgür olmayan kişi, bu değerlerini dahi koruyamaz. Eserde esir gibi yaşamak yerine ölmenin daha iyi olacağı fikri savunulmaktadır.

“Esir gibi kaldıktan sonra yüzmeye ne lüzum vardı? İnsanın kendini suya atıp boğulvermesi daha hayırlıydı.” (Seyfettin 2007: 21)

Dede Korkut'ta da onurlu olmak, övülen ahlaki değerlerdendir. Salur Kazan'ın çobanı Karacuk Çoban, kendisine beylik verilmesi karşılığında düşmana boyun eğmeyi reddeder. Böylesi bir onursuzluk yerine yiğitçe karşı koymayı, bu uğurda yaralanmayı tercih eder. Bu durum eserde şöyle geçmektedir:

“Baş indirip bağır bas. Biz kâfire selam ver. Öldürmeyelim. Şökli Melik'e seni iletelim. Sana beylik alıverelim! Dedi. Çoban: Lakırdı söyleme bir itin kâfir!” (Öztürk 2007: 22)

Bu yüzden Oğuzlar, esir düşen beylerini ve askerlerini bir an önce kurtarma çabasındadırlar.

“Kazan Bey ordusunu, oğlunu anasını, hatununu kurtarıp hasretliler birbirine kavuştu.” (Öztürk 2007: 33)

Esir olmak üzücü, onur kırıcı, acı verici bir durum olarak insana yakışmayan bir olgudur.

“Beyrek:

— Niye üzülmeyeyim? Onaltı yıldır senin babanın tutsağiyim. Ataya, anaya, kardeşe hasretim. Ve hem bir kara gözlü yavuklum vardı...”(Öztürk 2007: 53)

Öfke, intikam gibi bazı değerler, insan onurunu zedeleyen olaylar karşısında insanı acziyetten kurtaran bir özelliğe sahiptir. Türk Klasiklerinde bu durum haksızlık karşısında gösterilmesi gereken bir davranış olarak sunulur, bir nevi övülmektedir. Örneğin Dede Korkut eserinde düşmanın yaptıkları karşısında öfkelenen Bey’lerin durumu şöyle ifade edilmektedir:

“Bu halleri gördüğünde Kazan’ın kara çekik gözleri kan yaş doldu, kan kan damarlarını kaynadı, kara bağı sarsıldı.” (Öztürk 2007: 24)

“Böyle deyince, Karacuk Çoban’ın öfkesini tuttu. Dudakları titredi. (Öztürk 2007: 30)

Yine Dede Korkut’ta öldürülen kişinin, öldüren taraftan öcünün alınması ahlaki bir davranış olarak gösterilmektedir. Devlet teşkilatının olmadığı o dönem için, oç alma olgusu insan şerefini kurtaran bir adalet mekanizması olarak işlev görmektedir. Özellikle düşman tarafından şehit edilen kardeşlerin, akrabaların kanının alınması ahlaki bir zorunluluk olarak telakki edilmektedir.

“Çoban şehit olan kardeşlerinin öcünü aldı. Kâfir leşinden bir tepe yığdı.” (Öztürk 2007: 23)

“Ağam Kazan sen evini almaya gidiyorsun. Ben de iki kardeşimin kanını almaya gidiyorum, dedi.” (Öztürk 2007: 25)

“Kor muyum seni? Kara Polat öz kılıcımı çekip sıyırmayınca, kafalı, börklü başını kesmeyince, kardeşim Kıyan’ın kanını almayınca komam! Dedi.”

“Ağamın tutulduğu kaleye varmayınca, ağamın ölüsünü dirisini bilmeyince, ölmüşse kanını almayınca soylu Oğuz eline geleceğim yok, dedi.” (Öztürk 2007: 134)

Oğuzlar kendi aralarında vasiyet eden kişinin isteği üzerine, birbirlerinden intikam alırlar. O zaman için adaleti sağlamakta kullanılan bu kural, toplumsal hukuk kurallarının yerini tutmaktadır.

“Beyrek’in kanını, dayısından aldı.” (Öztürk 2007: 158)

Yalnız Efe’de de intikam duygusu, zulme karşı koyma gibi durumlarda olması gereken bir duygu olarak sergilenmektedir. Yörük Hoca, ilerlemiş yaşına rağmen, zalim Eseoğlu’yla mücadele etmenin arzusu ile yanıp tutuşmaktadır. Eseoğlu gibilerin tek olmadığı böylesi bir ortamda, mücadelenin şekli ile ilgili olarak da ilk adımın önemine vurgu yapılmaktadır.

— Dağa çıkıp da ne yapabilirdin?

— Ne mi yapabilirdim? Eseoğlu gibi millet düşmanlarını gebertirdim!

— Eseoğlu bir değil ki!

— Bin olsun evvela birden başlanır!” (Seyfettin 2007: 18- 19)

Adaletin sağlanamadığı karmaşa ortamlarında ortaya çıkan zalimlerle baş etmek ve insan onurunu korumak gerekmektedir. Eserde haksız yere bir zalim tarafından öldürülen Yörük Hoca’nın intikamının alınması gereğine atıf yapılmaktadır.

— Öcünü senin kim alacak? diye bağırdı. Herkes önüne bakıyordu”(Seyfettin 2007: 42).

Başa gelene razı olmaktan başka çare olmadığını söyleyen adamlara karşı duran Yörük Hoca’nın kızı Kezban, çaresizliği kabullünen bu düşünce biçimine karşı çıkar. Yazar burada aslında tevekkülün, acizlikten beslenen bir duygu olmadığını vurgulamak istemiştir. Gerçek tevekkül, kişinin elinden gelenin en iyisini yaparak Allah’a güvenmesi ve sabretmesidir. Yazar zalimlerin yaptıklarının yanlarına kar kalmaması gereğini Kezban’ın ağzından şöyle dile getirir:

“İhtiyarın tevekkülü kıza garip göründü. Başını yukarı kaldırdı: “Amca ben ahımı kimsede bırakmam!
Dedi. (Seyfettin 2007: 44)

Yalnız Efe eserinde intikamdan kastedilen kişisel bir hırsla yapılan öç alma fiili değildir. Her şeyin bir yöntemi olduğu gibi, hak aramanın da bir yöntemi vardır. O dönemde adam öldürmenin cezasını verecek olan hükümettir. Bunu iyi bilen Kezban, adaletin yerini bulması işini hızlandırmak için suçluyu ortaya çıkarmaya yardım eder ama cezalandırma işini yine hükümete bırakmayı düşünür.

“Mutlaka babasına kimin kurşun attığını arayıp bulacaktı. Sonra bu katili hükümete verecek, astracaktı.” (Seyfettin 2007: 44)

Batı Klasiklerinden La Fontaine Masallarında da insana yakışan izzet övülmektedir.“Kurt ile Köpek” hikâyesinde bir köpekle bir kurt karşılaşır. Kurt açlıktan zayıf ve bitkin halde, köpek ise semiz ve yağlı. Kurt yaşam tarzını yakınlıkla köpeğe anlatır ve merakla köpeğin nasıl bu hale geldiğini sorar. Köpek bir evi, sahibi, yiyecekleri anlatırken kurdun dikkatini boynundaki morluklar çeker. Köpek sahibi tarafından gündüz bağlandığını gece ise hür olduğunu anlatarak kurda kendisiyle beraber gelebileceğini söyler. Bu olanları duyan kurt şu dizelerle özgürlüğü tercih eder:

“Köpek dostum vazgeçtim,

Eski yerimi seçtim.

Senin olsun kemik, et,

Bana lazım hürriyet

Gözüm yok beyliğinde,

Mesudum ıslak inde

Tahtın ölümden beter,

Hür açlık bana yeter!” (La Fontaine 2008: 66)

Bu dizelerde de yazar tarafından insanlara, özgürlüğüne düşkün olarak bilinen kurtların şahsında, esaretin zillet, özgürlüğün ise izzet olduğu fikri aşılacaktır.

Pollyanna eserinde de onurlu olmak övülmektedir.

“Pollyanna hiç konuşmadan döndü, odadan çıkan teyzesinin arkasına takıldı. Gözleri yaş içindeydi, ama dimdikti çenesi, cesaretle kalkmıştı.” (Porter 2008: 21)

Bayan Polly’nin hizmetkârı efendisiyle ilgili sırrı bir başkasına söylemeyi onurlu bir davranış olarak görmez. Eserde bu durumdan takdir edilerek şöyle bahsedilmektedir:

“Onu söylemem. Doğru olmaz.” İhtiyar adam doğruldu. Eve bakarken, derin mavi gözlerinde, yıllardır sevmiş, yıllardır bağlanmış bir hizmetkârın onurlu gururu okunuyordu.” (Porter 2008: 11)

Aynı eserde çalışmak ümidiyle gittiği evde dilenci muamelesi gören kimsesiz çocuğun, hakkını savunarak onurunu çiğnetmemesi şöyle ifade edilmektedir:

“Çocuk ansızın kıpırdandı. Gözleri parladı, çenesi havaya dikildi. Ufacık ayaklarıyla iki adım atıp korkusuzca Bayan Polly’nin karşısına dikildi.

“Ben dilenci değilim efendim, sizden bir şey istediğim yok. Burada bana vereceğiniz yemekle yatağa karşılık çalışmak istiyordum. Zaten bu kız söylemeseydi, bu eski eve de geleceğim yoktu; beni yanınıza almakla sevineceğinizi söyledi, ben de onun için geldim! Döndü, gururla odadan çıktı...” (Porter 2008: 73)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi izzetli ve onurlu olmak, olumlu ahlaki değerlerden biri olarak övülmektedir. Gerek Türk, gerekse Batı Klasiklerinde özgür olmak, haksızlık karşısında ezilmemek insan onurunun bir ispatı olarak kabul edilmektedir. Bunlara ilave olarak Türk Klasiklerinde kişinin izzetini koruması adına öfke duyması ve zalimlere karşı bireysel olarak mücadele edip, intikam alması konuları da işlenmektedir.

1.16. Alçakgönüllülük

Alçakgönüllü olmak kişinin kendini diğer insanlardan üstün görmemesi ve kendini beğenmemesi demektir. Alçakgönüllülük kişiyi kibirden, hasetten ve diğer kötü huylardan koruyan güzel bir ahlaki özelliktir. Eserlere bakıldığında genel olarak eserlerin tümünde alçakgönüllülük övülürken, zıttı olan kibirin ise yerildiği görülmektedir.

Alçakgönüllü insanların bu güzel özellikleri çeşitli durumlarda kendini gösterir. Örneğin, insanlarla selamlaşma bu özelliğin bir tezahürüdür. Selam verme ve alma, kişinin karşısındaki insana değer verdiğinin ve kendisini büyük görmediğinin alameti olarak değerlendirilebilir. Dede Korkut'ta herkes meclise girdiği zaman ya da biriyle karşılaştığı zaman geleneklere uygun bir şekilde kafasını eğerek, eliyle göğsünü tutarak selam verir. Eserdeki selamlaşma sözü ise, "selam ün aleyküm" şeklindeki Arapça ifadedir.

"Dedem Korkut öteden beri geldi, baş indirdi, bağır bastı, ağız dilden görklü selam verdi. Deli Kaçkar ağzını köpüklendirdi, Dede Korkut'un yüzüne baktı.

— Aleyküm selam..."(Öztürk 2007: 45)

"Kılbaş geldi; bağır bastı, Aruz'a selam verdi, yer gösterdiler, oturdu." (Öztürk 2007: 152)

"Deli ozan geldi, baş indirdi, bağır bastı, selam verdi." (Öztürk 2007: 59)

Yine bütün beylerin küçümseyerek kabul etmediği ganimet payını Beğil, alçakgönüllülükle kabul eder. Eserde bu durum memnuniyet ifadeleriyle şöyle geçmektedir:

"Beğil razı oldu, kalktı, yer öptü." (Öztürk 2007: 123)

Yine Bamsı Beyrek, büyük bir cesaretle bezirgânları düşmanların elinden kurtardığı halde bu işi kibirlenme vesilesi yapmak bir yana, kimseye yaptığıının sözünü dahi etmez. Bu davranış eserde takdir ifadesiyle şöyle geçmektedir:

“Oğlan bezirgânlar işinden söz söylemedi, kâfirleri kovduğunu anmadı.” (Öztürk 2007: 39)

Heidi eserinde de insanların birbirlerini önemseyerek onlarla selamlaştıkları görülmektedir.

“Karşılaştıkları herkesle selamlaştılar.”(Spyri 2005: 8)

Aynı şekilde kendisine selam verilen kişiler de uygun şekilde mukabelede bulunmaktadırlar.

“Heidi sevinçle onlara doğru koştu, sürünün içine daldı ve eliyle Peter’i selamladı. Peter bu selama gülümseyerek karşılık verdi.” (Spyri 2005: 16)

“Muhtar içeri girip yaşlı adamla selamlaştı.” (Spyri 2005: 36)

1.17. Açık sözlülük

Açık sözlülük gerçekleri hiçbir kaygı taşımadan olduğu gibi söyleyebilme becerisidir. İnsanlar genellikle ayıplanma, dışlanma, tepki alma gibi nedenlerle söylenmesi gereken sözü yerli yerinde söylemekten kaçınırlar. Oysaki bu özellik içi dışı bir, riyakâr olmayan insanların bir özelliğidir. Bu tür insanlar niyetlerini ortaya koyduklarından ikiyüzlü insanlar gibi değillerdir. Bu sebeple açık sözlülük, cesaretin ve mertliğin kendinde barındığı ahlaki bir değerdir.

Nasreddin Hoca fıkralarında açık sözlülük, övülen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasreddin Hoca açık sözlü biri olarak tanınır. Karşısındaki insanı incitmeden söyleyeceğini söylemeyi becerir. Yatmadan Önce Yenen Üzüm fıkrası şöyledir: Bir tanıdığı Hocaya misafir olur. Yeme, içme, sohbet derken yatma vakti gelir. Hoca yatağı sererken adamın “bizim eller, bizim eller; yatar iken üzüm yerler” şeklinde türkü seslendirdiğini duyar. Nasreddin Hoca, adama bir yandan yatağı gösterirken bir yandan da şöyle söyler:

“Bizde böyle adet yoktur, saklarlar da güzün yerler.” (Temur 2008: 22)

Yukarıdaki fıkrada da her türlü ikramdan sonra görgüsüzlük ederek Hoca'dan üzüm isteyen adama açık sözlülükle cevabını verir. Hem bu şekildeki bir davranış dedikodu yapmaya da engel olur.

Bir başka fıkrada Hoca bir gün köyün birine konuk olur. Köylüler hocanın halini sormadan onu soru yağmuruna tutarlar. Bir ara köylülerden biri "Hocam insan neden esner? diye sorar. Hoca: "Vallahi insan ya açlıktan ya da susuzluktan esner" deyip bir güzel esner. Peşinden de şöyle bir açıklama yapar:

"Ama benimkisi uykusuzluktan falan değil..."(Temur 2008: 58)

Burada da Hoca halden anlamayan köylülere anlaşılır bir üslupla hailini arz eder.

Karagöz ile Hacivat eserinde de açık sözlü olmak övülen ahlaki değerlerdendir. Saf kalpli ve iyi niyetli olan Karagöz aynı zamanda açık sözlüdür. Çıraklık yaptığı dükkânda ustası ve yemekleri hakkında müşteriyi kaybetme pahasına da olsa açık sözlü davranarak doğru bilgiyi şöyle verir:

"— Ustamız var ama adam dolandırmaya gitti. Şimdi efendim, bizde bundan bir hafta evvel pişmiş, kaynaya kaynaya simsiyah olmuş bol bulut yağınla kuru fasulye, bulaşık suyu ile rüzgâr çorbası, mantar yahnisi, bu gibi nadide yemekler var. (Yüstra 2008: 62)

Görüldüğü gibi Türk Klasiklerinde açık sözlülük, takdir edilen bir değer olarak yer almaktadır

1.18. Ümit var olmak

Dünyada meydana gelen her olayın hem artı hem de eksi tarafı vardır. Hatta bazı olayların görünen kısmı tamamen olumsuz olabilir. Ancak böylesi olumsuz olaylar bile, pek çok olumlu olaylara gebe olabilir. Önemli olan insanın, olayların altında yatan bu güzellikleri fark ederek mutlu olabilmesidir. Böyle düşünebilen ve olaylara iyi pencereden bakabilen insan, sabrederek hem kendini hem de çevresindeki insanları mutlu kılar.

“Göle maya çalmak” fıkrasında Nasreddin Hoca’nın dostları Hoca’yı bir gün göl kenarında göle maya çalarken görürler. “Göl hiç maya tutar mı?” diyen dostlarına,

Nasreddin Hoca, gözlerinde ümit parıltıları parlayarak, şu unutulmaz cevabı verir:

— Ya tutarsa?” (Temur 2008: 7)

Nasrettin Hoca burada imkânsız gibi görünse bile, her işte daima bir umudun olduğunu vurgulamak ister. Burada vurgulanan ikinci nokta ise, var olan ümitle gerçekleşmesi olağandışı olaylarda dahi eyleme geçme gereğidir. Ümit beslemeden ve eyleme geçmeden dünyada zorluklar aşılmaz.

Bir başka fıkrada Nasreddin Hoca, odun toplamak için gittiği ormanda eşeğini kaybeder. Odunları bir kenara bırakan Hoca, türkü söyleyerek ağır ağır eşeğini aramaya koyulur. Bu durumu gören köylüler Hoca’ya ne yaptığını sorarlar. Eşeğini aradığını söyleyen Hoca’ya köylüler şaşırır. “Hocam hiç kaybolan eşek türkü çağırılarak aranır mı?”derler. Nasreddin Hoca gülümseyerek şöyle cevap verir:

“Bir umudum kaldı, o da şu dağın ardında. Eğer eşeğimi orada da bulamazsam, siz asıl o zaman bendeki feryadı seyredin...”(Temur 2008: 25)

Burada da Hoca, kaybolan eşeğini ararken bulma ümidiyle aradığı için neşesini hiç kaybetmez. Çünkü hala eşeğini bulma ümidi vardır. Adeta “insanın son ümidi de kaybolmadan kendini harap etmesi, hayata küsmesi gereksizdir” mesajını vermektedir. Zaten insan yaşadığı sürece “son ümit” daima mevcuttur. Bu ümidin peşinden gitmek ve hep yaşama tutunmak, yaşamın bir amacı olmalıdır. Hocanın hayata espri ile yaklaşımı onun ümitvar tutumundan kaynaklanmaktadır.

Batı Klasiklerinde de ümitvar olmak övülen ahlaki değerlerden biri olarak çok işlenmektedir. Yazar Porter, Pollyanna’yı diğer çocuklardan ayıran bu önemli ahlaki özellik üzerinde özellikle durmuştur. Pollyanna’nın diliyle ifade edilen aşağıdaki söz, yazarın aşılılamaya çalıştığı yaşam felsefesinin özüdür.

“Uzun uzun ararsa, insan her şeyde sevinilecek bir yan bulur, her şeyde!” (Porter 2008: 44)

Pollyanna kitabının ana fikrini oluşturan unsur, olaylara karşı takınılan olumlu tutumdur. Küçük kız ilk önceleri bunu babasının öğrettiği bir oyun olarak oynamaktadır. Ancak kendisine sağladığı güzel duygular ve etrafında bıraktığı olumlu etkiler sayesinde Pollyanna, bu durumu iyice içselleştirmiştir. Öyle ki çok zor durumlarda bile kendisini zorlamadan sevinilecek bir yan bulmaktadır. Bu özellik hem Pollyanna'nın hayata karşı daha dirençli olmasını sağlamakta, hem de sihirli bir güç gibi çevresini değiştirmektedir. Hayatında hiç görmediği ve çok merak ettiği teyzesi onu karşılamaya gelmediğinde bile Pollyanna buna üzülmez. Aksine bu hayal kırıcı durumun kendisi açısından sevinilecek yönünü şöyle ifade eder:

“— Biliyor musunuz? dedi Pollyanna, ‘Teyzemin beni karşılamaya gelmediğine sevindim; gelseydi birbirimizi görmüş olacaktık, ama şimdi... Onunla karşılaşmanın sevincini tadacağım. Üstelik sizinle tanıştım.’” (Porter 2008: 17)

1.19. Öğüt

Öğüt, bilgi ve tecrübe sahibi kişilerin sahip oldukları bu nitelikleri, diğer insanlara rehber olması için onlarla paylaşmasıdır. Bu paylaşım bazen talep üzerine bazen de istenmeden olabilir. Her iki durumda da öğüt verilen kişiye düşen, kendisine verilen bu öğütlerden istifade ederek hayatta daha başarılı olmasını bilmektir.

Öğüt genelde büyüklerden, küçüklere, ebeveynlerden çocuklara sunulan hazır reçete gibidir. Tecrübesi az olan kişiler, önlerine ışık olacak öğütlere gereken değeri vermek durumundadırlar.

Türk Klasiklerinde öğüt önem verilen ahlaki değerlerden biridir. Örneğin Falaka yazarı Ahmet Rasim, kendisine verilen öğütleri yerine getirmektedir.

“...Öyle... Öpeceksin. Hatta daha terbiyeli davranmak istersen, okula kadar gördüğün bütün saçlı sakallı insanın elini öpeceksin. Dualarını alacaksın. Çünkü öğüt böyle!” (Rasim 2008: 30).

Sevilen ve saygı duyulan kişilerin öğütleri daha iyi tutulur. Ahmet Rasim'in de annesine karşı duyduğu saygı onun isteklerini yapmasını sağlar.

“...Beni öptü okşadı. Çalışmamı, terbiyeli olmamı rica etti. Peki! Ben onun dediklerini yapmazsam kimin dediklerini yaparım!” (Rasim 2008: 88)

Rasim çok sevdiği ve güvendiği annesinden uzaktayken bile onun yasak ettiği şeyleri asla yapmaz.

“...Öyle ya, su aziz, mübarek şey! Ekmek kıskanılır su kıskanılmaz! Ne dersiniz? Ben içmiyordum. Annemin sözlerini pek sayardım. Fakat dondurmaya dayanamazdım. Çünkü onu tembih etmemişti.” (Rasim 2008: 58).

Dede Korkut eserinde de öğüt önemli konulardan biridir. Oğuzlarda önemli meselelerde bütün Oğuz beylerinin fikrinin alındığı görülmektedir.

— Oğlum, soylu Oğuz Beylerini odamıza okuyalım, nice yol gösterirlerse ona göre iş edelim, dedi.” (Öztürk 2007: 44)

Boyların başındaki beyden akıl almak, nasihat almak olumlu davranışlardan sayılmaktadır.

“Ata ana ağlaşıp Kazan’a adam gönderdiler:

— Oğlan kardeşinin ardı gider bize ne öğüt versin? Dediler.” (Öztürk 2007: 134)

Keloğlan Masalında da bilgili kişilerin öğüdünü tutmak gerektiği vurgulanmaktadır. Keloğlan, “Beyaz Güvercin” masalında ne kadar zor olursa olsun, kendine verilen öğüdü tutar ve Kaf Dağından istediklerini almayı başarır.

“Benden sana öğüt, kim çağırırsa çağırsın ardına bakma! Sözümü tut, kendini yakma! “(Ezgin 2007: 31)

“Keloğlan ile Üç Köse” masalında ise Keloğlan, çaresizlikten babasının öğüdünü tutamaz. Bu sebeple gerçekten de babasının dediği gibi üç yılını sıkıntı içinde geçirir.

— Kel oğlum keleş oğlum, demiş. Benden sana baba nasihatı sakın ha sakın, köselere olma yakın. Yanılıp da onlarla iş tutma! Bu öğüdümü kulağına küpe yap, hiç unutma! Sonra anandan doğduğuna pişman olursun.” (Ezgin 2007: 55)

Yalnız Efe’de güngörmüş, okumuş ve bilgili olan Yörük Hoca, tecrübesini köylüyle paylaşarak onları tehlikeye karşı uyarır. Ancak öğüt dinlemeyen köylüler bunun bedelini tefeci Eseoğlu’na borçlanarak esaret gibi bir hayatla öderler.

“Yörük Hoca, Eseoğlu’nun ne kötü bir herif olduğunu bildiği için zavallılara haber gönderdi: “Onunla alışveriş etmeyin. Sizi mahveder! Dedi. Fakat sözünü dinlemedi. Beş sene içinde yedi yaşından yetmiş yaşına kadar hepsi Eseoğluna borçlandılar (Seyfettin 2007: 19).

La Fontaine Masallarında yer alan İhtiyar ve Çocukları hikâyesinde, ölmek üzere olan bir ihtiyar, üç oğlunu çağırır ve ellerine kırmaları için bir demet ok verir. İlk önce büyük oğlu dener ama okları kıramaz. Sonra ortanca oğlu alır ama o da kıramaz. En sonunda küçük oğlu alır. Ama o da kırmayı başaramaz. Bunun üzerine babaları, “şimdi size gücümü göstereyim” diyerek okları eline alıp tek tek hepsini kırar. Babalarının verdiği dersi anlayan kardeşler birlik içinde yaşayacaklarına yemin ederler. Çocuklara babalarından epey mal kalır. İlk önceleri yeminlerine sadık kalarak birlik olurlar. Ama daha sonra açgözlülük ve çıkar kaygısıyla birbirlerine düşerler. Bu kargaşadan istifade eden alacaklılar ve komşular çocukların ellerindeki tüm varlıkları alırlar. Çocuklar babalarının öğüdünü çok sonra hatırlar.

“Ve çok geç hatırlamışlar

Bağlı kaldıkça kırılmayan okları...”(La Fontaine 2008: 55)

Bu hikâyede tecrübeli baba ölmeden önce çocuklarına birlik olmanın önemini anlatan çok önemli bir ders vermektedir. Çocuklar ilk önceleri babalarına verdikleri sözü tutarken daha sonra hırs, kıskançlık ve tamah yüzünden babalarının öğüdünü unuturlar. Bu unutma yüzünden bütün varlıklarını yitirirler. “Bir musibet bin nasihatten hayırlıdır” sözü gereği, eldeki tüm varlıklarını kaybedince babalarının öğüdünü hatırlarlar.

Görüldüğü gibi özellikle Türk Klasiklerinde öğüt önemli ahlaki değerlerden biri olarak yer almaktadır. Batı Klasikleri de dâhil, eserlerin genelinde öncelikle anne babanın öğüdünün tutulması gereğine vurgu yapılmaktadır.

1. 20. Sabır

İnsan, maddi ve manevi sıkıntılarla karşılaştığı zaman onlara karşı durabilecek gücü sabırla bulur. Sabır, bilinçli olarak Allah'ın verdiklerine rıza göstermektir. Özellikle de maddi yokluklarda gösterilen sabır, kişilerin isteme ve dilenme gibi yollarla aşığılanmasına da engel olur. Ömer Seyfettin sabırla birlikte kanaatkâr olma, iktisatlı olma, israf etmeme gibi birtakım ahlaki özelliklere de değinir. Gerçekten de yokluk zamanında sabır, varlık zamanında da idare etme, insanı başka insanlara muhtaç etmekten kurtaran erdemlerdendir.

“Olmadı mı sabır, kanaat! Oldu mu idare, ihtiyat!” (Seyfettin 2007: 20)

La Fontaine Masallarında da sabır övülen ahlaki değerlerden biri olarak sunulmaktadır. Aslanla fare hikâyesinde küçücük fare, sabırla aslanın düştüğü tuzağın iplerini kemirir. Böylece de aslanın kurtulmasına vesile olur. Yazar bu hikâyesinde içinden çıkılmaz işlerin zamanla ve sabırla ilmek ilmek çözümlenebileceğine şu satırlarla vurgu yapar:

“Sabır, biraz da zaman

Güçten, öfkeden daha yaman.” (La Fontaine 2008: 24)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi gerek Türk Klasikleri, gerekse Batı Klasikleri evrensel olumlu ahlaki değerlere bol miktarda yer vermektedir. Batı Klasikleri daha ziyade sevgi, yardımlaşma, adalet ve alçakgönüllülük konularına ağırlık verirken, Türk Klasikleri daha çok saygı, cesaret, sorumluluk ve doğruluk gibi konulara ağırlık vermiştir.

2. OLUMSUZ AHLAKİ DEĞERLER

Eserlerde tespit edilen olumsuz ahlaki değerler ise şunlardır: Aldatmak, hırsızlık, yalan, başkalarına özenmek, bencillik, cimrilik, dalkavukluk, dedikodu, dış görünüşe göre değer biçme, gösteriş yapmak, kıskançlık, kibir, korkaklık, tamahkârlıktır.

2.1. Aldatmak

Aldatmak, bir kişinin menfaati uğruna karşısındaki kişiyi yalan söyleyerek ya da hile yaparak kandırmasıdır.

Özellikle Batı Klasiklerinde örneğin La Fontaine Masallarında, hileye dayalı aldatma yerilmektedir. “Horoz ile Tilki” hikâyesinde tilki, dalda öten horozu yemek için onu kandırmak ister. Bu yüzden tilki, ormanda barış ilan edildiği için bütün hayvanların arkadaşça yaşayacağı yalanını uydurur. Bu güzel haberi kutlamak ve ona sarılmak için horozu aşağı inmeye ikna etmeye çalışır. Ama kurnaz horoz, bu haberi vermek için uzaktan iki tazının geldiğini, onlar gelince hep birlikte kucaklaşabileceklerini söyleyince, tilki hemen orayı terk eder. (La Fontaine 2008: 52)

Yukarıdaki satırlarda da görüldüğü gibi horozu aldatmaya çalışan tilki, tecrübeli horoz tarafından kendi silahıyla vurulur. Yazar burada kişilerin uyanık olup aldanmaması gereğine vurgu yapmaktadır. Her ne kadar hayvanlar arasında “aldatmanı aldatmak” kuralı hoş görülebilirse de, bu yasa insanlar arasında ahlaki açıdan doğru değildir.

Tilki ile Leylek hikâyesinde tilki leyleği yemeğe davet eder. Tilki sofraya düz tabakta basit bir çorba getirir. Tilki tabağı yalayıp süpürürken, leylek uzun gagası sebebiyle yemekte aç kalır. Aldatıldığını anlayan leylek, öç almak için tilkiyi yemeğe çağırır. Davete tam zamanında gelen tilki kuşbaşı etin kokusunu duyunca ağzının suyu akar. Ne var ki yemek, sofraya dar ve uzun bir kapta gelir. Tilki aç bir şekilde evine dönmek zorunda kalır (La Fontaine 2008: 89).

Yazar bu hikâyede başkalarını aldatan kişilerin mutlaka aynı tuzağa bir gün kendilerinin de düşeceğini anlatmaya çalışmaktadır.

Aslan Postu Giyen Eşek hikâyesinde eşeğin biri aslan postuna girerek etrafına korku salar. Tam o sırada kulağının biri postun altından görünür. Bunu gören köylünün biri değnekle aslanı döve döve götürür. Gerçeği bilmeyen köylüler de hayret ve hayranlık içinde olayı izlerler.

Bu hikâyede de eşeğin şahsında güçlü birinin kimliğine bürünerek kendini kahramanmış gibi gösteren hilekârlar eleştirilmektedir. Yapılan hile eninde sonunda açığa çıkar. Yazar bu gerçeği şu dizelerle dile getirir:

“Dünyada bir sürü kalpazan vardır;

Doğrusu pek benzerler buradaki eşeğe

Ashında hepsi uydurma bahadır,

Adları çıkmıştır kahraman diye.” (La Fontaine 2008: 22)

Türk Klasiklerinden olan Dede Korkut'ta da yalan söyleyerek hile yapma ve aldatma yerilmektedir. Dış Oğuz Beyleri, Beyrek'i Kazanla kendilerini barıştırmak bahanesiyle kandırıp yanlarına getirirler. Beyrek yanlarına gelince onu öldürürler. Bu durum eserde şöyle yerilmektedir:

“Bre kavat, kancıklıkla er öldürmek nice olur ben sana göstereyim, dedi.” (Öztürk 2007: 158)

Görüldüğü gibi Batı Klasiklerinde yerilerek işlenen bu konu, hayvanların dilinden insanlara ders mahiyetindedir.

2.2. Yalan

Yalan söylemek olumsuz ahlaki özelliklerin başında gelmektedir. İnsanlar genelde kendilerini zor durumdan kurtarmak, suçu başkalarına atmak ya da kıskançlık gibi sebeplerle yalan söylemektedirler.

Türk Klasiklerinde yalan söylemenin çok eleştirildiği görülmektedir. Örneğin Yalnız Efe’de de yalan, çirkin bir ahlaki özellik olarak yalnızca kötü bir karakter olan Eseoğlu’nun kullanabileceği bir yöntem olarak sunulmaktadır.

“Kim bilir borcunu vermemek için ne yalanlar uyduracaktı.” (Seyfettin 2007: 30)

Nasreddin Hoca Fıkralarında da yalan, olumsuz ahlaki özellik olarak eleştirilmektedir. “Halep orda ise arşın burada” fıkrasında Akşehir’e Suriye’den bir hoca gelir. Bu adamın işi gücü kendini övmek için palavralar atmaktır. Yine bir gün Nasreddin Hoca’nın da bulunduğu bir mecliste “Ben Halep’te bir hamlede altmış arşın atlardım” der. Yalanın bu kadarına dayanamayan Nasrettin Hoca, yalanında ısrar eden adama altmış arşınlik yer ölçüp atlamasını söyler. Adam “iyi de Halep çok uzakta” diye itiraz etmek isterken Nasrettin Hoca şu cevabı verir:

“Halep orda ise arşın da buradadır.” (Temur 2008: 11)

Bu fıkrada kişinin yapamayacağı şeyleri sırf kendini övmek için yaptığını söylemesi yerilmektedir. Kişinin kendini övmesi zaten çirkin bir davranıştır. Bir de bunu yalan ve abartıyla desteklemesi çok daha kötü bir durumdur. Nasrettin Hoca zekâsıyla ve hazırcevaplığıyla bu kişinin şahsında bütün palavracılara dersini vermektedir.

Yine bir gün Hoca’nın canı et ister. İki okka et alır ve akşama pişirmesi için karısına bırakır. O gün de karısının akrabaları misafirlğe gelir. Hocanın karısı eti misafirlere yedirir. Bütün gün etin hayalini kuran ve öğle yemeği bile yemeyen Hoca, akşam sofrada sadece bulgur pilavını görünce şaşırır. Karısı, eti kedinin yediğini söyleyince hemen kediyi tutar ve tartar. Hoca öfkeli bir sesle karısına şöyle der:

“Bak hanım. Kedi tam iki okka çekiyor. Ben de sana iki okka et bırakmıştım. Eğer bu iki okka çeken kedi ise, et nerede? Yok, tarttığım et ise, kedi nerede? (Temur 2008: 14)

Yalan, eninde sonunda açığa çıkar ve söyleyen kişiyi zor durumda bırakır. Hoca'nın karısı da suçu, konuşup gerçeği söyleyemeyecek olan kedinin üzerine atar. Böylece yalanının ortaya çıkmayacağını zanneder. Nasrettin Hoca ise çabuk düşünme özelliğiyle bunun da bir çözümünü bulur ve karısının yalanını açığa çıkarır.

Nasreddin Hoca bir gün eşeğini mahkeme kapısına bağlayıp pazara gider. O sırada kadı, yalancının birine eşeğe ters bindirilerek şehirde dolaştırılma cezası verir. Yalancıyı Hoca'nın kapıdaki eşeğine bindirip şehirde dolaştırırlar. Nasreddin Hoca geri gelince eşeğini almak için epey beklemek zorunda kalır. Aradan bir müddet geçtikten sonra adam aynı cezaya tekrar çarptırılır. Görevliler adamı bindirecek eşek bulamayınca Hoca'nın evine gelip eşeğini isterler. Bu sefer eşeğini vermeyen Hoca şöyle söyler:

— Ben eşeğimi vermem. Siz gidin o herife söyleyin. Ya bu yalancılık sanatından vazgeçsin, ya da her ihtimale karşı yanında bir eşek buldursun!” (Temur 2008: 40)

Yukarıdaki fıkrada da Hoca, yalanı sebebiyle başkasına zarar verdiği için yalan söyleyen kişiyi yermektedir.

Karagöz ile Hacivat eserinde de yalanı yalnızca kötü karakterdeki insanların söyleyeceği ifade edilmektedir.

“Ferhat:

Doğru söyle valide, benim Şirin'im öldü mü?

Tezek Ana:

Benim gibi cennetlik hatun yalan mı söyler? (Yüstra 2008: 127)

Karagöz, arkadaşı Hacivat'a oyun yapmak için karısına kendisinin hasta olduğunu söyletmek ister. Karısı ise şakadan bile olsa yalan söylemek istemez.

“Karagöz:

Abla! Hacivat kapıyı çalıyor. Yalandan hasta olacağım, beni sorarsa, hasta yatıyor de.

Karagözün karısı:

Hasta yatıyor mu diyeyim? Allah göstermesin! Ben yalan söyleyemem, nafile! Kendin söyle. Sapasağlamsın neden hasta oluyormuşsun? (Yüstra 2008: 135)

Keloğlan Masallarında da yalan söylemek yerilmektedir. Keloğlan iyi giyimli, babayiğit görünüşlü, güvenilir görünen bir adamın yalan söyleyeceğine ihtimal vermez.

“Ben ona incimizi bağışlamadım ya! Gerektiğinde gider isteriz incimizi. Atlı itli, giyimli kuşamlı koskoca adam aldatacak değil ya bizi.” (Ezgin 2007: 69)

Ancak adam yalancının biridir. Yalan söylemesi Keloğlana, “sırma saçlı” diye hitap etmesinden bile belli olmaktadır.

“Atlı keh keh diye uzun uzun gülmüş. Sonra sesine biraz babacanlık, biraz sevgi, biraz ikiyüzlülük karıştırarak:

— Düşündüğün de bu mu sırma saçlı çocuğum, demiş. Ver onu bana koyayım cüzdanıma. Saklayayım hayırına (Ezgin 2007: 68).

2.3. Hırsızlık

Hırsızlık hemen her toplumda çirkin görülen ve toplum tarafından kabul görmeyen bir davranıştır. Gerek yazılı hukuk kuralları, gerekse toplum kuralları hırsızlığı önlemek için bir takım yaptırımlar uygulamaktadır.

Nasreddin Hoca fıkralarında hırsızlık mizahi bir üslupla şöyle kınanmaktadır:

Nasreddin Hoca bir gün evine giren hırsızın her şeyi almasını bekler. Sonra da hırsızın peşine takılıp onunla beraber gider. Hoca'nın kendisinin peşinde olduğunu fark edip sebebini soran hırsıza ise şu cevabı verir:

“Niçin olacak? Bizim evdeki bütün eşyaları yüklenip buraya getirdiğine göre, sizin eve taşınmıyor muyuz? (Temur 2008: 4).

Yine bir başka fıkrada Nasreddin Hoca, evin içinde bazı sesler duyup yüklüğe saklanır. Hırsız evi baştan aşağı taramasına rağmen çalınmaya değer tek bir eşya bile bulamaz. En sonunda yüklüğe bakmaya karar verir. Yüklüğün kapısını açar açmaz Hocayla karşılaşır. Hırsız, Hoca'ya yüklerde ne aradığını sorunca Nasreddin Hoca şöyle cevap verir:

“Kusura bakma dostum. Evde çalacak bir şey bulamayacağın için, senden utandım ve buraya saklandım.” (Temur 2008: 48)

Bu fıkralarda da kinaye yoluyla hırsızlık yerilmektedir. Hoca, evinde çalınacak eşyası olmadığı için hırsızdan utandığını söylemektedir. Aslında utanması gereken bir kişi varsa o da hırsızdır. Bu durum fıkrada dolaylı olarak vurgulanmaktadır.

Keloğlan Masalları eserinde de hırsızlık kötü ahlaki davranışlardan biri olarak sunulmaktadır. Kimsenin olmadığı bir ortamda yemeklerden almak isteyen Keloğlan'a gizli bir el izin vermez. Keloğlan tekrar almayı dener ama, yine aynı el izin vermez. Keloğlan korkudan bir daha almayı denemez. Bu masalda Keloğlan, hırsızlıktan korku nedeniyle vazgeçer. Yani Keloğlan'ın buradaki ahlaki davranışında bir çeşit ceza ahlaki hakimdir. Bu olay eserde şu şekilde geçmektedir:

“Keloğlan bütün bu olan bitenleri görmüş ve karnı acıktığı için saklandığı yerden çıkarak ‘aman canım kim görecektir şu yemeklerden biraz yiyeyim’ demiş. Tam elini uzatıp yemek alayım derken elinin üzerine birisi bir kere vurmuş. Keloğlanın eli iyice şişmiş. Sonra öbür elini uzatmış yemek almak için, ona da birisi ansızın vurmuş ve o eli de şişmiş. Keloğlan yemekten korkarak vazgeçmiş.” (Ezgin 2007: 9)

Hacivat ile Karagöz eserinde de hırsızlık mizahi bir üslupla kınanmaktadır.

“Karagöz:

Bir şey demek istemiyorum. Seninle ortak olur, burada bu akşam para kazanırız.

Hacivat:

Haydi diyelim ki seni kendime ortak ettim. Evvela senin elin uzundur.

Karagöz:

Ben şimdi elimi kestirdim.

Hacivat:

Yok, yok olmaz. Ben kendi kendime yaparım.” (Yüstra 2008: 161)

Hırsızlık istenmeyen bir durum olduğu için, insanlar genelde yaptıkları hırsızlığı gizlerler. Çünkü bu tür davranışlar kişinin güvenilirliğini zedelediği için toplumdan dışlanmaya neden olur. Eserde Hacivat ortağı olan Karagöz’ün paraları sakladığını düşündüğü için onun hilesini açığa çıkarmaya çalışır.

“Hacivat:

Efendim, Karagözle ortak olduk, şimdi bana hile yapıyor. Hileyle onun hırsızlığını meydana çıkaracağım.” (Yüstra 2008: 174)

80 Günde Dünya Gezisi eserinde Jules Verne, çirkin bir ahlaki davranış olan hırsızlık eyleminin tüm dünyaca çirkin sayıldığını şöyle vurgulamaktadır:

“Andrew Stuart:

— Bana göre hırsızın yakalanmama şansı kuvvetli, dedi. Son derece zeki bir insan olduğunu kabul etmek zorundayız.

Ralph ise:

— Ben sizin gibi düşünmüyorum, dedi. Alınan önlemlerden sonra, bu adamın hiçbir ülkeye sığınabileceğini zannetmiyorum.

— Niçin sığınamazmış?

— Hangi ülkeye gidebileceğini tahmin ediyorsunuz?” (Verne 2004: 16)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi hırsızlık tüm kültürlerde çirkin görülen olumsuz ahlaki değerlerden biridir. Bu özelliğiyle evrensel bir niteliğe sahiptir denebilir.

2.4. Kibir

Kibir, kendini büyük görme anlamında alçak gönüllüğün zıttı bir kavramdır. Eserlerde alçakgönüllülük övülürken, kibir ise yerilmektedir. Örneğin Dede Korkut'ta yer alan Deli Dumrul hikâyesindeki kahraman Deli Dumrul, yiğitliğiyle ve gücüyle övünmektedir.

“Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki benden deli, benden güçlü bir er var mıdır ki çıka benimle savaşa derdi. Benim erliğim, bahadrlığıım, cılasınlığıım, yiğitliğim, Rum'a, Şam'a, gide, ün sala derdi.” (Öztürk 2007: 81)

Bu yüzden de Allah tarafından cezalandırılır. Eserde sadece insanların değil, Allah'ın da kibri sevmediği şu ifadelerle vurgulanmaktadır:

“Ulu Tanrı'ya Deli Dumrul'un sözü hoş gelmedi.

— Bak, Deli kavat benim birliğim bilmez, birliğime şükür kılmaz. Benim ulu kapımda gezer, benlik eyler, dedi.” (Öztürk 2007: 82)

Nasreddin Hoca da halkın içinden biri olarak mütevazı bir kişiliğe sahiptir. Bu yüzden fıkralarında kendini beğenme daima yerilmektedir. Bir gün Nasreddin Hoca, Timurlenk ile hamama gider. Göbek taşında otururken Timurlenk gururlanarak Hoca'ya “Ben köle olsaydım kaç akçe ederdim?” diye sorar. Hoca “elli akçe” deyince

Timurlenk sinirlenir “Be insafsız adam! Sadece belimdeki kuşak elli akçe eder” deyince Hoca’nın cevabı hazırdır:

“Ben de zaten ona değer biçmişim...”(Temur 2008: 37)

Dönemin gururlu yöneticilerinden olan Timurlenk, kendisi için biçilen değere sadece kuşağının sahip olduğunu söyleyince kurnaz Hoca, kendisinin de zaten kuşağın değerini biçtiğini söyler. Aslında bu sözüyle Hoca, hem zarar görme tehlikesinden kendini kurtarmakta hem de bir anlamda Timurlenk’in kuşak kadar edemediğini ima ederek kibirli olan adamın değersizliğine atıf yapmaktadır.

Pollyanna’da da kibir, yazar tarafından yerilen ahlaki değerler içinde yer almaktadır.

“Bayan Polly kibirle çenesini kaldırdı.

“Kardeşim Nancy, evlenip çocuk doğurmak budalalığını gösterdi; dünya zaten yeteri kadar kalabalık; bir de onlara bakmak mı isteyeceğim? Ama daha önce de söylediğim gibi görevimi bildiğimi sanıyorum.” (Porter 2008: 7)

Başkaları tarafından kibirli olarak tanınan Bayan Polly bile kendisini kibirli görmeyip, kibirlenmenin günah olduğuna vurgu yapmaktadır. Şu ifadelerle Porter, paranın ve malın varlığıyla övünç duymanın, onları veren Tanrı’ya karşı sergilenmiş bir kibir anlamı taşıdığını ifade etmektedir:

“Tabii değilim Pollyanna. Tanrı’nın bana verdikleriyle övünüp, günaha girecek kadar kendimi unutmadım. Önemli olan para değildir.” (Porter 2008: 22)

Çok gururlu ve kibirli olan Bayan Polly, yıllarca kendisini mutsuzluğa mahkum etmiştir. Kibri sebebiyle yeğeni Pollyanna’nın sağlığını tehlikeye atmakla karşı karşıya kalınca sağduyusunu dinler. Yazar bu durumu anlatırken gurur ve kibirli davranışı şöyle eleştirmektedir:

“Çok gururlu bir kadın, öfkeli de. Yıllar sonra çağıramaz beni. Hayatı boyunca yatağından çıkamayacak o zavallı çocuğu düşünüyorum da, gurur denen saçmalığa lanet ediyorum.” (Porter 2008: 169)

La Fontaine Masallarında ise kibir, hayvan hikâyeleriyle yerilmektedir. Keçi Kavgası hikâyesinde kibirli iki keçi dar bir köprüde karşılaşır. İkisi de hem inat hem kibirli olduğu için birbirlerine yol vermez. Dar köprüde boynuz boynuza bir kavga başlar. Sonunda her ikisi de köprüden yuvarlanıp boğulur. Yazar bu hikâyede kibirden dolayı karşısındakine yol vermeyi istemeyen iki keçinin sonunu anlatarak kibirlenmenin kötü bir davranış olduğunu vurgulamaktadır. Yazara göre kibir, her şeyden önce kişinin kendisine zarar vermektedir. Yazar böylesi çirkin bir tutum sergileyenlerin bir gün cezasını çekeceğini şu satırlarla dile getirir:

“Kan içinde kalmışken

İkisi de köprüden

Yuvarlanır, boğulur;

Cezasını tam bulur!” (La Fontaine 2008: 62)

“Meşe ile Saz” hikâyesinde kendini beğenmiş meşenin biri, kendi yapısının ihtişamıyla sazı kıyaslayarak hem kendini över hem de sazın ne kadar acınacak halde olduğunu anlatır durur. O sırada şiddetli bir fırtına çıkar. Saz hemen yere eğilir, meşe ise rüzgâra karşı gerilir. Fakat boranın şiddetlenmesi üzerine daha fazla dayanamaz ve yere yıkılır.

Yazar bu hikâyede de kibirlenerek kendini çok yükseklerde gören meşenin, küçük gördüğü saz karşısındaki tutumunu eleştirmektedir. Yazar bu durumu şu satırlarla anlatmaktadır:

“O başı ki ta göklere ermişti

İşte rüzgâr, böyle yere sermişti!” (La Fontaine 2008: 74)

Karga ile Tilki hikâyesinde karga kendini çok yükseklerde görür. Diğer kuşların kralı olmayı hayal ederek, ağzında bir parça peynirle en yüksek ağaca konar. O sırada kurnaz ve aç bir tilki ağacın altına gelerek kargaya iltifatlar etmeye başlar. Tilki karganın rengi gibi sesinin de çok güzel olduğunu tahmin ettiğini söyleyince çok keyiflenir. Hemen güzel sesini duyurmak için ağzını açınca peynir aşağıya düşer. Karga şaşkın şaşkın tilkiye bakarken, peyniri bitiren tilki, aptal kargaya şöyle bir ders verir:

“Karga kardeş bir sözüm var sana

Seni öven her söze hoşuna gitse de kanma

Dalkavuklar çıkarı için över

Sakın onlara bir daha inanma

İşte böyle seni övmekle de kalmaz

Yüzüne güler peynirini yer

Doğrusu, bu ders yediğim peynire değer.” (La Fontaine 2008: 58)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi gerek Türk Klasiklerinde gerekse Batı Klasiklerinde olumsuz ahlaki değer olarak gösterilen kibir yerilmektedir.

2.5. Korkaklık

Cesur olmanın zıttı korkak olmaktır. Korkaklık, insanın bireysel olarak onurunu zedelediği gibi toplumsal hayatta başka insanların zarar görmesine de sebebiyet verebilir. Korkaklığın pek çok sebebi bulunabilir. Bunlardan bir tanesi de ailelerin korkuya dayalı bir eğitim uygulayarak, çocuklarını korkak ve pısırık yapmalarındır. Falaka eserinde Ahmet Rasim, yaşadığı dönemde ailelerin ve okullardaki hocaların, eğitim aracı olarak korku unsurunu kullanmasını eleştirmektedir. O dönemde aileler çocuklarını yanlıştan döndürmek, onlara doğruyu öğretmek ve sözünü dinletmek için

sözlü ve fiili olarak korkuturlar. Çocuklar da ceza görmemek için kötü şeyleri yapmamayı öğrenirler. Yani aileler çocuklarda bir nevi korku ahlakı oluştururlar. Rasim de çocukluğunda nasıplendiği bu korku eğitiminden şöyle bahseder:

“Şimdi ben okuyucularıma bu korkuyu nasıl anlatayım? O zamanlarda bir çocuk için korkunun pek çok çeşidi vardı. Çünkü çocuk laf anlamaya, laf söylemeye korku ile başladılar.” (Rasim 2008: 13)

Yetim olan ve annesinin eğitiminde büyüyen Ahmet Rasim annesini çok sever, ama aynı zamanda ondan çok da korkar. Bu korkusunu şu cümlelerle ifade eder:

“Rahmetli... Dövmezdi ama fena halde gözümlü yıldırılmıştı. Ondan korkardım.” (Rasim 2008: 19).

Aileden sonra ikinci eğitim yuvası olan mekteplerde de durum pek farklı değildir. Hatta kitaba isim olacak kadar bir kâbusa dönüşen falaka dayağı, çocukların birinci eğitim araçlarından. Yazar eserinde bu gerçeği şöyle dile getirir.

“Okumak gibi ‘ahlak’ da sürekli ilgi, öğüt, azar ve cezalarla öğretilirdi.” (Rasim 2008: 86).

Dayağın çocuk üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çeken yazar, her ne kadar bazı itibarlı ailelerin çocuklarının dayak yemese bile onların da en az dayak yiyenler kadar zarar gördüğünü vurgulamaktadır. Çünkü Rasim, şiddete maruz kalmak kadar, şiddete tanık olmanın da çocuk psikolojisine zarar verdiğini bizzat tecrübe ederken bu durumu şöyle ifade eder:

— Eyvahlar olsun! Bilmiyor ki dayak atıldığını seyretmek de hemen hemen dayak yemektir!” (Rasim 2008: 77).

Görüldüğü gibi Ahmet Rasim, korkaklıktan önce korkaklığa neden olan korkutma ve şiddet olgularını eleştirerek konuya yaklaşmaktadır.

La Fontaine masallarında yer alan Avlanmamış Ayı Postu hikâyesinde parasızlıktan bunalan iki arkadaş vuracakları ayının postunu bir komşularına satarlar. Parayı aldıktan sonra da sattıkları ayıyı avlamak üzere ormana giderler. Karşılıklarına çıkan kocaman bir ayıyı görünce korkudan biri ağaca tırmanır. Diğeri ise yere yatarak ölü

taklidi yapar. Ayı yerde yatan adamı evirip çevirir, sağını solunu koklar ve gider. Aşağı inen diğer arkadaşı yerde yatan arkadaşına gülerek “Ayıyla iyi anlaşıyorsun kulağına ne dedi?” der. Bunun üzerine adam şöyle söyler:

“Bir daha satma

Avlanmamış ayının postunu.

Seni yerde bırakır kaçır

Korkaklardan seçme dostunu.” (La Fontaine 2008: 26)

Bu hikâyede korkak kişilerle arkadaş olunmaması gereğine dikkat çekilmektedir. Çünkü korkak kişinin sırf kendisini düşündüğü için, en zor anlarında arkadaşını yalnız bırakıp kaçabileceği ifade edilmektedir.

2.6. Kıskançlık

Kıskançlık; kişinin bir başkasını, sahip olduğu maddi ya da manevi değerler sebebiyle çekememesidir. Bu kötü ahlaki özelliğe sahip kişiler, kıskançlıkları sebebiyle kendilerini mutsuz kıldıkları gibi bazen diğer insanlara da zarar verebilirler.

Dede Korkut'ta kıskançlık duygusunun kişiyi iftiraya sürükleyerek, oğlunu babaya öldürtecek kadar kötü bir davranış olduğu anlatılmaktadır.

“O kırk yiğit kıskandılar, birbirlerine şöyle dediler.

— Gelin oğlanı babasına kötileyelim, ola ki öldüre. Gene bizim ululuğumuz, saygımız onun babasının yanında hoş olur, artık olur, dediler.” (Öztürk 2007: 12)

Beyrek, kendisini kıskanan dostlarının kıskançlığına engel olmanın yolunu onların gönlünü yapmakta bulur. Böylece hem kendini hem de dostlarını kıskançlığın yakıcı ateşinden kurtarmış olur. Eserde bu durum şu şekilde geçmektedir:

“Beyrek:

— Neye canınız sıkıldı? Dedi.

— Nice sıkılmasın? Sen kızıl kaftan giyersin, biz ak kaftan giyeriz dediler. Beyrek yoldaşlarına:

— Bu kadayıcağın nesneden ötürü neye canınız sıkılıyor? Bugün ben giydimse yarın benim yerimi tutan kimse giysin, kırk güne değin sıra ile giyiniz, ondan sonra bir dervişe verelim, dedi. Bunların da gönlü hoş oldu.” (Öztürk 2007: 49)

Heidi’de Peter, arkadaşı Heidi’yi Klara’dan kıskandığı için onun tekerlekli sandalyesini kırar. Eserde kıskançlık duygusunun bazen doğal olabileceği, ancak bu duygunun başkalarına zarar verecek seviyeye ulaşmasının kötü olduğu vurgulanmaktadır. Bu konu eserde şöyle geçmektedir:

“Büyükhanım şaşırılmıştı. Bunun için bir sebep bulamıyordu. Hem Peter’in böyle kötü bir çocuk olabileceğini de düşünmüyordu. Büyükbaba olanları ona anlatınca:

— Hayır, amca dedi. Klara, Heidi’nin ondan uzaklaşmasına sebep olduğu için kıskançlıktan böyle bir şey yaptı. Bazen büyükler bile yapabilir. Sonunun kötü olacağını düşünmemiş, dedi.”(Spyri 2005: 108)

Örneklere görüldüğü gibi kıskançlık duygusu, başkalarına zarar verdirebilecek bir güce sahip, kötü bir özellik olarak tarif edilmektedir.

2.7. Tamahkârlık

Tokgözlülüğün zıttı olan tamahkârlık, kişinin sürekli daha fazlasını istemesi halidir. Tamahkârlık aynı zamanda bünyesinde şükürsüzlük, bencillik ve hırs gibi kötü ahlaki özellikleri de barındırır.

La Fontaine Masallarında yer alan “Altın Yumurtlayan Tavuk” hikâyesinde, bir adamın tavuğu her sabah atın yumurtlar. Bu duruma çok seven adam, tavuğun içinde hazine bulmak ümidiyle bir gün tavuğu keser. Fakat bakar ki tavuğun içinde ne altın, ne de hazine var.

Yazar burada elindekiyle yetinmeyip daha fazlasını isteyen tamahkâr kişileri eleştirmektedir. Yazara göre tamahkârlık, kişinin elindekileri de kaybetmesine sebep olur. Bu durum eserde şu ifadelerle geçmektedir:

“Hemen aldığı gibi bıçağı,

Kesmiş tavuğu

Karnına bakmış.

Ne altın var, ne gümüş.

Öteki tavuklar neyse, bu da o,

Üstelik kaybetmiş tavuğu.” (La Fontaine 2008: 18)

Eşek ve Efendileri hikâyesinde bir bahçıvanın eşeği halinden şikâyet ederek kadere dert yanar. Kader eşeğe acıyarak onu alıp, dericinin yanına verir. Fakat eşek bu sefer de kötü koku ve dayaktan şikâyet ederek eski efendisini arar. Kader bu sefer onu bir kömürcünün yanına verir. Fakat eşek yine mutlu olamaz. En sonunda kader eşeğe kızar ve onu kendi haline bırakır.

Bu hikâyede ise içinde bulunduğu şartlara rıza gösterip mutlu olmaya çalışmak yerine sürekli hayattan şikâyet eden kişiler eleştirilmektedir. Bu huydaki insanlar her zaman daha fazlasını istediklerinden asla mutlu olamazlar. Yazar bu durumu şu satırlarla ifade eder:

“Kader haklı bu işte,

Böyledir tüm insanlar,

Durumundan yakınrlar.

Kaderlerini hep kötü bulurlar,

Daha iyisi için Tanrı'ya yalvarırlar.

Yerine gelse bile dilekler,

Başka şeyler isterler.” (La Fontaine 2008: 40)

Yağmanın Sonu hikâyesinde de gelincik, ince vücuduyla küçük bir delikten bir evin kilerine girer. İçerideki yiyecekler görünce açgözlülükle hepsinden yemeye başlar. Üç hafta boyunca gece gündüz demeden tıka basa yemekten iyice semirir. Bir sabah ev halkının sesleriyle hemen girdiği deliğe doğru koşar. Ancak iyice yağlanmış vücudu delikten sığmayınca açgözlülüğünün bedelini canıyla öder.

“Kanaat etmemiş yemekte azla

Vücudu yağlanmış, şişmişti fazla.

Duvarın dibinde tuttular onu,

İşte böyle olur yamanın sonu. (La Fontaine 2008: 96)

Kazan doğurmuş fıkrasında Nasrettin Hoca, bir gün komşusundan kazan ister. İşi bittikten sonra kazanı komşusuna geri verirken içine bir tencere yerleştirir. Komşusuna da “müjde kazan doğurdu!” der. Komşusu memnuniyetle tencereyi kabul eder. Bir zaman sonra Hoca, komşusundan yine kazanı ister. Komşu hemen kazanı verir. Ancak bu sefer aradan epey bir zaman geçmesine rağmen kazan geri gelmez. Adam kazanı istemek için Hoca'nın evine gider. Hoca üzüntülü bir şekilde kazanın öldüğünü söyleyince adam inanmak istemez. Nasrettin Hoca'nın cevabı şu şekilde olur:

“Kazanın doğurduğuna inanırsın da öldüğüne niçin inanmazsın?” (Temur 2008: 8)

Menfaatine düşkün olan insanlar, faydalarına olan bir işi akıl dışı olsa da memnuniyetle kabullenirler. Ancak menfaatlerine dokunan bir iş olunca hemen akıllarını kullanmayı önerirler. Bu fıkrada da insanların kötü ahlaki özelliklerinden

biri olan tamahkarlık mizahi bir yaklaşımla eleştirilmektedir. Hoca'nın burada niyeti kazana el koymak değil, açgözlü ve menfaatperest insanlara bir ders vermektir.

Keloğlan Masallarında da açgözlülük eleştirilirken, tokgözlülük övülmektedir. Açgözlü olup her şeye tamah etmek kişiyi zengin ve mutlu kılmaz. Aksine mütevazı bir eşya bile insan için daha değerli olabilir. Keloğlan da Padişahın kızına kurtarmasına karşılık olarak padişahın, sadece mendilini ister. Eserde kız, açgözlü olmaması hususunda Keloğlan'ı şöyle uyarır:

“Birazdan babamın karşısına çıkacaksın. Babam seni ödüksüz koymaz. İstedğin kadar para, mücevher dileyebilirsin. Ama açgözlülük etme... Ondan yalnız mendilini iste. (Ezgin 2007: 42)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi tamahkârlık hem Batı Klasiklerinde, hem de Türk Klasiklerinde yerilen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. 8. Başkalarına Özenme

Kişinin kendi sahip olduğu değerleri küçümsemesi sonucu başkalarına özeni meydana gelir. Bu durum ise özgüven eksikliği, şükürsüzlük ve gözüün yükseklerde olması gibi olumsuz ahlaki değerlerden beslenmektedir.

Batı Klasiklerinde özellikle La Fontaine Masallarında hayvanların diliyle işlenen bu olumsuz ahlaki değer eleştirilmektedir. Örneğin “Boğa ile Kurbağa” hikâyesinde kurbağanın biri sazlıkta boğa görür ve çok hoşuna gider. Kendi kendisine “ben de şişerek onun gibi olabilirim” der. Biraz kendini şişirir. Etrafındakiler biraz daha biraz daha derken en sonunda kurbağa çatlayarak ölür.

Bu hikâyede başkalarına özeni duygusuyla onun gibi olmaya çalışma eleştirilmektedir. Kurbağa ne kadar şişirse şişsin asla bir boğa kadar olamaz. Oysa her canlının fitratı kendine özeldir. Yazara göre kurbağanın temsil ettiği kişilerin, kendi özelliklerinin dışındakilere sahip kişilere benzemeye çalışması için çaba sarf etmesi, o kişinin ne kendisi gibi kalmasına ne de özendiği kişi gibi olmasına neden olur. Bu özeni ve merak o kişiye sadece zarar verebilir. Çünkü ne tam anlamıyla

kendi ne de başkası olur. Ortaya şahsiyetsiz ve kompleksli bir karakter çıkar. Bu durum eserde şu şekilde geçmektedir:

“Yine şişti, pek yoruldu,

Her tarafı hava doldu:

Benzedim mi? dedi, yine.

Yok, dediler kendisine.

Daha fazla gayret etti,

Çatlayarak öldü gitti.” (La Fontaine 2008: 27)

Yine “Eşekle Küçük Köpek” hikâyesinde eşek, sahipleri tarafından çok sevilen köpeğe benzemek ister. Tıpkı onun gibi sahibini ayağı ile sevmeyi planlar. Bu yüzden koca ayağıyla sahibinin çenesine bir çifte atar. Ardından da çirkin sesiyle şarkı söylemeye başlar. Çiftçi hemen sopayla eşeği kovalamaya başlar.

“Değiştiremeyiz mizacımızı

Kalkışmayalım onu zorlamaya

Ne yaparsa yapsın bir dağ ayısı

Kibar bir kişi sade olamaz ya” (La Fontaine 2008: 42)

Sünger yüklü eşekle tuz yüklü eşek hikâyesinde, bir adam eşeklerinden birinde tuz diğerine sünger yüklü olduğu halde yolda ilerlerken karşılarına bir nehir çıkar. Adam sürekli geçtiği bu geçitten geçmek için sünger yüklü eşeğe biner diğerini de salıverir. Tuz yüklü eşek hemen suya dalar bata çıka karşıya geçer. Bunu gören sünger yüklü eşek de hemen arkadaşının yaptığını yapmak için nehre dalar. Ama taşıdığı sünger suyu emince sahibinin de ağırlığıyla batmaya başlar. Tam boğulacaklarken çevreden yardım edip onları kurtarırlar. (La Fontaine 2008: 82)

Yazar bu iki hikâyede de kişinin kendi durumunu hesaba katmadan başkalarını taklit etmemesi gereğini vurgulamaktadır. Eşeğin düşüncesizliği örneğiyle bu tarz davranan insanlara bir ders verilmek istenmektedir.

2. 9. Bencillik

Bencillik, kişinin sadece kendisini düşünmesi ve başkalarını önemsememesi anlamında olup, olumsuz ahlaki değerlerden biri olarak sayılmaktadır.

La Fontaine Masallarında bu özellik eleştirilmektedir. “Eşek ile At” hikâyesinde köylünün biri pazara götürmek için malları eşeğe yükleyip yola çıkar. Fakat yol o kadar uzundur ki eşekte hal kalmaz. Yanı sıra rahatça yürüyen attan biraz yardım etmesini ister. Ama at bencil olduğu için eşeğin sözlerine hiç kulak asmaz. Biraz daha yol aldıktan sonra eşek ölür. Köylü yolun kalan kısmında yükü taşıması için ata yükler. Böylece at, bencilliğinin cezasını çekmiş olur. Yazar bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Hürdüm, taktım kolanı,

Öğrendim gurur yetmez,

Adil hayat affetmez,

Bencil, zalim olanı!” (La Fontaine 2008: 38)

Yazar bu hikâyesiyle kendisi rahatta olduğu için zor durumdaki kişileri düşünmeyenlerin sonunun onlar gibi olacağını vurgulayarak bencilliği eleştirmektedir. Yazara göre kişi içinde bulunduğu şartlara güvenip de bencil olmamalıdır. Zira zengin olan fakir, hür olan esir, dertsiz olan dertli duruma düşebilir.

2.10. Dedikodu

Dedikodu; gelenek ve göreneklere aykırı davranışların toplumsal eleştirisi anlamına gelir. Daha çok haksız suçlamaları içeren dedikodunun kaynağı kıskançlıktır (Hançerlioğlu 1992: 352).

Genel olarak Türk Klasiklerinde dedikodu yapmak eleştirilmektedir. Örneğin Nasreddin Hoca fıkralarında bu durum şöyle işlenmektedir: Nasrettin Hoca bir akşam evine dönerken her şeyi merak edip, dedikodu yapmaya çalışan bir adamla karşılaşır. Adam, Hocaya elinde bir tepsi baklava ile bir kişinin geçtiğini haber verir. Adama koz vermek istemeyen Hoca “Bana ne!” der. Adam bu sefer de o kişinin Hoca’nın evine girdiğini haber verince Hoca, adama şu sözlerle haddini bildirir:

— İyi ama bundan sana ne? (Temur 2008: 5)

Fıkırada görüldüğü gibi Hoca da, huyunu bildiği adamın dedikodu yapmasına fırsat vermez. Dedikodu yapmak kadar, yaptırmak yani yaparı dinlemek de ahlaki açıdan çirkin bir davranıştır.

Bir diğer fıkrada yine Nasreddin Hoca’nın evine komşu kadınlarından biri gelir ve Hoca’nın karısının çok gezdiğini söyler. Hoca gülümseyerek kadının yanıldığını söyler. Kadın ısrar ederek bu durumu kendi gözleriyle gördüğünü iddia eder. Bunun üzerine Nasrettin Hoca şöyle cevap verir:

“Ben de yanlış olduğunu söylüyorum. Eğer senin dediğin gibi, bizim hanım çok gezseydi, arada sırada bizim eve de uğrardı.” (Temur 2008: 12)

Bu fıkrada da Hoca, hem güldürücü hem düşündürücü bir cevap verir. Dedikodu yapmak isteyen kadına, kendisini ilgilendirmeyen bu konu hakkında söyleyecek başka söz bırakmaz.

Falaka eserinde de Ahmet Rasim, her yaptığı işe karışan, dedikodu yapan sütünesinin yaptığı bu davranışından rahatsız olur. Bu rahatsızlığını şu satırlarla ifade eder:

“Bu dedikoduları yapan hep sütninimdi. Bana ait her şeye burnunu sokardı.” (Rasim 2008: 42).

Karagöz ile Hacivat eserinde kötü huylara sahip bir kişinin özellikleri anlatılmaktadır. Bu kötü huyları geçimsizlik, haset, dedikodu yapmak, su-i zan sahibi olmak oluşturmaktadır. Bu özelliklere sahip bir kişinin diğer insanları nasıl rahatsız ettiği şöyle dile getirilmektedir:

“Efendim bizim eve bitişik bir komşu var, ahlaksız, kimseyle geçinemez, herkese kötü düşünce besler, fena kalpli bir adam. Bizim eve bir erkek girdiğini görse bin türlü karışıklık çıkarır. Seni kadın kıyafetiyle eve sokarım.” (Yüstra 2008: 68)

Örneklerde görüldüğü gibi dedikodu yapmak toplumsal zararları itibarıyla çirkin bir davranış olduğu gibi, yapan kişinin dürüst olmamasından dolayı da kötüdür.

2.11. Dış Görünüşe Göre Değer Bıçmek

Nasreddin Hoca, çağrıldığı bir ziyafete eski kıyafetleriyle gidince kimse onunla ilgilenmez ve sofraya buyur etmez. Bu duruma çok üzülen Nasreddin Hoca eve gidip bayramlık kürkünü giyer. Bu kıyafetler içinde Hocayı görenler hemen onu karşılayıp, başköşeye yerleştirirler. Hoca ikram edilen yemek tabaklarına doğru kürkünün ucunu uzatarak “ye kürküm ye! Der. Durumu anlamayanlara şu açıklamayı yapar:

— Bu ikram bana değil kürkümedir. Onun için dedim “ye kürküm ye!” (Temur 2008: 39)

Bu fıkrada da insanlara kılık kıyafet ve dış görünüşlerine göre değer bıçmek eleştirilmektedir. Oysa insanın asıl değeri kendisindedir. İnsanın davranışı, bilgisi, konuşması, değer yargısı ondaki değeri artıran ya da azaltan unsurlardandır. Kişi bu özellikleri sayesinde toplumda kabul görür ya da toplumdaki dışlanır. Bazı durumlarda ise kişinin kılık kıyafeti ve dış görünüşü esas alınarak değer bıçilir. İşte Hocanın eleştirdiği durum da budur. Gittiği ziyafette eski kıyafetleri ile ilgi göremeyen Hoca, kürk giyince birden ilgi odağı oluverir. Bu fıkrası ile Hoca, saygınlığı insanların dışındaki takıp çıkarılan geçici unsurlarda gören insanlara güzel bir ders verir.

Suda Kendini Gören Geyik hikâyesinde bir geyik berrak suda dallı boynuzunu görüp kendi güzelliğine hayran olur. Daha sonra ayaklarına gözleri ilişir. Ne kadar zayıf ve uzun olduğunu düşünerek kendi kendine söylenir. Tam o sırada bir avcı ile bir sürü köpek görür. Beğenmediği ayakları ile hızla kaçarken, hayran olduğu boynuzları ağaçlara takılarak yakalanmasına sebep olur.

“Çok kereler en faydasız şeylere biz

Güzel diye kapılır, zarar ederiz.

Ve bilakis en faydalı

Şeylere değersiz deriz.” (La Fontaine 2008: 80)

2.12. Gösteriş Yapmak

Karagöz doğal, eğitimsiz, iyi niyetli, biraz patavatsız, olayların komik yanlarını bulan, zeki ve her şeye karışan Türk halkını temsil eder (Yüstra 2008: 16). Burada Karagöz samimiyetsiz kibarlığı, yapmacık ve gereksiz olarak gördüğü için sürekli dalga geçer. Eserde bu durumla ilgi şöyle bir konuşma geçmektedir:

“Aşçı:

Sen zerefetten, lafrangodan ne anlarsın eşek? Lokontoci didigün böyle kılavathı olu!

Karagöz:

Ne nazik şey! Ben bunu tepelerim ya, dur bakalım! (Yüstra 2008: 51)

Karagöz, nazik ve okumuş kesimin kullandığı yabancı kelimeleri de hafife alarak ya anlamaz ya da yanlış anlama çeker. Bu şekilde bir nevi yabancı kelime kullananları alaya alarak, kendince onlara haddini bildirir. Yazar aşağıdaki satırlarla bunu şöyle örneklendirmektedir:

“Hanım:

Tuhaf bir zata benziyorsunuz.

Karagöz:

Evet efendim tuhafçılar Behzat'a da benzerim.

Hanım:

Hakikaten nükteşinasınız.

Karagöz:

O yanlış. Gümrükteki Menas değil, aşçı çırağı Karagözüm Efendim." (Yüstra 2008: 66)

La Fontaine Masallarında, Öğrenci, Bilgiç Geçinen Öğretmen ve Bahçe Sahibi adlı hikâyede haylaz bir öğrenci meyve bahçesine girer ve dalları kırıp talan etmeye başlar. Bu durumu gören bahçe sahibi onun öğretmenine haber verir. Kendini beğenmiş ve bilmişlik taslayan öğretmen diğer öğrencilere ders olsun diye onları da yanında getirir. Kendisi de bilgisiyle gösteriş yapmak için uzun bir nasihat konuşması yapar. Bu sırada diğer yeni gelen öğrenciler bahçenin altını üstüne getirirler. Yani öğretmen bahçe sahibine, yarardan çok zarar vermiş olur.

Bu hikâyede yazar, sırf gösteriş için güzel sözler söyleyen ve sözlerini uzatan bu öğretmeni yaramaz öğrenciden daha zararlı bularak şöyle eleştirmektedir:

“Tiksinirim yersiz güzel sözlerden,

Söylevlerin de tükenmezinden!

Bence bilgiç geçinen öğretmen

Hoyrat öğrenciden daha beter!

İnsanın böyle komşusu olmaktansa

Daha iyi hiç olmaması! (La Fontaine 2008: 79)

Örneklerde görüldüğü gibi eserlerde gösteriş yapmak çirkin ahlaki davranışlardan biri olarak gösterilmektedir.

Sonuç olarak eserlerin tümünde içerikleri farklı olsa da olumlu ahlaki değerler övülürken, olumsuz ahlaki özellikler eleştirilmekte ve yerilmektedir. Hemen her eserin bir yazılış amacı vardır. Bu amaçlardan bir tanesi de yazarların okurlarına güzel değerleri aşılayarak, onları eğitmesidir. Eserlerin bütününde dürüstlük, adalet, çalmamak, saygı, sevgi, yardımseverlik, cömertlik, barışseverlik, alçakgönüllülük, onurlu olmak, tokgözlülük, cesaret ve diğerkâmlık övülen ahlaki değerlerden görülmekte iken bunların zıtları olan hırsızlık, yalan, dalkavukluk, kibir, israf, cimrilik, başkalarının sırtından geçinme gibi özellikler de yerilmektedir.

BÖLÜM IV

SONUÇ ve ÖNERİLER

A. SONUÇ

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretime yönelik olarak tavsiye edilen Yüz Temel Eserden on tanesi, dini ve ahlaki değerler açısından incelenmiştir. İncelenecek olan bu on eser, Samsun ili ve ilçelerinde bulunan altı tane ilköğretim okulunun 6. 7. ve 8. sınıflarında 2007- 2008 yıllarında öğrenim gören toplam 373 öğrenci üzerinde yapılan anket sonucuna göre belirlenmiştir.

Bu eserler ilköğretim ağı çocuklarına yönelik olduğundan çocukluk dönemi dini ve ahlaki gelişim hakkında bilgi verilmiştir. Bu gelişim doğrultusunda dini değer ve ahlaki değer kavramının oluşumuna değinilmiştir. Daha sonra değer oluşumunda ve değer aktarımında önemli bir yere sahip olan edebi eserlerin çocuklar için önemine yer verilmiştir. Araştırmanın bulgular kısmında ise öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda öğrencilerin okudukları eserlerle ilgili olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri gruplandırılmıştır. Ayrıca incelenen eserlerde yer alan dini ve ahlaki değerlerin tespiti ve yorumu yapılmıştır.

Araştırmamızın örneklem grubunun belirlediği en çok okunan eserler listesi sırasıyla şöyledir: 1) Nasreddin Hoca Hikâyeleri 2) Keloğlan Masalları 3) Karagöz ile Hacivat 4) Falaka 5) Yalnız Efe 6) 80 Günde Dünya Gezisi 7) Heidi 8) La Fontaine'den Seçmeler 9) Dede Korkut Hikâyeleri 10) Pollyanna

Bu eserlerin içerik çözümlemesinden elde edilen veriler ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Eserlerin hemen hepsinde bir takım dini değerler konu edilmektedir. Eserlerin bir kısmının Türk, bir kısmının da Batı klasikleri olması sebebiyle, dini değer paydası

altında toplanan bu değerlerin içeriklerinde farklılaşmalar görülmektedir. Eserlerin tümü dikkate alındığında, genel olarak işlenen dini değerler şunlardır; Tanrı inancı, peygamber inancı, melek- şeytan, ahiret inancı, dua- beddua, yemin, ölüm, şükür, dini terimler ve dini semboller ve batıl inançlar.

Türk klasiklerinde din olgusu hak din olarak İslam'ın gösterilmesi ile sunulmaktadır. Batı klasiklerinde ise Hıristiyanlık dini ve onun tezahürlerinden övgüyle bahsedilmektedir.

Tanrı inancı konusunda Türk eserlerinde Kur'an ile birebir örtüşen mahiyette Allah tasavvuru karşımıza çıkmaktadır. Her iki grup eserde Allah'ın tek, soyut, merhametli, koruyucu, affedici, güçlü, her şeyin kaynağı oluşu ortak özelliklerdendir.

Peygamber inancıyla ilgili olarak Türk klasiklerinde peygamber inancı Hz. Muhammed'e olan sevgi, saygı ve onunla ilgili sünnet, şefaet, salâvat gibi özel terimlere yer verilmiş iken Batı klasiklerinde daha ziyade bilgilendirme amaçlı olarak bazı peygamberlerin adlarının geçtiği görülmektedir.

Melek her iki grup eser için de iyiyi ve iyiliği temsil ederken, şeytan, kötüyü ve kötülüğü temsil etmektedir. Türk eserlerinde dört büyük melek arasında yer alan Azrail ve Cebrail'den bahsedilmektedir.

Ahiret inancı her iki grup eserde de fazlaca yer verilen dini bir değerdir. Batı Klasiklerinde özellikle cennet vurgusu yapılırken, Türk eserlerinde buna ilaveten cehennem, hesap, ru'yetullah gibi kavramlar da ahiret inancı içerisinde işlenmektedir.

Dua, Türk eserlerinde yaşayan ve ölenler için yapılması iyi olan manevi etkisi büyük sihirli bir güç olarak sunulmaktadır. Beddua da aynı şekilde duası makbul kişilerce ya da mazlumlar tarafından edilince geçerli olan bir savunma mekanizmasıdır. Batı Klasiklerinde ise dua, Tanrı'yla olan özel bir iletişim aracı olup, herkesin dua etmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Yemin, her iki grup eser için de insanların doğru söylediğinin bir ispatı olarak sunulmaktadır. Türk eserlerde yeminden, gerekli olduğu zaman yapılması gereken ve özellikle de Kur'an üzerine yemin etmek şeklinde bahsedilmekteyken, yalandan yemin etmenin yanlışlığına ve bunu alışkanlık haline getirmenin sakıncalarına da atıf yapılmaktadır.

Ölüm konusu hayatın değişmez bir kanunu olarak her iki grup eser içerisinde yer alan bir temadır. Türk eserlerde ölümün Allah tarafından yazıldığına, herkesin ölümü tadacağına, ölüm sırasında ve sonrasında Allah'a sığınılması gereğine vurgu yapılmaktadır. Batı Klasiklerinde ölüm, cennete melek olarak gidiş ve orada gelecek olanları bekleyiş olarak sunulmaktadır.

Şükür, kişinin sahip olduğu imkânlar ve nimetler için yaratıcısını unutmayıp onu anmasını ifade eden bir terim olarak her iki grup eserde de üzerinde durulmuştur.

Dini terim ve dini semboller her iki grup eser içerisinde de fazlaca yer almıştır. Bu gruba dâhil edilen en önemli dini değer, din adamı imajıdır. Din adamı imajı, Türk eserlerinde bir iyi bir de kötü olarak tanıtılmaktadır. İyi olan din adamı bilgili, kültürlü, halkla bütünleşmiş ve yüce ahlaki özelliklere sahip bir kişidir. Kötü olan din adamı ise, dini zorla öğretmeye çalışan, merhametsiz, bağınaz bir kişidir. Batı Klasiklerinde Hıristiyanlığın din adamı olan rahip ve papazlar ideal bir tip olarak sunulmaktadırlar. Bu tipten özellikleri fikirleri ve hayat felsefeleri bu dünyayı aşmış, olumlu ahlaki özelliklere sahip, insan sevgisiyle dolu olmalarıdır.

Türk Klasiklerinde ayrıca hızır, şehit, besmele, fatiha, namaz, seccade, ezan, abdest, farz, kelime-i şahadet, cami, hutbe, sadaka, Kur'an, hoca, helalleşmek, Ramazan ayı dini değer ifade ederken, Batı Klasiklerinde İncil, ayin, kilise, rahip, papaz, çan terimleri dini değer taşımaktadır.

Kurşun döktürmek, muska yazmak gibi halk tarafından kabul gören batıl inançlar, Türk Klasiklerinde eleştirilmek suretiyle işlenmiştir.

2. Eserlerin hemen hepsinde doğrudan ya da dolaylı olarak ahlaki değerlere yer verilmektedir. Eserlerde tespit edilen ahlaki değerler ise olumlu ve olumsuz olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Olumlu ahlaki değerler; açık sözlülük, adalet, affedici olmak, alçakgönüllülük, cesaret, cömertlik, çalışkanlık, diğerkâmlık, doğruluk, dostluk, fedakârlık, izzet, öğüt, sabır, sadakat, saygılı olmak, sevgi, sorumluluk sahibi olmak, şefkat, tokgözlülük, ümit var olmak ve yardımseverliktir. Olumsuz ahlaki değerler ise; aldatmak, başkalarının sırtından geçinmek, başkalarına özenmek, bencillik, cimrilik, dalkavukluk, dedikodu, dış görünüşe göre değer biçme, gösteriş yapmak, hırsızlık, kıskançlık, kibir, korkaklık, tamahkârlıktır.

3. Tespit edilen ahlaki değerlere bakıldığında çoğunun tüm dünya için evrensel, temel değerler olduğu görülmektedir. Bu temel değerler her ne kadar ortak sayılsa da, bunların içerik olarak kültürden kültüre göre farklılaştığı görülmektedir. Eserlerde bu değerlerin farklı toplumlarda önem sırasının değiştiği görülmektedir. Ancak, eserlerin hemen hepsinde olumlu ahlaki değerler övülürken, olumsuz ahlaki değerlerin eleştirildiği görülmektedir.

4. Gerek hikâye, gerek mizah, gerekse masal yoluyla çocuklara sunulan eser kahramanları çocuğun özdeşim kuracağı bir model olarak çok özeldir. Bu yüzden kahramanların sahip olduğu ahlaki değerlerin nitelikleri çok iyi tasvir edilmek durumundadır. Türk Klasiklerinde yer alan karakterler daha doğal ve örnek alınabilecek özelliklerle tasvir edilirken, Batı Klasiklerinde model olarak sunulan bazı karakterler, daha özgür hareket kabiliyetine sahip, öfke, endişe ve kırgınlık gibi duygulardan arınmış, insanüstü bir varlık olarak idealize edilmektedir. Özellikle küçük kız tiplmesiyle tanınan Pollyanna ve Heidi fazla abartılı bir şekilde iyimserlik ve başkalarını mutlu etme çabası içerisindedir. Bu durum hemcinsleri olan okuyucuları, örnek alma konusunda ümitsizliğe düşürebileceği gibi çocukların gereksiz bir şekilde kendileriyle çatışma içine girmelerine de neden olabilir.

5. Genel olarak övülen ve öncelik verilen olumlu ahlaki değerler, Türk Klasiklerinde saygı, cesaret, cömertlik, sorumluluk ve doğruluk iken, Batı Klasiklerinde ise daha çok sevgi, yardımseverlik, dostluk, adalet ve alçakgönüllülük gibi değerler ağırlık kazanmaktadır. Yerilen olumsuz özellikler genel olarak ortak olmakla birlikte, Türk

Klasiklerinin yalan, hırsızlık ve dedikodu, Batı Klasiklerinin ise bencillik, aldatmak ve başkalarına özenme konularında yoğunlaştığı görülmektedir.

6. Bazı eserlerde kullanılan dil, çocuklara kötü örnek olmaktadır. Özellikle Karagöz ile Hacivat eserinde mizah unsuru olarak argo ifadeler ve kaba bir üslup kullanılmaktadır (bkz. s: 38, 41, 43, 59, 60, 70, 84, 90, 127, 129, 135, 136, 137, 155, 156, 181). Aynı şekilde Dede Korkut eserinde de mevcut olan bu durum (bkz. s: 39, 41, 43, 59, 64, 81, 82, 83, 84, 87, 134, 149, 158), gelişim dönemi itibarı ile eser kahramanlarını örnek alan çocuk ve gençler için olumsuz bir durumdur. Çocukların verdiği cevaplarda da bu durumdan şikayet edildiği görülmektedir.

7. Bazı eserlerin konuları ve işleniş biçimi çocuklar tarafından çok sıkıcı ve saçma bulunmuştur. Yine eserlerde yer alan yabancı ve karmaşık kelimeler, anlam kargaşasına neden olduğundan çocuklar kitap okumayı reddedebilmektedirler.

Sonuç olarak; değişen ve gelişen değerler dünyasında çocukların kültürlerinden beslenen değerlerin aktarımında bu eserler gerekli olmakla birlikte, yeterli olamamaktadır.

B. ÖNERİLER

Çocuk eğitimi, aile, okul ve çevre işbirliği içerisinde gerçekleşen bir süreçtir. Bu konuda hiçbir kurum tek başına yeterli olamaz. Bu açıdan gelecek nesillerin temsilcileri olan çocukları en iyi şekilde yetiştirmeyi gaye edinen herkes, kendi üzerine düşen sorumluluğu hakkıyla yerine getirmek için çabalamak durumundadır. Bu bağlamda, çocuk gelişimine olumlu katkı sağlaması istenen kitapların bu işlevi yeterli bir şekilde gerçekleştirmesi için aile, okul, yazar, yayınevleri ve idarecilere de pek çok yükümlülükler düşmektedir.

Aile ve okul göz önüne alındığında şu öneriler yapılabilir.

1. Öncelikle aileler kitap hakkında olumlu bir düşünceye sahip olmalı ve kitabın çocuklar için önemine yürekten inanmalıdır. Zira iyi bir çocuk yetiştirme kaygısında olan her ebeveyn için çocuğa uygun kitap, en büyük yardımcıdır.
2. Çocukların kitap olgusuna olan bakış açısının olumlu ve sıcak olması için anne babalar çok küçük yaşlardan itibaren çocuklarını kitapla tanıştırmalıdır.
3. Her şeyi modelleme yöntemiyle öğrenen çocuk için, okuyan anne baba modeli en önemli örnek olmalıdır.
4. Evde, en az televizyon izleme ve internette gezinme kadar, kitap okuma zamanları ayarlanmalıdır. Mümkünse her çocuğun okuduğu kitaplarla dolduracağı kendine ait bir kitaplığı olmalıdır.
5. Kıyafet ve yiyecek seçiminde gösterilen titizlik, kitap seçiminde de yapılmalıdır. Anne baba kitap seçiminde çocuğa mutlaka yardımcı olmalı, okunan kitaplar çocukla birlikte değerlendirilmelidir.
6. Okul döneminde öğretmenler çocukları okumaya özendirmeli, kendisi de okuduğu ve beğendiği kitapları çocuklara özetlemelidir.
7. Okuyacağı kitabı seçmeyi öğrenen, okuduklarını da eleştirmeyi becerebilen çocuk, zararlı şeylere karşı kendisini savunmayı öğrenmiş demektir. Bu yüzden çocuğun eleştiri yeteneği geliştirilmeli, okunan kitaplar aile içinde ve sınıf ortamında tartışılmalıdır.

Çocukları ve gençleri etkisi altına alan teknolojik aletlerin cazibesine karşılık, kitapları daha çekici ve ilginç hale getirmek bir zorunluluktur. Tarihsel süreç içerisinde klasik haline gelmiş eserlerin kültürlenme adına okunması elbette önemlidir. Bu eserlerden başka aynı değerlerin farklı konu ve farklı kahramanlarla güncelleştirilmeleri gerekmektedir. Ayrıca, çocuğun ilgi ve ihtiyaçları göz önüne alınarak, bu günkü dünyasına hitap eden başka eserlere de ihtiyaç vardır.

Bu bağlamda kitaplar, yazarlar ve yayınevleri temel alındığında, öğrencilerin eserler hakkındaki değerlendirmeleri ve beklentileri de göz önünde bulundurularak şu önerilerde bulunulabilir:

1. İlk önce farklı yayınevlerince basılan bu eserlerin içeriklerinin doğru ve çarpıtılmadan yayınlanması gerekmektedir. Pek çok yayınevi tarafından basılan çocuk kitapları, yetkili merciler tarafından kontrol edilerek, kitaplar arasında yapısal ve içerik bakımından oluşan uçurum ortadan kaldırılmalıdır.

2. Pek çok ailenin, çocuklarının kitap seçimine yardımcı olmadıkları, onun yerine bu görevi öğretmenlere ve Milli Eğitim Bakanlığına bıraktıkları göz önünde bulundurulduğunda, bu güveni zedelemeyecek eserlerin tavsiye edilmesi daha bir önem kazanmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin de şikâyet ettikleri kötü söz ve anlatımlar çıkartılarak, bu eserler yeniden düzenlenmelidir.

3. Batı Klasikleri öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak, ana fikri değiştirilmeden, yeniden tercüme edilmelidir. Çocuklar için idealize edilen yabancı kahramanların özellikleri gerçek hayattan uzak olmamalıdır.

4. Batı Klasiklerinde yer alan yabancı özel isimlerin ve terimlerin kitabın en başında anlamı ve Türkçe okunuşu verilmelidir.

5. Edebi eserler bir din ya da ahlak kitabı olmadığından, dini ve ahlaki değerler doğrudan bilgilendirici ve dikte edici şekilde verilmemelidir. Olayların arasına serpiştirilmiş bir halde olup, çocuk bu değerleri sıkılmadan kendisi keşfedip çıkartabilmelidir.

6. Çocuklara yönelik eserlerde, İslam dininin değerleri çocukların manevi ve ruhi gelişimlerini destekleyecek şekilde işlenmelidir. Tartışmalı konuların işlendiği ya da hurafelerle bütünleşmiş bir din olgusu, bu yaş genci için kendi inanç değerlerini eleştiri ve küçümseme sebebi olabilir.

7. İslam'ın dışındaki bütün inanç ve dinler; üstünlük ya da dışlanma sebebi değil, bir zenginlik ve çeşitlilik olarak verilmelidir.

8. Yazarların dine bakışı esere yansıdığından; bilgi eksikliği ya da bireysel tercihler nedeniyle dini değerlere karşı takınılan olumsuz tutum eserlerde hissettirilmemelidir.

9. Batı klasiklerinde yer alan din adamı imajı, Türk eserlerinde de olumlu bir şekilde işlenmelidir. Zira günümüz çocuklarının dini tutumu, eğer ailede de bir din eğitimi almamışsa, çevresinde ve kitaplardaki din adamlarında gözlemledikleri şekilde oluşmaktadır.
10. Gerek Batı Klasiklerinde gerekse Türk eserlerinde İslam dininin kesin olarak yasakladığı eylemleri hafife alan bir üslup kullanımından kaçınılmalıdır.
11. Hazırlanan bu eserlerde giderek zayıflayan dini ve ahlaki değerleri canlı tutan unsurlara dolaylı olarak yer verilmelidir.
12. Kitle iletişim aletlerinin ve teknolojinin esir aldığı çocuklara yeniden kitabı sevdirecek tarzda fantastik, gerçekçi, duygusal eserler hazırlanmalıdır.
13. Gelişim dönemi itibarıyla eser kahramanlarının örnek alındığı bu dönem çocuklarının okuduğu kitapların kahramanları güncelleştirilmelidir.
14. Eserlerin hitap ettiği çocukların gelişim dönemi itibarıyla eleştirme çağında oldukları göz önüne alındığında, çocuklar için eleştiri yapma melesini köreltmeyecek, kesin yargılar ifade etmeyen bir tarz geliştirilmelidir.
15. Eserlerde işlenen mizah unsuru argo kelimelerle değil, zekâ gerektiren ince esprilerle verilmelidir.
16. Tarihsel süreç içerisinde değişen değerler, günümüz çocuğunu bilgilendirme ve onda kültür bilinci oluşturma çerçevesinde verilebilir.
17. Yeni oluşturulacak eserlerde günümüz dünyasında daha da önem kazanan çevre bilinci, doğal kaynakları israf etmeme, tüketim bilinci gibi küresel konularda ahlaki bir tutum kazandırılmaya çalışılmalıdır.
18. Dünyadaki çocuklarının bir kısmı şiddet, savaş, açlık, susuzluk, terör gibi acı gerçeklerle karşı karşıya kalırken, çocuk eserlerinde bu olaylar sanki hiç yaşanmıyormuş gibi bir tavır sergilemek duyarsızlığa neden olur. Bu yüzden çocuk kitaplarında acıma, şefkat, merhamet, sevgi, empati gibi duyguları geliştirecek mahiyette konular da işlenmelidir.

19. Karagöz ve Hacivat, Nasreddin Hoca, Keloğlan gibi Türk kültürüne mal olmuş karakterlerin yaşatılması gerekmektedir. Dolayısıyla bu eserlerin içeriği bu günkü çocukların ve gençlerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- ADAMS, James. F. 1995. **Ergenliği Anlamak**. Çev: Bekir ONUR. Ankara: İmge Kitabevi.
- AKBAYIR, Sıddık. 2008. **Çocuğun Neyi Okumalı?** Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- ALDRIDGE, Jery and Jean BOX. 1992. "Moral and Affective Dimensions of Childhood". **Handbook of Children's Religious Education**. Ed: Donald E. Ratcliff. Alabama: Rep.82- 102
- ARI, Ramazan. 2003. **Gelişim ve Öğrenme**. Konya: Atlas Kitabevi.
- ARMAĞAN, İbrahim. 2004. **Gençlik Gözüyle Gençlik**. İstanbul: Kırkısraklılar Vakfı Usadem Yayınları.
- ATABEK, Erdal. 2003. **Modern Dünyada Anlam Kayması ve Gençlik**. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- ATAÇ, Nurullah. 2008. **Günlerin Getirdiği- Sözden Söze**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ATATUĞ, Feridettin. 1987. "Çocuklar İçin Yazmak". **Çocuk Yayınları Sempozyumu Bildiriler**. Kasım . Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı. 51-56.
- AYAS, Mehmet. 2007. "İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinin Dua Anlayışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi." Yayımlanmamış Doktora Tezi. Samsun: O.M.Ü.S.B.E.
- BACANLI, Hasan. 2005. **Gelişim ve Öğrenme**. Ankara: Nobel Yayınları.
- BARAZ, Turhan. 1987. "Çocuk Edebiyatı" Anadolu Üniversitesi. Türk Dili 2. Eskişehir: A.Ö.F. Eğitim Ön lisans Progr.
- BAŞAL, Handan Asude. 2004. **Gelişim ve Psikoloji**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem.1996. **Eğitim psikolojisi**. Ankara: Gül Yayınevi.

- BAYMUR, Fuat; Kemal DEMİRAY. 1961. **Çocuk Edebiyatı Antolojisi**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 2. Baskı.
- BAYRAKLI, Bayraktar. 2002. **İslam'da Eğitim**. İstanbul: Seçil Ofset.
- BİLGİLİ, Fatih Menderes. 2005. **Çocuğun Din Eğitimi Ve Karşılaşılan Güçlükler**. Beyan Yayınları.
- BİLGİN, Beyza; Mualla SELÇUK. 1997. **Din Öğretimi**. Ankara: Gün Yayıncılık.
- _____.1998. **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**. Ankara: Gün Yayıncılık.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit.1990. **Gelişim Psikolojisi**. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- BOLAY, Süleyman Hayri. 2006. **Felsefe Dünyasında Gezintiler**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- _____.2007. "Aşkın Değerler Buhranı." **Değerler ve Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları. 55-71.
- ÇAĞDAŞ, Aysel; Zarife SEÇER. 2002. **Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi**. Ed: Ramazan Arı. Ankara: Nobel Yayınları.
- ÇAĞIRICI, Mustafa. 1989. **İslam Düşüncesinde Ahlak**. İstanbul:
- ÇANKIRILI, Ali. 2006. **Çocuğun Manevi Eğitimi**. İstanbul. Zafer Yayınları.
- ÇİLELİ, Meral. 1986. **Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi**. Ankara: V Yayınları.
- ÇOBAN, Mehmet. 1996. "Dini Konulu Çocuk Kitaplarının Yapısal ve Eğitsel Nitelikleri." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü.S.B.E.
- DAM, Hasan. 1996. "İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerinin Din Hakkında Sordukları Sorular ve Bu Sorular Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: O.M.Ü.S.B.E.
- DAYIOĞLU, Gülten. 1987. "Çocuk Yayınları". **Çocuk Yayınları Sempozyumu Bildiriler**. Kasım . Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. 15-27.
- DEMİR, Orhan. 2001. "Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Din Eğitimi Problemi." **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. 204-222.

- DİLİDÜZGÜN, Selahattin. 2003. **Çağdaş Çocuk Yazını**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- DOĞAN, Recai, Cemal TOSUN. 2002. **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DÖKMEN, Üstün. 1994. **Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psikososyal bir Araştırma**. Ankara: M.E.B.Yayınları.
- ELİUZ, Ülkü. 1999. “Dede Korkut Hikâyelerinde Tipler”. **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**. Ankara: A.K.M.B. Yayınları. 139- 157.
- ERDEM, Hüsameddin. 2003. **Ahlak Felsefesi**. Konya: Hü-er Yayınları.
- ERGİN, Muharrem. 2000. **Üniversiteler İçin Türk Dili**. İstanbul: Bayrak Basım.
- GOLDMAN, Ronald. 1966. **Religious Thinking from Childhood to Adolescence**. Routledge and Kegan. London: Paul.
- GÖZEN, Atiye. 1995. “Çocuk Hikâyelerinde Dini Motiflerin Eğitim Açısından İncelenmesi.” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: M.Ü.S.B.E.
- GÜLERYÜZ, Hasan. 2002. **Yaratıcı Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- GÜNGÖR, Erol. 1995. **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan. 1992. **Felsefe Ansiklopedisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi. c. 1, c. 7.
- _____.1993. **Felsefe Ansiklopedisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi. c.6.
- HAUERWAS, Stanley. 1981. **Vision and Virtue: Essays in Christian Ethical Reflection**. Notre Dame: University of Notre Dame Pres.
- [http: / www.memocal.com/](http://www.memocal.com/) Milli Eğitim Kanunları/ Türk Milli Eğitiminin Amaçları.
- [http: çeviribilim.com/](http://ceviribilim.com/) çeviribilim 100 Temel Eser Köşe Yazıları.

- HUNSBERGER, Bruce and BROWN, L. B. 1984. "Religious Socialization, Apostasy, and the Impact of Family Background". **Journal for the Scientific Study of Religion**. vol 23, no 3.239-240.
- JAMES, William. 1902. **Varieties of Religious Experience**. New York: Random House.
- İlmihal I**. 2000. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar. Merkezi (İSAM).
- İslam Ansiklopedisi**. 1994. Cilt 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- JERSILD, Arthur T. 1972. **Çocuk Psikolojisi**. Ankara: Yeni Desen Ticaret Limited Şirketi Matbaası.
- KABAKLI, Ahmet. 2006. **Türk Edebiyatı**. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- KANTEMİR, Enise. 1997. **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Engin Yayınevi.
- KAPLAN, Mehmet. 1979. **Hikaye Tahlilleri**. İstanbul: Dergah Yayınları.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal. 1997. **Kompozisyon Konuşmak ve Yazmak Sanatı**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- KARASAR, Niyazi. 2007. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayınları.
- KAVCAR, Cahit. 1999. **Edebiyat ve Eğitim**. Ankara: A.Ü.E.B.F. Yayınları.
- KAVCAR, Cahit; Ferhan OĞUZKAN. 1999. **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Anı Yayınları.
- KAYA, Mevlüt. 1998. **Din Eğitiminde İletişim Ve Dini Tutum**. Samsun: Etüt Yayınları.
- Keloğlan Masalları**. 2007. Ed: Ahmet, EZGİN. İstanbul: Tebessüm Yayınları.
- KILAVUZ, M. Akif. 2007. "Yaşlılık Döneminde Kayıplar ve Ölüm Olgusuna Anlam Vermede Dini Değerlerin Rolü". **Değerler ve Eğitimi**. İstanbul:Dem Yayınları. 241-259.
- KOÇYİĞİT, Talat. 1998. **Hadis Usulü**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KONUK, Yurdağül. 1994. **Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- KÖYLÜ, Mustafa. 2004a. “Farklı Din ve Kültürlere Mensup Çocukların Dinin İnanç ve Tanrı Tasavvurları”. **Ekev Akademi Dergisi**. Bahar, 8, 19, 18- 30.
- _____. 2004b. “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. XLV, 2,137- 154.
- _____. 2009. “Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü”. 121-133. **Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları Uluslar arası Sempozyumu**. 24-26 Nisan 2009. İSAV.
- KÜÇÜKKARAGÖZ, Hadiye. 2004. **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**. Ed: YEŞİLYAPRAK, Binnur. Ankara. Pegem A Yayıncılık. 76-107.
- LA FONTAİNE, Jean De. 2008. **La Fontaine'den Masallar**. İstanbul: Nar Yayınları.
- MEHMEDOĞLU, Yurdagül. 2004. **Ahlaki ve Dini Gelişim**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI. 1995. **Milli Eğitim Temel Kanunu**. Ankara: MEB Basımevi
- NAS, Recep. 2002. **Örneklerle Çocuk Edebiyatı**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- NEYDİM, Necdet. 1998. **Çocuk ve Edebiyat Çocukluğun Kısa Tarihi ve Edebiyatta Çocuk Figürleri**. İstanbul: Bu Yayınevi.
- OĞUZKAN, A. Ferhan. 2001. **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Anı Yayınları. 6.Baskı.
- OKUMUŞ, Ejder. 2003. **Toplumsal Değişme ve Din**. İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÖCAL, Mustafa. 1991. **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık. 2. Baskı.
- ÖYMEN, Münir Raşit. 1975. **Ahlak Eğitimi**. İstanbul: Murat Matbaacılık Kolektif Şirketi.
- ÖZDEMİR, Emin. 1990. **Edebiyat Bilgileri Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÖZERİ, Zeynep Nezahat. 2004. **Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları.
- ÖZGÜR, İbrahim. 1979. **Çocuk Psikolojisi**. İstanbul: İbrahim Özgür Yayınları.

- ÖZLEM, Doğan. 2002. “Değerler Sorununda Nesnelcilik Mutlakçılık ve Öznellik/Rölativizm Tartışması Üzerine.” **Bilgi ve Değer**. Ed: Şahabettin Yalçın. Ankara: Vadi Yayınları. 282-313.
- ÖZSOY Ömer, İlhami GÜLER. 2005. **Konularına Göre Kur’an**. Ankara: Fecr Yayınevi.
- ÖZTÜRK, Hüseyin Emin. 1991. **Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler**. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- ÖZTÜRK, Tuba. 2007 **Dede Korkut Hikâyeleri**. İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- PAZARBAŞI, Erdoğan. 2007. **İnancım**. Ed: Mehmet Emin ÖZAFŞAR, Recai DOĞAN. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 114- 205.
- PEKER, Hüseyin. 1993. **Din Psikolojisi**. Samsun: Sönmez Matbaası.
- _____. 1998. **Din ve Ahlak Eğitimi**. Samsun: Aksi Seda Matbaası.
- PIAGET, Jean. 1965. **The Moral Judgement of the Child**. New York: Free Pres.
- PORTER, Eleanor. 2008. **Pollyanna**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- POYRAZ, Hakan. 2007. “Değerlerin Kuruluşu ve Yapısı”. **Değerler ve Eğitimi**. İstanbul:Dem Yayınları. 81- 89.
- RASİM, Ahmet. 2008. **Falaka**. İstanbul: Timaş.
- RENE, Allendy. 1968. **Problem Çocuklar**. Çev: Adnan Cemgil. İstanbul: Bahar Matbaası.
- SAFA, PEYAMİ. 1976. **Eğitim Gençlik Üniversite**. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- SARICA, Salih, Mustafa GÜNDÜZ. 1982. **Güzel Konuşma ve Yazma**. İstanbul: Fil Yayınevi.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem. 1997. **Dinlerde Mehdi Tasavvurları**. Samsun: Sidre Yayınları.
- SELÇUK, Ziya. 2000. **Gelişim ve Öğrenme**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- SELÇUK, Mualla. 1991. **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- SEYFETTİN, Ömer. 2007. **Yalnız Efe**. Ankara: Elips Yayınları.
- SEZEN, Yümni. 1988. **Sosyoloji Açısından Din**. İstanbul: M.Ü.İ.F.Yayınları.
- SOYKAN, Ömer Naci. 2007. “Genel Geçer Bir Ahlak Olanaklı mıdır?” **Değerler ve Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları. 45- 55.
- SPYRİ, Johanna. 2005. **Heidi**. İstanbul: Karanfil Yayınları.
- ŞABAN, Zekiyyüddin. 2001. **İslam Hukuk İlminin Esasları**. Ankara: TDV Yayınları.
- ŞENGÜL, Abdullah. 2001. **Türk Drama Geleneği ve Tarihi Oyunlarımız**. Ankara: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi. 1987. “Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış.” **Çocuk Edebiyatı Yıllığı**. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- _____. 1994. **Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet. 1967. **Din Sosyolojisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- TEMUR, Selma. 2008. **Nasreddin Hoca Hikâyeleri**. İstanbul: Ülkem Dağıtım.
- TEPE, Harun. 2002. “Değerler ve Değer Bilgisi.” **Bilgi ve Değer**. Ed: Şahabettin Yalçın. Ankara: Vadi Yayınları. 342-354.
- TOKU, Neşet. 2002. “Değerlerin Dilemması”. **Bilgi ve Değer**. Ed: Şahabettin Yalçın.. Ankara: Vadi Yayınları. 101-114.
- TOZLU, Necmettin, Cem TOPSAKAL. 2007. “Avrupa Birliğine Uyum Çerçevesinde Değerler Eğitimi.” **Değerler ve Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları. 177-203.
- TUNCER, Hüseyin; MEHMET, Yardımcı. 2000. **Anadolu Öğretmen Liseleri İçin Çocuk Edebiyatı**. Ankara: M.E.B. Yayınları.
- TÜMER, Günay. 1994. “Din”. **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- TÜRER, Celal. 2007. **Ahlakım**. Ed: Mehmet Emin Özafşar, Recai Doğan. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Türk Dil Kurumu (TDK). 1983. **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- _____. 1988. **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____. 1998. **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- URAL, Serpil. 1989. “Okul Öncesi Çocuk Edebiyatı” **Çocuk Edebiyatı Yıllığı**. M.Ruhi Şirin. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- UYSAL, Veysel. 2007. “Yetişkinlerde Dindarlık ve Değerler.” **Değerler ve Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları. 215- 241.
- VERNE, Jules. 2004. **80 Günde Dünya Gezisi**. İstanbul: Yuva Yayınları.
- WOLPE, David j. 1993. **Teaching Your Children About God: A Modern Jewish Approach**. New York: Henry Holt and Company.
- YAKIT, İsmail. 1989. **S.Ü. III. Milli Mevlana Kongresi**. 12-14 Aralık 1988. Konya: S.Ü. Basımevi. 73-97.
- YAVUZ, Kerim. 1983. **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**. Ankara: D.İ.B. Yayınları.
- _____.1987. **Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- _____. 1991. **Eğitim Psikolojisi**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi.
- _____.1998. **Günümüzde Din Eğitimi**. Adana: Ç.Ü.İ.F. Yayınları.
- YAZICI, Olcay. 1994. **Kitapsız Toplum**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- YILDIZ, Murat. 2007. **Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi**. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- YÜSRA, Mesude. 2008. **Karagöz ile Hacivat**. İstanbul: Lacivert Yayıncılık.
- ZENGİN, Nesrin; Ahmet Yaşar ZENGİN. 2007. **Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Truva Yayınları.

EK. ANKET FORMU

Sevgili öğrenciler;

Bu anket formu bilimsel bir araştırmaya veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Cevaplarınız sadece bu araştırmada kullanılacak olup, başka kişi ya da kurumların bilgisine sunulmayacaktır. Cevaplarınız grup halinde değerlendirileceği için, ankete isim ve numara gibi kişisel bilgilerinizi yazmayınız.

Araştırmanın sonucunun güvenilir olması, vereceğiniz cevapların doğru ve samimi olmasına bağlıdır. Bu nedenle, anket sorularını lütfen dikkatlice okuyarak, cevap seçeneklerinden sizin için en uygun olanın önündeki parantezin içine (X) işareti koyunuz. Her soru için bir tane (X) işareti koyunuz.

Anketin cevaplandırılmasında gösterdiğiniz ilgi ve yardımınızdan dolayı teşekkür eder, derslerinizde başarılar dilerim.

Ayşe İNAN KILIÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

1- Okulunuz: _____

2- Sınıfınız: () 6. Sınıf () 7. Sınıf () 8. Sınıf

3- Cinsiyetiniz: () Kız () Erkek

4- Kitap okumayı sever misiniz?

- a. () Evet
- b. () Hayır
- c. () Biraz

5- Hangi tür kitap okumayı seversiniz?

- a- () Hikaye- Roman
- b- () Şiir
- c- () Araştırma
- d- () Mizah- Eğlence

6- Konusuna göre hangi çeşit kitapları tercih edersiniz?

- a- () Macera
- b- () Tarihi
- c- () Duygusal (Romantik)
- d- () Eğlence

7- Aşağıdaki listede verilen 100 Temel Eserden hangilerini okudunuz? İşaretleyiniz.

- () Dede Korkut Hikâyeleri
 () Mevlana'nın Mesnevisinden Seçmeler
 () Falaka
 () Şermin
 () Tiryaki Sözleri
 () Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler
 () Yalnız Efe
 () Miskinler Tekkesi
 () Evvel Zaman İçinde
 () Benim Küçük Dostlarım
 () Sait Faik Abasıyanık'tan Seçmeler
 () Arif Nihat Asya'dan Seçmeler
 () Nasrettin Hoca Hikayeleri
 () Keloğlan Masalları
 () Yürek Dede ile Padişah
 () Necip Fazıl Kısakürek'ten Seçmeler
 () Üç Minik Serçe
 () Balım Kız Dalım Oğul
 () Osmancık
 () Karagöz ile Hacivat
 () Şeker Portakalı
 () Pollyanna
 () Tom Sawyer
 () Heidi
 () Hikâyeler
 () İnsan Ne İle Yaşar
 () Mutlu Prens
 () Beyaz Yele
 () 80 Günde Devri Âlem
 () La Fontaine'den Seçmeler

8- 100 temel Eser içerisinde en çok beğendiğiniz 3 kitabın adını önem sırasına göre yazınız. (Yukarıdaki listede olmayıp da 100 Temel Eser içerisinde yer alanlar da olabilir.)

- 1-
 2-
 3-

9- En çok beğendiğiniz kitapların hangi özelliği sizi daha fazla etkiledi?

- a- () Konusu (Olay akışı)
 b- () Kahramanların özellikleri
 c- () Dil- anlatım yönü
 d- () Ana fikri

10- 100 Temel Eseri kendiniz için faydalı buluyor musunuz?

- a- () Evet
b- () Hayır

11- Eğer cevabınız “Evet” ise nedenlerini yazar mısınız?

12- Eğer cevabınız “Hayır” ise nedenlerini yazar mısınız?

13- Bu kitaplar duygu ve davranışlarınızda herhangi bir değişime sebep oldu mu?

- a- () Evet
b- () Hayır

14- Cevabınız “Evet” ise nedenlerini yazar mısınız?

12- Okuduğunuz kitapların hoşlanmadığınız yönleri var mı?

- a- () Evet
b- () Hayır

13- Cevabınız “Evet” ise nedenlerini yazar mısınız?

**14- Okuduğunuz kitaplarla ilgili herhangi bir eleştiri ya da öneriniz var mı?
Varsa lütfen yazar mısınız?**

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: : Ayşe İNAN KILIÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Bafra, 17.03.1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum : Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

e-posta Adresi : ayseinank@hotmail.com